אויסטראליש
ייִדישער
אלמאנאך

AUSTRALIAN
JEWISH
ALMANAC

1937

אויסטראַליש
יידישער
אַלמאַנאַך

BW
YI
994.
089
AUS

יידישער קולטור צענטער
און נאציאנאלע ביבליאטעק

״קדימה״

P. & B. WIENER
MELBOURNE

ב. אין ב. ווינער
מעלבורן

אויסטראַליש־
ייִדישער

אַלמאַנאַך

מעלבאָרן, 1937

דער גאַנצער ריוח פון דעם דאָזיקן בוך גייט לטובת דעם
אויסטראַלישן „הילפס־פאַנד פאַר די יידן אין פּוילן".

אויסטראליש - יידישער
אלמאנאך

מעלבאָרן

1937

ארויסגעגעבן לויט דער איניציאטיוו:
א. ש. ראָז, ישראל שער; קאָמיטעט־מיטגלידער:
שמחה בריליאנט, שלמה ווין

B006155-09
BW41
994-089
AUS

רעדאַקציאָנעל־טעכנישע לייטונג: מ. ראַוויטש
דרוקעריי: „יאָרק־פּרעס" — (ח. און ל. רובינשטיין) מעלבאָרן
נעזעצט און מאָנטירט פון אברהם מאַלער
געבונדן דורך אברהם סגל
פאָטאָמאָנטאַזש אויף דער הילע: ס. עווינסאָן

א י נ ה א ל ט

הקדמה 7
הערש מינץ: אויסטראַליע — אַן איבערבליק .. 17
(דער מחבר ווידמעט די אַרבעט זיינע טאַטע־מאַמע אין פּוילן)
ניומען ה. ראָזענטהאַל: יידישע קהילות .. 38
פּ. גאָלדהאַר: מסעות פון אַן אויסטער. „בנימין" .. 57
פּרץ הירשביין: רייזע־בילדער 1921 84
בצלאל סטאַוואַראָווסקי: יידישע
דערציאונגס־פראַגן .. 107
יעקב טריוואַקס: שעפּערטאָן 126
נ. ה. ראָזענטהאַל: בעריק 133
פּנחס גאָלדהאַר: דער פּיאָנער 139
נאַטאַן פּ. שפּילפאָגעל: דער אָנהויב 160
מלך ראַוויטש: דער בת יהידהס נדן 166
אהרן פּאַטקין: זיין — אָדער נישט זיין?! 173
יוסף לעפּטוויטש: מיין האַרץ איז אין דרום .. 202
י. טריוואַקס: יידן אויף ערד! 208
מ. ראַוויטש: „נאָרדערן־טעריטאָריע"־
רייזע — 1933 .. 215
דזשין קעמבל: ליטעראַרישער קווערשניט 233
הענרי לאוסאָן: ווען די זון פאַרגייט... 253
פּ. גאָלדהאַר: די פּרעסע ביי יידן אין אויסטראַליע .. 258
שמעון זאַנדער: די „לייבאָר־פּאַרטיי" 275
ל. זשאַבינסקי: אייזאַק נעיטען 287
ב. סטאַוואַראָווסקי: אהרן ניסן בר־כהן .. 296
ישראל שער: פּרץ הירשביינס באַזוך 303
שלמה ווין: די מעלבאָרנער „קדימה" 309
שמואל ווייסבערג: יידיש טעאַטער
זוכט נייע וועלטטיילן .. 320
באַגריסונגסווערטער: ליט. בלעטער,
מאַקס ווייגרייך, יי.וו.אָ. אין ווילנע, אברהם
רייזען, פּרץ הירשביין — ניו־יאָרק .. 332

ה ק ד מ ה

דאָס ערשטע מאָל דערשיינט אויף דעם דאָזיקן וווּנדערליכן און פרייהייטס־ליבנדיקן פינפטן קאָנטינענט, אויסטראַל־יע — אַ בוך אין דער יידישער שפּראַך, און נישט בלויז אַ בוך אין דער יידישער שפּראַך, נאָר דאָס ערשטע מאָל דערשיינט דאָ ביי יידן אַ בוך, ווי דאָס דאָזיקע, העכער דריי הונ־דערט־זייטיקע.

אָבער מיר מוזן שוין ביים סאַמע אָנהויב באַמערקן, אַז מען זאָל זיך ניט איינרעדן, די אוממעגליכע, דערווייל, איינרעדעניש, אַז מיט דעם פאַרליגנדיקן בוך האָט זיך דאָ אָנגעהויבן דאָס אויפבליען פון אַ נייעם צווייג פון אונזער מאַמע־לשון־ליטעראַ־טור. פון דעם איז נאָך גאַנץ, גאַנץ ווייט. וואַרשיינליך וועט דאָס בוך בלייבן אַ פאַראייצלטע דערשיינונג אויף אַ לאַנגער צייט. עס איז נאָר גענוג אַ בליק צו טון אין דער רשימה פון די 24 אַרטיק־לען און בייטראַגן, וואָס 5 פון זיי זענען איבערזעצט פון דער ענגלישער שפּראַך — און די פליגלען פון דער פאַנטאַזיע זאָלן זיך אַביסל אַראָפּלאָזן...

אַ ליטעראַטור הויבט זיך אָן בעיקר מיט בעלעטריסטיק און גראַד פון דעם מין האָבן מיר דאָ אין אָריגינאַל כמעט גאָר־נישט. ווי באַוווּסט מאַכט איין איינציקע שוואַלב קיין זומער נישט, אַ פאַרבייפליענדיקער וואַנדער־פויגל — אויך נישט. אָבער גראַד ווען מיר גיבן דאָס בוך אַרויס האָט זיך דאָ אָנגעהויבן אַ נייע, כאָטש קליינע איינוואַנדערכוואַליע — און אַ כוואַליע, אויס־געגליט, אָדער ריכטיקער אויסגעזאָטן — ווייל מיר רעדן וועגן אַ כוואַליע, אין דעם פייער פון לעצטן לייד און קאַמף פון אונזער פאָלק איבער דער וועלט — און עס קען גרייליך געמאָלט זיין, אַז די כוואַליע וועט פאַרשלעפּן אַהער אַ פּאָר יונגע מענטשן מיט יידיש־ליטעראַרישע אַמביציעס, און דעמאָלט ערשט וועט מען

קענען רעדן וועגן אַן אָנהויב פון אויפבלי פון אַ נייעם צווייג פון דער יידישער ליטעראַטור.

הלוואי — און טאַקע וואָס גיכער.

דערווייל גיבן מיר איבער דאָס דאָזיקע בוך דער יידישער עפנטליכקייט, סיי אין אויסטראַליע און סיי אין אַלע איבעריקע טיילן פון דער וועלט, אָט אַזוי ווי עס איז. מיר האָבן געטון, וואָס מיר האָבן געקענט, צו מאַכן עס אַזוי פערפעקט און גוט, ווי דאָס איז געווען אין אונזערע שוואַכע כוחות. אַנדערע וואָלטן עס זי־כער בעסער געמאַכט, נאָר דערווייל זענען מיר דאָ געווען אויף דעם פּלאַץ און מיר האָבן געטון דעם חוב פון די, וואָס זענען אויפגעצויגן אין דער אוראַלטער טראַדיציע פון דער ליטעראַטור ביי יידן: אומעטום און ביי אַלע באַדינגונגען צו שרייבן און צו דרוקן ביכער, ווייל אַ מענטש פאַרגייט און אַ בוך באַשטייט.

אויסטראַליע איז אַ וועלט־טייל אָן יידישער געשיכטע. דער איינציקער פון אַלע פינף. אפשר דערפאַר ווייל דאָ איז פאַרהאַ־נען אַזאַ פאַרשווינדנדיק מינימאַלע צאָל פון יידן, און אפשר דער־פאַר ווייל די היגע יידן האָבן קיינמאָל נישט געליטן פון אַנטיסע־מיטיזם, און הלוואי ווייטער ביז די גאולה פון דער וועלט וועט קומען. און געשיכטע שמידט זיך אין פייער פון לייד. אין דעם זינען האָבן די יידן פון אויסטראַליע נישט קיין אַמביציע פאַר־שריבן צו ווערן אויף די בלעטער פון דער יידישער וועלט־געשיכ־טע... אָבער אין די בלעטער פון דער גרויסער יידישער וואַנדערגע־שיכטע וואָלטן זיי גערן געוואָלט נאָך פאַרשריבן ווערן מיט גרוי־סע, קיילעכדיקע זיבנשטעליקע ציפערן. פּלאַץ איז דאָ, און דאָס לאַנד וויל עס און דאַרף עס, נאָר עס גייט עפּעס צו זייער לאַנג־זאַם.

יאָ — אַנטקעגן דער געשיכטע: אַז מיר האָבן געדאַרפט צו־שרייבן דאָס קעפּל אויף דעם אַרטיקל וועגן דער געשיכטע פון די יידן אין אויסטראַליע איז עפּעס אַליין אַרויסגעקומען דאָס וואָרט „כראָניק". נישט דער מחבר פון יענעם אַרטיקל איז שול־דיק, נאָר די געשיכטע, וואָס איז קיין געשיכטע אין דעם אויבנ־דערמאָנטן זין נישט געווען.

* * *

אויסטראַליע איז אַ לאַנד, ווו עס זענען כמעט קיין יידישע פּאַרטייען נישטאָ. פאַר דער מלחמה איז געווען בלויז געדאַנק־לאָז־אַסימילאַטאָרישע טענדענץ און אָריענטאַציע. נאָך דער מל־חמה איז אַנטשטאַנען די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט אַ שטאַם און אַ סך צווייגן אין אַלע היגע שטאַטן און וואָס האָט באַזונדערס דערפאַר אַזאַ גוטן באָדן דאָ, ווייל אַ גרויסער טייל פון די היגע יידן באַטראַכט דעם ציוניזם ווי אַן ענין, וואָס לאָזט זיך זייער גוט בינדן מיט בריטישער אָריענטאַציע.

חוץ דעם איז פאַרהאַנען אַ לינקע גרופּע ארום דעם „גע־זערד", וואָס קאָנצענטרירט זיין טעטיקייט אויף דער אַרבעט לטובת דעם נעדאַנק פון בירא־בידזשאַן און פאַרהאַנען אויך אַ סאָציאַליסטישע, לרוב בונדיסטישע און אַביסל פּועלי־ציוניסטיש אָריענטירטע גרופּע, וואָס פאַרנעמט זיך דער עיקר מיט דער אַרבעט לטובת די יידישע שולן אין פּוילן.

פאַרהאַנען אויך אַן אַקטיווע אָבער מינימאַלע און דעריבער דערוויל ווייניק פּראָדוקטיווע ייוו"א־גרופּע (סעקרעטאַר שמחה בריליאַנט). אַ דעלעגאַט פון ייוו"אָ וועט די גרופּע זיכער שטאַרק אויפלעבן. עס איז דאָך פאַרהאַנען אַ מוסטער פון אַ שכן — דרום־אַפריקע...

דאָס היגע פּאָליטישע יידישע לעבן קומט צום אויסדרוק אין דער צייט פון קאַמפּאַניעס. אָבער אַלע קאַמפּאַניעס, וואָס ווערן דאָ געפירט באַמיען זיך דווקא דעם פּאָליטישן מאָמענט אָפּצורוקן אין אַ זייט און אונטערצושטרייכן דעם אַל־יידישן כאַ־ראַקטער פון יעדער הילפסאַרבעט. די גרעסטע רעזולטאַטן, אין די פילע טויזנטער פונטן, ווייזן אויף די ציוניסטישע קאַמפּאַנ־יעס; אויף דעם צווייטן פּלאַץ קומען די קאַמפּאַניעס פאַר „אָרט" און „אַזע" — וואָס טראָגן שוין אין זייער וועזן קיין שום פּאָלי־טישן פּנים נישט — און אויף דעם דריטן אָרט די קאַמפּאַניעס לטובת די יידישע שולן אין פּוילן.

קאָלאָסאַלע מעגליכקייטן זענען דאָ פאַרהאַנען אויף דעם געביט פון אַ גרויסער יידישער אימיגראַציע־באַוועגונג — אָבער מער ווי קאָמיטעטן זענען דאָ אויף דעם געביט קיינמאָל נישט אַנטשטאַנען. אויך איצט איז טעטיק אַזאַ קאָמיטעט לטובת די

דייטשע יידן בעיקר — אין צוזאמענהאנג מיט דעם בערסטער־סעמיועלס־פּלאן.

אגב, האָט מען געזאמלט ערשט אַ גרויסע סומע געלט.

פאַרהאַנען אויך דאָ פון צייט צו צייט קאמפּאניעס לטובת די יידן אין פּוילן—דערמיט שעפּט זיך אויס דאָס — — פּאָלי־טיש־געזעלשאַפטליכע יידישע לעבן.

קיין אַסימילאַטאָרישע פּאַרטיי איז דאָ נישט פאַרהאַנען — איר אַרבעט טוט דאָ די אַסימילאַציע גאַנץ גרינטליך אויך אָן דער הילף פון פּאַרטייען.

אין קולטורעלן זינען — צוויי גרויסע גרופּעס: איינע פּרע־דיקט אומקלאָרן „דזשודאַאיזם" און איז ווייט־ווייט פון יעדער מין יידישער פאָלקסטימליכקייט. און אונזער איבערצייגונג איז, אַז שפּראַך איז די פאָרם פון יעדער נאַציאָנאַלער קולטור — דער־לאַנגט מען נאַציאָנאַלע קולטור אָן ד ע ר פאָרם אָן דער כלי פון אַ שפּראַך, איז ווי מען וואָלט איינעם, וואָס בעט אַ גלעזל טיי, אויסגעגאָסן עס פאַר אים אויפן טיש — — פון אַזאַ קול־טור־סעודה איז קיינמאָל קיין גרויס נחת נישטאָ. און טאַקע אין אַ גרויסער מאָס דערפאַר האָבן מיר באַשלאָסן דעם, אין פלוג, קוריאָז ארויסצוגעבן אַ בוך אין יידיש אין אויסטראַליע. — מיר זענען נישט גרויזאַם און מיר פאַרשטייען צו גוט די אומשטענדן און דעריבער באַשולדיקן מיר קיינעם נישט אין באַוווסטזיניק שעדיקנדיקער אַסימילאַציע, עס איז אפשר אַ טראַגישער פאַקט, אָבער עס איז אַ פאַקט און מען דאַרף אים קאָנסטאַטירן. די באַ־וווסטזיניקערע צווישן די דזשודאַאיזם־פּרעדיקער פאַרשטייען עס אַליין און ליידן אפשר צוליב דעם, אָבער וואָס קענען זיי זיך העלפן, וואָס זיי זענען אַזוי גליקליך געוועזן געבוירן צו ווערן אונטער די דאָזיקע מילד־ווארימע הימלען פון אויסטראַלישן דרום־מזרח. און איצט צו דער צווייטער גרופּע:

דער נייערער אימיגראַציע־שיכט, סיי די קנאַפּ־פאַרמלחמה־דיקע גרופּע ארום דער „קדימה", סיי די נאָכמלחמהדיקע גרופּע ארום דעם שול־קאָמיטעט, אַלע אין מעלבאָרן, ווייל מעלבאָרן איז ירושלים ד'אויסטראַליע, לעבן זיך אויס קולטורעל אויף דעם אַלטהיימישן, געזונטן, פאָלקסטימליכן שטייגער. ווי לאַנג? —

אָבער דאָס איז שוין אַ פּראָבלעם, וואָס אויב ער וועט אַמאָל געלעזט ווערן, וועט ער געלעזט ווערן אין דעם מיליאָנען־יידנ־דיקן אַמעריקע — וואָסזשע וועט עס אונז נוצן צו ברעכן זיך דאָ דעריבער דעם קאָפּ? צו דער פראַגע פון דער קינדער־דערציאונג ביי יידן איז אויף אַן אַנדערן אָרט אין דעם בוך אויספירליך גע־שריבן געוואָרן.

איצט לאָמיר, לויט דעם סדר פון דעם פאַרטיקן בוך, וואָס ליגט פאַר אונז, זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן אונזערע מיטאַרבע־טער.

הערש מינץ איז אַ יונגער מענטש, פון פּוילישן שטעטל קרינקי, ער איז אויף דעם בעסטן וועג פון אַן אוניווערזיטעטס־קאַריערע — איצט אין סידנעי. שרייבט אויך פיל אין דער ענג־לישער ליטעראַרישער פּרעסע. אָבער — נישט זיין שולד, וואָס מיר מוזן זיין אויספירליכן אַרטיקל, וואָס איז שוין פיל פריער, פאַר אַ פריער־געפּלאַנטער אויסגאַבע פון אַזאַ אַלמאַנאַך, גע־שריבן געוואָרן — דאָ דערגענצן מיט די סאַמע נייסטע ציפערן, ממש פון מאָרגן... פאַרעלטערט זענען געוואָרן אין זיין אַרטיקל בלויז די ציפערן פון דער באַפעלקערונגס־סטאַטיסטיק: ביים ה י י נ ט י ק ן ט אָ ג זענען אין אויסטראַליע פאַרהאַ־נען 6,789.140 מענטשן. מיר בעטן די חשובע לעזער פון דעם בוך צו מאַכן געהעריקע ראַנדבאַמערקונגען אויף די זייטן 29 ביז 31 פון דעם בוך. אומפאַרמיידליכע, כמעט, אומפּינקטליכקייטן ביים שילדקראַט־לאַנגזאַמען דרוק פון אַן ערשט יידיש בוך אויף אַ נייעם וועלט־טייל. מיר אַנטשולדיקן זיך!

נ. ה. ראָזענטהאַל — ער ווערט אויספירליכער דערמאָנט אין דער אַרבעט וועגן דער יידישער פּרעסע — שטאַמט פון פּוי־ליש־יידישע עלטערן, געבוירן הי, אין באַלאַראַט, ער קען יידיש, אָבער ווייט נישט גענוג אויף צו קענען שרייבן אַן אָריגינעלן אַרטיקל אין דער שפּראַך. אגב פאַרמאָגט ער אַ גאַנץ אינטערע־סאַנטן אַרכיוו וועגן יידן אין אויסטראַליע, און אין זיין ביבלי־אָטעק האָבן מיר געפונען דאָס קוריאָזע בוך פון י. ספיר. ב. סטאַ־וואַראָווסקי (אָדער ווי ער רופט זיך דאָ געקירצט: סטאַר) שטאַמט

פון ווילנער געגנט, אין ווילנע געענדיקט דעם העברעאישן סעמי־נאר, האָט שטודירט פּעדאַגאָגיע אין דער שווייץ. י. טריוואַקס איז זינט אַ צענדלינק יאָרן אַ תושב אין שעפּערטאָן און זיינע אינפאָרמאַציעס זענען פון דער ערשטער האַנט, דאָס זענען דער־פאַרונגען, לעבן.

פּנחס גאָלדהאַר איז אייגנטליך די איינציקע שוואַלב פון יידישן פּראָפעסיאָנעלן שרייבן אין אויסטראַליע, וואָס קען דאָ דעם ליטעראַרישן פּרילינג נישט מאַכן. ער האָט געהערט צו אַ לאָדזשער ליטעראַרישער גרופּע און וווינט שוין זינט אַ צענד־לינק יאָרן אין אויסטראַליע. מיר האָבן אָט דעם פעאיקן יונגען יידישן זשורנאַליסט און בעלעטריסט עקספּלואַטירט מאַקסי־מאַל, אַזש פיר מאָל, אין אונזער בוך. אגב וועט פּנחס גאָלדהאַרס בוך, אויסטראַלישע דערציילונגען, וואָס וועט בקרוב דערשיינען, זיין ט אַ ק ע דאָס ערשטע בלעטל אויף דעם צוקונפטדיקן צווייג פון דער יידישער ליטעראַטור אויף דעם קאָנטינענט. מיר מאַכן באַזונדערס אויפמערקזאַם די חשובע לעזער אויף דעם עכטן אויסטראַלישן קאָלאָריט און שטימונג פון גאָלדהאַרס דער־ציילונג. נאַטאַן פּ. שפּילפאָגעל איז אַ באַקאַנטער אויסטראַלישער שרייבער, זיין פאָטער איז געקומען פון קאַלאַמיי אין גאַליציע אין יאָר 1855 קיין באַלאַראַט, געוועזן אַ ייד אַ תלמיד חכם. שפּיל־פאָגעל איז געבוירן געוואָרן אין באַלאַראַט אין יאָר 1874, פון פאַך אַ לערער, האָט ארויסגעגעבן מערערע ענגלישע בעלעטערים־טישע ביכער, אין זיי אויך דערציילונגען און פּאָעמעס מיט אַ יידישן אינהאַלט. קיין יידיש קען ער נישט. פון 1855 ביז 1937 איז אַ שטיקל וועגס.

אהרן פּאַטקין איז פריער געוועזן אַן אַדוואָקאַט אין מאָס־קווע און איז גוט באַקאַנט אין די יידישע קולטור־קרייזן פון אַמאָליקן רוסלאַנד און דער רוסיש־יידישער עמיגראַציע אין פּוילן, דייטשלאַנד, פראַנקרייך. זינט צען יאָרן אין אויסטראַליע, האָט ער באַלד אין ערשטן יאָר באַהערשט די לאַנד־שפּראַך און שרייבט פיל אין ענגליש. די באַפעלקערונגס־פּראָבלעמען פון דעם קאָנ־טינענט, און באַזונדערס די יידישע באַפעלקערונגס־פּראָבלעמען, זענען אים גוט באַקאַנט פון דער ערשטער קוועלע, ווייל ער נעמט

אנטייל אין היגע וויסנשאַפטליכע זשורנאַלן און איז פאַר־בונדן מיט מערערע היגע אַלגעמיינע וויסנשאַפטליכע, סאָציאַלע און קולטורעלע אינסטיטוציעס. פּאַטקינס אַרבעט רעקאָמענדירן מיר באַזונדער אַלע די, וואָס עס אינטערעסירט זיי די פראַגע פון יידישער איינוואַנדערונג קיין אויסטראַליע. יוסף לעפּטוויטש, דער אויסטראַליע־ענטוזיאַסט, האָט נישט געקענט פעלן אין אונ־זער בוך, ער האָט אונז טאַקע ספּעציעל צוגעשיקט זיין פייערדיקן אַרטיקל, ער איז דער סעקרעטאַר פון דער „פריילאַנד"־ליגע. ל. זשאַבינסקי איז שוין העכער אַ צענדליק יאָרן אין דעם לאַנד — איינער פון די פּיאָנערן פון יידיש־לימוד אויף דעם היגן פּלאַץ. שמעון זאַנדער איז אַ סידנעיער, אַ פּרינציפּיעלער פּראָלעטאַריער, אַן אמתער טיפּ פון אַן אידעאַליסטישן יידישן אַרבעטער־טוער פון דער אַלטער היים, זיין בייטראַג איז פון ערשטער האַנט, אַזויצו־זאָגן, נישט אַ סטודיום, נאָר איבערלעבונג, טעמפּעראַמענטפולע איבערלעבונג און האַרטע דערפאַרונג. שוין נאָענט צו דרייסיק יאָרן ווי ער האָט צוגעשלאָגן צו די ברעגעס פון דער דרומדיקער ערד. ווייסבערג דערציילט דאָך אַליין וועגן זיך — און שלמה ווין און ישראל שער געהערן צו די איניציאַטאָרן פון דעם בוך און ביידע ענטוזיאַסטן פון מאָדערנער יידישער קולטור אין אויסט־ראַליע, ביידע שיר נישט אַ פערטל יאָרהונדערט פון זייער לעבן אַריינגעוועבט אין דער טעטיקייט פון דער היגער „קדימה".

אין דעם ערשטן פּלאַן פון אונזער זאַמלבוך האָבן מיר פאַר־נאָטירט צוויי פּאָרטרעטן פון פערזענליכקייטן, וואָס האָבן דאָ געמאַכט ממש אַ לעגענדאַרע קאַריערע. איינער, סער אייזאַק איי־זאַקס, וואָס איז אין אויסטראַליע געבוירן, האָט געשטאַמט פון אָרימע יידישע עלטערן פון מלאַווע אין פּוילן, ער איז דאָ אַ רייע פון יאָרן געווען דער גענעראַל־גובערנאַטאָר מצד דער בריטישער קרוין. אַ שני־למלך — הייסט עס. דער צווייטער לעבט נישט מער, עס איז סער דזשאָן מאָנאַש, אויך דאָ געבוירן, האָט געשטאַמט פון דייטשע יידן, פון דער פאַמיליע פון די באַקאַנטע מרפּיסים מאָנאַש, ער איז אויך געווען אַ נאָענטער קרוב פון פּראָפעסאָר גרעץ, דעם יידישן היסטאָריקער. מאָנאַש איז געווען דער קאָמענ־

פ. אוק ב. ווינער
מעלבורן

דאנט פון די אויסטראַלישע רעגימענטער אין דער צייט פון דער גרויסער מלחמה, שפּעטער איז ער געווען — ווייל פון פאַך אַן אינזשעניער — דער אויפבויער פון דעם גרעסטן אויסטראַ־לישן עלעקטריציטעטווערק אין יעלאַרן. זיין קאַריערע אין דער מלחמה האָט אים שיר, שיר נישט איבערגעגעבן דעם מאַרשאַל־שטעקן פון אַלע אַלירטע חילות — שיר, שיר הייסט, איז ער געוואָרן דער לעצטער געווינער פון דער גרויסער מלחמה. דאָס ווערט אין פיל ביכער באַשטעטיקט. נישט מחמת מיליטאַרים־טישן ענטוזיאַזם אינטערעסירט אונז די זאַך, נאָר מחמת דער גאַנצער ענין איז פּסיכאָלאָגיש שטאַרק טשיקאַווע פאַר יידן; דער עיקר ווען מען וואַרפט אַ בליק אויף סער מאָנאַשס בילד מיט דעם כאַראַקטעריסטישן פּנים פון אַ יידישן, ברייטשטערנדיקן למדן. זיכער איז זיין פּערזאָן ממש גאָלדענער מאַטעריאַל פאַר אַ יידישן בעלעטריסט אָדער מאָנאָגראַפיסט. צום באַדויערן איז עס אונז נישט געלונגען אָט די צוויי געהעריק גרינטליכע, ספּעציעלע פאַר אונז געשריבענע פּאָרטרעטן צו האָבן פאַרטיק אין צייט פאַרן בוך. אונזער בוך איז דאָך דאָס ערשטע און נישט דאָס לעצטע.

איינזאַם איז אונז געווען — און מיר האָבן מיטגעטיילט וועגן אונזער אונטערנעמונג עטליכע יידישע אינסטיטוציעס און שריפטשטעלער איבער דער וועלט. אונזער געליבטן הירשביינען — ווייל ער איז דאָך דער יידישער דזשיימס קוק פון דעם יינגסטן וועלטטייל. מיר האָבן אויך איבערגעדרוקט אין דעם אַלמאַנאַך זיין פּראַכטפול־רואיקע רייזע־באַשרייבונג פון 1921 — ארויס־געגומען פון זיינע וועלט־רייזע ביכער, אונזער גרויסן אָוצר. אונזער טייערן רייזענען האָבן מיר געשריבן, ווייל צום ליבסטן וואָלט ער דאָך געוואָלט, אַז אויך אויף דעם מאַרס און אויף דער לבנה זאָל מען שוין ענדליך אָנהויבן ארויסצוגעבן יידישע בי־כער... אויף דער לבנה געוויס, זי איז דאָך בכלל אַן אינטעגראַ־לער באַשטאַנדטייל פון דער יידישער ליטעראַטור... טיילן פון די דערהאַלטענע בריוו, וואָס ברענגען כבוד אונזער געוואַגטער אויס־גאַבע, האָבן מיר געבראַכט צום סוף פון דעם בוך.

* * *

מיר בלעטערן די זאַמלונג און מיר באַמערקן ערשט איצט אַלע פעלערן און אַלע דורכלאָזונגען, וואָס מיר האָבן צופיל אַריינ־געגעבן און צו ווייניק אַריינגעגעבן. עס איז אַ צוויישניידיק וואָרט, דאָס וואָרט „דורכלאָזונגען". מיר באַמערקן אויך די דרוקפעלער. אפנים אַז דער ערשטער יידישער קאָרעקטאָר אין אויסטראַליע איז נישט איינער פון די בעסטע קאָרעקטאָרן. אָבער דער בעס־טער אויף אַ גאַנצן קאָנטינענט בלייבט ער אַלץ, מיט אַלע דרוק־גרייזן.

העלפן קענען מיר זיך ניט. מיר האָבן קוים דערלעבט צו זען דאָס בוך אַלס גאַנצעס אָט אַזוי ווי איר זעט עס — חשובע לע־זער — און עס חלומט זיך אונז נישט, אַז מיר זאָלן עס איבער־דרוקן מחמת די גרייזן.

אָבער פאַר אונז ליגט איצט גראַד אַ רשימה פון אַ ביבליאָ־טעק פון אויסטראַלישע יודאיקא פון דעם, אין אַרטיקל וועגן דער פּרעסע, דערמאָנטן פּערסי מאַרקס. און מיר בלעטערן און בלע־טערן די רשימה און — מיר האָבן נישט קיין טעות — אונזער בוך וועט זיין דאָס צום ברייטסטן פאַרמאָסטענע יידישע בוך אויף אָט דער ערד, שוין איינגעשלאָסן אַלע ענגלישע אויסגאַבן, לרוב געלעגנהייטסבראָשורן, וואָס די גרעסטע פון זיי איז געווען די געשיכטע פון די יידן אין אַדעלאַיד, אַרויסגעגעבן פון דער דאָרטיקער קהילה צו דער הונדערט יאָר־פייערונג פון דרום־אויסטראַליע. איר מחבר איז דער, אויפן ערשטן אָרט דאָ דערמאָנטער, מיטאַרבעטער אונזערער, הערש מינץ.

פּראָסטע יידן פון אַ גאַנץ יאָר זענען מיר — נישט קיין ראש־השנה־יום־כיפּורדיקע יאהודים — און מיר האָבן פאַרשטאַ־נען, אַז יידיש קולטור־לעבן דאַרף זיך אָנהויבן מיט ביכער, און מיר האָבן דעם חוב געטון לויט אונזער בעסטן וויסן און געוויסן.

אונזער בוך וועט, ווי מיר האָפן, גוטן נוצן ברעגנען אַלע די, וואָס אינטערעסירן זיך מיט דעם לאַנד אַלס אימיגראַציע־לאַנד פאַר יידן, עס וועט אויך גוטן נוצן ברענגען אַלע די, וואָס זענען פּאָטענציעלע אימיגראַנטן אַהער, עס וועט זיי געבן אַ שטאַרקן באַגריף וועגן לאַנד און לייט פון זייער צוקונפט. דאָס

בוך וועט אויך, האָפן מיר, דינען די היגע תושבים בעסער צו פאַרשטיין און מיט דעם אויך וואַרימער ליב צו געווינען דאָס דאָ־זיקע שיינע, דרומדיקע וווּנדערלאַנד און זיין פרייהייטס־און מענטשן־ליבנדיק פאָלק.

מ. ר.

מעלבאָרן, אין מאַי, 1937.

אויסטראַליע

אַן איבערבליק איבער געשיכטע און קעגנוואַרט

פון

הערש מינץ

די ערשטע שריט

עס איז שווער צו באַצייכענען מיט פעסטער היסטאָרישער געגנויקייט דעם ריכטיקן דאַטום פון אַנטפּלעקן אויסטראַליע.

איינס איז זיכער, אַז אונטערנעמערישע רייזעפאָרשערס בעיקר שפּאַניער, פּאָרטוגעזער און האָלענדער האָבן זיך אודאי אָנגעשטויסן אָן די ברעגעס פון אָט דעם גרויסן קאָנטינענט אַזוי פרי ווי אין די לעצטע יאָרן פון 16טן יאָרהונדערט.

דער אונטערנעמעריש-אוואַנטוריסטישער גייסט, וואָס כאַראַקטעריזירט אַזוי שטאַרק דעם דאָזיקן יאָרהונדערט, וועלכער האָט זיך אַמבעסטן אויסגעדריקט אין קאָלאָמבוסעס, מאַגעלאַנס און אַנדערע עקספּעדיציעס, איז אין 16טן יאָרהונדערט פאַרקנסט געוואָרן דעם סוחרישן קאַפּיטאַליזם און געדינט טריי די ווייט צעצווייגטע אינטערעסן פון אַ פרי-קאַפּיטאַליסטישער אייראָפּע. אַזוי, צום ביישפּיל, ווייסן מיר, אַז דער שפּאַניער טאָרעס און דער פּאָרטוגיזער דע־קווירא האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אין 1606 פון קאַלאַאָ אין דרום־אַמעריקע צו אַנטפּלעקן אַ נייעם קאָנטינענט אין שטילן אָקעאַן. אויסטראַליע האָבן זיי נישט אַנטפּלעקט, אָבער געקומען זענען זיי גאָר נאָנט צו אירע צפונדיקע ברעגעס. די וואַסערן צווישן ניי־גינע און אויסטראַליע, וואָס טאָרעס איז געווען דער ערשטער צום דורכזעגלען, זיי הייסן טאַקע דערפאַר טאָרעס-דורכפלוס. די רייזע צום דעם דרומדיקן אומבאַקאַנטן קאָנטינענט איז באַשריבן געוואָרן אין 1610 אין אַ בוך. דע קווירא האָט פאָרגעשלאָגן, אַז דער דרומדיקער קאָנ־

טינענט זאָל אָנגערופן ווערן „אויסטראַליע פון דעם הייליקן גייסט"... עס הערשט נאָך ביזן היינטיקן טאָג אַ מין חלוקי־דעות צווישן די ערנסטע פאָרשער, וואָס דאָס וואָרט „אויסטראַליע" האָט געקענט באַדייטן. געוויסע היסטאָריקער דענקען, אַז דער נאָמען איז געגעבן געוואָרן אין צייכן פון געטריישאַפט צו דער עסטרייכישער דינאַסטיע, וואָס איז געזעסן אויפן טראָן פון שפּאַניע. אַנדערע ווידער גלויבן, אַז דאָס האָט געזאָלט באַדייטן „דאָס לאַנד .וואָס ליגט אין דרום", אָדער „טערא אויסטראַליס".

אַלנפאַלס איז דער נאָמען „אויסטראַליע" (מער באַקאַנט אַלס „אויסטראַליע טערא אינקאַגניטאַ" — דאָס „אומבאַקאַנטע לאַנד"). שפּעטער, נאָך די האָלענדישע רייזע־פאָרשערס, פאַרוואַנדלט געוואָרן אין „ניי־האָלאַנד". דער נאָמען אויסטראַל־יע, ווי דער קאָנטינענט איז איצט באַקאַנט, איז אָנגענומען גע־וואָרן אַזוי שפּעט ווי אין 1814. פלינדערס, דער גרויסער אויס־טראַלישער רייזע־פאָרשער, האָט דאָס לאַנד ווידער אָנגערופן „אויסטראַליע".

איינע פון די וויכטיקסטע געשעענישן פון אויסטראַליע איז די טאַסמאַן־עקספּעדיציע. טאַסמאַן איז געווען אַ האָלענדער, און די עקספּעדיציע איז געשיקט געוואָרן אין דער ריכטונג פון אויס־טראַליע אין יאָר 1642 דורך וואַן־דימען, דער גובערנאַטאָר פון האָלענדישן מזרח־אינדיע. טאַסמאַן, איז געקומען צום אינזל, וואָס טראָגט איצט זיין נאָמען „טאַסמאַניע" און האָט אים אָנגערופן „וואַן־דימענס לאַנד". ער איז איבערגעביטן געוואָרן אויף „טאַסמאַניע" אין 1853.

טאַסמאַן איז ווייטער נישט געגאַנגען. דורך דעם ים, וואָס איז איצט באַקאַנט טאַסמאַן, איז ער אָנגעקומען צו אַ לאַנד, וועל־כעס ער האָט אָנגערופן ניי־זעלאַנד. אויסטראַליע, ווי געזאָגט, איז דאַן באַקאַנט געווען אַלס ניי־האָלאַנד ביז 1814, ווען דער נאָ־מען אויסטראַליע איז אָנגענומען געוואָרן פאַר דעם גאַנצן קאָנ־טינענט.

דער ערשטער ענגלענדער צו שטעלן אַ פוס אויף אויסט־ראַליעס ערד איז געווען דעמפּיער אין 1686. אָבער דער גרויסער

קאָנטינענט האָט געוואַרט כמעט ווי גאַנצע הונדערט יאָר, ביז דער גרויסער רייזע־פאָרשער, דזשיימס קוק, איז אָנגעקומען מיט זיין וויסנשאַפטליכער עקספּעדיציע צו די מזרח-ברעגעס פון אויסטראַליע. דאָס איז געשען דעם 20טן אַפּריל 1770. קוקס עקספּעדיציע איז געשיקט געוואָרן דורך דער קעניגליכער וויסנ־שאַפטליכער געזעלשאַפט אין לאָנדאָן, אום צו באַאָבאַכטן גע־וויסע אַסטראָנאָמישע דערשיינונגען, וועלכע זענען געווען באַ־מערקבאַר אין טאַהיטי און אַנדערע אינזלען אויפן שטילן אָקעאַן.

קוק איז געווען דער ערשטער צו באַקענען זיך נענטער מיט דעם נייעם קאָנטינענט, און ער האָט אים כמעט אינגאַנצן ארום־געריזט אדורכמאַכנדיק דעם וועג טיילווייז צופוס. ער האָט אויך געצייכנט די ערשטע אויסטראַלישע מאַסגעבנדע געאָגראַפישע מאַפּע.

מיט קוקס עקספּעדיציע איז מיטגעפאָרן אַ געוויסער יאָזעף בענקס. בענקס האָט געהאָלפן דעם הויפּט־באָטאַניקער, סאָלערן, אין דער עקספּעדיציע ביים צונויפזאַמלען אַ קאָלעקציע פון אויס־טראַליעס פלאַנצן־וועלט. עס איז כדאי צוצוגעבן, אַז דער באַ־קאַנטער באָטאַניקער לינעאוס האָט פאָרגעשלאָגן, אַז אויסטראַל־יע זאָל אָנגערופן ווערן „בענקסעא" — אַזוי וויכטיק האָט ער גע־פונען בענקסעס וויסנשאַפטליכע באָטאַנישע קאָלעקציע. צי בענקסעס פאַרדינסט פאַר דער פלאַנצן-לערע איז באמת אַזוי גרויס, איז דאָ נישט דער פּלאַץ צו באַהאַנדלען. אָבער אַז זיין נאָמען וועט זיין אייביק פאַרבונדן מיט דער פריסטער געשיכטע פון אויסטראַליע — דאָס איז זיכער, ווייל אַ דאַנק אים איז אויס־טראַליע אין יענער צייט שטאַרק באַקאַנט געוואָרן אין ברייטער בריטישער עפנטליכקייט.

די געשיכטע איז אַזאַ: ענגלאַנד פלעגט שיקן אירע פאַר־ברעכער קיין אַמעריקע. אַמעריקע, ווי באַקאַנט, האָט אָבער אין יאָר 1782 רעוואָלטירט אַנטקעגן דעם „מוטערלאַנד" און די פּראַגע פון טראַנספּאָרטירן די פאַרברעכער איז געוואָרן זייער אַקטועל.

בענקס, אָדער ווי ער איז שפּעטער באַקאַנט אַלס סער דזשאָ־

זעף בענקס, האָט פאָרגעשלאָגן פאַר דער קאָמיסיע פון די לאָרדן, וואָס האָט אין יאָר 1779 זיך באַשעפטיקט מיט דעם פּראָבלעם, אַז די פאַרברעכער זאָל מען נעמען שיקן קיין „ניי־האָלאַנד", ווי אויסטראַליע איז דאַן באַקאַנט געווען.

דער פּלאַן האָט שטאַרק אויסגענומען ביי לאָרד סידנעי, וועלכער איז דאַן געווען דער אינערן־מיניסטער אין פּיטס קאַבי־נעט. לאָרד סידנעי האָט אַוועקגעשיקט דעם 13טן מאַי 1787 אונטער דער אויפזיכט פון גובערנאַטאָר פיליפּ, דעם „ערשטן פלאָט" פון 11 שיפן מיט 717 פאַרברעכער — 520 מאַנסלייט און 197 פרויען. דער ערשטער טראַנספּאָרט פאַרשיקטע צוזאַ־מען מיט זייערע אויפזעער און מאַטראָזן האָט באַטראָפן איבער 1000 פּערזאָן. די רייזע האָט געדויערט ארום 9 חדשים. ווען די „ווייסע פראַכט" איז נאָך לאַנגע גלגולים אָנגעקומען צו דעם צוגעזאָגטן לאַנד, האָבן זיי זיך באַזעצט אין דער געגנט, וואָס איז איצט באַקאַנט אַלס די גרויסע שטאָט סידנעי, — אַ שטאָט, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון אויבנדערמאַנטן לאָרד סידנעי. דער גאַנצער געביט וואָס האָט געשאַפן דאָס קערנדל פון איצ־טיקן אויסטראַליע, איז אָנגערופן געוואָרן אַזוי פרי ווי אין 1770. ניי־זיד־וועילס. דזשיימס קוק, וועלכער איז געקומען אַהערצו, האָט דעם פּלאַץ אַזאַ נאָמען געגעבן. נ י י ז י ד - ו ו ע י ל ס איז ערקלערט געוואָרן אָפיציעל אַלס אַ בריטישע קאָלאָניע דעם 7טן פעברואַר 1788. דאָס יאָר 1788 איז אַזוי ארום אַ ווינקל־שטיין אין דער געשיכטע פון אויסטראַליע.

דאָס אָרט ערלויבט אונז נישט איבערצוגעבן דאָ גענויער די אויסערגעוויינליך־אינטערעסאַנטע געשיכטע פון דער פריס־טער אויסטראַליע. דאָס טראַנספּאָרטירן פאַרברעכער קיין אויסט ראַליע איז אָנגעגאַנגען ביז 1840, ווען נאָך אַ גרויסער שטור־מישער דעבאַטע אין לאָרדן־הויז אין לאָנדאָן איז באַשטימט געוואָרן אויפצוגעבן די דערמאַנטע פּראַקטיק. לאָרד גריי האָט אפילו געוואָלט אין 1842 באַנייען דאָס טראַנספּאָרטירן פאַר־ברעכער, אָבער די באַפעלקערונג פון וויקטאָריע און שפּעטער פון ניי־זיד־וועילס האָט שטאַרק פּראָטעסטירט, און דער פּעריאָד

פון פארברעכער־טראנספּאָרט, ווי ער איז באַקאַנט אין דער אויס־טראַלישער געשיכטע, האָט אויפגעהערט. דאָס טראַנספּאָרטירן קיין טאַסמאַניע האָט אויפגעהערט באַדייטנד שפּעטער, ערשט אין 1853.

דער גלענצענדער היסטאָריקער פון פריסטן אויסטראַליע, פּראָפעסאָר ערנסט סקאָט פון מעלבאָרנער אוניווערזיטעט, גיט אין זיין ווערק „די געשיכטע פון אויסטראַליע" אינטערעסאַנטע ציפערן אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם פּראָבלעם פון פאַרברעכער־טראַנספּאָרט. ער ווייזט אויף, אַז דער סיסטעם פון געצוווּנגע־נער עמיגראַציע האָט צוגעשטעלט דעם נייעם קאָנטינענט אויס־טראַליע, ביז דעם יאָר 1836, ד. ה. כמעט ביים סוף פון דעם פּע־ריאָד — אַריבער 100 טויזנט נפשות. גענוי: ניי־זיד־וועילס האָט באַקומען פון אָנהויב אָן 75.000 פאַרשיקטע און טאַס־מאַניע, דאַן באַקאַנט אַלס וואַן־דימענס־לאַנד, האָט באַקומען ביז דאַן 27,577 פאַרשיקטע. אין דעם זעלבן יאָר, ד. ה. אין 1836, האָט אָבער דאָס גאַנצע לאַנד געציילט 44,799 פאַרשיק־טע אין ביידע קאָלאָניעס צוזאַמען... (אין ניי־זיד־וועילס און אין איצטיקן טאַסמאַניע). דער דאָזיקער „אָנגעוויטיקטער" פאַקט אין דער פריסטער געשיכטע פון אויסטראַליע פאַרדינט זיך אַ באַזונדערן קאַפּיטל, נאָר ליידער קענען מיר עס דאָ נישט אַריינגעמען אין אונזער קורצן איבערבליק. מיר וואָלטן נאָר געוואָלט צוגעבן, אַז די פאַרברעכנס, פאַר וועלכע מען איז פאַר־שיקט געוואָרן קיין אויסטראַליע זענען געווען, זייער אָפט, גאַנץ קליינינקע. אַזוי, למשל, איז היסטאָריש פעסטגעשטעלט געוואָרן פון פאַרבליבענע פּראָטאָקאָלן, אַז דאָס איינציקע „פאַרברעכן" פון געוויסע פאַרשיקטע איז געווען דאָס גנבענען פרוכט, ברויט און ענליכע קליניקייטן. עס איז כדאי צוצוגעבן, אַז דער עלע־מענט פון פּאָליטישע פאַרברעכער צווישן די פאַרשיקטע איז געווען באַדייטנד. אַלע אירלענדישע אויפשטאַנדן, ווי אויך די פריסטע פּיאָנערן פון דער ענגלישער אַרבעטער־באַוועגונג ווי פּראַסט, דזשאַנס און וויליאַמס האָבן פאַרבראַכט אַ סך יאָרן אין טאַסמאַניער פעסטונגען.

די ערשטע פרייע קאָלאָניסטן זענען אָנגעקומען קיין אויס־טראַליע אין יאָר 1793. קאַפּיטאַן מעק־אַרטור, איינער פון די ערשטע קאָלאָניסטן, האָט איינגעפירט די מערינאָ־וואָל שאָף אין לאַנד. ער האָט איינגעאָרדנט די ערשטע שאָף־פאַרם אין 1805, און די וואָל, וועלכע ער האָט מיטגענומען מיט זיך קיין ענג־לאַנד, האָט זיך ארויסגעוויזן צו זיין פון דער בעסטער קוואַלי־טעט, פּונקט אַזוי גוט ווי די שפּאַנישע וואָל, וואָס איז געווען אין געברויך ביי די צפון־ענגלישע פאַבריקאַנטן פון וואָלענע שטאָפן.

דער אָנהויב פון די אויסטראַלישע שטאַטן

די געשיכטע פון אויסטראַליע אין 19טן יאָרהונדערט איז אייגנטליך די געשיכטע פון אירע באַזונדערע קאָלאָניעס. לאָ־מיר זיך איצט נענטער באַקענען מיט זייער אַנטשטייאונג. עס איז וויכטיק צו באַמערקן, אַז דער אויסדרוק שטאַטן, וועלכער איז איצט אין געברויך, איז איינגעפירט געוואָרן מיטן שאַפן די אויסטראַליער פעדעראַטיווע רעפּובליק ערשט אין יאָר 1901. אין פאַרלויף פון פאַרגאַנגענעם י. ה., וועלכער איז אויסטראַל־יעם ריכטיקער ערשטער געשיכטליכער יאָרהונדערט — האָט מען גערעדט וועגן „קאָלאָניעס".

ניי־זיד־וועילס איז גאַנץ ריכטיק אָנגערופן געוואָרן „די מוטער־קאָלאָניע". זי איז געווען אין דער אומגעגנט פון „באַ־טאַני־ביי", וווּ דזשיימס קוק האָט פאַראַנקערט זיינע שיפן אין היסטאָרישן טאָג פון 20טן אַפּריל 1770. קוק האָט דאָס לאַנד אַ נאָמען געגעבן ניי־זידוועילס. מען דאַרף אָבער צוגעבן, אַז מיט דעם נאָמען ניי־זידוועילס האָט מען אין אָנהויב גערופן כמעט דאָס גאַנצע באַזעצטע לאַנד פון אויסטראַליע. ניי־זיד־וועילס, ווי מיר האָבן געזאָגט, איז ערקלערט געוואָרן אָפיציעל אַלס אַ קאָלאָניע דורך אַ קעניגליכן דעקרעט, דעם 7טן פעברו־אַר, 1788. טאַסמאַניע, וואָס איז באַקאַנט געווען אַלס וואַן־די־מענס לאַנד, פון 1642 אָן, האָט זיך אָפּגעטיילט אַלס אַ זעלבסט־שטענדיקע קאָלאָניע ערשט אין 1825. דער נאָמען טאַסמאַניע

איז אָנגענומען געוואָרן אנשטאָט וואן-דימענס לאַנד ערשט אין 1853.

דער אָנהויב פון מערב־אויסטראַליע, וואָס דאַטירט זיך פון יאָר 1829, איז ענג פאַרבונדן מיטן נאָמען פון אַ געוויסן טאָמאַס פיל. טאָמאַס פיל האָט פאָרגעשלאָגן דער ענגלישער רע-גירונג צו בילדן אַ געזעלשאַפט אויף איבערצופירן 10,000 עמיגראַנטן קיין מערב-אויסטראַליע און זיי צו באַזעצן דאָרט פאַר אַ פּרייז פון 30 פונט אַ קאָפּ. פאַר די 300 טויזנט פונט, וואָס אַזאַ אונטערנעמונג האָט געזאָלט קאָסטן, האָט ער פאַר־לאַנגט פון דער רעגירונג 4 מיליאָן אַקער לאַנד, וואָס האָט דאַן גע־קאָסט בערך 8־ פענעס אַן אַקער. די ענגלישע רעגירונג האָט נאָך אַ לאַנגן דינגען זיך איינגעשטימט צו געבן דער דאָזיקער געזעלשאַפט — באַקאַנט אַלס די „שוואַן־טייך"־געזעלשאַפט — 1 מיליאָן אַקער. יעדער עמיגראַנט האָט געזאָלט קריגן 40 אַקער לאַנד פאַר יעדע 3 פונט, אָדער אַן אַקער פאַר 18 פענעס. פיל אַליין האָט געזאָלט באַקומען 250 טויזנט אַקער לאַנד, אַ סברא פאַר קאָמיסיע... די ערשטע שיף מיט עמיגראַנטן איז אָנגעקומען קיין מערב-אויסטראַליע אין 1829.

די שטאָט פּערט איז געגרינדעט געוואָרן אין 1830. דער גאַנצער פּלאַן האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין ווייט נישט קיין געלונגענער. די עמיגראַנטן האָבן נישט געקענט אויסהאַלטן די שווערקייטן אין די ערשטע פּיאָנערן־יאָרן, זיי האָבן זיך צע-זייט איבער גאַנץ אויסטראַליע, און אַ סך פון זיי האָבן זיך אומגעקערט קיין ענגלאַנד. די געבליבענע לאַנד־באַזיצער האָבן געשפּירט אַזאַ גרויסן מאַנגל אין אַרבעטס-הענט, אַז זיי האָבן זיך געמוזט ווענדן צו דער ענגלישער רעגירונג מיט אַ פאָר־שלאָג צו שיקן קיין מערב-אויסטראַליע... ווידעראַמאָל פאַרברע-כער. דאָס איבעשיקן די פאַברעכער קיין ניי־זיד־וועילס איז, ווי באַקאַנט, אָ פּ ג ע ש ט ע ל ט געוואָרן אין יאָר 1840. קיין מערב־אויסטראַליע האָט זיך דאָס ערשט אָ נ ג ע ה ו י ב ן אין 1850. מערב־אויסטראַליע האָט באַקומען אַרום 10 טויזנט פאַר־שיקטע אין משך פון 17 יאָר צווישן 1850 און 1867.

דרום־אויסטראליע, פערטע קאָלאָניע אין דער כראָנאָלאָגי־שער אָרדנונג פון זייער אַנטשטייאונג, שטאָלצירט נאָך ביזן היינטיקן טאָג מיט איר יחוסדיקער אָפּשטאַמונג. דאָס איז די איינציקע קאָלאָניע, וואָס האָט נישט געהאַט קיין אויסגעשפּראָכענעם פאַרברעכער־עלעמענט אין צוזאַמענשטעל פון איר ערשטער באַפעלקערונג.

דרום־אויסטראליע איז אין אַ זין, אַ מין עקספּערימענט אין קאָלאָניזאַציע, וואָס איז אַנטשטאַנען אין דעם היציקן מוח פון אַ געוויסן ערוואַרד ווייקפילד. דער פאַרשוין, וואָס איז קיינמאָל אין אויסטראַליע נישט געווען, האָט פאַרעפנטליכט אין 1829 אַ בוך א. נ. „בריוו פון סידנעי".

דאָס בוך איז געשריבן געוואָרן אין ניו־געיט תפיסה אין ענגלאַנד, און נישט געקוקט אויף די אוטאָפּישע וויזיעס, האָט עס אַנטהאַלטן געוויסע זייער פּראַקטישע פאָרשלאָגן, וועלכע האָבן אָפּעלירט צו מאַסגעבנדיקע זאַכליכע פּאָליטיקער און קאַפּיטאַליסטן. ווייקפילדס פּלאַן איז געווען פּונקט דער היפּך פון פילס, — „דער פאָטער פון מערב־אויסטראַליע" — ווייל פיל האָט פאָרגעשלאָגן, אַז די ערד זאָל געגעבן ווערן די עמיגראַנטן פריי, אָדער כמעט ווי פריי (18 פענעס אַן אַקער), ווייקפילדס טענה איז געווען, אַז פאַר דעם לאַנד מוז מען צאָלן — און צאָלן טאַקע אַ גוטן פּרייז. ער האָט אויפגעוויזן, אַז וויבאַלד דאָס לאַנד ווערט געגעבן דעם קאָלאָניסט אומזיסט, איז קיין שום אָנרעגונג נישטאָ צו אַרבעטן, און דערמיט ערקלערט זיך טאַקע דער מאַנגל אין אַרבעטס־הענט. ער האָט פאָרגעשלאָגן, אַז דער קאָלאָניסט זאָל גוט צאָלן פאַרן לאַנד, ווייל לאַנד, וואָס איז אָנגעקומען שווער, און פאַר וועלכן מען האָט באַצאָלט מיט אייגן געלט, וועט צובינדן דעם קאָלאָניסט און דער פּראָגרעס פון דער קאָלאָניע וועט זיין געזיכערט. ווייקפילדס טעאָריע איז באַקאַנט אַלס די טעאָריע פון אַ גלייכן באַלאַנס צווישן לאַנד, קאַפּיטאַל און אַרבעט. אַ גלייכגעוויכט צווישן די דריי פאַקטאָרן, וועלכע זענען נויטווענדיק פאַרן שאַפן וואָסער עס איז נישט איז קעגנשטאַנד. ווייקפילד האָט אָרגאַניזירט אַ קאָלאָניזאַציע־געזעל־

שאַפט, וואָס האָט געהאַט פאַר דעם הויפּטפּרינציפּ צו ווערבירן אַ פאַרמעגליכן עמיגראַנטן־עלעמענט.

דער ענגלישער פּאַרלאַמענט האָט ערקלערט אין אַ דעקרעט אין יאָר 1834 די גרינדונג פון דער דרום־אויסטראַלישער קאָלאָניע. דאָס לאַנד אין דער קאָלאָניע האָט נישט געקענט פאַר־קויפט ווערן פאַר ביליגער ווי 12 שילינג אַ אַקער. עס איז וויכ־טיק צוצוגעבן, אַז דאָס טראַנספּאָרטירן די פאַרברעכער קיין דרום־אויסטראַליע איז געווען אויסדריקליך פאַרבאָטן, לויט די סטאַטוטן פון דער קאָלאָניזאַציע־געזעלשאַפט אין דעם קעניג־ליכן דעקרעט.

די ערשטע קאָלאָניסטן זענען אָנגעקומען קיין דרום־אויס־טראַליע אין 1836 און בקרוב געגרינדעט די שטאָט אַדעלאַיד.

דרום־אויסטראַליע האָט געהאַט אַ סיסטעמאַטישן צופלוס פון דייטשן אין די 50ער און 60ער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונ־דערט. די דייטשן האָבן זיך ארויסגעוויזן אַלס גוטער קאָלאָניזי־רונגס־עלעמענט, און האָבן דאָ נאָך ביזן היינטיקן טאָג איינ־געהאַלטן אַ סך פון זייערע ספּעציפישע נאַציאָנאַלע שטריכן. זיי האָבן געהאַט זייערע אייגענע שולן, קירכן און אפילו אַ פּרעסע. מיר געפינען נאָך אפילו היינט אייניקע ישובים ווי טאַנאַדאַ און קאַפּאַנדאַ, וועלכע דערמאַנען מיט זייער ספּעציפישער געמיט־ליכקייט, דייטש־רעדן און... פּילזענער ביר עכט־דייטשע פּראָ־ווינץ־שטעט.

דרום־אויסטראַליע איז אין יאָר 1863 באַפולמעכטיקט געוואָרן דורך דער ענגלישער רעגירונג מיט דער פאַרוואַלטונג פון דער צפון־טעריטאָריע. דאָס פאַרוואַלטן האָט זיך אויסגעדריקט אין אַ פּערזאָן פון אַ רעגירונגס־באַאַמטן נאָמינירט דורך דער דרום־אויסטראַלישער רעגירונג.

דרום־אויסטראַליע האָט פאַרוואַלטעט מיט דער צפון־טעריי־טאָריע ביז 1911, ווען די פאַרוואַלטונג איז איבערגענומען גע־וואָרן דורך דער פעדעראַטיווער רעפּובליק־רעגירונג.

דער אָנהויב פון שטאַט וויקטאָריע איז ענג פאַרבונדן מיט ניי־זידוועילס. דער אַנטייל פון די אינלענדישע אויספאָרשער,

דער אוואַנגאַרד פון די ערשטע פּיאָנערן — לאַנד־באַזיצער, איז געווען גרויס אין דער געשיכטע פון אַלע אויסטראַלישע קאָלאָניעס, אָבער בעיקר מערקווירדיק איז געווען זייער פאַר־דינסט ביים באַזעצן וויקטאָריע.

מאַטיו פלינדערס קען אין דעם זין באַטראַכט ווערן אַלס דער פאָטער פון וויקטאָריע. די גרעניצן פון וויקטאָריע זענען פעסטגעשטעלט געוואָרן אַזוי פרי ווי 1836, עס איז אינטערע־סאַנט, צוצוגעבן, אַז אַ מחלוקה איבער די גרעניצן צווישן וויק־טאָריע און דרום-אויסטראַליע איז דערליידיקט געוואָרן ערשט אין 1914 דורך דעם העכסטן אַפּעלאַציע־געריכט אין גרויס־ברי־טאַניע, דהיינו, דורך דעם „פּריוויי־קאָונסיל". וויקטאָריע איז אָפּ־געטיילט געוואָרן פון ניי־זיד־וועילס אין 1851. די שטאָט מעל־באָרן איז געגרינדעט געוואָרן אין 1835. דער נאָמען מעלבאָרן איז געגעבן געוואָרן אין 1837.

די פריסטע געשיכטע פון וויקטאָריע איז ענג פאַרבונדן מיט גאָלד-אויסגראָבונגען. עס וועט אפשר זיין אינטערעסאַנט פאַרן יידישן לעזער, בעיקר פאַרן יידיש־פּוילישן, צו וויסן, אַז אַ פּאָליאַק, גראַף סטרעלעצקי, האָט דער ערשטער געפונען גאָלד אין וויקטאָריע אין יאָר 1839. גראַף סטרעלעצקי איז באַשריבן אין אויסטראַליעס געשיכטע אַלס אַ ראָמאַנטישע פיגור. ער האָט געקעמפט פאַר פּוילנס אומאָפּהענגיקייט אין 1791 און האָט מיטגעמאַכט די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות.

גראַף סטרעלעצקי איז אָנגעקומען קיין אויסטראַליע אין די דרייסיקער יאָרן פון פאָריקן י. ה. ער איז געווען אַ כל־בוניק: אַ גוטער געאָלאָג, אַ נאַטור־פאָרשער, אַ רייזע-פאָרשער, און בעיקר אַן אוואַנטוריסטיש-אונטערנעמערישער גייסט מיט אַן אייביקער אומרו און אַ וואַנדער־לוסט. זיין וואַנדערן האָט אים דערבראַכט קיין קווינסלענד, ווו עס איז פאַרהאַנען אַ טייך סטרעלעצקי, לויט דעם נאָמען פון דעם גראַף.

ער האָט אויך אַדורכגעוואַנדערט די ניי־זיד־וועילסער בערג־קייט, דעם העכסטן שפּיץ פון אָט די בערג האָט ער אָנגע־רופן אויף דעם נאָמען פון קאָשטשיושקאָ, פּוילנס נאַציאָנאַלן

העלד.

קווינסלענד, נישט אכטנדיק אויף דעם פאקט, וואס דאס לאנד איז געווען די לעצטע פון די קאלאניעס פראקלאמירט צו ווערן אלס זעלבסטשטענדיק, איז באקאנט געווען אין די פריסטע יארן פון דער אויסטראלישער געשיכטע. פונקט ווי איר שוועס־טער־קאלאניע וויקטאריע, איז זי באטראכט געווען אלס א טייל פון ניי־זיד־וועילס.

די שטאט בריזבעין, וואס איז איצט באקאנט אלס קווינס־לענדס הויפטשטאט, איז געגרינדעט געווארן שוין אין יאר 1824. די אומאפהענגיקייט פון קווינסלענד איז פראקלאמירט געווארן אין 1859.

אט אזוי שטעלט זיך פאר דער נאקעטער היסטראישער חוט־השדרה פון די אויסטראלישע קאלאניעס אין זייער כראנא־לאגישער אָרדנונג, איידער זיי זענען פארבונדן געווארן צוזאמען אין סיסטעם פון א פעדעראטיווער שטאטן־רעפובליק. עס איז אויסער די ראמען פון אונזער ארטיקל דא צו באשרייבן די העכסט־אינטערעסאנטע געשיכטע פון דער אויסטראלישער פאליטיש־אדמינסטראטיווער אנטשטייאונג אלס א נאציאנאלע איינהייט.

די ווייטערדיקע ציפערן דארפן אינטערסירן דעם לעזער. דער אלגעמיינער שטח פון אויסטראליע איז 2,974.581 קוואדראט־מייל. די פארטיילונג פון דעם אלגעמיינעם שטח לויט די פאר־שידענע שטאטן איז אזא:

ניי־זיד־וועילס	309.432	קוו. מ.	אדער	10.4	פראצ.	פון אלג.	שטח
וויקטאריע	87 884	"	"	2.96	"	"	"
קווינסלענד	670.500	"	"	22.54	"	"	"
דרום־אויסט.	380.070	"	"	12.78	"	"	"
מב.־אויסט.	975.920	"	"	32.81	"	"	"
טאסמאניע	26.215	"	"	0.88	"	"	"
צפון־טעריט.	523.620	"	"	17.60	"	"	"
הויפט־שטאט	940	"	"	0.03	"	"	"
	2,974.581	"	"	100.0	"		

די צפון־טעריטאָריע, ווי געזאָגט, איז פאַרוואַלטעט געוואָרן דורך דרום־אויסטראַליע אין משך פון 48 יאָר. ערשט אין 1911 איז זי געקומען אונטער אויפזיכט פון דער פעדעראַטיווער רע־גירונג. די פעדעראַלע הויפּט־שטאָט־טעריטאָריע איז אַ שטח פון 940 מייל וואָס די ניי־זיד־וועילס רעגירונג האָט אָפּגעטראָטן אין 1909 און איבערגעגעבן צו דער פעדעראַלער רעגירונג. אויף דעם לאַנד איז אויסגעבויט געוואָרן קענבעראַ, וואָס איז די פעדעראַ־לע הויפּטשטאָט זינט 1927. דעריבער טאַקע הייסט דער שטח די פעדעראַלע הויפּט־שטאָט־טעריטאָריע.

דער שטח אויסטראַליע איז בערך דריי־פערטל פון גאַנץ אייראָפּע, אָדער 25 מאָל אַזוי גרויס ווי ענגלאַנד און אירלאַנד צוזאַמענגענומען. מיר מוזן אָבער צוגעבן, אַז בערך 40 פּראָצ. פון אויסטראַליעס אַלגעמיינעם שטח האָט אַ טראָפּישן קלימאַט און איז נישט גוט צוגעפּאַסט פאַר אַ ווייסער באַפעלקערונג.

באַפעלקערונג און אימיגראַציע

אויסטראַליע איז קיינמאָל נישט געווען קיין „שמעלץ־טאָפּ" ווי אַמעריקע. אויסטראַליע האָט נישט באַדאַרפט איבערשמעלצן אפילו נישט איבערגיסן איר עמיגראַנטן־עלעמענט. די עמיגראַ־יע קיין אויסטראַליע איז פון אָנהויב אָן געווען איינהייטליך — בעיקר דער זעלבער מענטשן־עלעמענט ווי אין דעם היימלאַנד. אַ סענטימענט, וואָס איז פאַרבליבן נאָך ביזן היינטיקן טאָג. דער אויסטראַליער פאָרט נישט קיין ענגלאַנד. ער פאָרט אהיים. פּראָ־פעסאָר הענקאַך איז דעריבער גאַנץ גערעכט, ווען ער זאָגט אין זיין בוך „אויסטראַליע", אַז די אויסטראַלישע באַפעלקערונג איז „ענגליש , נאָר איבערגעפלאַנצט".

דעריבער ערקלערט זיך די איינזייטיקייט אין געזעלשאַפט־ליכן, אין סאָציאַלן ווי אין אינטעלעקטועלן לעבן. פילפאַרבי־קייט, אַ אייגנשאַפט וואָס האָט כאַראַקטעריזירט אַזוי שטאַרק אַמעריקע, דעם „בבל" אין דער מאָדערנער וועלט, אין די יאָרן פון איר פרייער אימיגראַציע — איז לחלוטין נישט פאַרהאַן אין דער אויסטראַלישער אימיגראַציע־געשיכטע.

סטאטיסטישע ציפערן פון אויסטראליע עקזיסטירן זינט דעם יאָר 1788, ווען די באַפעלקערונג האָט באַטראָפן 859 נפשות. אין 1800 איז זי געווען 5217. אין 1850 — 405.356. אין 1900 האָט זי אויסגעמאַכט 3,765.399 און דעם 31טן דעצעמבער 1931 — 6,525.920 פּערזאָן. (די דאָזיקע ציפערן ווי אויך די קומענדיקע זענען גענומען פון אָפיציעלן יאָר-בוך פון 1932, נומ. 25).

מיר וועלן זיך צוקוקן נענטער צום צוווּוקס פון אויסטראַליער באַפעלקערונג. צוויי זענען די קוואַלן פון צוווּוקס אין דער באַפעלקערונג פון יעדן עמיגראַציע-לאַנד: דער נאַטירליכער צוווּוקס ד. ה. דער איבערשוס פון געבוירענע איבער געשטאָרבענע, און דער געבליבענער סך־הכל פון אימיגראַציע ד. ה. דער געבליבענער איינוואַנדערער־עלעמענט נאָך דעם ווי דער ארויסוואַנדערער איז אַראָפּגערעכנט געוואָרן.

אויסטראַליעס וווּוקס פון דער באַפעלקערונג קומט לרוב פון דעם ערשטן קוואַל. אזוי צ. ב. געפינען מיר, אַז דער אַלגעמיינער וווּוקס פון אויסטראַליער באַפעלקערונג פון 1861 ביז 1931, ד ה אין אַ פּעריאָד פון 70 יאָר איז 5,380.335. צום נאַטירליכן וווּוקס פון דער באַפעלקערונג, ד. ה. דעם איבערשוס פון לעבעדיקע איבער טויטע מוז צוגעשריבן ווערן די סומע 4,090.097, אָדער 76.02 פּראָצ. פון דעם אַלגעמיינעם צוווּוקס.

דער צווייטער קוואַל פון וווּוקס, נעמליך די נעטאָאימיגראַציע נעמט ארום 1,290.238 פּערזאָן, אָדער 23.98 פּראָצ. פון אַלגעמיינעם צוווּוקס פון דער באַפעלקערונג אין משך פון דעם זעלבן פּעריאָד.

דער צוווּוקס פון אויסטראַליעס באַפעלקערונג פאַר די ערשטע 31 יאָר פון דעם יאָרהונדערט האָט באַטראָפן 2,760.681 פּערזאָן. דאָ זעען מיר די זעלבע ערשיינונג נאָך בולטער, ווייל 81.01 פּראָצ. פון דעם וווּוקס פאַר די 31 יאָר, אָדער 2,236.332 נפשות זענען צוגעקומען אַלס רעזולטאַט פון נאַטירליכן וווּוקס.

דער וווּוקס דורך נעטאָ-אימיגראַציע האָט אויסגעמאַכט

נאָר 524.249 פּערזאָן, אָדער 18.99 פּראָצ. פון דעם אַלגעמיינעם צוווּוקס פון אויסטראַליער באַפעלקערונג אין משך פון 31 יאָר. (1900-1931).

די אַלגעמיינע באַפעלקערונג פון אויסטראַליע האָט אויס־געמאַכט דעם 31טן דעצעמבער 1931 6,525.920 נפשות. (די איינגעבוירענע שוואַרצע אויסגעשלאָסן).

די פאָלגנדיקע טאַבעלע גיט אונז די פאַרטיילונג פון דער באַפעלקערונג לויט די שטאַטן, די פולבלוטיקע „אַבאָרידזשי־נאַלס", אָדער שוואַרצע איינוווינער, אויסגעשלאָסן:

ניי-זיד־וועילס	2,508.537	נפשות	38.58 פּראָצ.
וויקטאָריע	1,797.185	"	27.60 "
קווינסלענד	957.559	"	14.77 "
דרום־אויסט.	583.504	"	8.96 "
מערב-אויסט.	420.794	"	6 46 "
טאַסמאַניע	219 946	"	3.42 "
צפון־טעריט.	4.592	"	0 07 "
קענבערא	8,617	"	0.14 "
	6,500.734	"	100.0 "

עס איז כדאי צוצוגעבן עטליכע ציפערן וועגן דער באַפעל־קערונג פון די שוואַרצע אויסטראַליער אָדער ווי זיי ווערן אָנ־גערופן: „אַבאָרידזשינעס". מיר קענען זיך דאָ נישט אריינלאָזן אין די אַנטראָפּאָלאָגישע און היסטאָרישע אייגנאַרטיקייטן פון דעם אויסטראַליער אַבאָרידזשין. די מעכטיקע האַנט פון דעם ווייסן קאָלאָניסט האָט אים אומברחמנותדיק אַרויסגעשטויסן, און ער פאַרשווינדט שנעל. אַזוי, צום ביישפּיל, איז דער טאַס־מאַנישער טיפּ פון אַבאָרידזשין לאַנג שוין פאַרשווונדן געוואָרן. קיין גענויע מאַסגעבנדע סטאַטיסטיק איז נישטאָ. די פראַגע פון געשלעכטליכע מישונג און די רעזולטאַטן דערפון, די אַזוי־גע־רופענע „האַף־קאַסטס", פאַרשווערט דעם ענין אַביסל.

אָט זענען עטליכע ציפערן:

אבארידזשין־באפעלקערונג	אין יאָר 1928	אין יאָר 1788
ניי־זיד־וועילס	1,197	40.000
וויקטאָריע	53	11.500
קווינסלענד	13.193	100.000
דרום־אויסטראליע	2,615	10.000
מערב־אויסטראליע	22.597	52.000
צפון־טעריטאָריע	21.008	35.000
צוזאמען:	60.663	248.500

די ציפערן פאר 1788 זענען פארשטענדליך נאָר א השערה, ווייל קיין גענויע סטאטיסטיק איז נישטאָ פון יענע צייטן.

און איצט צוריק צו די ווייסע. ווי געזאָגט האָט די ווייסע באפעלקערונג אויסגעמאכט דעם 31טן דעצעמבער, 1931 6,525.920 נפשות צוזאמען מיט אומגעפער 60 טויזנט אבא־רידזשינעס. דאָס באטרעפט 6,585.920. נעמענדיק אין באַ־טראכט אז די אלגעמיינע באפעלקערונג איז באזעצט איבער א שטח פון 2,974.581 קוואדראט־מיילן — מאכט דאָס אויס א געדיכטקייט, אָדער בעסער געזאָגט א שיטערקייט, פון 2.19 פער־זאָן אויף איין קוואדראט־מייל. דאָס הייסט, אז אויסטראליע איז ד אָ ס שיטער־באפעלקערטע לאנד אין דער וועלט.

צום פארגלייכן די געדיכטקייט מיט אנדערע לענדער גיבן מיר די פאָלגנדע ציפערן: גאנץ אייראָפּע האָט א געדיכטקייט פון 129 פערזאָן,אזיע — 65 פערזאָן פער קוו. מייל, אפריקע — 12, צפון און צענטראל־אמעריקע — 20, דרום־אמעריקע — 11. מיר מוזן אָבער צוגעבן, אז די געדיכטקייט פון דער באפעלקע־רונג אין אויסטראליע איז אָנגעגעבן פארן גאנצן קאָנטינענט. ווי מיר האָבן שוין פריער באמערקט, געפינען מיר גאָר גרויסע שטחים — אריבער 40 פּראָצ. פון אויסטראליע, — וועלכע זע־נען גאָרנישט באזעצט, אָדער כמעט ווי נישט באזעצט. די באַ־פעלקערונג אין אויסטראליע איז באזעצט אממערסטן ארום די ברעגעס פון ים, ווו וואסער און דער רעגן־פאל איז גענוגנד.

דעריבער וועט זיין פאר אונז באזונדערס אינטערסאנט צו

באַלענען זיך מיט דער געריכטקייט פון דער אויסטראַלישער באַפעלקערונג ווי זי איז פאַרטיילט לויט די פאַרשידענע שטאַטן:

ניי־זיד־וועילס	8.14	מענטשן	אויף	איין	קוו.	מייל
וויקטאָריע	20.50	"	"	"	"	"
קווינסלענד	1.44	"	"	"	"	"
דרום־אויסטראַליע	1.54	"	"	"	"	"
מערב־אויסטראַליע	0.43	"	"	"	"	"
טאַסמאַניע	8.52	"	"	"	"	"
צפון־טעריטאָריע	0.01	"	"	"	"	"
פעד. הויפּט־שטאָט	9.28	"	"	"	"	"
דורכשניט	2.19	"	"	"	"	"

די אימיגראַציע־געשיכטע פון אויסטראַליע איז אַ קאַפּיטל פאַר זיך. עס איז ענג פאַרבונדן מיטן איינציקן ציל פון אויסטראַליעס אַלגעמיינער פּאָליטיק פון דעם פריסטן היסטאָרישן אָנהויב, נעמליך: צו שאַפן אַ איינהייטליכע, נאַציאָנאַל־באַוווסטזיניקע באַפעלקערונג מיט אַ באַפרידיקנדיקן ניוואָ פון לעבן. אין דעם דאָזיקן נאַציאָנאַל־סאָציאַלן לאָזונג שפּיגלען זיך אָפּ אַלע שטרעמונגען און טענדענצן אין דער אויסטראַלישער געשיכטע. און עס איז פאַרשטענדליך, אַז אַ לאַנד, וואָס האָט זיך געמאַכט פאַר דעם הויפּטציל אַזאַ נאַציאָנאַלע איינהייטליכע פּאָליטיק, איז קיינמאָל נישט געווען גינסטיק געניגט צו דער אימיגראַציע פון פרעמדן, נישט בריטישן עלעמענט. אויסער דעם זענען דאָ אַנדערע מאָטיוון, וועלכע קענען ערקלערן דעם מאַנגל אין נישט בריטישער אימיגראַציע. ערשטנס — דער זייער ווייטער מרחק פון אייראָפּע, אַ מאַנגל אין אינפאָרמאַציע וועגן דעם ווייניק באַקאַנטן לאַנד, הויכע רייזע־הוצאות און לעצטנס שטאַרק פאַרשווערטע אימיגראַציע־תקנות. אין דער צייט פון דער גרויסער בריטישער אימיגראַציע, זענען געוועזן ספּעציעלע עמיגראַנטישע הילפס־פאַנדן און ביוראָס מיט ווייט צעצווייגטע אָפּטיילונגען אין ענגלאַנד, ווו דער עמיגראַנטן־עלעמענט איז ווערבירט

געוואָרן און אין אויסטראַליע גופא פלעגט מען העלפן דעם ניי-געקומענעם זיך דאָ צו באַזעצן. אָבער דער פרעמדער וואָס קומט קיין אויסטראַליע דרייט זיך דאָ אָפט ווי אַ פאַרבלאָנדזשעטע שאָפ אָן אַ שפּראַך, אָן מיטהילף, פאַרוואָרפן ווייט פון זיין היים-לאַנד. דאָס זענען די הויפּט-מאָטיוון פאַר דעם מאַנגל אין נישט-בריטישער, אייראָפּעאישער אימיגראַציע, אין די יאָרן ווען אי-מיגראַציע איז פריי געווען. מיר וועלן זיך דאָ באַגנוגענען מיט עטליכע באַמערקונגען אין צוזאַמענהאַנג מיטן נישט-בריטישן, אייראָפּעאישן אימיגראַנט פאַר די לעצטע צען יאָר, ווען די אי-מיגראַציע פון אַזאַ עלעמענט איז געווען אַמבאַדייטענדסטן.

דער נעטאָ-צוגעקומענער אימיגראַנטן-עלעמענט אין אויסט-ראַליע פאַר די 5 יאָר 25-1921 האָט באַטראָפן 180.636 נפשות. די איבערוועגנדע מערהייט פון דער מאַסע איז בריטיש ווייל זי באַטרעפט 152.290 פּערזאָן אָדער 84.76 פּראָצ. איטאַליענער קומען אויפן צווייטן פּלאַץ מיט קוים 13.582 נפשות, אָדער 7.56 פּראָצ, גרעקן מיט 3,391 פּערזאָן מאַכן אויס 1.89 פּראָצ. די זעלבע ציפערן פאַרן אָפּשניט 30-1926 שטעלן זיך פאַר ווי פאָלגנדיק: דער אַלגעמיינער צוגעקומענער אימיגראַנטן-עלעמענט פאַר דעם דאָזיקן 5 יאָריקן צייט-אָפּשניט איז געווען 125.447 נפשות. בריטישע האָבן ווידער די מערהייט פון דער אַלגעמיינער מאַסע. זיי מאַכן אויס 100.889 פּערזאָן אָדער 80.9. איטאַליענער האַלטן דעם צווייטן פּלאַץ: 10.446 פּערזאָן, אָדער 8.38 פּראָצ. דעם דריטן פּלאַץ פאַרנעמען די יוגאָסלאַוון מיט 2,116 פּערזאָן אָדער 1.70 פּראָצ. די טאַבעלן, וועלכע איך באַנוצן דאָ זענען גענומען פון דעם אָפיציעלן יאָרבוך נומער 25 פאַרן יאָר 1932. ליידער זענען די ציפערן נישט אָנגעגעבן גע-וואָרן באַזונדער פאַר פּוילישע אָדער רוסישע אימיגראַנטן, פון וועלכע לענדער די מערהייט פון יידישע אימיגראַנטן האָט זיך ווערבירט.

אין דעפּרעסיע-יאָר 1931 איז געווען אַן אויסדריקליכער אימיגראַציע-פאַרלוסט פון 10,830 נפשות.

עס איז אָנגענומען צו באַהאַנדלען די אימיגראַציע פון די

נישט־אייראָפּעער אָדער די „קאָלירטע" אימיגראַנטן באַזונדער. די כינעזער האָבן געבילדעט דעם גרעסטן נישט־בריטישן עלעמענט אין דער פריערער באַפעלקערונג. זיי האָבן אויסגעמאַכט 30 פּראָצ. פון דעם פרעמדן עלעמענט. די אימיגראַציע פון די נישט־אייראָפּעער, די אַזוי־גערופענע קאָלירטע אימיגראַנטן, וואָס איז געגאַנגען בעיקר קיין צענטראַל־אויסטראַליע און אין דער צפון־טעריטאָריע, האָט געליטן זייער מיטן פּראָקלאַמירן די „ווייסע אויסטראַלישע פּאָליטיק". די ווייסע פּאָליטיק אין אויסטראַליע קען אין פּרינציפּ פאַרגליכן ווערן צו דער „מאַנראָו דאָקטרין" אין אַמעריקע. עס איז אַ מין אויסטראַליע פאַר אויסטראַליער, ווייל אַ אויסטראַליע פאַר ווייסע מיינט אייגנטליך אַ אויסטראַליע פאַר בריטישע. די מאָטיוון פאַר אַזאַ פּאָליטיק זענען געווען, ערשטנס: דאָס אויסשיידן יענעם פרעמדן מענטשן־עלעמענט, וואָס קען קיינמאָל נישט אַסימילירט ווערן אין דער אויסטראַלישער באַפעלקערונג, צווייטנס: די געפאַר אַרונטער־צודריקן דעם סטאַנדאַרד פון לעבן. דער אמתער מאָטיוו פון דער ווייסער פּאָליטיק איז גלענצענד אויסגעדריקט געוואָרן אין ענגלישן „ראונד טייבל" זשורנאַל פון 1911, אַז „עס איז איינגעוואָרצלט טיף אין אינסטינקט פון זעלבסט־אויפהאַלט". עס שיינט אָבער, אַז דיבאַפעלקערונג־פּראָבלעמען פון ווייטן מזרח און די אַלגעמיינע פּראָבלעמען פון שטילן אָקעאַן, מיט וועלכע אויסטראַליע איז ווילנדיק, צי נישט ווילנדיק, פאַרקניפּט, וועט סוף כל סוף פאָדערן אַ גרינטליכע אונטערזוכונג פון דער אויסטראַליער „ווייסער פּאָליטיק" און פון דער אימיגראַציע־פּאָליטיק אין אַלגעמיין.

די וואָל־אינדוסטריע

עס איז אויסער די ראַמען פון אונזער אַרטיקל דאָ צו באַהאַנדלען גענוי די עקאָנאָמיש־ווירטשאַפטליכע סטרוקטור פון אויסטראַליע. מיר וועלן זיך באַגרעניצן מיט אייניקע באַמערקונגען אין צוזאַמענהאַנג מיט דער וואָל־אינדוסטריע, וואָס איז דער הויפּטצווייג אין אויסטראַליעס עקאָנאָמישן לעבן. מיר ווילן

צוגעבן באלד פון אָנהויב, אז אויסטראליע איז בעיקר אַן אגרא־רישע לאַנד. ד. ה. איר הויפּטפּראָדוקציע אין לאַנד ווי אויך איר הויפּט־עקספּאָרט קיין אויסלאַנד זענען אַגראַרישע פּראָדוקטן, אָדער ווי זיי ווערן דאָ באַצייכנט פּרימאַרע, (ערשט־ראַנגיקע). אין קעגנזאַץ צו פּראָדוצירטע אַרטיקלען וועלכע זענען באַשריבן אַלס סעקאָנדאַרע (צווייט־ראַנגיקע).

די וויכטיקייט פון די אַזויגערופענע פּרימאַרע אַר־טיקלען פאַר דער אַלגעמיינער פּראָדוקציע פון אויסטראַליע שפּיגלט זיך אָפּ אין פאַקט, אַז דער פּרימאַרער געביט פון אויס־טראַליער אַלגעמיינער פּראָדוקציע פאַרנעמט 65.99 פּראָצ. פון דער אַלגעמיינער פּראָדוקציע פאַר די צען יאָרן 1921-1931.

אַזוי אַרום זעען מיר, אַז 2 דריטל פון דער אַלגעמיינער פּראָ־דוקציע איז פּרימאַר — נישט קיין וווּנדער אַז דאָס ווערט טאַקע באַצייכנט אַלס „ערשט־ראַנגיק".

די אומגעהויערע וויכטיקייט פון דעם אַגראַריש־פּרימאַרן געביט אין אויסטראַליער עקאָנאָמישן לעבן איז נאָך מער בולט ווען מיר קוקן זיך צו די עקספּאָרט־ציפערן און זעען, אַז די אַג־ראַרישע פּראָדוקטן בילדן 96.50 פּראָצ. פון אויסטראַליעס אַלגע־מיינעם עקספּאָרט. ווען מיר באַקענען זיך נענטער מיט די טאַ־בעלען פון די אַגראַריש־פּרימאַרע פּראָדוקטן זעען מיר, אַז דער וויכטיקסטן צווייג אין דעם געביט איז די וואָל־אינדוסטריע.

נישט וועלנדיק צו באַלעסטיקן דעם לעזער מיט מער טאַ־בעלען און ציפערן ווילן מיר נאָר צוגעבן אַז די וואָל־אינדוסטריע מאַכט אויס מער ווי אַ העלפט פון דעם אַלגע־מיינעם אַגראַריש פּרימאַרן עקספּאָרט, גאַנץ גענוי: עס מאַכט אויס 56.25 פּראָצ. פון דעם עקספּאָרט.

אויף דער וואָל־אינדוסטריע שטיצט זיך אַזוי־אַרום דער ווילשטאַנד פון דעם לאַנד. מען זאָגט מיט רעכט, אַז: „אויסט־ראַליע רייט אויף רוקן פון שאָף". דאָס איז דער רוקן פון די קרוב 120.000.000 שאָף מיט אַ העכסט־אינטערעסאַנטער געשיכטע. ווי באַקאַנט, איז מאַק־אַרטור געווען דער ערשטער איינצופירן די מערינאַ־שאָף קיין אויסטראַליע. די מערינאַ־שאָף איז שפּאַ־

ניש לויט איר אָפּשטאַמונג און האָט זיך אויסגעצייכנט אקלימאַ־טיזירט אין אויסטראַליע. די „שאָף־באַפעלקערונג" פון אויסט־ראַליע מאַכט אויס אַ זעקסטל פון דער אַלגעמיינער וועלט־שאָף־באַפעלקערונגן, אָבער אויסטראַליע פּראָדוצירט אַ פערטל פון דער וועלט־וואָל־פּראָדוקציע. נאָך מער: אויסטראַליע פּראָדוצירט מער וויאַ העלפט פון דער גוטער וואָל אין דער גאַנצער וועלט. די גרויסע עקאָנאָמישע וויכטיקייט פון דער וואָל־אינ־דוסטריע שפּיגלט זיך אָפּ אַמבעסטן אין די פאָלגנדע ציפערן. די נעלט־איינקומפט פון די פאַרקויפטע אויסטראַליער וואָל באַ־טרעפט ארום 50,000.000 פונט אַ יאָר. אויב אינדיע איז אָנגע־רופן געוואָרן די פּערל פון דעם בריטישן אוצר, וועלן מיר זיין באַרעכטיקט אָנצורופן אויסטראַליע דעם „וואָל־זאַק פון דער בריטישער אימפּעריע". דער „וואָל־זאַק" האָט אַ באַזונדערס סימ־באָלישע מיינונג אין דער בריטישער געשיכטע. דער בריטישער פינאַנס־מיניסטער, דער „עקסטשעקער" זיצט נאָך עד היום אויפן „וואָל־זאַק", וואָס סימבאָליזירט ענגלאַנדס וווילשטאַנד, ווייל וואָל איז געווען דער פונדאַמענט פון ענגלאַנדס עקאָנאָמי־שער און ווירטשאַפטליכער סטרוקטור זינט הונדערטער יאָרן. די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע וואָס הויבט זיך כמעט אָן מיט פאַר־בעסערטע וועבעריי־מאַשינען, האָט געשאַפן אַ גרעסערן געברויך און אַ פאַרלאַנג נאָך וואָל. די באַזונדערע קלימאַטישע באַדינגונ־גען פון אויסטראַליע וועלכע זענען גינסטיק פאַר דאָס וואַקסן פון וואָל האָבן טיילווייז צופרידנגעשטעלט אַזאַ פאַרלאַנג. דערי־בער איז דער אָנהויב פון אויסטראַליע ענג פאַרקניפּט און פאַר־בונדן מיט די גרויסע אומוואַנדלונגען, וועלכע די וואָל און טעקס־טיל־אינדוסטריע האָט דורכגעמאַכט אין ענגלאַנד און וועלכע זענען פאַראורזאַכט געוואָרן דורך דער אינדוסטריעלער רעוואָ־לוציע. עס איז אוממעגליך ממש איבערצושאַצן אָדער איבערצו־טרייבן די וויכטיקייט פון דער וואָל־אינדוסטריע פאַר אויסטראַל־יע וואָס דאַטירט נאָך פון מאַק־אַרטורס פּיאָנערישן אָנהויב.

אויסטראַליע וואָלט אודאי פאַרבליבן אַ מינדערוווערטיקע קאָלאָניע, ווען נישט איר וואָל. איר „גאָלד־געיעג" אין די 50ער

יאָרן פון פאַרגאַנגענעם י. ה. און אַנדערע „גרויסע געווינסן" זענען געווען אין זייער צייט אודאי וויכטיקע פאַקטאָרן און האָבן צוגעאיילט די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג פון דעם לאַנד — אָבער דאָס זענען דאָך נאָר אינצידענטן אין דער עקאָנאָמישער געשיכטע און קענען בשום אופן נישט פאַרגליכן ווערן צו דער סטאַבילער וואָל־אינדוסטריע.

יידישע קהילות

די כראָניק פון דעם יידישן יישוב אין אַלע זעקס אויסטראַלישע שטאַטן

פון

ניומען ה. ראָזענטהאַל

סידנעי איז געווען די וויג פון דער אויסטראַלישער יידישקייט. גאָר, גאָר פרי זענען יידן געקומען אין דער יונגער קאָלאָניע. ארום 1817 — זענען זיי דאָרט, אונטער גאַווערנאָר מאַקוואָריע, געוועזן סך הכל אַ בינטל יונגעלייט, אַלע ווי איינער פון לאָנדאָן. אַז די ערשטע יידישע לויה האָט געדאַרפט פאָרקומען — עס איז געוועזן אין יאָר 1820 — האָבן זיי געגרינדעט אַ חברה־קדישא. אין 1827 האָט די יידישע באַפעלקערונג אין סידנעי געציילט 95 נפשות. צווישן די נייגעקומענע דעמאָלט איז געוועזן אַ געוויסער סעמיועל קאָהען — זיין זון, זיין פּלימעניק, זיין אייניקל זענען שפּעטער געוואָרן פּרעזידענטן פון דער גרויסער סידנעיער סינאַגאָגע. אַ געוויסער פיליפּ דזשאָזעף קאָהען האָט איינגעאָרדנט זיינע געשעפטן אין אַ הויז אויף דער דזשאָרדזש־סטריט, דאָרט, ווו עס שטייט היינט די באַנק פון אויסטראַלאַזיע. דאָס הויז פלעגט ער פרייוויליק אָפּגעבן אויף איינצואָרדענען אַ אימפּראָוויזירטע שול, ער פלעגט אויך אליין דאַוונען פאַרן עמוד. דאָ איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן דער ערשטער יידישער מנין. דאָ פלעגט מען דאַוונען גאַנץ רעגולער אין די שבתים און ימים־טובים, ביז עס איז אין ערשטן יידישן מנין פון אויסטראַליע פאָרגעקומען די ערשטע יידישע מחלוקה און שפּאַלטונג... די אָנפירער פון דער אָפּאָזיציע זענען געוועזן אַ געוויסער דזשעימס סימאָנס און אברהם עליאַס — זיי האָבן טאַקע באַלד געדונגען אַ באַזונדערן פּלאַץ און איינגעאָרדנט דאָרט

א מנין. די מחלוקה האָט אויסגעגלייכט שפּעטער אהרן לעווי, א לאָנדאָנער דיין, וועמען דער הויפּט־רב פון ענגלאַנד שלמה הערשל האָט ארויסגעשיקט אין א שליחות צום יידישן שטראָף־ישוב אין טאַסמאַניע. די סידנעיער יידן האָבן דאָס אויסגענוצט און האָבן דעם דיין איינגעלאַדן קיין סידנעי, ער זאָל פּסקענען אין זייער מחלוקה. ער האָט צושטאַנדגעברענגט, אז פון דעמאָלט אָן פלעגט מען דאַווענען נאָר ביי איינער פון די צוויי גרופּעס — אים איז עס אויך צוצושרייבן, אז א רייע יידישע פאַמיליעס פון האָבאַרט, אין טאַסמאַניע, האָבן זיך באַזעצט אין סידנעי.

די סידנעיער יידישע קהילה איז פאָרמעל געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1833, דעמאָלט האָט די יידישע באַפעלקערונג אין סיד־נעי שוין באַטראָפן 345 נפשות. יעקב מאָנטעפיאָרע — דער־זעלבער, וואָס איז שפּעטער געוואָרן איינער פון די פירנדיקע ביר־גער אין אַדעלאַיד, אין דרום־אויסטראַליע, צוזאַמען מיט אברהם עליאַס, זענען דאָ געווען די ערשטע קאַסירערס פון דער דאָזי־קער קהילה. פ. דזש. קאָהען האָט אין יאָר 1832 געגעבן דאָס ערשטע מאָל אין אויסטראַליע א ריכטיקע יידישע חופּה־וקדושין, ער איז דערצו באַפולמעכטיקט געוואָרן דורך דעם הויפּט־רב אין לאָנדאָן, דער בריוו איז דעפּאָנירט געוואָרן ביים קאָלאָניאַל־סעקרעטאַר. פיליפּ דזשאָזעף קאָהענס געשעפטס־הויז איז שוין איצט נישט מער גענוג געווען אויף איינצואָרדנען תפילות אין די ימים נוראים, און מען האָט געדונגען א מער צוגעפּאַסטן פּלאַץ אין דער ברידזש־סטריט. דאָס באַטרעפנדיקע גאַנצע הויז איז סוף כל סוף פאַרנומען געוואָרן דורך דער יידישער קהילה און אין א צייט ארום איז עס אפילו געוואָרן איבערגעבויט — דאָס איז געווען אין יאָר 1838. אין דעם יאָר איז אויף דעם פינפטן קאָנטינענט געעפנט געוואָרן די ערשטע אָפיציעלע יידי־שע שול. אין יאָר 1835 איז געקומען פון ענגלאַנד קיין אויסט־ראַליע מ. ע. ראָזע, ער איז עס געוואָרן דער ערשטער רב אויף דעם וועלט־טייל. אין 1842 איז געלייגט געוואָרן דער פונדאַ־מענט־שטיין פאַר א נאָך גרעסערער שול אין דער יאָרק־סטריט, נישט ווייט פון דער געביידע פון שטאָט־ראַט. די דאָזיקע שול איז

פייערליך און פאָרמעל געעפנט געוואָרן דעם 2טן אַפּריל 1844. 111 „שטעט" זענען אין דער דאָזיקער שול פאַרדונגען געוואָרן. די נייע שול האָט זיך געשטעלט אונטער דער פירערשאַפט פון דעם בריטישן הויפּט־רב דר. נ. אדלער. אין יאָר 1846 האָט דער לעגיסלאַטיווער ראַט פון דער קאָלאָניע ניי־זיד־וועילס באַפול־מעכטיקט דעם דעמאָלטיקן גאָווערנאָר פון דער קאָלאָניע, סער טשאַרלס פיצראָי, איבערצוגעבן דער יידישער קהילה די סומע פון 1000 פונט, אַז זי זאָל אויסצאָלן אירע חובות, דער עיקר פאַר דער שול. אין יאָר 1855 איז אָנגעקומען דער רב הערמאַן העלצעל, ער איז שוין געוועזן גענוג וועלטליך געבילדעט צו קע־נען האַלטן דרשות און טאַקע אין דער ענגלישער שפּראַך. אין יאָר 1859 איז ווידער פאָרגעקומען אַ מחלוקה און עטליכע פון די סאַמע אַקטיווסטע מיטגלידער פון דער קהילה האָבן זיך אָפּ־געשפּאָלטן. צווישן זיי זענען אויך געוועזן עטליכע ערשטע פּי־אָנערן פון דעם ישוב. זיי האָבן געגרינדעט די „נייע סידנעיער סינאַגאָגע" אין דער מאַקוואַריע־סטריט. די דערמאָנטע שפּאַל־טונג אין דער גרויסער שול איז פאָרגעקומען צוליב דעם, וואָס די גענעראַל־פאַרזאַמלונג פון דער שול האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט וועגן אַ נישט פּאַסיקער האַנדלונג מצד איינעם פון די כלי קדש. די מחלוקה איז שפּעטערצו אויסגעגלייכט געוואָרן. דער ערשטער פּרעזידענט איז געוועזן סעמיועל קאָהען, רב איז געוועזן שלמה פיליפּס. דער רב העלצל האָט אין דעם זעלבן יאָר פּלוצלינג אויפגעגעבן זיין שטעלע און האָט פאַרלאָזט די קאָלאָנ־יע. אין 1862 איז אָנגעקומען דער רב אַלעקסאַנדער ב. דעווים און האָט פאַרנומען די שטעלע אין דער שול אויף דער יאָרק־סטריט. געקומען איז ער פון קינגסטאָן אויף דעם אינזל יאַמאַי־קאַ און געברענגט מיט זיך אַ שלל פון קאָלאָניאַלער דערפאַרונג, וואָס איז אים זייער גוט צונוץ־געקומען אין זיין נייעם אַמט. עס האָבן זיך באַלד איינגעשטעלט מער האַרציקע באַציאונגען צווישן די צוויי קהילות. עס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ווען מען האָט אין יאָר 1870 איינגעזען, אַז עס איז נויטיק צו פאַרגרעסערן די שול אין דער יאָרק־סטריט, האָט זיך געגרינדעט אַ געמיינזאַ־

מער קאָמיטעט, וואָס האָט אויסגעקליבן אַ געמיינזאַמע פאַר־וואַלטונג צו פאַרנעמען זיך מיט גאָר אַ נייער שול, און דאָס־מאָל אַזעלכער, וואָס זאָל שוין קענען באַפרידיקן די באַדערפע־נישן פון ביידע באַזונדערע קהילות. עס איז צו דעם צוועק אויס־געקליבן געוואָרן דער פּלאַץ אויף דער עליזאַבעט־גאַס, וואָס איז פּונקט אַנטקעגן דעם הייד־פּאַרק. דאָרט שטייט טאַקע נאָך היינט די גרויסע שול. איר חנוכת הבית איז פאָרגעקומען אין יאָר 1878. אין יאָר 1892 איז אָנגעקומען דער רב י. ה. לאַנדוי און איז געוואָרן צווייטער רב פון דער שול. אין יאָר 1903 איז דער רב דעוויס אַוועק, אויך דער צווייטער רב לאַנ־דוי איז אַוועק קיין אַמעריקע און דער רב פרענצים ל. קאָהען, אַ תלמיד פון דעם לאָנדאָנער „דזשוס קאָלעדזש" האָט פאַרנו־מען זיין פּלאַץ. ער האָט די שטעלע פאַרנומען ביז 1934, ווען ער איז געשטאָרבן.

די יידישע באַפעלקערונג פון ניי־זיד־וועילס ווערט אַלגעמיין געשאַצט אויף אַרום 12,000 נפשות —אָפיציעלע סטאַטיסטי־שע ציפערן זענען אַביסל אַנדערש — דערפון לעבן אַרום 11,000 אין סידנעי און די פאָרשטעט אַליין. חוץ דער גרויסער שול, וואָס איז אויבן דערמאָנט געוואָרן, זענען אויך פאַרהאַנען גרויסע שולן אין ניוטאָון און אין באָנדיי, צוויי שטאָט־טיילן אין סיד־נעי, וואָס ווייזן אויף די גרעסטע יידישע קאָנצענטראַציעס. עס עקזיסטירט אויך אַ יידישע קהילה אין דער שטאָט ניוקאַסטל אויף די ברעגעס פון ניי־זיד־וועילס. אַרום הונדערט נפשות זע־נען דאָרט פאַרהאַן. פאַרהאַן דאָרט לעצטנס אַ שול.

די קהילה־ענינים זענען אין אויסטראַליע צום בעסטן איינגע־אָרדנט אין סידנעי. דאָ איז פאַרהאַנען דעפיניטיוו אַ יידישע קהילה. די פאַרוואַלטונג פון דער גרויסער שול ווערט אין אַ גרויסער מאָס באַטראַכט ווי די רעפּרעזענטאַנץ פון דער סיד־נעיער יידישקייט. זי פאַרנעמט זיך מיט אַלע אינערליכע יידישע ענינים. דער רב פון דער דערמאָנטער שול ווערט באַטראַכט ווי דער הויפּט־רב פון דעם שטאָט ניי־זיד־וועילס. אין סידנעי עק־זיסטירט אויך אַ פעדעראַציע פון אַלע ווילטעטיקע יידישע אינ־

סטיטוציעס. די דאָזיקע קערפּערשאַפט באַשטימט די הויך פון די פאַנדן פאַר די איינצלנע אינסטיטוציעס. די פילאַנטראָפּישע געזעלשאַפט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1833, (ערשטער פּרעזידענט סעמיועל קאָהען) איז אין יאָר 1882 פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דער געזעלשאַפט פון די יידישע היימען אויפן נאָמען פון משה מאָנטעפיאָרע. די דאָזיקע געזעלשאַפט העלפט אַלטע אָרימע לייט. די ווילטעטיקע יידישע פרויען געזעלשאַפט, געגרינדעט אין יאָר 1844 מיט דער ערשטער פּרעזידענטין פרוי ד. ל. לעווי פאַרנעמט זיך מיט הילף צו יידישע פרויען. דאָס איז די עלטסטע יידישע פרויען־הילפס־אָרגאַניזאַציע אין אויסטראַליע. אַנדערע געזעלשאַפטן זענען: די סידנעיער יידישע הילפס־אינסטיטוציע, געגרינדעט אין יאָר 1896 — איר ערשטער פּרעזידענט איז געוועזן אהרון בלאַשקי. דער יידישער פרויען־ראַט (קאָונסיל אָף דזשואיש ווימען), געגרינדעט אין יאָר 1920 — ערשטער פּרעזידענט דר. פעני רידינג. א. א. וו. די ציוניסטישע ענינים ווערן ערליידיקט דורך דער פאַראייניקונג פון די סידנעיער ציוניסטן, וואָס איז פאַרבונדן מיט דער אויסטראַליש־ציוניסטישער פעדעראַציע. דער מכבי־אינסטיטוט איז געעפנט געוואָרן אין דעם וואפנשטיַלשטאַנדס געדענק־טאָג אין יאָר 1924 — דער אינסטיטוט איז געעפנט געוואָרן דורך דעם גענעראַל סער דזשאָן מאָנאַש און איז אַ דענקמאָל פאַר די יידישע סאָלדאַטן, וואָס זענען געפאַלן אין דער גרויסער מלחמה. אין דעם הויז זענען לרוב צענטראַליזירט די סידנעיער יידישע געזעלשאַפטן. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרן פאַר דער סומע פון 30,000 פונט און געפינט זיך כמעט אין צענטער שטאָט. די ניי־זיד־וועילסער יידישע בילדונגס־פאַרוואַלטונג (באָרד אָף דזשואיש עדיוקיישן) איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1867 און פאַרנעמט זיך מיט יידישע בילדונגס־ענינים. די טעטיקייט פון דער לעצטער געזעלשאַפט איז זייער באַשווערט מחמת די יידן וווינען שטאַרק צעוואָרפן איבער דעם קאָלאָסאַלן שטח פון דער שטאָט. די מלוכישע שול־אויטאָריטעטן ערלויבן די יידישע לערערס צו באַזוכן די אַלגעמיינע שולן אין געוויסע טעג און שעהן

און צו געבן די יידישע קינדער העברעאישע לעקציעס. די דאָזי־קע פּראַקטיק איז אָבער נישט זייער באַליבט און האָט נישט באַ־וויזן צו דערגרייכן אַ גרויסע פּאָפּולאַריטעט צווישן די קינדער, וואָס ווילן נישט גערן זיין אַ יוצא מן הכלל פון די איבעריקע חברים. נישט מער ווי 300 קינדער געניסן פון דעם לימוד. עס זענען אויך פאַרהאַנען העברעאישע קלאַסן אין דער גרויסער שול אין די שבתים און זונטיקן. די צוויי קלענערע שולן אין סידנעי האָבן אויך אייגענע קינדער־קלאַסן. פאַרהאַנען אויך אַ חברה מדרש און אַ פרויען בילדונגס־קרייז. מען מוז דאָ ביי דער געלעגנהייט באַמערקן, אַז אויב יידן אויף דעם קאָנטינענט ווילן בלייבן יידיש, מוזן זיי דער עיקר וווינען אין די גרויסע שטעט. געמישטע חתונות זענען אפילו אין די גרויסע שטעט אַ שווער פּראָבלעם, מכל שכן אין די קליינע שטעט, אָדער גאָר אויף דעם פלאַכן לאַנד פון דעם קאָנטינענט, דאָרט זענען זיי בכל אומ־פאַרמיידליך. די אַסימילאַציע דאָמינירט דאָרט.

די קאָלאָסאַלע שטחים באַשווערן די קאָמוניקאַציע אפילו צווישן די גרעסערע ישובים. נישטאָ קיין קהילה, קיין ישוב, וואָס זאָל נענטער זיין איינער פון אַנדערן ווי 500 מייל. מעלבאָרן איז העכער צוויי טויזנט מיילן אַוועק פון פּערט, פון סידנעי איז עס איבער זעקס הונדערט.

עס זענען פאָרגעקומען פּריוון, צו לאָזן אויך די פרויען מיטשטימען אין די יידישע שול־ענינים. דאָס איז געשען אין יאָר 1929. כאָטש די שולן פון אויסטראַליע זענען אַלע טעכניש און יורידיש אונטערגעשטעלט דעם הויפּט־ראַבינאַט אין ענג־לאַנד, זענען זיי דאָך נישט לרוב אזוי ארטאָדאָקס. עס איז פאַר־האַנען אַ שטאַרקע ליבעראַלע נייגונג אין דעם אויסטייטש פון יידישע דין און מנהג. אין יאָר 1930 האָט זיך אין מעלבאָרן אָנגעהויבן די באַוועגונג פאַר אַ רעפאָרמירטער שול.

מעלבאָרן

כמעט אַלע יידן פון דעם שטאַט וויקטאָריע וווינען אין מעלבאָרן און אין די שטאָט־טיילן און פאָרשטעט פון דער דאָ־

זיקער שטאָט. די יידישע באַפעלקערונג פון וויקטאָריע ווערט ביים היינטיקן טאָג געשאַצט אויף ארום 10,000 — פון זיי זי־כער נישט מער ווי 200 מחוץ פון דער הויפּטשטאָט. יידישע תפילות זענען צום ערשטן מאָל אין מעלבאָרן אָפּגעדיכטעט גע־וואָרן אין יידישן יאָר 5600 — אָדער אין יאָר 1839, אין הויז פון מ. לאזארום אין דער קאָלינס־סטריט. אַלע יידן, וואָס האָבן דעמאָלט געוווינט אין דער סך־הכל פיר יאָר אַלטער שטאָט זע־נישט גענוג געוועזן אפילו אויף איין מנין. מעלבאָרן איז דעמאָלט געוועזן אַ שטעטל פון עטליכע נייע הייזער, אַ סך ווייסע גע־צעלטן און נאָך מער ווילדן וואַלד. אין יאָר 1840 איז געקומען אַ גרופּע פון נייע תושבים אין דער קאָלאָניע און דער ערשטער מנין איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין הויז פון שלמה בענדזשאַמין. דער מנין איז געוועזן גאָר אַ קליינער, אָבער בעל תפילות זענען געוועזן אַזש פיר. זייערע נעמען זענען פאַרצייכנט געוואָרן: עדוואַרד האַרט, מיכאל קעשמאָר, ס. ה. הערים, יצחק לינקאָלן. די נעמען פון בענדזשאַמין, האַרט און קעשמאַר זענען שפּעטער פאַרבונדן געוואָרן אויף אייביק מיט דער געשיכטע פון דער מעלבאָרנער יידישער קהילה. אַן איינציקל לוי בענדזשאַמינס איז נישט לאַנג געוועזן פּרעזידענט פון דער געז. „מעלבאָרנער יידי־שע קהילה". אין יאָר 1841 האָט אשר חיים האַרט צוזאַמענגע־רופן אַ פאַרזאַמלונג פון יידן אויף צו באַטראַכטן די פראַגע פון דער גרינדונג פון אַ שול. פינף און צוואַנציק יידן זענען אָנ־וועזנד געוועזן. אין 1844 האָט די מלוכה באַשטעטיקט אַ פּלאַץ פאַר דער שול אין דער בערק־סטריט אָבער ערשט אין יאָר 1853 איז די שול טאַקע אויפגעבויט געוואָרן. ביז יעמאָלט פלעגט מען דאַווענען כסדר אין הויז פון שלמה בענדזשאַמין. ערשט אין יאָר 1858 איז דאָס אינעווייניקסטע פון דער שול אינגאַנצן אויסגע־פאַרטיקט געוואָרן און עס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ ריכטיק חנוכת הבית. מיט דער פייערליכקייט האָט אָנגעפירט דער רב ע. מ. מייערס. אין יאָר 1877 איז די שול אינגאַנצן איבערגע־בויט און איבערגעאַרבעט געוואָרן. רינטעל איז דער נאָמען פון דעם ערשטן רב פון דער שול. ער איז נאָמינירט געוואָרן אין יאָר

1853. נאָך אים זענען געקומען די רבנים: א. פ. אָרנשטיין, רפאל בענדזשאמין, ד. ד. דזשעיקאָבסאָן, רבי דר. יוסף עברע־האמס — א תלמיד פון דעם הילדעסהיימער באַרימטן סעמינאַר אין בערלין. ער איז באַשטימט געוואָרן אין יאָר 1904. נאָך אים איז געקומען רבי ישראל בראָדי אין יאָר 1923.

אין יאָר 1873 האָט די קהילה פון דער בערק־סטריט ארגאַ־ניזירט א יידישע טעגליכע שולע, ווו העברעאיש און רעליגיע־לימוד זענען געוועזן א טייל פון דער אַלגעמיינער בילדונג, וואָס די שילער פלעגן דאָרט געניסן. אָבער נאָך אַן עקזיסטענץ פון 20 יאָר איז די דאָזיקע שול געשלאָסן געוואָרן, דער עיקר צוליב פינאַנסיעלע שווערקייטן, ווייל צו יענער צייט איז שוין מצד דער רעגירונג איינגעפירט געוואָרן דער שולצוואַנג. יואל פריד־מאַן, דער דירעקטאָר פון דער שולע איז געוואָרן דירעקטאָר פון דער נייגעעפנטער שולע אין סט. קילדאַ — א שטאַט־טייל אין מעלבאָרן.

אין יאָר 1858 איז אַנשטאַנען א גרויסע מחלוקה צווישן די מיטגלידער פון דער נאָך ממש עמבריאַנאַלער מעלבאָרנער יידישער קהילה. פּאָליטישע מיינונגס־פאַרשידנקייטן אָדער פּשוטע און אין יעדער געזעלשאַפט פאָרקומענדיקע קריגערייען זענען געוועזן די סיבה. דער רב משה רינטעל אליין האָט דער עיקר אָנגעפירט מיט דער מחלוקה און האָט זיך סוף כל סוף אָפּגעזאָגט פון זיין שטעלע. עס איז פאָרגעקומען א פאַרזאַמ־לונג פון די יידן, וואָס האָבן דעמאָלט געוווינט אין דעם מזרח־טייל פון דער שטאָט און עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו גרינדן א לאָקאַלע שול. די דאָזיקע שול איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן מיט דעם נאָמען „מזרח־מעלבאָרנער סינאַגאָגע". שלמה סאַלאַ־מאָן איז געוואָרן דער ערשטער פּרעזידענט און משה רינטעל דער ערשטער רב. די קהילה האָט באַקומען פון דער מלוכה א שטיק לאַנד אויף דער סטיפען־סטריט און א קליינע שול־געביי־דע איז אויפגעשטעלט געוואָרן און געעפנט אין יאָר 1860. גאָר גיך האָבן זיך ווידער אָנגעהויבן טענות קעגן דעם פּלאַץ ווו די שול איז געשטאַנען און אויך קעגן דער געביידע גופא און אזוי

האָבן זיך אָנגעהויבן באַמיאונגען צו ברענגען צו אַ שלום מיט דער עלטערער קהילה פון וועלכער מען האָט זיך אָפּגעשפּאָלטן. מען האָט זיך באַמיט צו ברענגען צו אַ ווידערפאַרשמעלצונג. די באַמיאונגען האָבן זיך אָבער סוף כל סוף מיט גאָרנישט אויס־געלאָזט. אַזוי איז אין יאָר 1877 געלייגט געוואָרן דער פונדאַ־מענט־שטיין פון אַ באַקוועמערער שול־געביידע אין דער אַל־בערט־גאַס. די נייע שול איז פאַרטיק געוואָרן טאַקע אין דעם זעלבן יאָר 1877 — לויטן יידישן חשבון 5637. דער פרידנס־ריכטער הענרי י. האַרט, וואָס איז אַוועק פון דער בערק־סטריט־שול צוזאַמען מיט דעם רב משה רינטעל איז געוואָרן דער ערש־טער פּרעזידענט פון דער שול און דער פרידנס־ריכטער מאַרקס הערמאַן איז געוואָרן דער ערשטער קאַסיער. נאָך דעם רב רינט על איז מיט עטליכע יאָרן שפּעטער געקומען דער רב גרינבוים, שפּעטער איז געקומען דער רב א. ד. וואַלינסקי. דער דערמאָנ־טער איז שפּעטער אַריבערגעגאַנגען אין דער גרויסער שול אין סידנעי. שטאַרק פּאָפּולער איז געוועזן דער רב איסאַדאָרע מיי ערס, ער איז געוועזן רב אַ לאַנגע רייע פון יאָרן ביז ער האָט אָנ־גענומען אַ שטעלע אין לאָס אַנדזשעלעס אין קאַליפאָרניע. נאָך אים איז געקומען יעקב לענצער, אַ באַרימטער חזן פון רוסלאַנד. ער האָט אָנגעפירט מיט דער שול און איר קהילה זינט דעם יאָר 1888 ביז צו זיין טויט אין יאָר 1921. אין די יאָרן פון זיין פאַר־נעמען דעם רעליגיעזן אַמט האָט ער דערהויבן זיין קהילה צו אַ הויכער מדרגה. דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום פון גאַנץ אויסט־ראַליע האָט אים באַטראַכט פאַר דעם הויפּט־רב זייערן. זייענ־דיק אַליין אַ מזרח־ייד האָט ער פאַרשטאַנען צוזאַמענצוהאַלטן זיין קהילה, וואָס איז טאַקע לרוב באַשטאַנען פון מזרח־יידן. נאָך דעם טויט פון יעקב לענצער און נאָך דעם, וואָס די מיטגלידער פון דער מזרח־מעלבאָרנער שול האָבן אָנגעהויבן זיך איינציק־זוייז — און דערנאָך אפילו אין מאַסן — אַריבערצוטראָגן אין דעם שטאָט־טייל סט. קילדאַ האָט די דערמאָנטע שול אָנגעהויבן צו פאַרלירן איר פריערדיקן איינפלוס אין די ענינים פון מעל־באָרנער יידישקייט. עטליכע יאָרן נאָך דעם טויט פון רב לענ־

צער איז אויף זיין אָרט געקומען דער רב שלמה מעסטעל — א תלמיד פון דעם לאָנדאָנער „דזשואיש קאָלעדזש". אין יאָר 1929 האָט די קהילה פון דער בערק־סטריט שול פאַרקויפט די שול־געביידע פאַר דער סומע פון 25000 פונט און האָט געקויפט א מער צוגעפּאַסטן פּלאַץ אין דעם מאָדע־געוואָרענעם שטאָט־טייל סט. קילדא. די נייע שול, וואָס האָט געקאָסט מער ווי 40 טויזנט פונט איז געעפנט געוואָרן אין יאָר 1930. די שול האָט 1400 פּלעצער פאַר מתפּללים און איז איינע פון די שענסטע אויף דעם דרומדיקן האַבלקוגל פון דער ערד. חוץ די צוויי גרעסטע שולן איז נאָך פאַרהאַנען די קלענערע „קאַרלטאָנער פאַראייניק־טע יידישע קהילה", וואָס באַשטייט לרוב פון נייגעקומענע אי־מיגראַנטן. עס זענען אויך פאַרהאַנען קלענערע מנינים און אפילו א חסידיש „שטיבל".

א באַזונדערן פּלאַץ צווישן די קהילות פון דעם שטאָט וויק־טאָריע פאַרנעמט די קהילה פון סט. קילדא — נישט געקוקט דערויף, וואָס זי איז די יינגסטע. סיבות זענען פאַרהאַנען געאָג־ראַפישע פון איין זייט, דאָס וואַנדערן פון דער יידישער באַפעל־קערונג פון איין טייל שטאָט אין אַנדערן, עס שפּילט אָבער דאָ אויך פון דער אַנדערער זייט א גרויסע ראָלע די פּערזאָן פון א פּאָפּולערן און רעספּעקטירטן אָנפירער.

די ערשטע תפילה אין סט. קילדא איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין יאָר 1871 אין שטאָט־פאַרוואַלטונגס־זאַל פון דעם שטאָט־טייל סט. קילדא. מאָריץ מייקאַעליס, מיט וועמעס נאָמען עס וועט שטענדיק זיין פאַרבונדן די געשיכטע פון דער סט. קילדאַ־ער יידישער קהילה, ישראל בלומינגטאַן און חיים הארט זענען געווען די ערשטע פּערזאָנען, וואָס האָבן פאַרנומען ערן־אַמטן אין דער קהילה. א שול איז געבויט געוואָרן אין יאָר 1872 און א יאָר שפּעטער איז דער ערשטער רב פון דער קהילה געברענגט געוואָרן פון דייטשלאַנד, זיין נאָמען איז געווען אליהו בלאַובאַום. אין יאָר 1881 האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די שול איז שוין צו קליין געוואָרן פאַר דער וואַקסנדיקער קהילה און די געביידע איז פאַרגרעסערט געוואָרן. אין 1886 איז פאָרגעקומען א פאַר־

גרעסערונג פון דער שול־געביידע און אין יאָר 1904 איז די גע־ביידע איינגאַנצן איבערגעבויט געוואָרן. רבי יעקב דענגלאָוו איז אין 1905 געקומען אויף דעם אָרט פון דעם רבי בלאובאום. אין יאָר 1927 איז אַ נייע שול אויפגעבויט געוואָרן פאַר דער סט. קילדאַ קהילה. די שול האָט געקאָסט 30 טויזנט פונט. ארום 200 קינדער לערנען זיך העברעאיש אין דער שולע, וואָס איז פאַר־בונדן מיט דער שול. אין אַלע פילאַנטראָפּישע ענינים אַרבעט די סט. קילדאַ קהילה מיט מיט די איבעריקע אינסטיטוציעס פון דער מעלבאָרנער יידישקייט און האָט ניט אירע אייגענע אינסטי־טוציעס. די משה מאָנטעפיאָרע־היים געפינט זיך אין דעם שטאָט טייל סט. קילדאַ און ווערט פאַרוואַלטעט דורך דער מעלבאָר־נער יידישער פילאַנטראָפּישער געזעלשאַפט. די געזעלשאַפט איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1870. פאַרהאַנען דאָ אַ יידישע יוגנט־פאַראייניקונג, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן לויט דער איניציאַטיווע פון רבי דענגלאָוו אין יאָר 1911. זי פאַרנעמט זיך מיט יידישער קולטור־אַרבעט און קומט זיך צוזאַמען אין סט.קילדאַ. דער גענעראַל סער דזשאָן מאָנאַש איז געווען אַן אַקטיווער מיטגליד פון דער פאַרוואַלטונג פון דער סט. קילדאַ קהילה און שול.

די געזעלשאַפטליכע טעטיקייט פון דער מעלבאָרנער יידיש־קייט איז גוט ארגאַניזירט. דער מעלבאָרנער יידישער ראַט, וואָס רעפּרעזענטירט די קהילות, באַמיט זיך, אַז די אינסטיטוצ־יעס, וואָס ער נעמט ארום זאָלן אַרבעטן צוזאַמען. ער פאַרנעמט זיך מיט ענינים, וואָס זענען נוגע די קהילה אַלס אַ גאַנצע. די יידישע פילאַנטראָפּישע געזעלשאַפט, וואָס איז געגרינדעט גע־וואָרן ארום 1840 דורך די ברידער בענדזשאַמין, צוזאַמען מיט א. ה. האַרט און מ. קעשמאַר אַלס די „געזעלשאַפט צו העלפן די נויטבאַדערפטיקע יידן" פאַרנעמט זיך מיט פילאַנטראָפּישער אַרבעט אין מעלבאָרן. חוץ דעם, וואָס די געזעלשאַפט טיילט אויס דירעקטע הילף פון די פאַנדן, וואָס ווערן געקליבן דורך זאַמלונגען א. א. וו. די יידישע פרויען־ווילטעטיקייט־געזעל־שאַפט פאַרנעמט זיך מיט הילף פאַר פרויען און די „יידישע פרויען ארגאַניזאַציע" איז פאַראינטערעסירט אין שפּיטאָל־הילף

און טיילט אויס קליידער פאַר אָרימע קראַנקע. דער יידישער פרויען־ראַט פון וויקטאָריע פאַרנעמט זיך מיט קולטורעלער אַרבעט צווישן יידישע פרויען אָבער איז אויך טעטיק אויף דעם געביט פון דער פילאַנטראָפּיע. די יידישע הילפס־געזעלשאַפט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1888 דורך פיליפּ בלאַש־קי, איזידאָר מייערס און נחום לעווינסאָן, לייט געלט לויט גוטע גאַראַנטיעס, אָבער אָן שום צינזן. אין 1929 האָט די געזעלשאַפט געהאַט אַן אומזאַץ פון 10 טויזנט פונט. די הלואות זענען לרוב צוריקגעצאָלט געוואָרן פון לווים. די יידישע ליגע, אַן ערפאָלג־רייכע געזעלשאַפטליכע אָרגאַניזאַציע, ווערט לרוב אָנגעפירט פון יונגע מענטשן, זי האָט אירע צווייגן אין עטליכע טיילן פון דער שטאָט. עטליכע יידישע ספּאָרט־קלובן זענען אָן דער גע־זעלשאַפט אָנגעשלאָסן. די געזעלשאַפט באַזיצט אַ גוט־אַוועקגע־שטעלטן צענטער אין שטאָט־טייל קאַרלטאָן. מיט יידישע אי־מיגראַציע־ענינים האָט זיך אין די יאָרן פון דער גרויסער אי־מיגראַציע־כוואַליע אַרום 1925 פאַרנומען די יידישע „וועלקאָם־סאָסייטי". מצד דער געזעלשאַפט האָט מען רעגולער אָפּגע־וואַרט די אָנקומענדיקע שיפן און מען האָט אויך געזאָרגט פאַר פּאַסיקער באַשעפטיגונג פון די נייגעקומענע. די יידישע אוני־ווערסיטעט און הויכשול־געזעלשאַפט האַלט אויס אַ סטיפענדיע פון יידישער פילאָזאָפיע אויף דער אוניווערזיטעט אין ירושלים.

די יידישע בילדונג אין מעלבאָרן שטייט אונטער דער אָנ־פירערשאַפט פון דער פאַראייניקטער יידישער בילדונגס־פאַר־וואַלטונג. דער דאָזיקער ראַט איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1904, ער איז גוט פאַרזאָרגט אַ דאַנק דער פרייגיביקייט פון יעקב קראַנהיימער. די מיטגלידער פון דעם ראַט פון דער פאַר־וואַלטונג באַשטייען פון רעפּרעזענטאַנטן פון דער מזרח־מעל־באָרנער און דער מעלבאָרנער (בערק־סטריט) יידישער קהילה, זינט 1928 איז די מזרח־מעלבאָרנער קהילה אַרויסגעפאַלן פון דער פאַרוואַלטונג ווייל זי איז נישט אימשטאַנד געווען ווייטער צו סובסידירן די בילדונגס־פאַרוואַלטונג. שילער זענען פאַרהאַ־

נען סך הכל ארום 300 און די לעקציעס קומען פאַר טעגליך. די פונאַנדערגעוואָרפנקייט פון דער יידישער באַפעלקערונג אין מעלבורן איז אַ שווערער פּראָבלעם און עס דאַרפן דעריבער אָנגעפירט ווערן פילע בילדונגס־צענטערס, כאָטש איינצלנע פון זיי נעמען ארום נאָר גאָר ווייניק שילער. איינמאָל אין דער וואָך ווערן די קינדער פון אַלע צווייג־צענטערס געבראַכט אויף אויטאָס צו איין צענטער. העברעאיש אַלס שפּראַך קען מאַטריקולירט ווערן אַלס געגנשטאַנד אויף דער אוניווערסיטעט אין מעלבאָרן. מזרח־אייראָפּעאישע יידישע אימיגראַנטן האָבן געגרינדעט אַ תלמוד־תורה און גאָר אַ גרויסע צאָל קינדער באַקומען פּריוואַט יידישע בילדונג.

די קאָנטראָל פון דער יידישער שחיטה איז אונטערגעשטעלט אונטער דער מעלבאָרנער יידישער שחיטה־פאַרוואַלטונג.

אַדעלאַיד

די הויפּטשטאָט פון דרום־אויסטראַליע איז אַדעלאַיד. יעקב מאָנטעפיאָרע, וואָס איז געווען אַקטיוו אין די ערשטע יאָרן פון דער קאָלאָניע ניי־זיד־וועילס, האָט זיך געווענדעט קיין דרום ארום 1840. דער ציל איז געווען צו פאַרברייטערן זיינע פּאַסטאָראַלע געשעפטן אין וועלכע ער איז געווען אַזוי ערפאָלגרייך אין דער פריער דערמאָנטער קאָלאָניע. אין דעם יאָר האָט ער טאַקע געגרינדעט די יידישע קהלה אין אַדעלאַיד. אַ קליינער זאַל איז גענוג געווען מער ווי דרייסיק יאָרן צייט. אויף דעם זעלבן פּלאַץ איז טאַקע אויפגעשטעלט געוואָרן אַ שול אין יאָר 1871. א. ט. בועז ווערט באַשטימט אַלס רב. ער איז געבליבן אין זיין אַמט ביז צו זיין טויט אין יאָר 1921. דעמאָלט איז אויף זיין פּלאַץ געקומען ד. הירש פון „לאָנדאָן דזשואיש קאָלעדזש". די קהילה נעמט ארום אַן 800 נפשות. אַ העברעאישע שולע נעמט ארום זעכציק קינדער. אויף זיין פּלאַץ, וואָס געהערט צו דער שול זענען אויך אויפגעשטעלט געוואָרן הייזער מיט געשעפטן און פון דעם דירה־געלט פון אָט די געשעפטן האַלט זיך אויס אין אַ גרויסער מאָס די קהילה.

פארהאנען דאָ א יידישע מעדיצינישע ווילטעטיקייט־געזעל־שאפט וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1877. פארהאנען א פילאנטראָפישע געזעלשאפט, א פרויען־הילפס־פאריין, א יידישע ליטעראַרישע געזעלשאפט און די דרום־אויסטראַלישע ציוניסטישע פאריינינקונג. אָט דאָס זענען אַלע יידישע געזעל־שאפטן אין אדעלאיד. נישט געקוקט דערויף, וואָס די קהילה איז אזוי קליין זענען די יידן אין אדעלאיד נישט שלעכט רעפּרעזענ־טירט אין דער אַלגעמיינער געזעלשאפט. סער פ. סאלאמאן איז א קורצע צייט געוועזן דער פּרעמיער פון דרום־אויסטראַליע און דער „אָלדערמאן", סער לויס קאָהען, א געוועזענער פּרעזידענט פון דער קהילה, איז עטליכע מאָל געוועזן פּרעזידענט פון דער שטאָט אדעלאיד. די קהילה פון אדעלאיד האָט זיך נישט אזוי גיך אנטוויקלט ווי די קהילות פון די אנדערע שטאטן. דאָס איז ערשטנס צו דערקלערן מיט דער געאָגראַפישער פּאָזיציע פון אדעלאיד און צווייטנס דערמיט, וואָס די שטאָט איז אין דער ערשטער רייע א פאסטראַלער צענטער און די יידן זענען אין דעם צווייג פון דער אויסטראַלישער אינדוסטריע נישט צו שטאַרק פאַרטרעטן. די כוואַליע פון דער יידישער אימיגראַציע פון די יאָרן 1927 - 1929 איז כמעט לחלוטין פאַרבייגעגאַנגען אָט די שטאָט. פאַרהאנען סמנים, אז טאָמער וועט נישט פאָרקומען א נייע אימיגראַציע קיין אדעלאיד, וועט די דאָזיקע קהילה גיין אויף דעם וועג פון א סך אנדערע אונטערגעגאַנגענע יידישע פּונקטן.

בריזבעין

בריזבעין, די הויפּטשטאָט פון קווינסלענד, דעם צפון־דיקסטן שטאט פון אויסטראַליע האָט געגרינדעט א יידישע קהילה אין יאָר 1865. ביז צום יאָר 1886 פלעגט מען דאַווענען אין א מאַסאָנישן זאַל. אין יאָר 1887 איז אין דער מאַרגאַרעט־סטריט אויפגעבויט געוואָרן א שול. פרידלענדער ווערט באַ־שטימט אַלס רב. נאָך אים איז געוועזן רב א. מ. ליוויי — וואָס איז אוועק קיין דערבען אין דרום־אפריקע — זינט 1926 איז

רב נ. לעווין. פארהאנען דאָ די געוויינטליכע — ווי אין אַלע שטאַטן — יידישע פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס.

די יידישע קהילה פון בריזבעין האָט זיך פאַרגרעסערט אין די לעצטע יאָרן דורך דער כוואַליע פון יידישע אימיגראַנטן פון רוסלאַנד, וואָס זענען געקומען ארום די יאָרן 1927־1929 דורך כאַרבין אין מאַנדזשוריע.

די נייגעקומענע האָבן געגרינדעט אַן אייגענע שול, די אַזוי־גערופענע דרום־בריזבעינער קהילה־שול. דער סך הכל פון די יידן אין בריזבעין ווערט געשאַצט אויף אַנדערטהאַלבן טויזנט.

פּערט

דער יינגסטער ישוב אין אויסטראַליע איז דער ישוב אין פּערט, די הויפּטשטאָט פון מערב־אויסטראַליע. די אַנטדעקונג פון גאָלד אין מערב־אויסטראַליע, וואָס איז פאָרגעקומען אין יאָר 1892 האָט אַריינגעפירט אַ גרויסע כוואַליע פון נייע אימיגראַנטן און צווישן זיי זענען געוועזן אַ היבש ביסל יידן. אין 1897 איז געגרינדעט געוואָרן אַ שול אין דער בריזבעין־סטריט. דער רב — ד. י. פרידמאַן. די יונגע קהילה האָט זיך גוט אַנטוויקלט. יידן, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין אַנדערע טיילן פון דעם שטאַט האָבן זיך געצויגן קיין פּערט אַזוי גיך דאָס גאָלד האָט זיך גע־ענריקט. פּערט איז געוויינליך דער ערשטער האַפן אין וועלכן עס שטעלן זיך אָפּ די שיפן מיט די אימגראַנטן פון אייראָפּע און אַזוי איז שוין ממילא קיין פּערט געקומען אַ היבשע צאָל פון אימיגראַנטן. ארום דריטהאַלבן טויזנט יידן ציילט היינט פּערט. די יידן זענען דאָ זייער אַקטיוו און זייער שטאַרק רעפּרעזענ־טירט אין אַלגעמיינעם לעבן. דער רב פרידמאַן איז אין דער צייט פון דער מלחמה געוועזן מיליטער־רב ביי דער אויסטראַלישער אַרמיי, און אין יאָר 1928 איז ער געוועזן פּרעזידענט פון דער מערב־אויסטראַלישער געזעלשאַפט פון די געוועזענע סאַלדאַטן. די קהילה פון פּערט איז יורידיש עטאַבלירט אַלס געזעלשאַפט. די דאָזיקע געזעלשאַפט באַזיצט אַ קולטור־צענטער און האָט אויך אויפגעשטעלט אַ מלחמה־דענקמאָל פאַר די יידישע סאַלדאַטן,

וואָס זענען געפאַלן אין דער גרויסער מלחמה. דער דענקמאָל שטייט אין צענטראַל־פּאַרק נישט ווייט פון דעם אַלגעמיינעם מלחמה־דענקמאָל. די יידישע אויסבילדונג ווערט קאָנטראָלירט דורך דער קהילה און נעמט אַרום אַן ערך הונדערט קינדער. אויך דאָ זענען פאַרהאַנען די געוויינליכע יידישע ווילטעטיקע און פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס. די מערב־אויסטראַלישע ציו־ניסטן זענען פאַרבונדן מיט דער ציוניסטישער פעדעראַציע.

האָבאַרט און אַנדערע

יאָרן־לאַנג האָט עקזיסטירט אַ יידישע קהילה אין האָבאַרט, דער הויפּט־שטאָט פון טאַסמאַניע, וואָס באַלאַנגט צו אויסט־ראַליע אַלס איינער פון די זעקס שטאַטן. איינער פון די סאַמע ערשטע יידישע ישובים האָט דאָ עקזיסטירט. נישט שפּעטער ווי אין יאָר 1830 זענען שוין דאָ געוועזן יידן. אָבער ווי עס ווייזט אויס זענען זיי אַלע מיט דער צייט אויסגעוואַנדערט קיין סידנעי. שוין זינט דעם יאָר 1900 עקזיסטירט דאָ נישט קיין נאָרמאַלע יידישע קהילה. די שול שטייט נאָך.

* * *

מחוץ די גרויסע הויפּטשטעט זענען די יידישע ישובים זייער קליין. די וויכטיקסטע אינערלענדישע קהילה איז די קהילה פון באַלאַראַט אין דעם שטאַט וויקטאָריע, אַ שטאָט פון אַן ערך פערציק טויזנט איינוווינער, 75 מייל צו צפון־מערב פון מעל־באָרן. אין אָט דער שטאָט האָט זיך אָפּגעשפּילט די געשיכטע פון דעם באַרימטן גאָלדפיבער אין די פופציקער יאָרן פון פאַר־גאַנגענעם יאָרהונדערט. גאָלד איז דאָ געפונען געוואָרן אין יאָר 1851 און יידן זענען שוין דאָ געוועזן אין יאָר 1853. שוין אין דעם יאָר איז דאָ געוועזן אַ מנין אויף די גאָלדפעלדער אין דער צייט פון די ימים נוראים. אין יאָר 1854 איז דאָ פאָרגעקומען די באַרימטע „עורעקאַ"־רעוואָלטע, אַ רעוואָלטע פון די גאָלדגרע־בער קעגן דער אומגערעכטער פאַרטיילונג פון די גאָלד־ליצענצן מצד דער רעגירונג. הונדערטער גאָלדגרעבער האָבן דאָ דעמאָלט פאַרלוירן זייערע לעבנס און אַנדער ווידער זענען געצוווּנגען

געוואָרן צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד. אַ ייד מיט דעם נאָמען שאַרל דייט — האָט פאַרנומען אַ פירנדיקע שטעלונג אין דער דאָזי־קער היסטאָרישער רעוואָלטע, מיט דער צייט אָבער איז ער גע־וואָרן בירגערמייסטער פון דער שטאָט באַלאַראַט... אין יאָר 1855 איז פאָרגעקומען אַ חנוכת הבית פון אַ קליינער שול. ד. אייזאַקס איז דאָ געוואָרן רב, שוחט און לערער. עס איז כדאי צו באַמערקן, אַז נאָך אין יאָר 1851 איז קיין איין ווייסער מענטש נישט געוועזן אין באַלאַראַט, אָבער אין יאָר 1854 האָט מען אָפיציעל פאַרקויפט כשר פלייש... אין יאָר 1861 איז אויפגע־בויט געוואָרן אַ גרעסערע שול. די רבנים פון באַלאַראַט: 1864 — ש. הערמאַן, 1868 — גאָלדרייך, י. סטאָן — 1874, גאָלדרייך — 1875, ב. לענצער 1905, מ. ראָזענטאַל — 1922, ז. מאַנדעלבאַום — 1927.

אין 1908 האָבן זיך די קהילות צעטיילט אין צוויי טיילן און עס האָט זיך אויסגעבילדעט די צענטראַלע יידישע קהילה מיט דעם רב מ. ליוויי אין דער שפּיץ. די נייע קהילה האָט זיך דער האַלטן פיר יאָרן צייט. די איבערוואַנדערונג פון דער יידישער באַפעלקערונג קיין מעלבאָרן האָט שוין ממש שיר נישט אויסגע־שפּעט אינגאַנצן דעם יידישן יישוב פון באַלאַראַט. היינט־צוטאָג איז נאָך אַלץ דאָ אין באַלאַראַט אַ רב און אַ שוחט. עס איז אגב היינט די איינציקע אינערלענדישע קהילה אין אויסט־ראַליע, ווו מען דאַוונט נאָך רעגולער יעדן שבת. אַן ערך הונדערט יידישע נפשות ציילט היינט די קהילה פון באַלאַראַט. אין פרי־ערדיקע צייטן איז די דאָזיקע קהילה באַטראַכט געוואָרן ווי איי־נער פון די וויכטיקסטע יידישע צענטערן אין אויסטראַליע. אַן אָרטאָדאָקסער צענטער.

בענדיגאָ און דזשילאָנג, צוויי אַנדערע שטעט אין שטאַט וויקטאָריע, האָבן פריער פאַרמאָגט יידישע קהילות. היינטצוטאָג איז שוין די שול אין בענדיגאָ צעשטערט און אין דער דזשילאָנג־ער שול דאַוונט מען נאָר אין די ימים־נוראים. די יידישע קהילה פון בענדיגאָ איז פריער באַקאַנט געוועזן ווי די זענדהערסט־קהילה. קיין איין מיטגליד פון דער קהילה איז מער נישט געבליבן.

אין יאָר 1860 האָט די רעגירונג פון וויקטאָריע בייגעשטייערט מיט הונדערט פונט לטובת די פאנדן פון דער קהילה. רב איז געווען ש. א. גאָלדשטיין — נאָך זיין טויט איז קיין נייער רב מער נישט געוואָרן באשטימט. די קהילה פון דזשילאָנג איז גע־ווען איינע פון די ערשטע אין וויקטאָריע. איר רב (ש. הערמאַן) איז אמאָל געווען דער פאָרזיצער פון בית־דין פון וויקטאָריע. איצט זענען דאָרט פארהאנען ארום 50 נפשות. איינמאָל א וואָך שיקט מעלבורן אהין א יידישן לערער. דער מרחק איז ארום 50 מיילן.

* * *

פארהאנען נאָך א סך פונקטן — צעזייטע איבער גאַנץ אויסטראַליע — ווו עס האָבן אמאָל עקזיסטירט אקטיווע יידישע קהילות. מעיטלאנד אין ניי־זיד־וועילס האָט געהאט א קהילה אין 1879 און אין דעם זעלבן יאָר איז אין טאָוווומבא, אין קווינס־לענד, אויפגעבויט געוואָרן א שיינע יידישע שול. א ראָמאַנטישע געשיכטע איז פארבונדן מיט די ערשטע פיאָנערן אין קולגארדי מערב־אויסטראַליע. די ענטדעקונג פון גאָלד האָט אין יאָר 1896 געבראַכט אהין א צאָל יידן פון די מזרח־שטאטן. אין דעם יאָר איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן א מנין אויף די קולגארדיער גאָלדפעל־דער. די רעגירונג האָט צוגעטיילט א געהעריק שטיק לאנד לטובת די נייע תושבים און מען האָט זיך געגומען גרייטן אויפצובויען א שול. אָבער נישט מער ווי דריי יאָרן צייט האָט געדויערט דאָס גאָלדפיבער און דער יישוב איז אזוי גיך איינגעשרומפּען געוואָרן, אז די איבערגעבליבענע זענען נישט מער אימשטאנד געווען צו באצאָלן די חובות פאר דער נאָך נישט געענדיקטער שול. די בעלי חובות האָבן פארנומען די געביידע און זי פארקויפט. פון דער שול איז סוף כל סוף געוואָרן א מאסאָנען־טעמפּל. איצט עק־זיסטירט דאָרט א קליינע שול.

* * *

עס איז אינטערעסאנט צו באמערקן, אז די ערשטע טעאטער פאָרשטעלונג אין אויסטראַליע האָט אונטערגענומען א ייד מיטן נאָמען בארנעט ליוויי. דאָס איז געווען אין יאָר 1828. דער גו־

בערנאַטאָר פון דער קאָלאָניע האָט אים געגעבן אַ באַפולמעכטי־קונג אויף אויסצופירו „מאַסקעראַדעס" און אַנדערע דראַמאַ־טישע אונטערנעמונגען... ער האָט די דאָזיקע אונטערנעמונגען אויסגעפירט אין צימערן, וואָס זענען געוועזן פאַרבונדן מיט זיין געשעפטס־פּלאַץ אין סידנעי. ווי עס ווייזט אויס, איז זיין אונ־טערנעמונג געוועזן אַ געשעפטליכער דערפאָלג, ווייל שוין אין יאָר 1833 בויט ער אַ ריכטיקן טעאַטער, פון וועלכן עס איז שפּעטער אויסגעוואַקסן דער עלשטער „ראָיאַל־טעאַטער" אין סידנעי.

* * *

דער גרויסער אַנטייל פון די יידן אין דער אַנטוויקלונג פון דעם דאָזיקן גרויסן דרום־לאַנד קומט אויך אויף אַ גאַנץ מאָדנעם אופן צום אויסדרוק אין אַ רייע נעמען פון אויסטראַלישע שטעט. די אינטערעסאַנטסטע פון די שטעט איז מסתמא די שטאָט מאָנ־טעפיאָרע, וואָס ליגט ביים צונויפגוס פון די טייכן בעל און מאַקוואַ־רי, אין ניי־זיד־וועילס. דער דאָזיקער נאָמען איז פאַרבונדן מיט דעם אָנדענק פון סער משה מאָנטעפיאָרע, וועמעס צוויי געשוועס־טערקינדער, יעקוב און יוסף, צייכענען זיך אויס צווישן די ערש־טע פּיאָנערן סיי פון ניי־זיד־וועילס, סיי פון דרום־אויסטראַליע. יעקוב האָט געגרינדעט די אַדעלאַידער קהילה און האָט געהאַט אַ גרויסן אַנטייל אין דער אַנטוויקלונג פון דעם גאַנצן שטאַט דרום־אויסטראַליע. אָט אַזעלכע און ענליכע יידישע „שריט אויף דעם זאַמד פון דער צייט" קענט איר געפינען כמעט אין יעדן שטאַט פון אויסטראַליע.

(איבערזעצט פון ענגליש.)

מסעות פון אַן אויסטראַלישן בנימין...

אַ יידישער וועלטרייזנדער דערציילט וועגן יידיש־אויסטראַליע מיט אַכציק יאָרן צוריק

באַארבעט פון

פ. גאָלדהאַר

* * *

וועגן דעם אָנהויב פון דעם יידישן יישוב אין אויסטראַליע זענען פאַרהאַן מאָגערע און קאַרגע ידיעות. פון די פאַרשי־דענע קוואַלן און מאַטעריאַלן, לויט וועלכע עס ווערט געוויינליך געפאָרשט די פאַרגאַנגענהייט, ווי כלערליי דאַקומענטן, ארכיוון, כראָניקעס א. ד. גל. איז דאָ ווינציק וואָס פאַרבליבן. אַ סך איז אָדער אינגאַנצן פאַרלוירן געגאַנגען, אָדער עס שטייט־איין פאַר־נאַכלעסיקט און פאַרגעסן אין אַזעלכע הענט, וואָס ווייסן נישט אָפּצושאַצן געהעריק דעם ווערט און באַדייטונג דערפון.

און אויב מען וויל זיך מאַכן עפּעס אַ פאָרשטעלונג וועגן דעם אַמאָל פון דעם יידישן אויסטראַליע, קאָן מען עס טון בלויז אויף דעם יסוד פון די פּנקסים פון די היגע קהילות און פּראָטאָ־קאָל־ביכער פון די אַמאָליקע יידישע אינסטיטוציעס און געזעל־שאַפטן. אָבער אויך דערפון איז אַ סך געגאַנגען לאיבוד, און דאָס פאַרבליבענע קאָן נאָר געבן אַ צעשוווּמען בילד מיט אָן אַ שיעור בלויזן און אומפּינקטליכקייטן. אַ חוץ דעם געבן דאַקומענטן פון אַזאַ מין אַן איינזייטיקן און אומדירעקטן באַגריף וועגן דעם פאַר־גאַנגענעם. דאָס זעלבע לאָזט זיך אויך זאָגן וועגן דער אַמאָליקער פּרעסע פון די יידן אין אויסטראַליע, וואָס איז, דרך אגב, כמעט פּונקט אַזוי אַלט ווי דער היגער יידישער יישוב.

פון דעם קאַרגן ביסל פאַרבליבענע דאַקומענטן, וואָס קאָנען וואַרפן אַ שטראַל פון ליכט אויף דער פאַרגאַנגענהייט פון דעם

יידישן אויסטראַליע, איז פון באַזונדערער וויכטיקייט אַ טשי־קאַווער ליטעראַרישער קוריאַז: אַ לשון־קודשדיקע רייזע־באַשריי־בונג איבער אויסטראַליע מיט אַן ערך 80 יאָר צוריק. די דאָזיקע באַשרייבונג געפינט זיך אין אַ ספר א. נ. „אבן ספיר", דער מחבר פון וועלכן, אַ רב, אַ משולח, איז ארום יאָר 1860 געקומען קיין אויסטראַליע זאַמלען געלט פאַר אַ שול אין ירושלים. אין דעם דאָזיקן ספר זענען נישט איבערגעגעבן געוואָרן קיין שום וויכ־טיקע היסטאָרישע פּאַסירונגען וועגן דעם אויסטראַלישן יידישן קיבוץ. ער איז אָבער פון באַזונדערן אינטערעס דערפאַר, וואָס ער איז דער איינציקער דאַקומענט, וואָס גיט־איבער אין קעגנ־זאַץ צו די אַלע איבריקע עקזיסטירנדיקע דאַקומענטן אַן אַלגע־מיינע און גאַנצע, בעיקר, דירעקטע פאָרשטעלונג וועגן דעם אַמאָ־ליקן לעבן פון די יידן אין אויסטראַליע.

פאַר דער גרויסער יידישער וועלט איז אפשר דער דערמאָנ־טער ספר נישט מער ווי אַ ליטעראַרישער קוריאַז, אָבער פאַר דעם יידישן אויסטראַליע איז עס אַ דאַקומענט פון גרויסער וויכ־טיקייט, און עס איז כדאי זיך אָפּצושטעלן אַביסל גענויער וועגן אָט דעם ספר און זיין מחבר.

דער מחבר איז, ווי געזאָגט, געווען אַ רב, אַ משולח, מיטן נאָמען יעקב ספיר הלוי. ווי ער גיט אָן אין דער הקדמה פון זיין ספר איז ער געבוירן געוואָרן אין פּוילן אין יאָר 1823, און אַלט זייענדיק 10 יאָר איז ער צוזאַמען מיט זיינע עלטערן געקומען קיין ארץ־ישראל און זיך באַזעצט אין צפת. צו 35 יאָר האָט ער זיך געלאָזט אין דער וועלט אריין מיט אַ שליחות לטובת אַן אשכנזישער קהילה פון פּרושים אין ירושלים, און אויך צו זאַמ־לען געלט פאַר אַ תלמוד תורה און אויף צו בויען אַ שול אויף דער חורבה פון ר' יהודה החסיד. ער האָט זיך גענומען פאַר אַ ציל צו באַזוכן פאַרוואָרפענע און ווייטע יידישע קיבוצים און ער האָט געריזט איבער מצרים, תימן, אינדיע, סינגאַפּור, באַטאַוויע און אויסטראַליע. ער האָט געוואַנדערט איבער דער וועלט פיר יאָר מיט 9 חדשים, און זיינע וואַנדערונגען באַשריבן אין אַ ספר פון צוויי טיילן „אבן ספיר". דער ערשטער טייל פון ספר, אין וועלכן

ער באשרייבט זיין רייזע איבער עגיפּטן און אראביע, איז דער־שינען אין ליק אין יאָר 1866. דער ספר איז ארויסגעגעבן געוואָרן דורך דעם משכילישן פארבאנד „מקיצי נרדמים", צווישן די אָנ־פירער פון וועלכן עס זענען געווען אזעלכע פּערזענליכקייטן ווי משה מאָנטעפיאָרע, שמואל דוד לוצאטו, מתתיהו סטראשון א. א. דעם צווייטן טייל פון זיין ספר, אין וועלכן ער באשרייבט זיינע רייזעס איבער אדען, אינדיע, סינגאפּור, באטאוויע, אויסטראל־יע און ניי־זעלאנד, איז אים, ווי ער גיט איבער זייער שווער אָנ־געקומען ארויסצוגעבן. ער האָט זיך געווענדעט וועגן שטיצע צו דער „חברה מפיצי השכלה" אין פּעטערבורג, און צו דער „חברה כל ישראל חברים" אין פּאריז, און עס איז אים ענדליך געלונגען אָפּצודרוקן דעם חיבור ערשט אין 8 יאָר ארום שפּעטער אין מאינץ אין דער דרוקעריי פון זיין איידים, דעם באוווסטן משכיל יחיאל בריל. קיין גרויסע רוחים, דערציילט ער, האָט ער פון זיין ספר נישט געמאכט, און כאָטש ער האָט באקומען הסכמות פון גרויסע לומדים און רבנים, ווי פון מלבים, פון הרב הכולל אין פראנקרייך זלמן אולמאן, א. א. האָט דער ספר, ווייזט־אויס, נישט איבריק אויסגענומען ביי די לעזערס פון זיין צייט און זיך פארקויפט זייער שוואך.

לויט די פארשידענע הקדמות און צושריפטן, וואָס זענען פארהאן אין ביידע טיילן פון דעם ספר און אויך פון די שירים, וואָס ער האָט אין דעם זעלבן ספר אָפּגעדרוקט, און בעיקר פון זיינע רייזע־באשרייבונגען, קאָן מען זיך מאכן אַ געוויסע פאָר־שטעלונג וועגן דער פּערזענליכקייט פון הרב יעקב ספיר.

לויט ווי ער גיט־איבער אין זיין הקדמה, האָט ער געוואנ־דערט איבער דער וועלט נישט נאָר אלס משולח צו זאמלען געלט. ער האָט אויף זיינע וואנדערונגען געקוקט ווי אויף אַ וויכטיקער מיסיע פון אַ רב און למדן, וואָס לאָזט זיך איבער דער ווייטער וועלט באזוכן ווייטע און פארוואָרפענע יידישע קיבוצים און זיי צונויפבינדן נענטער מיט דער גרויסער יידישער וועלט. דער באוווסטזיין, אז ער טוט־אויף אזא גרויסע זאך פאר יידישקייט און פארן יידישן פאָלק, האָ אים אָנגעפילט מיט שטאָלץ און ווער־

דיקייט אַלס חכם ומורה בישראל, און אַלס אַזעלכער האָט ער זיך אָפּטמאָל אריינגעמישט אין די אינערליכע אָנגעלעגנהייטן פון דעם קהילה־לעבן פון די ישובים, וועלכע ער האָט באַזוכט. עס זענען אויסגעבראָכן שאַרפע סכסוכים אויף דעמדאָזיקן באָדן, און ער דערציילט טאַקע אין זיין הקדמה, אַז ער האָט זיך געמאַכט אַ סך שונאים אויף זיינע רייזעס.

אין דעם פּנקס פון דער מעלבאָרנער יידישער קהילה ווערט אין קורצע ווערטער דערמאָנט דער הרב ספיר, און עס ווערט דער־ציילט, אַז ער האָט זיך נישט געהעריק אויפגעפירט אַנטקעגן די קהילה־לייט, דאָך האָט די קהילה פאַרקוקט אויף די עולות און אים געגעבן אַ היבשע נדבה אויף די הוצאות צו פאָרן צוריק אהיים.

גאַנץ כאַראַקטעריסטיש אין דער דאָזיקער הינזיכט איז אויך אַ בריוו, וואָס ער האָט געשריבן צום לאָנדאָנער רב הכולל אדלער וועגן אַן ענין מיט גרים. דער דאָזיקער בריוו איז געשריבן אין אַ זיכערן, און אפילו אין אַ קריגערישן טאָן, און באַווייזט, אַז הרב ספיר האָט אין זיך געהאַט גענוג מוט נישט נאָר צו לאָזן זיך אויף געפערליכע וועלט־רייזעס, נאָר צו שטיין פעסט פאַר זיינע פּרינציפּן און איבערצייגונגען.

לויט די פאַרשידענע חיבורים און רייזע־באַשרייבונגען, וואָס זענען אָפּגעדרוקט צוזאַמען אין דעם ספר „אבן ספיר", ווייזט זיך הרב ספיר ארויס צו זיין אַ מענטש מיט געוויסער בילדונג און אינטעליגענץ און אויך מיט אַ ליטעראַרישן טאַלאַנט. עס זענען דאָרט פאַרהאַן עטליכע שירים זיינע, וואָס זאָגן־עדות מיט זייער פאָרם און שפּראַך, אַז ער איז געווען אונטערן איינפלוס פון דער פריער השכלה־באַוועגונג. דערויף זאָגט אויך עדות דער סטיל און דער אופן פון זיינע רייזע־שילדערונגען. די שפּראַך ביי אים איז אַ קלאָרע און אַ קאָרעקטע און נישט צופיל איבערגעלאַדנט מיט רבנישע מליצות. ער איז אַ גאַנץ אויפמערקזאַמער באַאָבאַכטער, און ער גיט איבער זיינע איינדרוקן און געדאַנקען אויף אַ זאַכליכן און קלאָרן אופן, הגם אַביסל נאַאיוו און צייטנווייז אפילו אַביסל בטלניש.

די רייזע־שילדערונג איבער אויסטראַליע ווערט דאָ גע־בראַכט אינגאַנצן אין אַ גענויער איבערזעצונג פון העברעאישן אָריגינאַל מיט אומבאַדייטנדיקע ענדערונגען און קירצונגען. די איבערזעצונג איז, אויף וויפל דאָס האָט זיך נאָר געלאָזט, גע־האַלטן אין דעם סטיל פון אָריגינאַל. ביי דער דאָזיקער געלעגנ־הייט דאַרף דערמאָנט ווערן מיט אַ דאַנק מר. ע. פרענקל, וועלכער האָט מיט זיין בקיאות אין דער רבנישער ליטעראַטור אַ סך מיטגעהאָלפן ביי דער איבערזעצונג, אין וועלכער ער האָט גענו־מען אַ באַדייטנדיקן אַקטיוון אַנטייל.

איבערזעצונג פון י. ספירס העברעאישן טעקסט

די ים־רייזע קיין אויסטראַילע

איך האָב דאָ (אין באַטאַוויע) פאַרבראַכט זיבן וואָכן, און אַזוי ווי איך האָב נישט געקאָנט באַקומען קיין דאַמף־שיף, וואָס גייט דירעקט קיין אויסטראַליע, און אויך נישט קיין איינע פון די דריי־זעגלדיקע שיפן, וואָס גייען פון אייראָפּע אין דעם ים עולם (שטילער אָקעאַן), און וואָס האָבן דריי שטאָק און אַ סך חדרים מיט בעטן פאַר טויזנט מענטשן, האָב איך געמוזט פאָרן מיט אַ קליינער צוויי־זעגלדיקער שאָטלענדישער שיף, וואָס איז געגאַנ־גען קיין סידנעי מיט סחורות, וואָס ווערן פון דאַנען געשיקט קיין אויסטראַליע: קאַווע, צוקער־קמח, מושקאַבעט, פעפער, רייז, פאַרשידענע בשמים, קאָקוס־נים און קאָקוס־אייל, און אויך צען קליינע אַראַבישע פערד, וואָס זענען טייער אין אויסטראַליע, און דריי גרויסע שילדקראָטן, וועלכע האָבן פאַרנומען דעם גאַנצן אויב־ערשטן דעק פון דער שיף. קיין אַנדערע רייזנדערס אחוץ מיר זענען נישט געווען, אויסער דעם קאַפּיטאַן, זיין ברודער און 10 מאַטראָזן.

אין דריטן טאָג פון אלול האָב איך מיך אויפגעזעצט אויף דער דאָזיקער שיף, נאָכדעם ווי איך האָב מיר אָנגעגרייט שפּייז אויף פופציק טעג, הגם מען האָט מיר מבטיח געווען, אַז די רייזע וועט נישט דויערן מער ווי 40 טעג. דער לעזער דאַרף פאַרשטיין,

אַז איך האָב מיר נישט אָנגעגרייט קיין פלייש און קיין ווײַן און אַנדערע גוטע זאַכן, נאָר טרוקן ברויט־בישקוט, און געזאַלצענע פיש־סאַרדינען, קאַווע, צוקער, פּוטער, רייז ברען־ספּירט און גוטן אַראַק זיך צו דערקוויקן דאָס האַרץ, און כּלים צו קאָכן, גרינע באַנאַנעס — אומצייטיקע, וואָס נאָכדעם ווי זיי ליגן עטליכע טעג ווערן זיי רייף און מען קאָן זיי עסן. דער קאַפּיטאַן האָט מיר געגעבן אַ פּלאַץ אונטן אין מיטן שיף. איך האָב לכתחילה געמיינט, אַז דער פּלאַץ איז נישט קיין גוטער, נאָר עס האָט זיך דערנאָך אַרויסגעוויזן, אַז עס איז געווען פאַר מיר אַ טובה. דעם זעלבן טאָג האָט די שיף אויפגעהויבן די זעגלען, עס האָט געבלאָזן אַ שטילער ווינט און מיר זענען געפאָרן לאַנגזאַם. די ערשטע פינף טעג, ווען מיר זענען דורכגעפאָרן דעם דורכגאַנג אויף דעם אינדישן ים צווישן די יאַוואַישע אינזלען און סומאַטראַ, בין איך געזעסן אויף דעם אויבערשטן דעק פון דער שיף אויף דער פרישער לופט, נישט קענענדיק איינזיצן קיין איין רגע אונטן אין דעם פּלאַץ, וואָס מען האָט מיר אָפּגעגעבן, צוליב דער גרויסער היץ און שטיקנדער לופט. דעם זעקסטן טאָג זענען מיר אַרויס פון צווישן די אינזלען אין דעם גרויסן ים אַריין צו דרום צו. דאַמאָלס איז דער ווינט געוואָרן שטאַרקער און די לופט קילער. די כוואַליעס פון ים האָבן זיך געהויבן און פאַרגאָסן די שיף, וואָס האָט זיך שטאַרק געוואָרפן. מען האָט פאַרמאַכט אַלע פענצטער און עפענונגען, און איך בין אַראָפּ אונטן אין דער שיף אויף מיין פּלאַץ, ווו עס איז נישט געווען קיין לופט און קיין ליכט, בלויז אַן איינציקע עפענונג, דורך וועלכע די מאַטראָזן גייען אַראָפּ צו זייער געלעגערס. ווען מיר זענען אַרויס מער אויף צפון אין דעם אָפענעם ים, האָט זיך דער ווינט הינטער אונז זייער פאַרשטאַרקט, און די שיף איז געפלויגן פייל־פון־בויגן. זי איז געגאַנגען מיט אַ געשווינדקייט פון צוועלף מייל אַ שעה. אַזוי ווי די שיף איז געווען טיף אין וואַסער, האָט מען אויסגעשפּרייט נאָר איין זעגל. ווען די שיף איז אָפּגעפאָרן אַביסל ווייטער קיין דרום, איז די קעלט געוואָרן גאָר גרויס. אין אַלע מיינע מלבושים און דעקן האָב איך מיך נישט געקאָנט

דערוואַרעמען און אויך דאָס שטרוי, וואָס מען האָט געהאַט צו־געגרייט פאַר די פערד, האָט מיך נישט באַשיצט פון דער קעלט. מיינע פיס זענען געוואָרן ווי פון שטיין, און די הענט ווי שטיקער־ביי, און עס האָט מיר געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן. איך האָב מער נישט געקענט אַרויפגיין אין דער קיך אָפּצוקאָכן פאַר זיך דאָס ביסל רייז, ווי איך האָב דאָס געטון ביז איצט, ווייל דער דעק איז געווען פאַרפלייצט מיט וואַסער, און די מאַטראָזן זענען געגאַנגען באָרוויס ביז די קני. ווארום דאָס וואַסער איז אַרויף פון איין זייט און אַראָפּ פון דער צווייטער, און דער פראָסט איז געוואָרן גאָר גרויס, אַזוי אַז די מאַטראָזן האָבן געמוזט עסן פון די טעפּ, וואָס זענען געשטאַנען אויפן פייער, און וואָס זענען אונטן געווען הייס און אויבן געפרוירן. אַזוי ווי אַ געפאַנגענער אין תפיסה בין איך געלעגן פאַרוויקלט און איינגעהילט 12 טעג און בלויז מיט טרוקן ברויט און קאַווע, וואָס כ'האָב מיר געקאָכט אויף ספּירט, האָב איך מיר דערהאַלטן דאָס לעבן. אַזוי זענען מיר געפאָרן אָן שום פאַרפאַלן ביזן אַכטן טאָג אין תשרי. יענעם טאָג האָבן די מאַט־ראָזן געזאָגט, אַז עס גרייט זיך פאַר זיי אַ פינצטערע און ביטערע נאַכט. פאַרנאַכט־צו איז דער שטורם געוואָרן וואָסאַמאָל שטאַר־קער, דונערן און בליצן האָבן פאַרדעקט דעם גאַנצן ים. די שיף האָט זיך געוואָרפן אַרויף און אַראָפּ און ס'האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטורם מיט אַ שלאַגס־רעגן און מיט אַ האָגל, און די נאַכט איז געוואָרן שטאָק־פינצטער. די שטערן האָבן באַהאַלטן זייער ליכט און די לבנה איר שיין, און פון אויבן אויף דער שיף האָט זיך געהערט אַ מוראַדיקער טומל. די ווענט פון דער שיף האָבן זיך געבראָכן. די גאַנצע חכמה פון קאַפּיטאַן האָט נישט געהאָלפן, ווייל ער האָט פאַרלוירן דעם וועג. לויפנדיק אַהין און אַהער איז ער אומגעפאַלן און זיך צעבראָכן אַ האַנט. זיין ברודער מיט בלויז פינף מאַטראָזן זענען פאַרבליבן צו פירן די שיף. איך האָב זיך איינגעקאָרטשעט פאַר קעלט און שרעק. איך האָב גע־הערט דורך דער וואַנט ווי די מאַטראָזן סודען זיך: אויב דער שטורם וועט זיך נישט איינשטילן ביז צו האַלבער נאַכט, זענען מיר אַלע פאַרלוירן! דאָס בלוט אין די אָדערן איז מיר פאַרגלי־

ווערט געוואָרן. ווו זענען אַלע מיינע האָפנונגען? איך האָב אי־בערגעגעבן מיין נשמה צום באַשעפער און געשוויגן. גאָט! נעם־צו מיין נשמה צו דיר, אויב מיין גוף וועט זיך נישט אומקערן צו זיין פאָלק און צו דער שטאָט, ווו עס זענען די קברים פון זיינע על־טערן! איך האָב געטראַכט אין האַרצן: אין דער זעלביקער נאַכט טוט מיין בני־בית אין ירושלים שלאָגן כפּרות, און ווען זיי וואָלטן געוווּסט, אַז איך בין איצט זייער כפּרה, וואָלטן זיי דאָס זיכער געטון אין אַ גאַנץ אַנדערן סדר. נאָר געלויבט איז גאָט, וועלכער האָט זיך איבער אונז דערבאַרימט. נאָך האַלבער נאַכט האָט זיך דער שטורם אַביסל איינגעשטילט, און ווען עס איז געוואָרן טאָג, האָבן מיר ערשט דערזען, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטון: די אוי־בערשטע חדרים זענען צעבראָכן געוואָרן אויף פּיצלעך, און די ווענט פון דער שיף האָבן זיך פונאַנדערגענומען פון די כוואַליעס, וואָס האָבן זיך אָנגעקלאַפּט אָן זיי. זעקס פערד זענען געשטאָרבן און מען האָט זייערע נבלות געוואָרפן אין ים אַריין. אויך איין שילדקראָט איז געשטאָרבן. די מאַטראָזן האָבן אין איילעניש גע־נומען פאַרקלאַפּן די לעכער און פאַרפעסטיקן די מאַסטן. דער קאַפּיטאַן האָט נישט געקענט טון זיין אַמט, ווארום ער איז קראַנק געוואָרן, און זיין ברודער, וועלכער האָט אים פאַרטרעטן, האָט געפירט די שיף לאַנגזאַם, דערנענטערנדיק זיך פון מזרח־זייט צו דער אויסטראַלישער יבשה. דעם צענטן טאָג אין תשרי, יום כּפּור, איז דער ים געווען רואיק, און די זון האָט אויפגעשיינט, די שיף איז געגאַנגען אויפן ים, וואָס איז געווען שטיל ווי בוימ־איל, מיט אַלע מאַסטן אויסגעשפּרייט אַנטקעגן דעם לינדן ווינט. מען האָט אַראָפּגענומען די צודעקן און געעפנט צוריק די פענצטער, און איך האָב אַריינגעאָטעמט אין מיר די פרישע לופט און געוואָרן אַן אויפגעלעבטער, אַזוי אַז איך האָב נישט געפילט דעם תענית און געטון אין התבודדות ביי מיר אין חדר די עבודה פון הייליקן טאָג מיט שמחה און מיט אַ לייכט געמיט און מיט בטחון, אַז גאָט וועט אָננעמען מיינע תפילות.

ערב סוכות תרכ"ב האָבן מיר דערזען די שפּיצן בערג פון קאַפּ ווילסאָן און מיר זענען אָנגעקומען אין גרעניצן פון אויסט־

ראַליע. מיר זענען אַדורכגעפאָרן פאַרשידענע לענדער, און אויך געטראָפן שיפן אויפן וועג. אין די דאָזיקע טעג האָבן מיר נישט געהאַט קיין ווינט און די שיף איז געגאַנגען לאַנגזאַם. 28 טעג אין תשרי זענען מיר בשלום אָנגעקומען אין דער שטאָט סידנעי, די הויפּטשטאָט פון ניי־זיד־וועילס. ווען איך האָב דער־זען די ערד, איז מיר ליכטיק געוואָרן פאַר די אויגן, און איך האָב פאַרגעסן אַלע צרות, וואָס איך בין אויסגעשטאַנען. מיר האָבן אַרויסגעשטעלט אַ פּאָן פאַר אַ צייכן. עס איז אונז אַנטקעגן גע־קומען דער וועגווייזער און פאַרנאַכט האָט ער אונז צוגעפירט צום ברעג. די זעלבע נאַכט בין איך אַרויס אויף דער יבשה וואַ־רום איך האָב שוין נישט געהאַט קיין געדולד נאָך דער שווערער נסיעה פון 53 טעג במשך פון וועלכע איך בין געווען ווי אַ גע־פאַנגענער אין תפיסה און האָב זיך אָנגעליטן פון פראָסט און קעלט הונגער און דורשט, אַנגסט און טויט־שרעק. געלויבט איז גאָט, וואָס טוט גוטס צו די זינדיקע! אין דיר, גאָט פון יעקב, איז מיין האָפנונג!

* * *

אויסטראַליע

הגם איך האָב געלעבט און פאַרבראַכט אין דעם דאָזיקן נייעם וועלט־טייל אַרום 15 חדשים, האָב איך נישט קיין סך מחדש צו זיין און צו דערציילן. מיין ציל איז נישט צו אַנטפּלעקן נייעסן, נאָר איבערצוגעבן אַלט־באַקאַנטע זאַכן איבערהויפּט וועגן אונ־זערע ברידער און אויך דערפון, וואָס איז פיל־ווינציק באַקאַנט אין די לענדער פון אייראָפּע. דער לעזער וועט ווינציק געניסן אויב איך וועל אַ סך מאַריך זיין, און איך וועל דעריבער בקיצור דערציילן וועגן דעם לאַנד און פאַרבייגייענדיק וועל איך באַ־ריכטן וועגן דער קולטור פון אויסטראַליע און וועגן אירע איינ־וווינערס, און אויך טיילווייז דערפון, וואָס איך האָב דאָ מיטגע־מאַכט דורך דער צייט, וואָס איך האָב דאָ פאַרבראַכט.

*

די שטאָט סידנעי און אירע איינוווינער, די יידן און זייערע טואונגען

די שטאָט סידנעי שטייט ביים ים־איינגוס פּאָרט יאַקסאָן און דאָ וווינט דער גאָווערנאָר פון דעם שטאַט, נ. ס. וו. ערשט זיבעציק יאָר ווי מען האָט אָנגעהויבן דאָס לאַנד צו באַזעצן — בערך אין יאָר 1790 האָבן די ענגלענדער פאַרנומען דאָס לאַנד, און געמאַכט עס פאַר אַן עיר מקלט און פאַרשיקונג־פּלאַץ פאַר פאַרברעכערס, וועלכע זענען דאָ אַהער פאַרשיקט געוואָרן אָפּצו־קומען זייער שטראָף און צוצוגרייטן אַ קאָלאָניע. זעענדיק אַז דער יישוב איז אַ גוטער און אויך דאָס לאַנד איז גוט, האָבן זיי אָנגעהויבן באַאַרבעטן די ערד. די ערד האָט זיי באַלוינט פאַר זייער מי און געגעבן גוטע פרוכטן און תבואות. מען האָט אָנגע־הויבן בויען שטעט, אַ טייל האָט זיך גענומען צו מסחר און אַלע האָבן מצליח געווען און געוואַקסן אַזוי, אַז די שטראָף איז פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין גליק און אין עושר, און די שולד — אין פרייד און אין גוטס. עס זענען נאָך דאָ פאַרהאַן אַ סך פון די, וואָס זענען אַהערצו פאַרשיקט געוואָרן אַלס פאַרברעכערס, און איצט זענען זיי גרויסע לייט, נגידים און נכבדים. ווען עס איז געוואָרן באַוווסט, אַז דאָס לאַנד איז גוט, זענען אַהערצו געקומען פון אייראָפּע, פון ענגלאַנד און פון אירלאַנד בפרט, אַ סך מענטשן, וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט ערד־אַרבעט, פי־צוכט און מסחר. און ווען די ערד האָט געעפנט איר אינגעווייד און אַנטפּלעקט אין אירע באַהעלטענישן אוצרות גאָלד, וואָס זענען געווען אין איר פאַרבאָרגן אין דער סביבה פון דער שטאָט באַטהורסט, האָבן דאָרט אַהין גענומען ציען מאַסן מענטשן פון אַלע עקן וועלט און זיי האָבן אָנגעזאַמלט פולע זעק מיט גאָלד. דאָס איז געשען אין יאָר 1850 און עד היום קומען דאָרט אַהין אַ סך מענטשן. די גלוסטונג נאָך גאָלד האָט אַהינצו געצויגן אויך אונזערע יידן. עס האָט זיך אָנגעהויבן פאַרשפּרייטן דער מסחר, ווארום די גאָלד־זוכערס האָבן זיך גענויטיקט אין ברויט, קליידונג און הייזער. דאָס געלט האָט נישט געהאַט קיין גרויסן ווערט און מען האָט

זיך געוואָרפן מיט גאָלד אין די גאַסן. די יידן האָבן צום גרעסטן טייל זיך פאַרנומען מיט דעם, וואָס זיי האָבן צוגע־שטעלט פאַר די גאָלד־זוכערס זייערע הצתרכותן און אויך אָפּ־געקויפט פון זיי דאָס גאָלד, פאַרדינענדיק דערביי אַ סך מער פאַר די גאָלד־גרעבערס. דאָס רוב יידן וווינט טאַקע דאָ אין די גרויסע שטעט, ווו דער מסחר איז מער פאַרשפּרייט, און זיי זע־נען געוואָרן רייך און גרויס. בכלל האָבן די אַלע, וואָס זענען געקומען קיין אויסטראַליע, נישט מיטגעבראַכט קיין גאָלד און קיין פאַרמעגנס, אָבער אַ סך האָבן מצליח געווען און זיך דער־וואָרבן עשירות און כבוד און האָבן פּרנסה בריוח פון זייער מי, מחמת אַרבעט און מלאכה זענען דאָ זייער טייער. קיין אָרימעלייט זענען דאָ נישט פאַרהאַן, אַחוץ אַלטע און קראַנקע לייט, וואָס דאַרפן אָנקומען צו מתנת בשר ודם.

דאָ הערשט אומעטום פרייהייט און די רעגירונג באַלעס־טיקט נישט די איינוווינערס. איר איינציקער שטרעבן איז צו פאַרנרעסערן דעם יישוב. אַלע זענען דאָ גלייך: רייך און אָרים, מיוחסים און פּראָסטע לייט. די געזעצן פון לאַנד זענען גוטע און גערעכטע פאַר אַלע, וואָס קומען אַהער, און מען מאַכט נישט קיין חילוק צווישן פאָלק און פאָלק. אויך די יידן לעבן זיך דאָ רואיק און צופרידן און געניסן פון דעם גוטס פון לאַנד. זיי פאַרנעמען אויך מלוכה־פּאָסטנס און פּאָליטישע אַמטן. כאָטש דער גרעסטער טייל פון די היגע קריסטן זענען אירלענדער, קאַטאָ־ליקן, וואָס האָבן אין זייער היימלאַנד פיינט דעם ייד פון אייביק אָן, הגם עס זענען דאָרט נישט קיין יידן פאַרהאַן, זינט מען האָט זיי פאַרטריבן אין מיטלאַלטער, און ווייל מען קאָן נישט דאָרט דעם ייד, האַלט מען אים פאַר עפּעס אַן אויסטערליש באַשעפע־ניש, וואָס איז אַ סכנה אים אָנצורירן. דאָ אָבער האָבן זיי דעם ייד דערקענט צום גוטן און די שנאה צו יידן האָט זיך איינגאַנצן אָפּגעטון פון דאַנען.

אין דער דאָזיקער שטאָט וווינען ארום 500 יידן, פון וועל־כע מען ווייסט, אַחוץ די, פון וועלכע מען ווייסט נישט. זיי קומען דאָס רוב פון ענגלאַנד און אַ קליינער טייל אויך פון הערצאַגטום

פּויזן. אָבער אויך די לעצטע זענען אַהערגעקומען פון ענגלאַנד, ווייל זייער אַ סך פון יענעם געגנט האָבן אַריינגעוואַנדערט קיין ענגלאַנד. זיי קומען אַהער מיט שיפן, וואָס גייען גלייך פון ענג־לאַנד דורך דער „קאַפּ גוטע האָפנונג". אויך היינט האַלטן אין איין צוקומען מער יידן, און זיי באַזעצן זיך דאָ אויף שטענדיק, ווייל עס איז זיי בעסער דאָ ווי דאָרט.

די יידן דאָ זענען צום טייל גרויסע סוחרים און אָנגעזעענע מענטשן. אַנדערע ווידער זענען הענדלערס, וואָס גייען אַרום מיט די פּעק אויף די פּלייצעס, אָדער פאָרן אַרום אין וואָגנס איבער שטעט און דערפער און פאַרקויפן זייערע סחורות, ווי עס פירן זיך די אָנגעקומענע יידן אין ענגלאַנד און אין אַמעריקע. נאָר דאָ מאַכן זיי אַ סך בעסער ווי דאָרט, ווייל זיי קריגן דאָ באַצאָלט מיט גאָלד אַנשטאָט געלט. דערפון זענען טאַקע אַ סך נתעשר געוואָרן.

פאַרהאַן דאָ אַ גרויסע און שיינע שול אויף דעם אייראָפּע־אישן שטייגער און רופט זיך „בית־ישראל". צוליב מחלוקת האָבן זיך איינצלנע פון דאָרט אָפּגעטיילט און געמאַכט פאַר זיך אַן אייגן קליין שולעכל. קיין רב איז אין דער דאָזיקער שטאָט נישטאָ. זיי האָבן אַ חזן און בעל־קורא, כה'גרין נ"י, און אין דער קליינער שול — כה'פיליפּ נ"י, וועלכער איז אויך אַ געניטער מוהל. זיי זענען ביידע פון לאָנדאָן. זיי האָבן אויך אַ שוחט כה' לייב פון ווערשנאַ, פּויזן. דער פּרנס ראשון אין דער גרויסער שול איז דער גביר כה' נתן מענדלסאָן פון וואַרשע, און דער פּרנס שני און גבאי איז דער גביר עדוואַרד לוי פון לאָנדאָן. אין דער קליינער שול איז דער פּרנס מר. מאָזעס מאָס, און די גבאים — כה"ר פ. דזש. כהן און כה' מאיר בראַדזשיק. די מנהגים אין דער שול און דער סדר התפילה איז כמנהג לאָנדאָן און פּוילן אָן שום נייעס. דאָך זענען זיי ווייט פון זייערע ברידער אין לאָנדאָן, און אויך זענען אַנדערש זייערע דרכים, ווי זיי פלעגן זיך פירן, ווען זיי האָבן דאָרט געלעבט. וואַרום דאָרט האָט דער גרעסטער טייל פון זיי אָפּגעהיטן שבת און געגעסן נאָר דאָס, וואָס יידן מעגן עסן. אָבער אָנקומענדיק אַהער, זענען קיין יידישע קהילות נישט געווען, אויך נישט קיין שוחט און נישט קיין שול, האָבן זיך דע־

ביבער די יידן געפירט ווי אנוסים און נישט אָפּגעהיטן דעם שבת. און אפילו דערנאָך, ווען יידן האָבן זיך דאָ פאַרמערט און זיך געמיט צו באַקומען אַ שם צווישן יידן, מאַכנדיק זיך קהילות כמנהג ישראל, זענען אַ סך פון זיי פאַרבליבן ביי זייער אַלטן, שלעכטן שטייגער, און מער נישט וואָס זיי רופן זיך מיטן נאָמען יידן. ווארום דער וואָס וויל זיך האַלטן כדת משה וישראל, קאָן דאָ געפינען אַ געאָרדנטע עדה מיטן דת ריכטיק אַוועקגעשטעלט און גאָרנישט איז געמינערט. אויך טוען זיי אַ סך צדקה מיטן גאַנצן האַרץ צו זייערע אָרימערע ברידער און אויך צו די, וואָס קומען פון דער פרעמד צו זוכן דאָ זייער פּרנסה. זיי צייכענען זיך אויס מיט דער יידישער מדה פון רחמנות.

נאָכדעם ווי איך האָב זיך דאָ אָפּגערוט עטליכע טעג, פאַר־ברענגענדיק אין דעם הויז פון מר. בראַדזשיק פון פּויזן, האָב איך דערפילט אַ ווייטיק אין מיינע צעבראָכענע ביינער, און די הויט אויף מיר איז געווען געפּלאַצט פון טרוקעניש און קעלט. איך בין קראַנק געוואָרן, און מיין גאַנצער גוף האָט געברענט אין קדחת פון דער מוראַדיקער נסיעה. דאָקטוירים זענען צו מיר געקומען אין משך פון 40 טעג. איך בין ב"ה געזונט געוואָרן און צוריקגעקומען צו די כוחות. דאָס וועטער אָבער אין דער דאָזי־קער צייט פון יאָר האָט מיר נישט דערלויבט ארומצופאָרן און אויסצוקוקן דאָס לאַנד, ווארום פון חשון אָן, ווען עס איז ווינ־טער און קעלט אין דער אַלטער וועלט, איז דאָ צייט פון זומער און פון היצן, ווארום דאָ איז דער דרום־מזרחדיקער האַלב־קיילעך, און ווען ביי אונז איז נאַכט, איז דאָ טאָג, און ווען ביי אונז איז זומער, איז דאָ ווינטער. די היץ דאָ איז זייער גרויס, ווייל דאָס לאַנד ליגט נאָנט צום טראָפּישן פּאַס, וואָס איז דער 33טער גראַד פון דער רדום־ברייט, און געפינט זיך ביים ברעג ים. עס זע־נען פאַרהאַן דאָ טעג, ווען די היץ ברענט ווי אַן אויוון. איך האָב מיך דעריבער צוגעאיילט מיט מיין שליחות, און וואָס מען האָט מיר דאָ מנדב געווען, איז גלייך אַוועקגעשיקט געוואָרן קיין ירושלים. גאָר ווינציק האָב איך געקאָנט זיך ארומקוקן איבער דער שטאָט און באַטראַכטן די היגע תושבים מיט אַלע פּרטים, ווי

עס באַדאַרף טון אַ מענטש מיט פאַרשטענדעניש און וויסן. איך האָב געזען, אַז די שטאָט איז גרויס און שיין, ווי איינע פון די גרויסאַרטיקע אייראָפּעאישע שטעט, ווארום זי איז געבויט אויף דעם אייראָפּעאישן שטייגער. די הייזער דאָ זענען הויכע און שיינע געבויט פון שטיין און ציגל, און זענען צום רוב פון צוויי, דריי און אויך פון פיר שטאָק. די גאַסן דאָ זענען ברייט און גלייך, הגם די שטאָט שטייט אויף בערג און אין טאָלן. וואָגנס און קאַרעטעס לויפן מיט אַ געקלאַפּעריי איבער די גאַסן, מענער, פרויען און קינדער גייען אַהין און צוריק, געוועלבער זענען אָנגעפילט מיט אַלדאָס גוטס, אויך פון עסנוואַרג און געטראַנקען און עס פעלט דאָ גאָרנישט. גאָרטנס און סעדער לרוב זענען געפלאַנצט אין און מחוץ דער שטאָט און די לופט איז פריש און געשמאַק. די באַפעלקערונג דאָ איז בערך 100 טויזנט. אויך אויפן לאַנד זענען פאַרהאַן יישובים פון שטעטלעך און דערפער, ווו מען פאַרנעמט זיך מיט ערד־אַרבעט און פי־צוכט. גרויסע סכומים גוטע וואָל ווערן יאָר נאָך יאָר אַרויסגעשיקט קיין אייראָפּע. אויך אין די ערטער ווינען איינצלנע יידן, וואָס פאַרנעמען זיך מיט האַנדל. זיי האָבן אָבער נישט קיין קהילות, מחמת זייער צאָל איז ווייניק, און זיי קומען קיין סידנעי, אויב זיי דאַרפן מל זיין אַ ניי־געבוירן קינד. עס קומט אויך טיילמאָל אַ מוהל אַראָפּ צו זיי.

אין דער דאָזיקער שטאָט האָב איך באַלד ביי מיין אָנקומען אָנגעטראָפן אויף אַ מענטש אַ פריינטליכן און אַ ליבן וועלכער איז געווען פאַר מיר אַ וועגווייזער די גאַנצע צייט, וואָס איך האָב דאָ פאַרבראַכט. זיין נאָמען איז צאַליח נ"י און ער קומט פון באַגדאַד. ער האָט עטליכע יאָר געוווינט אין אינדיע, און איז געקומען אַהער מיט 6 יאָר צוריק פון קאַלקוטאַ. ער איז געווען זייער אָרים, נאָר די אייראָפּעאישע יידן האָבן אים אונטערגעשטיצט מיט אַביסל געלט, ער זאָל זיך קענען נעמען צו מסחר, ווי אַלע היגע הענדלערס. ער האָט שווער און געטריי געאַרבעט און האָט מצליח געווען, און ער רעכנט זיך היינט צווישן די גבירים. ער האָט מיר געטון אַ סך גוטס, זאָל אים גאָט געדענקען דערפאַר צום גוטן! ער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט אַ ווייב און אַ

זון, וועלכע ער האָט מיט 8 יאָר צוריק איבערגעלאָזט אין באַגדאַד מחמת גרויסער נויט. איך האָב אים צוגערעדט, אַז ער זאָל זיי אַראָפּברענגען אַהער. ער האָט אויך אַזוי געטון און גע־שיקט זיי אויף הוצאות, זיי זאָלן קומען פון באַגדאַד מיט אַ שיף, וואָס גייט אַהער דורך דעם אינזל צעילאָן. איך האָב אויך צוגעשריבן עטליכע ווערטער אין אַ בריוו צו די באַגדאַדער רבנים, זיי זאָלן זיך עוסק זיין מיט דער זאַך, און אויב די פרוי וועט נישט וועלן אַהערקומען און פאַרלאַנגען אַ גט, זאָלן זיי טון איר רצון, און איך האָב זיי אָנגעוויזן וויאַזוי צו שיקן דעם גט מיט דער פּאָסט.

איך האָב דאָ פאַרבראַכט ביז ט״ו טבת און אַוועק מיט אַ דאַמף־שיף קיין מעלבאָרן, וואָס איז געגאַנגען 4 טעג און אין י״ט טבת זענען מיר אָנגעקומען אין דעם ים־איינגוס, ווו עס ליגט פּאָרט פיליפּ, אַ שיינער האַפן און אַ רוישיקע שטאָט מיט פּרעכ־טיקע הייזער. איך האָב דאָ איבערגענעכטיקט און צומאָרגנס בין איך געפאָרן מיט דער באַן קיין מעלבאָרן, דער רעזידענץ פון שטאַט וויקטאָריע.

מעלבאָרן און אירע איינוווינער

ערשט זיבן יאָר ווי די דאָזיקע שטאָט איז אויפגעבויט גע־וואָרן. עס זענען דאָ אין דער סביבה געפונען געוואָרן גאָלד־גרובנס אַ סך מער ווי אין סידנעי, און ווען מען האָט זיך דערפון דערוווסט אין אייראָפּע, אַז מען שאַרט גאָלד־שטיינער און גאָלד־זאַמד אין די הויפנס, זענען פון אַלע עקן וועלט געקומען אַהער מאַסן מענטשן, וועלכע האָבן זיך פאַראייניקט אין קאַמפּאַניעס, כדי בשותפות אויסצוגעפינען די פּלעצער, ווו עס איז פאַרהאַן גאָלד. זיי האָבן אויפגעשטעלט געצעלטן און זיך גענומען צו גראָבן די ערד. די ערד האָט זיי רייך באַלוינט פאַר זייער מי. די רעגירונג האָט זיך אַרומגעקוקט און געזען דעם גרויסן המון צעוואָרפן און צעשפּרייט איבער פעלדער, אויסגעשטעלט אויף דער היץ בייטאָג און אויף דער קעלט ביינאַכט, ווארום אַ סך האָבן נישט געהאַט קיין געצעלטן. עס האָבן זיך אויך פאַר־

שפּרייט גנבים־באַנדעס, וואָס האָבן ביינאַכט אויסגעליידיקט די געצעלטן. סוחרים האָבן געבראַכט אייזערנע הייזער פון אַמערי־קע און זיי אויפגעשטעלט אין מיטן פעלד, נעמענדיק דערפאַר אַ סך געלט, און זעענדיק דאָס אַלץ, האָט די רעגירונג באַשלאָסן אויפצובויען אַ שטאָט, אויפן אָרט, ווו עס איז פריער געווען אַ פאַרוויסטער פּלאַץ פון זומפּן און ליים. מען האָט אויסגעפורעמט גאַסן און פאַרקויפט די ערד לויט דער בוי־מאָס. מען האָט גע־שאַצט די בוי־פּלעצער לויט ווערט, ד. ה. צי זיי געפינען זיך אויף רעכטס, צי אויף לינקס, נאָנט צי ווייט, און מען האָט זיי פאַר־קויפט פאַר ביליק געלט, כדי עס זאָלן זיך געפינען אַ סך קונים. אויך האָט די רעגירונג אויפגעבויט אַ סך הייזער אין יעדער גאַס, און עס האָט נישט לאַנג געדויערט, ווי עס איז אויסגעוואַקסן אַ שטאָט. דער מקח פון ערד און הייזער איז באַלד געשטיגן צענפאַך און אַ סך זענען דאַנק דעם רייך געוואָרן, ווייל די וואָס האָבן די ערשטע געקויפט לאַנד, האָבן עס פאַרדינגען צו אַנדערע, און יענע האָבן אויפגעשטעלט הייזער, און אָפּגעצאָלט פאַרן באָדן אַזויפיל, אַז דער אָפּצאָל פאַר איין יאָר האָט באַטראָפן דעם גאַנצן קאָסט פון דעם פּלאַץ.

די שטאָט האָט זיך שוין פונאַנדערגעבויט. די גאַסן זענען געשניטן ברייט און גלייך לויט דעם גוטן אייראָפּעאישן געשמאַק, פאַרפלאַנצט מיט ביימער און פאַרבויט מיט גרויסע הייזער און בנינים. די שטאָט וואַקסט און שפּרייט זיך פונאַנדער אין דער לענג און אין דער ברייט. די צאָל איינוווינערס איז נישט באַוווּסט, ווייל יעדע וואָך קומען אָן פולע שיפן מיט מענטשן פון נאָנט און פון ווייט, און שוין איצט איז די שטאָט גרעסער ווי סידנעי און מען שאַצט די צאָל תושבים ביז 120 טויזנט. די שטאָט וואַקסט פון טאָג צו טאָג און איז באַוווּסט מיט איר רייכטום און מסחר, ווארום אין די ערשטע יאָרן איז דאָס לאַנד נאָך געווען וויסט און גאָרנישט איז דאָרט געווען פאַרפלאַנצט און פאַרזייט. עס האָבן אָנגעהויבן אָנקומען מענטשן — אַן ערך 100 טויזנט נפשות קו־מען אַהער יעדעס יאָר — האָבן דאָך די מענטשן געהאַט פאַר־שידענע הצתרכותן, צו עסן, צו טרינקען און זיך צו באַקליידן, און

דאָס לאַנד דאָ איז געווען מדבר, האָבן אייראָפּעאישע סוחרים גע־נומען ברענגען אַלץ פון לאָנדאָן און פון אַנדערע מדינות. אַזוי ווי דאָס געלט האָט נישט געהאַט קיין ווערט אין יענע צייטן, און אויף גאָלד האָט מען געטרעטן ווי אויף זאַמד, האָבן די סוחרים גענומען צענפאַך באַצאָלט פאַר זייערע סחורות. אַ פונט ברויט האָט געקאָסט אַ שילינג, פון אַ קלענער מטבע האָט מען נישט געוווּסט, אַ גלאָז ביר האָט אויך אַזויפיל געקאָסט, פאַר אַ ציגאַר האָט מען גענומען 5 שילינג, און אַזוי אויך מיט אַלע אַנדערע זאַכן — קליידער, שיך א. ד. גל. בייטאָג האָבן די מענטשן גע־גראָבן דאָס גאָלד און ביינאַכט עס איבערגעלאָזן אין די קראָמען פאַר עסנוואַרג און קליידונג.

אָבער אויך צום גאָלד קומט אַן עק, און דאָס וואָס די ערד האָט אויסגעטראָגן אין זיך אין משך פון טויזנטער יאָרן, האָט זי עס אויסגעשפּיגן אין עטליכע יאָר. איצט מוז מען גראָבן די ערד מיט גרויס מי טויזנטער פוס טיף אין דער לענג און אין דער ברייט, מען מאָלט די שטיינער אויף מילן, און מען וואַשט מיט שוויים אַרויס פון זיי דאָס גאָלד. די ערשטע צייטן, ווען מען האָט געשאַרט דאָס גאָלד הויפנפווייז, זענען שוין פאַרביי. בלויז אין עטליכע ערטער געפינט מען נאָך גאָלד. דאָך בליט די שטאָט און דער יישוב האַלט אין איין פאַרגרעסערן זיך, און עס וואַקסן אויס נייע געביידעס טאָג נאָך טאָג. דער מסחר ווערט וואָס אַמאָל גרעסער, וואַרום די ערד גיט־אַרויס פרוכט און תבואה לרוב. די בוימער ברענגען טייערע פרוכטן, וויינטרויבן און וויין בשפע, דאָס פלייש פון בופעל־אָקסן איז פעט און געשמאַק, וואָס אַזעלכעס איז אין אייראָפּע גאָרנישט בנמצא. די גרויסע און שטאַרקע פערד, וואָס זענען אַמאָל ווילדערהייט אומגעלאָפן אי־בערן מדבר, ווערן געפאַנגען און צוגעוווינט צו שלעפּן משאות. סטאַדעס שעפּסן האָדעווען זיך אויף גוטער פּאַשע, און מיט זייער וואָל וואַרימט זיך אויך אייראָפּע, און ענגלאַנד ווערט געזעטיקט מיט די פרוכטן און מיט דער וואָל פון היגן לאַנד. מען האָט אויך דאָ אויפגעבויט פאַבריקן, וואָס אַרבעטן־אויס אַלערליי סחורות, און מען דאַרף מער נישט ברענגען קיין שפּייז און קיין קליידונג

פון די מרחקים.

דאָ געפינען זיך אַן ערך 1000 יידן, פון וועלכע מען ווייסט. מערסטנס קומען זיי פון ענגלאַנד, און אין אַ קליינער צאָל פון פּוילן. עס זענען דאָ פאַרהאַן צוויי שולן, איינע אַ גרויסע, פּרעכ־טיקע שול „שארית ישראל", ווו דער גרעסטער טייל מתפּללים קומען פון ענגלאַנד. זיי האָבן אויך אַ חזן און בעל־קורא, וועל־כער איז אויך אַ פּרעדיקער, זייער אַ געלערנטער און בכבודער מענטש, כה"ה ע. מ. מאיער. דער פּרנס איז דער אָנגעזעענער גביר, כה' ע. כהן. אויך דער ועד באַשטייט פון בכבודע, נגידישע לייט, וועלכע פירן־אָן מיט דער קהילה. אויך די צווייטע שול איז אַ שיינע, הגם קלענער פון דער ערשטער, און דער גרעסטער טייל מתפּללים אירע שטאַמען פון פּוילן. אויך אירע פּרנסים זענען אָנגעזעענע, גבירישע מענטשן. זייער חזן און בעל־קורא איז מוה' משה רינטעל הכהן, אַ געבוירענער אין פּוילן און אויפ־געצויגן אין לאָנדאָן. ער איז דאָ פריער געווען אַ שוחט. ער איז זייער אַן אָנגעזעענער מענטש און אַן עושר און געווען פון די ערשטע יידן, וואָס זענען דאָ אַהערגעקומען, און אַ מענטש פון אַזאַ שניט איז נאָך דאָ געווען אַ גרויסע זעלטנהייט. היינט איז דער שוחט אַן ערליכער און גאָטספאָרכטיקער ייד, מוהר"י אייזיק לייב גאָלדשמיין פון טיקטין, פּוילן. ער איז אויך חזן שני אין דער גרויסער שול און איז זייער באַליבט ביי אַלעמען. אויך דאָ איז נישטאָ קיין רב און דעריבער זענען די היגע קהילות צעטיילט.

דער יידישער יישוב אין מעלבאָרן איז יונגער פאַר דעם יישוב אין סידנעי, און דאָס רוב יידן דאָ זענען ערשט נישט לאַנג געקומען קיין אויסטראַליע. עס וווינען אויך דאָ אַ סך יידן פון סידנעי, וועלכע זענען אַהערגעקומען, ווען די גאָלד־גראָבנס און דער מסחר האָבן זיך דאָ אָנגעהויבן שטאַרק פונאַנדערוואַקסן. ווינציק יידן האָבן זיך דאָ פאַרנומען מיט גראָבן גאָלד, ווייל מען האָט געדאַרפט אַרבעטן אום שבת און עס איז שווער געווען צו באַקומען כשר עסן. די ערשטע צייטן, ווען זיי זענען אַהערגעקו־מען, האָט זיי געפעלט פון אַלעם. מ'האָט אַראָפּגעבראַכט אַ שוחט קיין מעלבאָרן, אויפגעשטעלט אַ שול און געמאַכט אַ קהילה, ווי

עס פּאַסט פאַר אַן ערה יידן. פונדעסטוועגן האָב איך אויך דאָ געזען די אייגענע צרה אפילו ביי די פרומע יידן, וואָס האַלטן זיך ביי דער תורה הקדושה מיטן גאַנצן האַרצן און גייען יעדן פרימאָרגן און יעדן אָוונט אין דער שול אריין. דאָך איז דער ענין פון שחיטה און כשרות זייער אַ גרינגע זאַך ביי זיי. זיי זענען שוין צוגעוווינט געוואָרן דערצו נאָך פון די ערשטע צייטן, ווען זיי זענען אַהערגעקומען און נישט האָבנדיק קיין שוחט, האָבן זיי זיך געמאַכט היתר צו עסן טריפות. איך האָב געטראָפן צווישן ערליכע און פרומע יידן אַזעלכע, וואָס זענען מדקדק אין מצוות, אָבער זיי קויפן טריפה פלייש ביי גוים און מאַכן עס כשר לויטן דין און זענען זייער אָפּגעהיטן אין פליישיקס און אין מילכיקס און האָבן באַזונדערע כלים. איינער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט געפלעגט צו קויפן פלייש פון יידישער שחיטה, ער האָט זיך אָבער דערוווסט וועגן זייער מיאוסע מעשים פון שוחט, און זיין שחיטה איז אויך נבלה, איז אים פאַרמיאוסט געוואָרן צו עסן פון זיין שחיטה, און ער האָט זיך געמאַכט אַ היתר צו קויפן פלייש ביי אַ גוי, און עס אויסגעזאַלצן לויט דעם דין. אויך אַנדערע טוען אַזוי ווי ער, און הגם זיי האָבן שוין היינט אַ גוטן שוחט, אַ ירא שמים האַלטן זיי זיך אַלץ ביי דעם שלעכטן מנהג, ווארום טריפה פלייש קריגן זיי געקויפט צו יעדער צייט און אומעטום, און כשר פלייש קאָנען זיי קריגן נאָר אין באַשטימטע טעג און דאַרפן גיין נאָך דעם זייער ווייט. איך ווייס, אַז אויב דאָ וואָלט געווען אַ רב אַ למדן און אַ ירא שמים, וואָלטן אַלע געווען צו אים געהאָרכזאַם און אָפּגעהיטן יידישקייט כדת משה וישראל. שולדיק אין דעמדאָזיקן מכשול איז דער, וואָס אונטער זיין פירונג איז דאָס יידנטום פון דעם בריטישן מלכות, ווייל אויך דאָ פאָלגט מען זיינע באַפעלן.

דער רוב פון די, וואָס זענען אַהערגעקומען, האָבן נישט געהאַט קיין ווייבער, און אפילו, די וואָס האָבן געהאַט ווייבער אין לאָנדאָן זענען אַהערגעקומען אָן זיי ווייל זיי האָבן נישט געוווּסט וואָס עס וועט דאָ ווערן מיט זיי. עס איז אויסגעקומען אויף אַזאַ אופן אַז די היגע יישובים זענען באַשטאַנען פון בלויז זכרים, אָן

נקבות, ביז מען האָט זיך דערוווּסט אין ענגלאַנד, אַז מיידלעך קאָנען גוט פאַרדינען. עס געפינען זיך דאָרט אַ סך פרויען פון אירלאַנד, ווו עס זענען אויף איין מאַן פאַרהאַן זיבן פרויען, זענען אַ סך פון זיי דאָ אַהערגעקומען, און דאָ חתונה געהאַט, אָדער געוואָרן קעכינס און דינסטן אין די עס־הייזער און אכסניות. אויך די יידן האָבן זיך אַריינגענומען פרויען אַלס דינסטן און געלעבט מיט זיי און געהאַט מיט זיי קינדער וועלכע זיי האָבן גע־האַלטן פאַר אייגענע, און די יינגלעך האָבן זיי געלאָזט מל זיין און אויפגעצויגן אַלס יידן. אַ סך פון די פרויען האָבן זיך מגיר געווען און חתונה געהאַט. דערביי אָבער זענען אָפּגעטון געוואָרן זאַכן קעגן די דינים פון דער הייליקער תורה. איך וויל נישט וועגן דעם קיין סך מאַריך זיין און אויסרעדן אויף די היגע חכמים, וואָס האָבן געלערנט אַזוי צו טון, ווייל אפשר איז זייער כונה גע־ווען אַ גוטע. איך וועל נאָך רעדן וועגן דעם דאָזיקן ענין. בדרך כלל איז עס אַ גרויסע און בכבודע קהילה צו גאָט און צו לייט און קאָן זיך פאַרגלייכן מיט אָנגעזעענע קהילות אין אייראָפּע, גאָט זאָל זיי בענטשן!

איך וויל דאָ דערמאָנען עטליכע אָנגעזעענע מענטשן, וואָס האָבן געטון מיט מיר גוטס און מיך מקרב געווען די גאַנצע צייט, וואָס איך האָב דאָ פאַרבראַכט. יוסף לייב אַווינסקי, אייזיק פון וואַרשע, מיכאל פּרעלים, פיליפּ, און מער פון אַלע מיין ידיד אייזיק לייב. גאָט זאָל זיי משלם זיין פאַר דעם גוטס, וואָס זיי האָבן מיט מיר געטון!

אין וויקטאָריע זענען נאָך היינט פאַרהאַן ווילדע מענטשן, די איינגעבוירענע פון לאַנד, וואָס האָבן דאָ געלעבט, איידער די ענגלענדער זענען אַהער געקומען. איך האָב געזען עטליכ פון זיי, וואָס זענען געקומען אין שטאָט, און אויך אויפן לאַנד האָב איך זיי געזען. אויפן לאַנד גייען זיי אַרום אינגאַנצן נאַקעט אָן שום קליידונג פּונקט ווי די בהמות. זייערע פּנימער און די הויט זענען דויטליך־שוואַרץ, אָדער גלאַנציק־ברוין. די הויט ביי זיי איז גראָב און פאַרהאַרטעוועט. זיי זענען פון מיטעלן וווּקס מיט פעטע גופים און זייערע האָר זענען לאַנג און דיק. זיי זענען מיאוס אויפן פּנים,

האָבן גרויסע קעפּ און נידריקע שטערנס, ברייט־פונאַנדערגע־זעצטע, אריינגעזונקענע אויגן מיט לאַנגע ברעמען, אַ ברייטע, פּלאַטשיקע נאָז מיט גרויסע נאָז־לעכער, אַ ברייט מויל מיט גראָבע ליפּן. אויף די באַקן האָבן זיי אַביסל האָר און די פּנימער קוקן־אויס דערשטוינט און פאַרוווּנדערט. קיין הערשערס און עלטסטע האָבן זיי נישט, נאָר זיי לעבן אין משפּחות, אָדער שבטים צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד. זיי האָבן נישט קיין שריפט און נישט קיין שפּראַך, און זיי פאַרשטייען זיך מיט אויס־רופן און אויסגעשרייען און מיט פאַרשידענע צייכנס. זיי עסן, וואָס זיי געפינען פאַרטיקערהייט: אַלערליי גראָזן און פּירות און לעבעדיקע באַשעפענישן. מערסטנס עסן זיי פעטע פיש, וואָס זיי פאַנגען אין נעצן. פון פעל און געפלאָכטענע גראָזן מאַכן זיי זיך אין ווינטער מלבושים און אויך געצעלטן, וואָס זיי שטעלן־אויף צווישן ביימער און אין די שפּאַלטן פון בערג, כדי זיך צו באַשיצן פון קעלט און רעגן. זיי האָבן נישט געטון קיין שום שלעכטס און נישט געשעדיקט די אייראָפּעאישע מענטשן, וואָס זענען געקו־מען אַהער, און געלאָזט זיי באַזעצן צווישן זיך. זייער געווער איז אַ שטעקן און אַ האַלב־קיילעכדיק מעסער, וואָס איז געמאַכט פון האַרטן האָלץ געשליפן אויף אַ שטיין און איז שאַרף ווי אייזן. די האַלב־קיילעכדיקע מעסערס וואַרפן זיי אויף זייערע שונאים, און קענען צילן אַזוי פּינקטליך, אַז דאָס מעסער פאַלט אויפן שונאס האַלדז און האַקט אַראָפּ זיין קאָפּ מיט איין קלאַפּ און קערט זיך אום צוריק אין דעם וואַרפערס האַנט. אַזאַ רוח האָבן זיי אין זייערע הענט. פאַר די אייראָפּעאישע מענטשן זענען זיי אַנטלאָפן אין שרעק, וואַרום ווער קאָן דאָס ביישטיין אַ ביקס? די טבע זייערע איז נישט קיין קריגערישע. זיין זענען צוגעלאָזענע, גוט־האַרציקע מענטשן. ווען עס זענען אָנעקומען אונזערע מענטשן און זיך באַזעצט אויף די ערטער, ווו עס איז געווען וואַלד, און פאַרנומען די ערד אויף יישובים „קאָלאָניעס" און פאַר זייער שאָף, האָבן די ווילדע איינוווינערס, וואָס האָבן דאָרט געלעבט, אָפּגעטראָטן טיפער אין לאַנד אריין, ווייל דאָס לאַנד איז גענוג גרויס. זיי האָבן נישט געקאָנט לעבן מיט די ניי־אָנגעקומענע

צוזאַמען, מחמת זיי האָבן נישט געקאָנט פאַרטראָגן דעם אויר, וואָס די אייראָפּעאישע מענטשן האָבן מיט זיך געבראַכט. וואַרום זינט עס זענען געקומען די אייראָפּעאישע מענטשן און זיך באַזעצט דאָ, און אָנגעהויבן צו באַארבעטן די ערד, צו זייען און צו פלאַנצן, צו בויען שטעט און באַנען, און באַפעלקערן דאָס לאַנד מיט אַ סך מענטשן, און געגראָבן טייכן און אָפּגעצויגן די זומפּן, און די וויסטע געזאַלצענע ערד איז געוואָרן פרוכטבאַר און אָנגעהויבן ארויסגעבן פּירות לרוב — האָט זיך זינט דעמאָלט געביטן די טבע פון לאַנד און אָנענומען אַן אייראָפּעאישן אויסזען. די לופט האָט זיך פאַרענדערט פון דער פּאַרע וואָס האָט גענומען שלאָגן פון דער ערד. די אייראָפּעער האָבן אין אָנהויב באַלד נאָך זייער אָנקומען אַהער נישט געקאָנט פאַרטראָגן די לופט וואָס איז אין גרעסטן טייל פון יאָר געווען מוראַדיק היים און געברענט ווי אַן אויוון אָנצינדנדיק אַמאָל די וועלדער און אין דער צייט פון רעגן האָבן די פילע וואַסערן פאַרפלייצט דאָס לאַנד. די איינגעבוירענע תושבים זענען געווען דערצו געוווינט, אָבער איצט איז אַלץ גאָר אַנדערש געוואָרן. אין די שטעט און דערפער איז די לופט אַ מעסיקע מיט אַ פרישן ווינט, און אויך איבערן לאַנד ברענט שוין די זון נישט ווי אַ פייער. די טאָלן זענען פול מיט תבואה, די בוימער אָנגעלאַדנט מיט פרוכטן, סטאַדעס שעפּסן פּאַשען זיך אויף די בערג און אין די טאָלן, און די ווילדע קאָנען די דאָזיקע לופט נישט פאַרטראָגן. זיי שטאַרבן־אויס פון זיך אַליין, אָדער זיי אַנטלויפן אַוועק, וווהין דער ווינט פאַרטראָגט זיי. די אייראָפּעער, וועלכע פאַרנעמען זיך מיט ערד־אַרבעט אָדער פי־צוכט, האָבן מיט די ווילדע געוואָלט מאַכן שלום און זיי געבן אַרבעט אין פעלד, אָדער ביי די סטאַדעס שאָף, זיי האָבן אָבער נישט געקענט לעבן צוזאַמען. אַ סך פון די אייראָפּעער, וועלכע האָבן געוווינט אויפן לאַנד, האָבן זיך אויסגעמישט מיט די ווילדע, געלעבט מיט זייערע פרויען, און ווען זיי זענען געוואָרן טראָגעדיק, זענען זיי געשטאָרבן, ווייל זיי האָבן ניט געקענט פאַרנעמען די זרע און ווינציק זענען פאַרבליבן פון די איינגעבוירענע אין דעם שטאַט וויקטאָריע. די פאַרבליבענע, מע־

נער, פרויען און קינדער, גייען איבער די שטעט און דערפער און שנאָרען, וואָס ס׳לאָזט זיך. זיי קומען אין די שטעט אריין נאַקעט־ערהייט, אָבער לויט די געזעצן פון דער רעגירונג איז דאָס נישט דערלויבט, און מען גיט זיי אָנצוטון לייוונטענע העמדער ביז די קניען, און אזוי גייען זיי ארום פון טיר צו טיר און שטרעקן־אויס די הענט נאָך נדבות. מאַנכע פון זיי האָבן זיך אויסגעלערנט עט־ליכע ענגלישע ווערטער, און פאַרהאַן צווישן זיי אַזעלכע, וואָס זענען געקומען צום שכל אזוי ווייט, אַז זיי פאַרשטייען צו זאָגן מיט שטאָלץ אויף זייער לשון צו די וואָס ווילן זיי נישט געבן קיין נדבה: „מיר זענען דאָך די באַלעבאַטים פון לאַנד און איר זייט געקומען אין אונזערע גרעניצן!" ווער וועט עס נישט רחמנות האָבן אויף אַזעלכע פאַרוואַרלאָזטע ווילדע מענטשן, וואָס לאָזן זיך באַגנוגענען מיט אַ שטיקל ברויט און מיט אַ קופּערנער מטבע, און מיר קאָנען נישט שטילן אונזערע תאוות און זעטיקן אונזער פאַרלאַנגען מיט דעם גרויסן שפע און פילן גוטס, וואָס מיר פאַרמאָגן. איך האָב דאָ געטראָפן איינעם פון די ווילדע, וואָס איז געוואָרן אַ משרת אין אַ מלבושים־געשעפט. ער האָט זיך אויסגעלערנט די שפּראַך, געוואָרן אַ מבין אויף סחורות, און טוט אַלץ, וואָס מען באַפעלט אים. ער גייט בכבודיק אָנגעטון און ווינט ביי זיין באַלעבאָס.

אויף דעם אינזל „פאַן דימענס לאַנד" (טאַסמאַניע), וואָס דאָרט געפינט זיך די גרויסע שטאָט „האַבאַרטאַון", וועלכע איז ערשט נישט לאַנג געגרינדעט געוואָרן דורך די ענגלענדער, האָבן געלעבט אַ סך ווילדע. זיי האָבן זייער פיל שלעכטס און שאָדן געטון די אייראָפּעער, וועלכע האָבן זיך דאָרט באַזעצט, און גע־לויערט אויף זיי אויף די וועגן, כדי זיי צו פאַנגען און אויפצו־פרעסן. מען האָט זיי אָבער מיט כוח פון דאָרט פאַרטריבן, אַ סך פון זיי זענען אליין פון זיך אומגעקומען, אזוי אַז איצט איז שוין קיין איינער פון זיי נישט פאַרבליבן. דאָס לאַנד דאָ איז זייער גוט און עס לעבן דאָרט אַ סך רייכע יידן. זיי האָבן אַ שול און אַ קהילה, ווי עס געהער צו זיין.

*

באַלאַראַט, סאַנדהורסט (בענדיגאָ)

אזוי ווי איך האָב זיך צונויפגעטראָפן מיט אַ משולח פון חברון, וועלכער איז געקומען אַהער פאַר מיר, האָב איך פאַרלאָזט מעלבאָרן און געפאָרן אין אַנדערע שטעט, ווו עס וווינען יידן, כדי מיר זאָלן נישט איינער דעם צווייטן זיין אין וועג. איך בין געפאָרן מיט דער באַן קיין באַלאַראַט, וואָס געפינט זיך בערך 20 מייל פון מעלבאָרן, אין דער סביבה פון דער דאָרטיקער שטאָט זענען פאַרהאַן גאָלד־גראָבנס. עס וווינען דאָ אַן ערך 300 יידן. די שטאָט איז יונגער פון מעלבאָרן. זי איז נאָך נישט געהעריק פאַרבויט און אַ סך וווינען נאָך אין געצעלטן. מען האָט דאָ אין די ערשטע יאָרן ארויסגעגראָבן אַ סך גאָלד, און מען גראָבט נאָך ביזן היינטיקן טאָג.

די יידן דאָ לעבן און פירן זיך ווי די יידן אין מעלבאָרן. זיי האָבן אַ קהילה, אַ שול מיט אַ חזן און אַ שוחט, דער קהילה־פירער איז אַן אָנגעזעענער מאַן, אַ ירא שמים און אַ נדיב, שמעון האַמבורגער נ"י. איך האָב דאָ געטראָפן מיין ידיד, דעם משכיל און סופר המופלג, נחמן פרידל הלוי שפּילפאָגל, מיט וועלכן איך בין געוואָרן באַקאַנט ווען ער איז נאָך געווען אין אינדיע, און ער האָט מיט מיר געטון אַ סך חסד. בכלל זענען די היגע תושבים ליבע און פרידליכע מענטשן.

איך האָב דאָ פאַרבראַכט זיבן טעג און אַוועק 40 מייל מיט דער באַן אין דער שטאָט בענדיגאָ. אויך די דאָזיקע שטאָט איז ערשט נישט לאַנג אויפגעבויט געוואָרן נעבן די גאָלד־גראָבנס, וואָס מען האָט דאָ געפונען. עס זענען דאָ פאַרהאַן וויניציק יידן. זיי האָבן דאָ אַן אייגענע קהילה און אַ שול מיט אַ חזן ושוחט. זיי זענען ערליכע און נגידישע לייט. ה' א. אליכסנדר איז דער ראש און דער משנה איז ה' דזשאָזעף און ה' פיליפּס. דער אָנגעזעענער זקן און למדן, גדליה יצחק פרידמאַן הכהן איז חזן ושוחט.

עס זענען מיר דאָ געקומען צו־האַנט צוויי ענינים, מיט וועלכע איך האָב זיך געמוזט אָפּגעבן, און עס וועט נישט זיין איבריק וועגן זיי צו דערציילן. ווען מען האָט זיך נאָך 2 טעג דער־

וווסט אין שטאָט, אז עס איז געקומען אַ רב פון ירושלים, האָט מען מיך גערופן צו קומען צום ועד, וועלכער האָט געהאַט אַן אסיפה וועגן אַ דבר מצוה. מען האָט פאַר מיר פאָרגעשטעלט אַ פרוי, פאַראומערט און פאַרביטערט, וועלכע דער מאַן האָט פאַר־לאָזן מיט 6 חדשים צוריק, און מען ווייסט נישט וווהין ער איז אהינגעקומען. לויט די היגע געזעצן דאַרף אַ פרוי, אויב דער מאַן האָט זי פאַרלאָזט און זי וויל חתונה האָבן מיט אַ צווייטן, באַקאַנט מאַכן אין די בלעטער, אַז דער מאַן איז פון איר אַוועק, און זי וואָרנט אים, אַז אויב ער וועט זיך נישט אומקערן צוריק אין משך פון 3 חדשים, איז זי פון אים געשיידט און מעג חתונה האָבן מיט וועמען איר האַרץ גלוסט. די דאָזיקע פרוי האָט שוין אַזוי געטון, און זי האָט אַ גט פון געריכט, אַז זי מעג חתונה האָבן מיט וועמען זי וויל. נאָר דער חזן ושוחט האָט איר געזאָגט, אַז אויב זי איז אַ יידישע, טאָר זי מיט אַ צווייטן נישט חתונה האָבן ביז זי וועט קריגן אַ גט פון אַ רב. על כן בעטן זיי מיך, אַז איך זאָל איר געבן אַ גט. האָב איך געפרעגט: „ווו איז דער מאַן, מען זאָל אים קענען פרעגן, צי ער וויל זיך גטן? דאַמאָלס וועלן מיר וויסן וואָס צו טון". האָבן זיי מיר געזאָגט, אַז דער מאַן איז נישטאָ און מען ווייסט נישט וווהין ער איז אַוועק, און זיי בעטן מיך, אַז איך זאָל איר געבן אַ גט, ווארום לויט ווי זיי מיינען, קאָן אַ רב געבן אַ גט, אויב מען ווייסט נישט ווו דער מאַן איז און אָן זיין רשות. דאָך האָב איך זיי געזאָגט: זייט וויסן, ברידער, אַז נאָר דער וואָס איז מקדש מעג גטן, אָדער ער אַליין, אָדער דורך אַ שליח. אָבער ווען מען ווייסט נישט ווו ער איז, קאָן דער רב גאָר־נישט טון, און פאַר איר איז נישטאָ קיין הילף, ביז דער מאַן וועט קומען, אָדער ווען מען וועט זיך דערוויסן, אַז ער איז גע־שטאָרבן. דער חזן ושוחט האָט זיי געזאָגט אַזוי ווי איך, האָבן זיי אים נישט געוואָלט גלויבן, ווארום זיי האָבן אים חושד געווען, אַז ער זאָגט אַזוי, נישט וויסנדיק ווי אַזוי מסדר צו זיין אַ גט. די פרוי האָט אַ קרעכץ־געטון און איז אַוועקגעגאַנגען.

דערנאָך האָבן זיי צו מיר געזאָגט: „נאָך איין גרויסע זאַך וועלן מיר ביי דיר בעטן: אין אונזער קהילה איז פאַרהאַן אַ ייד,

וואָס האָט אין מעלבאָרן מיט 7 יאָר צוריק אַריינגענומען צו זיך אין הויז אַ גויע, ווי אַ סך יידן האָבן געטון דאָס זעלבע, און ער האָט מיט איר אויך געלעבט. זי האָט אים געבוירן צוויי זין, וועל־כע ער האָט געלאָזט מל זיין און אָנגערופן מיט יידישע נעמען, ווייל אַזוי האָט געלערנט איינער אַן אָנגעזעענער ייד, אַ חכם פון מעלבורן, און האָט אויך מגיר געווען די פרויען, וועלכע האָבן חתונה געהאַט צו יידן. אויך די דאָזיקע פרוי האָט זיך געוואָלט מגיר זיין צוזאַמען מיט אירע צוויי קינדער. איר הנהגה איז אַ יידישע, זי פאַסט יום־כיפּור, היט־אָפּ שבת און האַלט זיך פאַר אַ יידישע. נאָר דאָ איז נישטאָ ווער עס זאָל קענען און וועלן זי מגיר זיין, ווארום בלויז אין מעלבאָרן איז פאַרהאַן דער חכם, וואָס איז מגיר, אויב מען באַצאָלט אים גוט דערפאַר. דער דאָזי־קער ייד פאָרט ארום האַנדלען איבער דערפער און גאָלד־גראָבנס און ער קאָן זיך נישט דערלויבן צו פאָרן מיט זיין פאַמיליע קיין מעלבאָרן און פאַרברענגען דאָרט אַ סך צייט, ווארום ער איז זיך מפרנס דערפון, וואָס ער פאַרדינט טאָג־איין, טאָג־אויס". איך האָב זיי געזאָגט: וועגן דער זאַך דאַרף מען האָבן אַ ישוב־הדעת און אַ חקירה ודרישה, און אַזוי ווי זייער חזן ושוחט, וואָס איז אויך ביי זיי אַ רב, איז אַן ערליכער און פרומער ייד און יינגל־ווייז געלערנט אין אַן אונגאַרישער ישיבה, האָב איך זיך מיט אים מישב געווען, און מיר האָבן געלאָזט רופן דעם מאַן און די פרוי מיט די קינדער. נאָך אַ גענויער חקירה ודרישה האָב איך איינגעזען, אַז די זאַך איז אינגאַנצן אמת, אַזוי ווי מען האָט מיר דערציילט. איך האָב זיי געזאָגט, אַז אויב אפילו די פרוי וועט זיך מגיר זיין טאָר זי מער נישט זיין זיין ווייב, נאָר זי מעג חתונה האָבן מיט אַן אַנדערן און די קינדער וועלן סיי־ווי זיין גרים צו־גלייך מיט איר. דעריבער איז מיין רצון זי נישט מגיר צו זיין נאָר די קינדער. האָט די פרוי דערויף געזאָגט, אַז אויב מען וועט זי נישט מגיר זיין, וועט זי די קינדער אויך נישט לאָזן מגיר זיין. איך האָב גוט אַריינגעטראַכט אין דעם ענין און עס איז ביי מיר געבליבן, אַז מען קאָן זיי על־פּי־דין אַלע מגיר זיין. מיר האָבן מצרף געווען אַ דריטן ייד, אַ ירא שמים און למדן פון

פּוילן, וואָס האָט אַ פרוי מיט קינדער, און מיר האָבן מגיר געווען די פרוי מיט אירע זין אין אַ כשרער מקוה און זיי האָבן אויף זיך גענומען די מצוות כדין וכדת פון אונזער הייליקער תורה. (קיין געלט דערפאַר האָב איך נישט גענומען. מען האָט צונויפגע־זאַמלט ביי קהל אַ נדבה פאַר ירושלים און איך האָב דאָרט אי־בערגעלאָזן פּושקעס ווי איך האָב געטון אין אַנדערע שטעט, ווו איך בין געווען.) איך האָב זיי באַפוילן צו זיין אָפּגעשיידט 90 טעג, און אָנגעזאָגט, אַז אויך נאָכדעם טאָרן זיי נישט חתונה האָבן כדין. איך בין געפאָרן צוריק קיין מעלבאָרן, און ווען דער דאָרטיקער חכם, וועלכער האָט זיך געמאַכט אַ פּרנסה פון מגיר זיין, האָט זיך דערפון דערוווּסט, האָט ער געמיינט, אַז איך בין אים געגאַנגען אין דער פּרנסה אריין, און אויך דער חברונער משולח איז געווען אויף זיין צד מחמת קנאה. זיי האָבן די זאַך צעבלאָזן איבער דער גאַנצער שטאָט, אַז איך האָב געטון שלא כדין. זיי האָבן געשיקט אַ מסירה איוף מיר צום הרב הכולל דק"ק לאָנדאָן, וואָס זיין מאַכט איז אויך אויסגעשפּרייט איבער אויסטראַליע, און וועלכער איז געווען קעגן די גרים, וואָס מען מאַכט אויסער זיין רשות. ער האָט אויך געוווּסט וועגן דעם חכן, וועלכער האָט אפילו נישט קיין הוראה און פּסקנט נישט לויט דער תורה, האָט ער גלייך אַוועקגעשריבן אַ בריוו צו די ראשי הקהל פון מעלבאָרן און אויך צו מיר, אַז מיינע מעשים זענען בטל, און אַז ער האַלט זיי נישט פאַר גרים, איך האָב אים גלייך געענטפערט מיט אַ לאַנגער און גענויער תשובה, וואָס איז אָפּ־געדרוקט צום סוף פון דאָזיקן ספר, אַז איך האָב געטון על פי דין ועל פי יושר.

רייזע־בילדער — 1921

פראַגמענט פון דער ביכער־סעריע „פעלקער און לענדער":

צו די ברעגעס — סידנעי — מיטן ווינט — די ווייסע אויסטראַליע — יידן

פון

פרץ הירשביין

פאַר די רייזנדער פון אַלטע צייטן, וואָס האָבן אויף הפקר אַוועקגעלאָזט זיך אויף ווייטע ימען צו אומקלאָר־קלאָרע פאַרלאַנגען און פון קיינעם נאָך ניט קיין אַנטדעקטע לענדער, פאַר זיי, ווען נאָך חדשים וואַנדערן האָט זיך מיטאַמאָל באַוויזן פריער אַ ברעג־פויגל און שפּעטער ביים האָריזאָנט אַ גרויער אָדער גרוי־גרינער פּאַס לאַנד — ווי גרויס איז געווען דער קוואַל פון שמחה, וואָס האָט זיך פון האַרצן ארויסגעריסן! אַ נייע וועלט אַנטדעקט, און דאָס בלוט האָט געטאַנצט פאַר פרייד.

דער היינטיקער רייזנדער וואָס וואַנדערט מיט פאַרנעפּלטע געדאַנקען און אומבאַשטימטע צילן ער ווערט נישט איינמאָל אַנ־טוישט, ווען נאָך אַ שורה טעג און אפשר וואָכן פון וואַנדערן קומט אים אַנטקעגן דאָס לאַנג דערוואַרטע לאַנד — אָן זון און בלאַס.

אַזוי באַווייזט זיך אין אַ הייסן פרימאָרגן אויסטראַליעס ברעג — גרוי און פלאַך. פון ווייטן איז אַזוי דער איינדרוק. אַ זאַמדיקייט שלאָגט זיך דורך דער פאַרנעפּלטער ווייטקייט, וואָס ביים האָריזאָנט אַנטקעגן אונז. דער גאַנצער עולם לאָזט זיך ארויס אויפן דעק נערוועז און אויפגערעגט, אַלעמענס, אַלעמענס וועזן ציט זיך צום פאַרגליווערטן פּאַס האָריזאָנט, וואָס אַנטקעגן אונז. אַ יונגערמאַן, וואָס קען נישט באַהאַלטן זיין אַנטוישונג, רייסט זיך נישט ווילנדיק ביי אים ארויס:

— אָט דאָס איז אויסטראַליע? אַ חודש צייט געבראָכן מיט דער גרינער גאַל, כדי אָט דאָס צו דערזען?

דאָס קען נישט פאַרליידן אַ שלאַנקע, בלאָנדע יונגע דאַמע. עס טוט איר ווי פון זיינע ווערטער. עס קומט איר די פאַרב אין פּנים אריין און זי שלאָגט אים איבער:

— וואַרט אַביסל, מיר וועלן הערן, וואָס דו וועסט זאָגן ווען די שיף וועט אריין אין אונזער האַפן. דער שענסטער אין דער וועלט!

— מיר וועסטו שוין נישט איינרעדן — עקשנט זיך דער יונגערמאַן — דער שענסטער האַפן אין דער וועלט איז אין בראַזיליע, אין ריאָ־דע־זשאַנייראָ. אויך אין אַזאַ פרימאָרגן בין איך אַהין אָנגעקומען. אָבער וואָס פאַר אַ גלייכעניש! שוין מיט צוויי שעה פריער האָט די גאַנצע געגנט דאָרטן זיך געריסן צו די וואָלקנס אַזאַ באַוועלדערטע און גרינע, דאָרט איז דער שענסטער האַפן פון דער וועלט.

אָבער די יונגע דאַמע, אויסטראַליעס טאָכטער, האָט זיך פאַרטיידיקט מיט טרערן אין די אויגן אַלץ מיט דעם אייגענעם: „וואַרט, וואַרט ביז מיר וועלן אריינקומען אינעווייניק. אונזער האַפן אין אַ סוד, אַ פאַרבאָרגענער ביז מען קומט נישט אריין אינעווייניק. און ווי קען עס גאָר געמאָלט זיין, אַז בראַזיליע און נישט אויסטראַליע זאָל האָבן דעם שענסטן האַפן אין דער וועלט? עס איז נישט דערפאַר, וואָס איך בין געבוירן אין אויסטראַליע און דאָס לאַנד איז מיר צום ליבסטן, נאָר איך בין טיף איבער־צייגט אין דעם“.

עס טראַכט זיך נישט ווילנדיק קוקנדיק אויף איר: ווי אַזוי האָט אויסגעזען מיט הונדערט עטליכע און דרייסיק יאָר צוריק דער אייגענער ברעג אין די אויגן פון די ערשטע טויזנט אימיג־ראַנטן, ווען זיי האָבן דערזען דעם אייגענעם פּאַס לאַנד פון דער־ווייטנס, נאָך חדשים וואַנדערן. פאַרמשפּטע זענען זיי געווען. כלומרשטע פאַרברעכער אין יענער צייט. פאַר גנבות קליינע אָדער גרויסע האָט די מאַמע ענגלאַנד דעמאָלט אירע קינדער פאַרשיקט אַזש קיין אויסטראַליע. עק וועלט. זעלטן ווען עמיצער

האָט אַהער געצויגן מיט זיין אייגענעם ווילן. אפשר איז צווישן זיי געווען איר עלטער־זיידע? איצטער, ווי מען דערציילט, שעמען זיך די אייניקלעך און אוראייניקלעך מיט די נעמען פון יענע עלטערזיידעס — ענגלאַנדס פאַרברעכער און פּיאָנערן. און פּונקט ווי עס איז שווער פאַרן בליק דורכצודרינגען דורך דעם נעפּל, וואָס וויקלט זיך נידריק ביים פּאַס לאַנד, אזוי איז שטענדיק שווער צו באַגלייטן דעם בליק פון די ענגלישע שטאַטסלייט און זייערע צילן. איצט שטייט אַ יונגע טאָכטער פון אויסטראַליע און צווינגט אונז אַלעמען אָנצושטרענגען די אויגן און זוכן שיינ־קייט דאָרט, ווו עס איז שווער דעם געדאַנק צו פאַראַנקערן.

אַז מען קומט נענטער, טיילן זיך ארויס קאָנטורן פון נישט קיין הויכע בערגלעך מיט אַ פעלזיקייט. אונזער שיף שניידט זיך אַנט־קעגן אַ גראַניט־וואַנט, וואָס הויבט זיך ארויס פון ים ארויס. דער ערשטער איינדרוק איז, אַז מען וועט אָנקומען און זיך אָנשלאָגן אָן דער גלייכער פעלזן־וואַנט. שווער צו דערקענען פון ווייטנס, אַז דאָרטן איז ערגעץ פאַרהאַן אַ דורכגאַנג אינעווייניק אין לאַנד אריין. מען דערציילט, אַז נישט נאָר איין שיף האָט דער שטורם אין פאַרשידענע צייטן פאַרטראָגן אויף יענער וואַנט. אפילו קאַ־פּיטאַן קוק, וואָס האָט אין יאָר 1770 געקרייזט ביי די דאָזיקע ברעגעס, ער האָט זיך נישט פאַרטרויט דעם דורכגאַנג אַהינטער דעם פעלדז און האָט די 'ענדעוואַר' פאַראַנקערט אין דער באָטני־שער בוכטע. גאָר אָן אַ זייט.

אָט איז שוין אונזער שיף גאָר נאָענט. נייגט זיך אין אַ זייט פון דעם פעלז און דורך אַ שפּאַרונקעלע רייסט זיך דער בליק אריין אין אַן אַנדער וועלט אריין. און נאָך דעם בליק קומט די שיף. אַ פּלוצלינגדיקע איבעראַשונג. אַ נייע ליכטיקע וועלט. פאַר די אויגן דעקט זיך פּלוצלינג אָפּ מיט זיין גאַנצער גרינער און זאַפטיקער רחבות דער סידנער האַפן. אַ שטיל, רואיק וואַסער, מיילן ארומגערינגלט מיט באַוועלדערטע, הויכע בערגלדיקע ברע־געס. די אמתע קינדער פון לאַנד, די עקאַליפּטוס־ביימער וואַקסן געדיכט און הויך, בלאַנקען אין דער זון מיט די נאַקעטע שטאַ־מען און דער עקאַליפּטוס־ריח שטאַרקט איבער דעם ריח פון ים.

קליינע, באַוועלדערטע אינזלען זענען צעוואָרפן איבער דעם בלוי־שטילן וואַסער. די באַבוימלטע ראַנדן מאַכן ווייכער די קאָנטורן פון דער שטאָט, וואָס ציט זיך אַוועק העט ווייט פון ברעג. דער גאַנצער האַפן אָטעמט מיט גרויסקייט און באַהאַלטענער גאַוה, נעמט אַריין אונזער קליינע שיף אין זיינע רחבותדיקע אָרעמס. דאָ וואָלטן זיך, דאַכט מיר, אַלע שיפן פון דער וועלט געקענט אויסשטעלן און באַשיצן זיך פון די ציקלאָנען, וואָס ווילדעוועז גאַנץ אָפט אַרום לאַנד.

אָבער וואָס נענטער מען קומט צום ברעג, אַלץ נענטער דער־שפּירסטו דעם הויך און אָטעם פון דער גרויסער שטאָט. דער ריח און דער רויך פון אַלע גרויסע האַפן־שטעט אין היינטיקע טעג, אַז מען קומט צו זיי אָן מיטן ים, איז שטענדיק דער אייגע־נער. סידנעי באַווייזט זיך אין געשטאַלט פון אַ גרויסער שטאָט.

די היץ איז ווילד און געדיכט, ווי נאָר דער טאָג וואַקסט. אַז מען קומט נאָך נענטער צום ברעג, זעט מען, ווי די ביימער און געוויקסן אַרום ראַנד שמאַכטן פאַרחלומט. אין צפון־זייט איז ווינטער. און דאָ אין דרום־זייט איז זומער. און וואָס פאַר אַ זומער, אַ ברענענדיקער, אַ אָן־רעגנדיקער. אָבער דער אויסט־ראַליער, וואָס קומט דיר אַנטקעגן, סיי מאַן, סיי פרוי, יונג אָדער אַלט, שמייכלט צו דיר גוטמוטיק. הויך און שטאַרק זענען די קינ־דער פון לאַנד געוואַקסן. עס דאַכט מיר, אַז אין בליק זייערן רוט פריינטליכקייט צו מיר, שמייכלט מיט פריינטליכקייט דער טרו־קענער גרונט.

—דו האָסט עפּעס נייע זאַכן מיט זיך געבראַכט? — פרעגט דער צאָל־באַאַמטער, ווען ער באַטראַכט אונזערע קאַסטנס גלייך ביים אַריבערטרעטן דעם שוועל פון לאַנד.

— בלויז מיין באַגלייטערין און איך, דאָס איינציקע נייע, וואָס מיר האָבן געבראַכט צו דיר אין לאַנד אַריין, אָבער אונזערע קאַסטנס — אַלט.

ער פאַרשטייט דעם וויץ און עס געפעלט אים. לאָזט צורו אונזער באַגאַזש און באַמערקט: —

— איר זייט אָנגעלעגטע געסט ביי אונז אין לאַנד.

און דאָס איז אַ סך, גאָר אַ סך ווערט ביים שוועל פון אַ ווייט לאַנד, ווען אַ חודש צייט דויערט ביז דו גרייכסט צום שוועל פון ווייטן לאַנד.

סידנעי

אַז מען קלייבט זיך ארויס פון שיינעם סידנעיר האַפן אין שטאָט אריין און דער ערשטער נערוון־ציטער גייט פאַרביי, קומט דיר די ווירקליכקייט אַנטקעגן. כאָטש איך האָב זיך שוין לאַנג מיאַש געווען צו געפינען אין ווייטע וועלטן אַ ניי לעבן, וואָס דער אייראָפּעער האָט באַשאַפן. נישט ער איז דאָס ביכולת צו טון.

איך דערמאַן זיך, ערגעץ־ווו אין די טראָפּישע לענדער האָבן מיר ביינאַכט די ווייסע מוראַשקעס אויפגעגעסן די שיך און אַ צוגאַב דעם לעדערנעם טשעמאַדאַן. בויען דאָך די מוראַשקעס אויך. בויען פּאַלאַצן פאַר זיך און עסן עמיצנס שיך.

אפשר אַביסל איבערגעטריבן, אָבער אַזוי איז דאָס פאָרט מיט דעם ווייסן מענטשן אין די ווייטע לענדער. איך בין אויסן דעם אייראָפּעער מיט זיין ציוויליזאַציע. עפּעס בויט ער און דאָך צע־שטערט ער. זיינע שיינע חלומות צעשטערט ער געוויס. אודאי לאָזט זיך דאָך יעדער איינציקער אַוועק אין אַ ווייט לאַנד מיט ליכטיקע כוונות. קיין אויסטראַליע ציט מען גאָר אויף די פליגל פון דמיון. סידנעי, די גרעסטע שטאָט פון אויסטראַליע, וואָס פאַרמאָגט ארום אַ מיליאָן נפשות, זאָגט עדות אויף אַ צו גרויסער מאָס ציוויליזאַציע אין אַ גרויער ראַם פון קולטור. כמעט דורכאויס אייראָפּעער. ענגלענדער. נאָך גאָר אַ יונגע שטאָט; אַרי־בער הונדערט יאָר אַלט איינגאַנצן. די גרעסטע שטאָט פון דער ניי־זיד־וועילס, אָבער מיט קנייטשן אין פּנים און בלאָטע אין די פאַלדן.

— ווי ביי אונז, ווי ביי אונז, ווי אין שלעכטן אומעטום.

ווי נאָר מען קומט ארויס פון שיינעם האַפן, פאַרקריכט מען אין אַזוינע פאַלדן אריין. קומסט אין ענגע, שמאָלע גאַסן, ווו עס טרעט דער דלות זיין שטעג, ווו עס לעבן אַרבעטער־מאַסן. זעט מען שוין דעם אַרבעטער אַליין אַן אויסגעצויגענעם און

אויסגעשוויצטן. גאָרנישט ענליך אויף דעם עמיצן זאַטן, גרויסן און געזונטן, וואָס איך האָב שוין געזען. זעט מען שוין אָרימע, בלאַסע פרויען און בלאַסע, נישט קיין גוט דערנערטע קינדער. און ווען נישט די גרויסע היץ און די בלענדענדיקע זון, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז ערגעץ אין די אָרימע אַרבעטער־קוואַר־טאַלן פון לאָנדאָן האָבן די פיס פאַרבלאָנדזשעט.

גאַנץ ענערגיש טראָגן זיך די מענטשן אין די גאַסן פון צענטער שטאָט. די גאַסן שטראָמיק מיט לעבן. אויף אַ סך מע־נער רוען בולט סמנים פון דער וועלט־מלחמה. כאָטש ווו אייראָ־פּע — און ווו אויסטראַליע. אָבער אַ פאַקט איז, אַז די פינף־מיל־יאָניקע באַפעלקערונג פון אויסטראַליע האָט כמעט אַ האַלבן מיליאָן פון אירע זין אַוועקגעשיקט אין מלחמה אריין. זעט מען דעריבער דעם קאַליקע אין די גאַסן. ווער עס סטוקעט מיט דער הילצערנער פוס און ווער עס קומט דיר אַנטקעגן מיט אַ ליידיקן אַרבל אָדער מיט אַ צעקריפּלטן פּנים. בעטלער אין די גאַסן. אַ וווגדער. איינער בעטלט מיט מוזיק און דער אַנדערער מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט. קומט דיר אַנטקעגן גאַנץ אָפט אַ שיכור אויף דיין וועג. דער טיפּ מענטש זעט אויס צו זיין אַ גוטער אָדער אַ גוטמוטיקער. פאַרגייט מיר דעם וועג אַ יונגערמאַן, אַן ענג־לענדער, און כאַפּט מיר פאַרן האַנט:

— אָ, וואָס מאַכסטו, דערקענסט מיך נישט?

— איך? דאַכט מיר, אַז... ווו האָב איך דיר געזען?

— אַזוי גאָר, דו דערקענסט מיך נישט. און פאַרוואָס האָב איך דיך דערקענט?

— דערמאַן מיך, ווו האָב איך דיך געזען?

— כאַ־כאַ־כאַ — איך בין דאָך דיינער אַ ברודער — ווייסט נישט, אַז אַלע מענטשן אויף דער ערד זענען ברידער?

— אַ שיינעם דאַנק דיר, וואָס דו האָסט עס מיר דערמאָנט. איך האָב שוין טאַקע באַלד פאַרגעסן. און וואָס קען איך טון פאַר דיר, ברודער טייערער?

— גיב נאָר אויף אַ טרונק בראַנפן. דאָס אַליץ.

און אפשר איז דאָס אַ סך....

אין די פענצטער אונזערע סחורות. וועלט־סחורות. פאַב־ריצירט אין אַמעריקע, ענגלאַנד און... אין לעבן וואָס אין גאַס שפּירט מען אַמעריקאַנער ריטם. רעקלאַמעס מיט דער אַמעריקאַ־נישער שרייעדיקייט. די שפּראַך פאַרמאָגט אַ סך פון דעם ווילד־געבוירענעם אויסדרוק. קנאַקט דער סליינג. מיט ספּאָרט איז דאָס לעבן פול. אין צייטונג, די ערשטע צייטונג, וואָס איך כאַפּ גייענדיק צו לייענען — ספּאָרט, ספּאָרט, ספּאָרט. פערד־געיעג האָט סידנעי געהאַט אין די טעג פון מיין אָנקומען, דעריבער האָט מען קיין צימער נישט געקאָנט קריגן אין אַ שטאָטישן האָ־טעל. געמוזט צום ים ארויס וווינען. בעסער אזוי. ווייל אַז מען שטייט מיטן פּנים צום ברייטן און ווייטן אָקעאַן, הויבט ווידער דער געדאַנק אָן צו וועבן עקזאָטישע געוועבן. וווּנדערט דיך פונ־דעסטוועגן, ווען דו דערשפּירסט אַזאַ גרויסע שטאָט אהינטער דיין פּלייצע. טראַכסטו שוין פון דעם ים ענערגיע, וואָס מענטשן האָבן אהער אַריבערגעטראָגן. טראַכסטו שוין פון דעם סאָלידן פונדאַמענט, וואָס דער ווייסער מענטש האָט אין דער ווייטער אויסטראַליע טיף אין ד'רערד אַוועקגעלייגט פאַרגעסטו אפילו אין דער גרויסער טורמע, וואָס דו האָסט אויפן וועג צום ים באַגעגנט. די גרויסע טורמע מיט די הויכע מאַסיווע ווענט, וואָס די פאַר־שיקטע אהער האָבן אליין מיט אזוי פיל געדולד אומגעדולדיק געמויערט פאַר זיך און פאַר לייטן. פאַרן געדאַנק שפּרייטן זיך סטעפּעס שוין צעאַקערטע און סטעפּעס, וואָס וואַרטן אויף דעם הויכן, שטאַרקן מאַן, וואָס זאָל מיט דעם אַקער־אייזן דורך זיי אַ וועג זיך מאַכן.

אָבער סידנעי איז נישט די שטאָט, וואָס אַ רייזנדער באַ־דאַרף גלייך ביים אָנקומען אהער באַגעגענען, ווייל עס האָט אפשר געלוינט צו קומען אהער און איינזאַפּן אין זיך דעם ריח פון די עקאַליפּטוס־ביימער. ווייל עס האָט אפשר געלוינט צו קומען אהער אין דער היגער זון זיך אויסוואַרעמען. און אפשר זיך צו־הערן צו די טריט פון די ציקלאָנען, וואָס קומען אהער פון ווייטן דרום אָן.

איך לייען אין צייטונג. אַ מחלוקת: — די צווייטע גרויסע

שטאָט, מעלבאָרן, די גרעסטע שטאָט פון דער פּראָווינץ וויקטאָר־יע, זאָגט מוסר סידנעי,פאַרוואָס זי, סידנעי, איז אויסגעלאַסן און נישט פרום. פאַרוואָס אין סידנעי כאַפּט מען איבער די מאָס מיטן ביטערן טראָפּן. צו ליכטיק איז ביינאַכט אין די גאַסן, ווו עס באַדאַרף זיין פינצטער. סידנעי פאַרגינט זיך צו געניסן פון צופיל עולם־הזה. און סידנעי ווייסט, ווי אַזוי צו ענטפערן און מיט וואָס אויפצוווארפן דער פרומער שוועסטער, וואָס איז מיר נאָך אומבאַקאַנט.

לייענט מען, דערוויסט מען זיך, אַז ערגעץ־ווו זענען סטרייקן פאַרהאַנען, מען טסרייקט אין די קוילן־מינען. מען סטרייקט אין פאַבריקן. מען סטרייקט אין די מינען, ווו מען גראָבט אָפּאַלן, די שטיינער מיט דעם פאַרבאָרגענעם גלי און פייער.

צום ים קומט דאָס פאָלק ארויס, זיך ראַטעווען פון די גרויסע היצן. איז עס מונטער און גלייך און דערמאָנט שטאַרק דעם געזונטן עולם אין קאַליפאָרניע. דאָ דערוויים איך מיר, אַז אויסטראַליע האָט דאָך ביי אַ געוויסן עולם אַרבעטער איינגעפלאַנצט אַ געפיל פון לעבן מיט דער נאַטור. דערציילן מיר אַרבעטער, אַז אַ סך פון זייערע ברידער, שוועסטער, אַרבעטן בלויז זעקס חדשים אין יאָר. די ווינטערדיקע חדשים. אין די זומערדיקע חדשים קלייבן זיי זיך ארויס צום ברעג ים און אַזוי אין פּאַלאַטקעס — אַ זומער לאַנג, דאָס איז אַ הויכע מדרגה.

די אויגן זוכן ארום דעם איינגעבוירענעם, דעם פּאַפּואַנער, וואָס האָט אַמאָל דאָ געלעבט אין די געגנטן. איך זוך דעם שוואַרצן, שוואַרצהאָריקן און שוואַרצגעקרויזט־בערדיקן מענשן — נישטאָ אים ארום. איצט איז דאָס פאָלק ווייס; פאַר אויסטראַליע — בלאַס. דאָס קינד פון לאַנד, די איבערבלייבעכצן פון אים איז ערגעץ ביים עקוואַטאָר. צווישן דעם אייראָפּעער נישטאָ זיין שפּור.

זע איך אַ הויז ביים ברעג ים. אויפן הויז אַ שילד: אַ דאַמען־שניידער. דער נאָמען באַקאַנט. היימיש. דער שניידער אַליין אין טיר. אויף די טרעפּלעך זיין ווייב, אַ פּאָר קינדערלעך. קילן זיך

אין ים־ווינטל. קוקן צו מיר אַביסל מיט צעשראָקענע אויגן. ווענד איך זיך צו אים אויף יידיש מיט אַ גוט־מאָרגן און דערנאָך:

— ווינט איר שוין לאַנג אין אויסטראַליע?

— האַ?

איך זע, אַז ער גלויבט נישט זיינע אויגן און גלויבט נישט זיינע אויערן. און איך גיב צו: —

—איר זייט אַ ייד, אפשר מאַך איך אַ טעות?

שווייגט ער און קוקט זיך איבער מיט זיין פרוי. און איך פרעג ווייטער: —

— ווי לאַנג ווינט איר שוין אין סידנעי?

שווייגט ער און קוקט פאַרדעכטיק. דאַכט זיך, אַז ער וויל מיך לאָזן און גיין אין שטוב אַריין. אָבער איך שטיי צו:

— ווי גייט עס אייך דאָ?

— וואָרום וואָס, איר ווילט דאָ אויפעפענען אַ שניידעריי?

— ניין, חלילה.

— טאָ וואָס טוט איר דאָ? — שטייט ער צו צו מיר און איך זע קלאָר אין זיינע אויגן, אַז ער איז מיך חושד, אַז איך בין געקומען אונטערגראָבן זיין פרנסה.

— איך האָב אין שטאָט נישט געקאָנט געפינען קיין דירה, דעריבער בין איך אַהער אַרויסגעקומען. און איך רעד אַזוי, כדי אים צו באַרואיקן. אָבער איך זע ביי אים אין פּנים האָט זיך ערשט די אומרו צעוואַרעמט און ער גיט צו:

— איך קוק שוין אויף אייך די לעצטע עטליכע טעג, עפּעס גייט איר אַרום דאָ און טראַכט און באַקוקט, קלער איך: אפשר אַ קאָנקורענט.

— ניין, איך בין נישט אייער קאָנקורענט. איך בין בכלל נישט קיין קאָנקורענט. איך וועל אינגיכן פון דאַנען אַוועקפאָרן קיין אַפריקע.

איך האָב געזען, אַז דער ייד האָט אָפּגעעטמט פרייער און שוין מיט אַ שמייכל האָט ער איוגעגעבן:

— יאָ, איר טוט גוט. מען זאָגט, אַז פאַר אונזער פאַך איז

אפריקע א סך בעסער. הלואי וואלט איך געקאָנט זיך אהין ארי־בערכאפן.

און ער האָט זיך נישט באַרואיקט. איך האָב געזען, ווי טאָג נאָך טאָג קוקט ער נאָך מיינע טריט. א קאָנקורענט.

און דאָך בין איך אין אויסטראַליע. עפּעס ווייעט מיט ווייטקייט און ברייטקייט. א גאַנצער וועלט־טייל און איך פאַר־צייכן אויך מיינע טריט אין דעם ווייטן, ווייטן און שוין אזוי נאָ־ענטן וועלט־טייל. אפשר בלויז נישט דורך סידנעי האָב איך גע־דאַרפט קומען מיט חלומות קיין אויסטראַליע. צו אַן אַנדער ברעג האָט מיך די שיף באַדאַרפט דערפירן, כאָטש סידנעיער האַפן איז איינער פון די שענסטע אין דער וועלט.

מיטן ווינט

דער ווינט איז א קאָכעד קער. קומט פון צפון־זייט, פון עק־וואַטאָר. ווי עס טרעפט גאַנץ אָפט אין אויסטראַליע. די ענער־גיע חלשט אוועק און פונדעסטוועגן ציט עס אין ערגעץ. אזוי איז די טבע פון דעם, וואָס זוכט כסדר נייע געגנטן, ווו די טריט איינצוקריצן.

פאַרהאַן א סך פייכטקייט אין דער לופט און דער מוח דרעמלט צו ביסלעך איין. אָבער פונקט, ווי אין שטילסטן טאָג אפילו צאַפּלט זיך דער זוים פון בוים ביים ברעג, אזוי קומען שטענדיק אומגעריכטע ווינטן און פירן דיך צו באַפרידיקן דיין פאַרנעפּלטן ווילן. אין אויסטראַליע האָט זיך דער מענטש גע־מעגט אביסל מער צו פאַרגינען ליידיקגייעריי. כאָטש אפילו א צאָל ארבעטער וואַרפט די ארבעט זומער־צייט און לאָזט זיך אויף גאָטס באַראָט מיט ווייב און קינד צום ברעג ים און מען לעבט אין געצעלטן ביים ים, אין שטאָט אָבער ציען דעם גאַנצן טאָג דורך די גאַסן מענטשנשטראָמען, נישט קוקנדיק, וואָס די היץ דערגרייכט אין צימער הונדערט און פופצן גראד פאַרענהייט. ווי קאָן מען שלאָפן צווישן וואַכעדיקע? בפרט דאָס בלוט רעדט פון שלאָף.

א ריח פון בלומען האָט מיך אין אזא טאָג פאַרפירט צום

באָטאַנישן גאָרטן. סידנעי האָט אַ געוויסע צייט פאַרמאָגט דעם שענסטן גאָרטן אין דער וועלט, ביז עס האָט אים גענומען אי־בערשטייגען דער בראַזיליאַנער, אין ריאָ־דע־זשאַנייראָ. ווער טראַכט אָבער איצט פון יענעם. בלויז די צוויי שורות געוואַלדי־קע הויכע און שלאַנקע אָראָדאָקסאָ־פּאַלמען פון דעם בראַזילי־אַנער גאָרטן וויגן זיך פאַרחלומט אין מיין געמיט.

דער ריח פון פאַרחלשע מימאָזן פילט אָן דעם גאַנצן וועזן, די גלידער ווערן אַזש שיכור פון אים. שטייגט איבער אַלע בלו־מען־ריחות. בלויז דער ריח פון עקאַליפּטוס־בוים טראָגט זיך פון ווייטן און גייט צו דיר מיט זיין אייגענעם וועג און וועקט און מינטערט. אויף רעכטס און אויף לינקס ציען זיך אַוועק שו־רות, שורות פלאַנצן פון אַלע עקן וועלט. נאָר גרינג איז צו דער־קענען צווישן די אַלע ביימער און בלומען, ווי אַזוי דאָס קינד פון דעם היגן לאַנד שפּירט זיך היימיש אין גאָרטן און אַ קינד פון די טיף־טראָפּישע לענדער איז פאַרחלשט. די גרינקייט פון בלאַט איז נישט קיין טראָפּישע. נישטאָ די גרינקייט אין די בלעטער פון די אַמאַזאָנען־טאָלן. איך מוז זיך מודה זיין, אַז זינט איך האָב אָנגעהויבן צו באַזוכן טראָפּישע לענדער, ווו ערד וויגט זיך אונטער דער גרינער משא, האָב איך אָנגעווירן דעם טעם אין די באָטאַנישע גערטנער, ווו יעדער בוים, יעדע בלום איז קלאַסיפיצירט און אונטן צופוסנס אַ ברעטעלע אין דער ערד אריינגעשטעקט מיט אַן אויפשריפט: ווער און וואָס און פון וואַנען. אַ מין פּאַספּאָרט, אָדער יחוס־בריוו. איך גלויב, אַז די בינען, וואָס טראָגן זיך פון בוים צו בוים, פון איין בלומען־קוסט צום אַנדערן, אפשר זיי, קלייבנדיק האָניק, זענען פאַראינטערע־סירט אין דעם יחוס פון יערן בלום און בוים. דאָ האָט זיך מיר דוקא פאַרבענקט צו באַגעגענען די שלאַנקע, פּראָסטיק־הויטי־קע בערעזע. איך האָב זי באַגעגנט און נישט דערקענט. נישט אין דער היגער ערד שפּירן זיך היימיש אירע וואָרצלען. איר הויט איז געל.

דער הייסער ווינט האָט מיך פאַרפירט אין זאָאָלאָגישן גאָרטן אויך. אויף וויפיל מיר איז באַקאַנט, איז סידנעיר גאָרטן איינער

פון די מאָדערנסטע אין דער וועלט, ווו די ווילדע חיות גייען אום פריי אונטערן הימל. אז איך בין אריינגעקומען אין דער ערש־טער אלייע, איז מיר פלוצלינג אנטקעגן געקומען א גרויסער, ברוינער בער — באַרג־אַראָפּ איז ער אָנגעקומען. אביסל ווייטער האָבן זיך באַוויזן א גרופּע גוט־געהאָדעוועטע לייבן, גאָר פרייע אונטערן הימל. אויף א שטיין איז געשטאַנען א לייב, דער קאָפּ פאַרריסן מיט דער שווערער גריווע, ממש גרייט א שפּרונג צו טון אויף מיר. אָבער דאָס איז די מאָדערנע תפיסה פאַר חיות. זיי זיצן נישט אין קיין שטייג מיט אייזערנע גראַטעס און דאָך זענען זיי געפאַנגען. דאָרטן, ווו דער זומער הערשט א קיילעכדיק יאָר, איז גרינג אזא תפיסה פאַר חיות צו באַשאַפן:

מען קלייבט אויס פאַרן פּאַרק אזא געגנט, ווו די ערד גייט באַרג־אַרויף און באַרג־אַראָפּ. צאַמט מען ארום א בערגל מיט גע־מויערטע ווענט פון דריי זייטן און די פערטע זייט אין דער נידער גראָבט מען אויס א טיפן, ברייטן גרוב. ביים גרוב א געמויערטע פּאָרענטשע, מענטשן זאָלן נישט אריינפאַלן — און דאָס אַלץ. פון דער ווייטנס באַמערקט מען גאָרנישט דעם גרוב, וואָס אין דער נידער. פון דער ווייטן דערהויבט זיך א בערגל און אויף אים די חיות. ווען די לייבן קלייבן זיך ארויף אין דער הויך, קאָן מען מיינען, אז קיין שום צאַם און תפיסה שטייט נישט אין וועג. אָבער דאָך זענען זיי געפאַנגען.

נאָר דעם שטאַרקסטן איינדרוק מאַכט א גרויסער אוראַנג־אוטאַנג מיט א באָרד, וואָס זיצט דוקא פאַרשפּאַרט אין א באַזונ־דערער שטייג. זיין שטייג איז א צוויי־גאָרנדיקע. זיצט אויף דער שווערער פּאָדלאָגע פון צווייטן גאָרן, ברויזט אין אים די ווילדע ענערגיע, אפילו אין אזא הייסן טאָג. ער נעמט נישט אראָפּ די אויגן פון מיר און מיט די פיס — איינס־צוויי! איינס־צוויי! — זעצט ער אין דער פּאָדלאָגע מיט אזא גבורה, אזש דער גאַנצער בנין ציטערט. דער קלאַפּ איז א שווערער און א שטאָלענער. אז מען גייט אוועק פון אים, בלייבט ער שטיל. פאַרנעמט זיך מיט פונאַנדערלייגן אין אָרדנונג די פאַרשידענע פּרוכטן, וואָס ער קריגט צום עסן, נאָר בעת עמיצער קומט צו נאָענט צו זיין שטייג,

קלאַפּט ער אויס זיין ווילדן טאַקט:

— איך בין נישט געפאַנגען!

אָבער נישט פיל אַנדערש זעט אויס אין מיינע אויגן די ארומגעצאַמטע געגנט, ווו די פּאַפּואַס געפינען זיך. דאָס זענען די אויסטראַליער איינגעבוירענע, די אמתע קינדער פון לאַנד. דער עיקר פון זיי איז שוין לאַנג נישטאָ. עטליכע צענדליק טויזנט געפינען זיך נאָך ארום עקוואַטאָר אין קווינסלענד. אַהין זאָט מען זייער געביין פאַרטריבן. אָבער דאָ, אין ניי־זיד־וועילס, געפינען זיך אַ פּאָר קאָנצענטראַציע־פּונקטן, ווו זיי זענען, ווי בהמות, ארומגעצאַמט. איין צענטער אַזאַ געפינט זיך ארום סיד־נעי ביים ברעג ים ביי דער באָטאַנישער בוכטע.

דאַכט מיר, אַז קאַפּיטאַן קוק האָט אין יאָר 1770 דעם פּלאַץ אַ נאָמען געגעבן „באָטאַני ביי" צוליב די פאַרשידענע געוויקסן, וואָס זענען דאָ געוואַקסן אין אַ גרויסער צאָל. איצט איז די געגנט אַ זאַמדיקע. דאָס זאַמד האָבן ווינטן אין הורבעס אויסגעהור־בעט און דערנער קוקן פון זאַמד ארויס.

ווי נישט ווו וואַקסן ביימער, שוין שפּעטער געוויס פאַר־פלאַנצטע. אַהער האָט מען עס צונויפגעטריבן עטליכע הונדערט נפשות, אַלט און יונג, ארומגעצאַמט מיט דראָטענע צאַמען. בלע־כענע כאַלופּקעס זענען איבער דעם זאַמד צעוואָרפן. אין זיי פּרוכפּערן זיי זיך און אויך אין דער אומגעבונג שטאַרבן זיי אויף אייביק אויס.

אַנטלויפן פון אַזאַ תפיסה איז גרינג. אַריבער איבערן צאַם און גענוג. אָבער וווהין וועט ער אַנטלויפן? וואָס זאָל ער טון מיט זיין ברוינער, צי שוואַרצער הויט, מיט זיינע וואָליק־גע־קרייזלטע האָר פון קאָפּ אָדער געדיכטער שוואַרץ־געקרייזלטער באָרד? מען האָט זיי שוין געמאַכט פאַר גוטע און פרומע קריסטן. געפינען זיך צווישן זיי ווייסע שליחים פון זיין ליבן נאָמען.

גייען ארום אויף יענער זייט צאַם קינדער שוין געבוירענע דאָ, און דאָך אין דער ארומגעצאַמטער טעריטאָריע. דערנענ־טערט זיך צו מיר אַ צען יאָריק יינגל מיט אַ שוואַרצן פּנים און בלוי־שוואַרצע אויגן און שטרעקט אויס די האַנט, איך זאָל עפּעס

געבן. פרעג איך אים:

— ווי רופט מען דיך?

— פארוואָס האָט מען דיך ארומגעצאַמט?

— ווייל איך טאָר נישט ארויסגיין פון דאנען.

— פארוואָס טאָרסטו נישט ארויסגיין?

— ווייל איך טאָר נישט.

— ווער האָט דיר געזאָגט, אַז דו טאָרסט נישט?

קוקט ער מיך אָן. און איך פון מיין זייט וויל דורכבויערן זיין בליק און אויסגעפינען אין אים כאָטש אַ פונק פון אומצו־פרידנהייט, וואָס זאָל באַלויכטן דעם בליק זיינעם. אָבער אין זיי־נע שוואַרצע אויגן שלאָפט די אייגענע אַפּאַטיע, וואָס אין דעם קענגערו, אויך אויסטראַליעס אַ קינד, וואָס איך האָב דעם אייגע־נעם טאָג אָנגעקוקט אין זאָאָלאָגישן גאָרטן.

שפּעטער פארפיר איך אַ שמועס מיט אַ פרוי אין די מי־טעלע יאָרן, וואָס האָט שוין דעם ווייסן מענטשנס בלוט אין איר לייב. און דער פייער אין די אויגן איז גאָר אַן אַנדערער:

— ווי אַזוי שפּירסטו זיך דאָ? פרעג איך איר.

— אַ ווייסער מענטש זאָל עס פרעגן?

מער האָט זי מיר אויף קיין פראַגעס נישט געענטפערט. אין איר שווייגן איז געווען פארטייעט די פארביטערטקייט פון יענעם אוראַנג־אוטאַנג. דאָס האָט געוויס דעם ווייסן מענטשנס בלוט אין איר דעם אויסדרוק באַשאַפן, אָבער נישט ביי דעם ווייסן מענטשן, וועט זי און אירע שבטים רו און פרייהייט געפי־נען. אין טאַסמאַניע איז דאָך שוין לאַנג דער לעצטער פון די איינגעבוירענע פארשוווּנדן פון גאָטס ערד און פונדעסטוועגן לערנט מען מיט קינדער אין שול געאָגראַפיע און מען דערציילט זיי פון טאַסמאַניע און טאַסמאַניער קינדער. מען באַווייזט אויף די בילדער, ווי אַזוי טאַסמאַניער זעען אויס. נישטאָ מער קיין איינגעבוירענע אין טאַסמאַניע, אַזוי וועט עס גאָר אין קורצן זיין מיט די פּאַפּואַס פון אויסטראַליע. און דאָס איז דאָך דער גורל, דער אייגענער גורל פון די רויטע אינדיאַנער אין אַמעריקע.

אויף איינעם מיט אַ געקרויזטער באָרד, אַ ביסל גרויליך,

מיט אַן אויסגעשלאָגענעם אויג, האָט מען מיר אָנגעוויזן.

— ער איז אין דער יוגנט געווען איינער פון די גרעסטע גיבורים און קריגער. שלאָגנדיק זיך פאַר זיין פרייהייט, האָט ער איין אויג פאַרלוירן. איצט איז ער רואיק. איז צופרידן פון זיין גורל. האָט זיך ליב צו באַרימען מיט זיינע אַמאָליקע גבורות פון די יונגע יאָרן. ער האָט געקוקט אויף מיר מיט זיין איין און איינציקן אויג. פון זיין אויג האָב איך יאָ עפּעס אַרויסגעלייענט.

— פאַרפאַלן זענען מיר צווישן דייניקע, פאַרפאַלן.

אַ גרויסן אָדלער, אַ קאָנאַדער, האָב איך אַמאָל געזען אין דעם פּאַרק פון סאַאַ פּאולאָ אין בראַזיליע. אין אַ שטייג איז ער געזעסן איינער אַליין. אין זיין מלחמה פאַר פרייהייט האָט ער אויך זיין רעכט אויג פאַרלוירן. פון דעם אָדלערס איבערגעבליבענעם אויג האָט אויך צו מיר דער אייגענער בליק אַרויסגערעדט בייז און שטאָלץ:

— פאַרפאַלן איז אונזער גורל צווישן דייניקע. פאַרפאַלן.

די ווייסע אויסטראַליע

דער וועג פון סידנעי קיין מעלבאָרן, וואָס דויערט ביי אַ האַלבן מעת־לעת, פאַרשאַפט פיל פאַרגעניגן, כאָטש דרויסן איז ברענענדיק היים. מען דערקענט די טרחה, וואָס דער מענטש האָט דאָ געהאַט קולטיווירנדיק אַ יונג לאַנד. און אַז מען באַטראַכט נאָך, ווי ווינציק רעגן עס גייט דאָ און ווי אָרעם דאָס לאַנד איז אין טייכן, קריגט מען אויף אַ ווײַלע דרך־אַרץ פאַרן מיניאַטור ווייס פאָלק אין גרויסן לאַנד. מען דערקענט, וויפיל מאָל דער אַקעראַייזן האָט דאָס פעלד שוין דורכגעשניטן און ווי־פיל מאָל די גליבעס ערד האָבן זיך שוין איבערגעקערט. מען דערקענט, אַז אַ סך תבואות האָט מען שוין דאָ געשניטן און נאָך מער וועט מען שניידן.

די ווייסע אויסטראַליע.

דאָס פאָלק האַלט זיך גרויס מיט דעם נאָמען. דאַכט מיר, אַז קיין שום לאַנד האָט נישט אַזעלכע שטרענגע געזעצן און באַ־

גרענצונגען בנוגע דעם נישט־ווייס־הויטיקן, ווי אויסטראַליע. דער נעגער קען אַהער נישט אריינקומען, און נישט בעסער איז דער גורל פון אַלע מענטשנקינדער, וואָס זייער הויט איז נישט אינגאַנצן בלאַס. געווים וואָלט דאָס לאַנד געהאַט ביי מיר פיל מער חן, ווען די 60 טויזנט איינגעבוירענע, טונקלהויטיקע קינדער פונם לאַנד וואָלטן האָבן זייער באַשיידענעם אָרט ווי עס קומט זיי. ווייל לויט ווי מענטשן דערציילן, איז נאָך אין קיין שום יונג לאַנד דער איינגעבוירענער אזוי ברוטאַל נישט באַהאַנדלט געוואָרן פון אַ ווייס פאָלק, ווי די איינגעבוירענע פון אויסטראַליע. אין געוויסע געגנטן האָט מען זיי פּשוט אויסגעסמט, ווי מייז ווי הויך שטייט אין מיינע אויגן ניי־זעלאַנד, וואָס באַהאַנדלט דאָך די מאָרים טיילווייז מענטשליך! אמת, די מאָרים אין פאַרגלייך מיט אויסטראַליענער שוואַרצע זענען אַ קולטור־פאָלק. אָבער איז דאָך שוין גלייכער, אַז אָט די אַלע פּריימיטיווע באַגריפן וועגן קאָליר און הויט זאָלן בעסער אָפּשטאַרבן, איידער די פּרימיטיווע שבטים. און דאָס קומט אויפן געדאַנק דוקא דעמאָלט, ווען דו ציסט דורך דער קולטיווירטער געגנט און באַטראַכסט די בעסערע מעשים פון ווייסן מענטשן, דעמאָלט, ווען די ערד אליין זינגט צו אים אַ לויב־געזאַנג.

פון דער רעכטער זייט ציט זיך די שורה בלויע בערג, אַ בלויליכער נעפּל וויקלט איין די בערג און די ברעגעס פון הייסן טאָג. און די עקאַליפּטוס־ביימער געוועלטיקן אומעטום. אויסטראַליע איז זייער היים. פון דער ווייטנס זעען זיי אויס איינטאָניק. די קאָרע קלעפּט זיך נישט צום שטאַם און פאַלט כסדר אַראָפּ. בלאַנקען די נאַקעטע לייבער פון די ביימער. דאָס איז בלויז פון דער ווייטנס אַזאַ איינדרוק. אַז מען באַטראַכט דעם עקאַליפּטוס פון נאָענט, כאַפּט אַרום דעם וועזן אַ צערטליכער ציטער. די נאַקעטקייט זיינע איז נישט די טרוקענע נאַקעטקייט פון טויטן בוים, וואָס מען רייסט פון אים אַראָפּ די קאָרע נאָך דעם, ווי ער וואַלגערט זיך שוין אויף דער ערד.

דאָ פילט מען לעבן אין דער נאַקעטקייט פון שטאַם און צווייגן פון דעם עקאַליפּטוס־בוים. אַנדערע זענען בלויליך־ווייס

און אַנדערע ראָזיק־ליכטיק, ווי די הויט פון אַ ניי־געבוירן עופה־לע. די נאַקעטע צווייגן, ווו זיי בויגן זיך ארויס פון נאַקעטן שטאַם ארויס, זענען אזוי מיט לעבעדיקע קנייטשעלעך אין דער ראָזער הויט, דאַכט זיך, אַז דו וועסט אַ שניט געבן, וועט זיך בלוט גיסן ווי פון אַ צאַרטן לייב ארויס. און די גרינע, זאַפטיקע שמאָל־לאַנגע בלעטער און די טיפגרינע און זילבער־באַהויכטע קערנער, וואָס צווישן די בלעטער און דער שאַרפער ריח, וואָס שפּרייט זיך אין דער לופט ארום דעם עקאַליפּטוס — דאָס זאָגט עדות אויף אַ סך זאַפטן אין דער ערד. פאַרהאַן אַנדערע עקאַ־ליפּטוס־ביימער, וואָס דערהויבן זיך צו אַזאַ הויך, וואָס מען באַדאַרף גוט דעם קאָפּ פאַררייסן, זייער קרוין ארויסצוזען. און די נאַקעטקייט פון אַזאַ בוים ווינקט מיט גבורה און מיט צאַרט־קייט אינאיינעם.

אפשר טאַקע די ווייסהויטקייט פון די עקאַליפּטוס־ביימער האָט געווירקט פּסיכאָלאָגיש אויף דעם בלאָנדן פאָלק, וואָס האָט זיך פאַרשווירן צו בלייבן בלאַס אונטער דער ברענענדיקער זון?

אויך ווייס איז דער אויסטראַלישער פּאָפּוגיי. דער קאַקאַדו אין קלאָר־ווייס, ווי די ווייסקייט פון אַ ווייסער טויב און מיט אַ געלבליך טשוביקל פעדערן אויפן קאָפּ, וואָס די געלע פעדערלעך שטעלן זיך אויף דעמאָלט, ווען ער קאָקעטירט אָדער בעת ער איז אין כעס. איך האָב זיי געזען אינדערפרי איבערפליענדיק פון בוים צו בוים און לאָזנדיק צווישן די עקאַליפּטוסן אַ גרילצנדן געשריי.

— איז ער דער סימבאָל פון דער ווייסער אויסטראַליע?

און אפשר איז שולדיק אין דעם ווייסן, צו־אַריסטאָקראַ־טישן שטריך פון פאָלק דאָס, וואָס די ערשטע פּיאָנערן זענען געווען אַרעסטאַנטן, פאַרשיקטע קיין אויסטראַליע פון ענגלאַנד. נישט וויכטיק, וואָס פאַר אַ קליידער אַרעסטאַנטן האָבן געטראָגן אין יענע צייטן אין ענגלאַנד. זיכער, אַז די אייניקלעך ווילן דע־ריבער זיין ווייסער פון ווייס. ווייסער, ווי די הויט פון עקאַליפּ־טוס־בוים, און ווייסער, ווי די פעדערן פון אויסטראַליער קאַקאַדו.

דאָס וועט אָבער שטענדיק שטערן דער נאַטירליכער אַנט־

וויקלונג פון פאָלק. ווייל כאָטש פון איין זייט וווּנדערט מען זיך, ווי אזוי אין אזא קורצער צייט איז פון א ארעסטאַנטנהיים געוואָרן א לאַנד פון א פינף־מיליאָניק פאָלק אָבער פון דער אַנדערער זייט וווּנדערט מען זיך, פאַרוואָס די ענגלישע שפּראַך האָט ניט מיטגעהאָלפן, אז דאָס פאָלק זאָל זיין א סך, א סך גרעסער.

אויך דאָס איז מיר באַשערט געווען צו זען אין דעם אייגע־נעם טאָג, פון אזעלכע מחשבות — ווי א יעגער, רייטנדיק אויף א גלוטיקן פערד, האָט זיך מיטן ביקס אַנטקעגן האַרצן, גרייט צו שיסן, נאָכגעיאָגט נאָך א קענגערו, די באַרימטע אויסטראַל־יער באַשעפעניש, מיט א קאָפּ מייזיש און אַנטילאָפּיש און מיט צוויי גוואַלטיקע לאַנגע הינטערשטע פיס און מיט גאָר קורצינקע פאָדערשטע פיסלעך און וואָס צוהילף קומט אים דער שווערער, לאַנגער עק, אויף וועלכן ער שפּאַרט זיך אָן, בעת ער בויגט אויף אינעווייניק די הינטערשטע פיס צו זיצן.

דער קענגערו איז אַנטלאָפן שפּרינגענדיק אויף די הינטשער־שטע פיס. אפשר איז דאָס געווען א „זי" מיט א קינד אין איר בויך־זעקעלע, וואָס די נאַטור האָט דער מאַמע קענגערו באַ־זאָרגט? ווארום צו גרינג איז דעם יעגער אָנגעקומען, אז איך זאָל שוין זען פון דער ווייטנס די אומגעלומפּערטע און אומבאַהאָלפע־נע באַשעפעניש ליגן אויסגעצויגן, און דער יעגער זאָל איבער איר אַריבערגאַלאָפּירן. אין די צוויי פאָדערשטע קורצע פיס פון קענגערו, וואָס ער קען העכסטנס מיט זיי דערלאַנגען דעם אויער אויסצוקראַצן, ליגט א שטיק סימבאָל פון דעם ווייסן מענטשן אין זיינע ווייטע, ניי־דערבאָבערטע לענדער. פאַר אויסטראַליע איז עס געווים א סימבאָל. עס איז אויך א סימבאָל פאַר די נייע פאָר־מען פון דער רעגירונג, וואָס פון ווייטנס זעען זיי אויס אזוי שיין און וואָס פון נאָענטן איז עס אזוי גוט, ווי אויף דער גאַנצער וועלט, אומעטום, ווו אונזער לעבן ווערט געפירט פון ווייסע מענטשן מיט די קורצע הענט.

עס קען אויך דינען פאַר א סימבאָל דאָס, וואָס דער עקס־פּרעס, וואָס פירט פון סידנעי קיין מעלבאָרן, בלייבט שטיין אויף דער גרעניץ פון ביידע שטאַטן: פון ניי־זיד־וועילס און וויקטאָר־

יע, ווו מעלבאָרן געפינט זיך. אַלע פּאַסאַזישרן מוזן איבער־שטייגן אין אַן אַנדערן צוג, ווייל די ברייט פון דער ליניע איז אַנדערש: דער צוג פון איין שטאַט קען נישט גיין אויפן וועג פון אַנדערן שטאַט. איך ווייס נישט אויף קלאָר, צי ניי־זיד־וועילס האָט דעם ברייטערן וועג, צי וויקטאָריע. עס איז קיין חילוק נישט. איינס איז אָבער קלאָר — וואָס ביידע שטאַטן קענען נישט האָבן איין וועג אין לעבן.

מיט דעם דערנענטערן זיך צו מעלבאָרן זעט אויס די ערד אַלץ מער קולטיווירט. די בהמות זאַט. שעפּסן לרוב. די הייזער פון די גוטבאַזיצער ווינקען מיט רחבות. די געגנט איז פלאַך און ווי אין זומער הענגט איבער די פעלדער אַ צעגליטער, די־נער נעפּל. אָבער דער עקאַליפּטוס־ריח טראָגט זיך נאָך פיל שטאַרקער אין דער לופט און אַזוי קומט מען אָן קיין מעלבאָרן.

אַ גרויסע שטאָט. דער היפּך פון סידנעי. ברייטע גאַסן. אַ סך גערטנער. אויך דער עולם זעט אויס פעסטער, אַריסטאָק־ראַטיש. עכט ענגליש.

מעלבאָרן איז די קרוין פון דער ווייסער אויסטראַליע.

יידן

אַלס ייד, בין איך אין סידנעי אַרומגעגאַנגען אַ וואָך דריי, ווי אַ פרעמדער צווישן פרעמדע. אין די ערשטע פּאָר טעג האָב איך אויפגעזוכט צוויי ענגלישע יידן, אָנגעזעענע לייט אין סיד־נעי. צו זיי האָט מען פון ניי־זעלאַנד געשריבן וועגן מיין רייזע קיין אויסטראַליע. דער ערשטער, אַ באַנקיר און גרויסער ציו־ניסט, האָט מיך אויפגענומען העפליך, כמעט מיט פריינטליכ־קייט, און נאָך אַ קורצן, נישט וויכטיקן שמועס, ביים געזעגענען זיך, האָט ער צו מיר געזאָגט:

— אויב איר וועט דאָ פאַרברענגען לענגער, וועל איך אָנ־זאָגן דעם שמש אין שול, ער זאָל אייך איבערגעבן מיין שטאָט אין שול, ווען איר וועט קומען אַהין דאַוונען.

דער צווייטער, אַן אָנגעזעענער יוריסט, ער האָט מיך אויפ־גענומען נישט מיט ווינציקער העפליכקייט, ווי דער ערשטער.

ביי אים האָב איך געקראָגן אַ פּאָר ידיעות וועגן יידן אין אויסט־ראַליע און ביים געזעגענען זיך האָט ער מיך געבעטן נאָך וואַרטן אַביסל, ווייל ער וויל מיר עפּעס געבן. ער האָט אויפגעזוכט אַן אַלטן פאַרשטויבטן יאָר־בוך, אַ פּאָר פונט שווער, וואָס די אויסט־ראַליער רעגירונג גיט אַרויס. אַ דיקער בוך מיט אַלע ידיעות פון אויסטראַליעס בעל־הבית־שקייט: שעפּסן, רינדער, אייזנבאַ־נען, לוחות, קאַרטעס, שטויב, ציפּערן און נישט געפונען פאַר נויטיק אפילו דעם שטויב אַראָפּגעמען, האָט ער מיר דערלאַנגט דעם בוך און צוגעגעבן:

— ער איז פון פאַר דריי יאָרן, אָבער פאַר אייך איז דאָך קיין חילוק נישט. איך האָף, אַז ער וועט אייך צונוצקומען.

וועגן יידן האָב איך אין יאָר־בוך נישט געפונען. אָבער איך האָב דאָך גוט געוווּסט, אַז אין סידנעי געפינען זיך אַריבער אַכט טויזנט יידן. און אַ סך פון אונזערע זענען דאָ פאַרהאַנען. כמעט גאָרנישט שפּירנדיק, ווי אַזוי בין איך אַמאָל, שוין אויף דער פערטער וואָך, אַריין אין אַ קליידער־געשעפט. יידישע פּנימער. מאַן, ווייב, אַ פּאָר אַרויסהעלפער, אַ פּאָר קריסטליכע קונים.

— דאַכט מיר, אַז איר זענט יידן — הויב איך אָן.

— יאָ, מיר זענען יידן — ענטפערט ער מיר אויף ענגליש.

אַ געזונטער ייד אין די מיטעלע יאָרן. נאָר אַז ער האָט עס אַרויסגעזאָגט, איז ער אַזש בלאַס געוואָרן און נישט באַקוועם האָט ער זיך דערשפּירט פאַר די פּאָר קריסטליכע לייט.

— ווינט איר שוין לאַנג אין אויסטראַליע? — בין איך ווידער צו אים צוגעשטאַנען.

— נעם אים אַריין אין אַנדערן חדר — האָט ער זיך גע־וועגדעט צו זיין פרוי.

זי האָט מיך פאַרבעטן אין הינטערגרונט פון געשעפט, ווו עס איז אָנגעוואָרפן פּעק מיט אַלטע בגדים, און אַ לייכטע אויפ־רעגונג האָט געשפּילט אין איר פּנים. זי האָט זיך נישט געשעמט אַרויסצווייזן איר שמחה, וואָס אַ ייד, אַן אומבאַקאַנטער, איז צו איר אַריין אין געשעפט. און נאָך דעם, ווי איך האָב איר דער־

ציילט, אַז איך בין אַ פרעמדער און אַז איך וואָלט זייער געוואָלט דאָ באַגעגענען אונזערע יידן, האָט זי דעם מאָרט אונזערע פאַרשטאַנען אויף איר אייגענעם אופן:

— איר ווילט זען יידן מיט בערד מסתמא, איין ייד אַזאַ איז דאָ פאַרהאַן ביי אונז, מען קען אים ברענגען אַהער. ער וווינט נישט ווייט פון דאַנען.

— ניין, — זאָג איך — אַלע יידן זענען רעכט. נישט דוקא מיט בערד.

דערווייל איז דער מאַן אויך אַריינגעקומען, צוגעמאַכט די טיר הינטער זיך און מיר געגעבן שלום. איך האָב אים געגעבן צו פאַרשטיין, אַז איך נויטיק זיך, חלילה אין גאָרנישט, נאָר פּשוט, איך וויל זיך זעען מיט יידן. עס איז אים געווען די גאַנצע מעשה אַ גרויסער חידוש. ער וווינט שוין דאָ יאָרן און ער קען אויסקומען אָן יידן אויך. און אַזוי, פאַרשטייט זיך, איז דער צווייטער און דער דריטער און דער פערטער.

פונדעסטוועגן האָט ער דאָך פאַר מיר געקראָגן דעם שליסל צום יידישן ווינקל אין סידנעי, וואָס מיר איז נויטיק געווען. ער האָט דורכן טעלעפאָן אָפּגערופן אַ פּאָר מענטשן און איינער, אַ יונגערמאַן, איז טאַקע באַלד אַריבערגעקומען צו אים אין געשעפט אַריין. דאָס איז געווען איינער, וואָס איז קיין סידנעי געקומען פון דרום־אַפריקע. דאָרטן אויפגעוואַקסן און דערצויגן געוואָרן. און דעריבער איז ער שוין געווען אונזערער אַ ייד. באַקאַנט מיט אַלץ, וואָס עס קומט פאָר אין יידישן לעבן אויף גאָר דער וועלט. ווייסט אונזער ליטעראַטור. אַ דאַנק אים און נאָך אַ פּאָר פון זיין קלאַס איז איינגעאָרדנט געוואָרן אַ פּאָרטראַג, ווי איך האָב געדאַרפט רעדן וועגן יידן אויף דער וועלט. אין אַ גרויסן, פינצטערליכן זאַל זענען זיך צונויפגעקומען ביי אַ הונדערט און פופציק נפשות און דער פאָרזיצער איז געווען דער סידנעיער רב. אַ מענטש שוין אין די עלטערע יאָרן. אַ געלערנטער מענטש. אַ סך ידיעות אין מוזיק און וועלטליכער ליטעראַטור. פאָרגעשטעלט האָט ער מיך, ווי דער שטייגער אין ענגליש און אַזוי געזאָגט:

— דאָ שטעל איך אייך פאָר אַ זשאַרגאָנישן שריפטשטעל־ער. צו מיין באַדויערן, האָט זיך די זשאַרגאָנישע שפּראַך אַנט־וויקלט, אַ דאַנק אירע שרייבער. איין גרויסער דור פון זייער וויכטיקע שרייבער איז אין די לעצטע עטליכע יאָר אויסגע־שטאָרבן. יצחק־לייבוש פּרץ איז געווען דער לעצטער פון זיי. דער רעדנער, וועמען איך שטעל אייך פאָר, געהערט צו אַ יונגערן דור, אויך זייער אַ גרויסער דור, אפשר דער בליענדיקסטער. נאָר איך בין זיכער, אַז דער דור וועט אויך אָפּשטאַרבן און שוין אויף אייביק, ווייל קיין זשאַרגאָנישע ליטעראַטור און שפּראַך באַ־דאַרפן מיר נישט. יידן האָבן איין שפּראַך, דאָס איז די הייליקע צום דאַוונען און גאָט בעטן און מער נישט. ווייטער דינט פאַר זיי די מדינה־שפּראַך, אין יעדער מדינה, ווו זיי געפינען זיך. דאָ האָבן מיר ענגליש אונזער מדינה־שפּראַך.

* * *

אָבער גאָר אַנדערש איז מיר אויסגעקומען צו לעבן די עט־ליכע וואָכן אין מעלבאָרן, ווו עס געפינען זיך ביי אַ זעקס טויזנט יידן. היימיש, צווישן היימישע האָב איך געלעבט אין מעלבאָרן. דער ווינט האָט אַהין פאַרטראָגן אַ גרופּע יונגעלייט פון ליטע און פּוילן, אַ טייל דירעקט פון רוסלאַנד, אַנדערע דורך פּאַלעס־טינע, און אין דער ווייטער, פאַרוואָרפענער וועלט האָבן זיי באַ־שאַפן אַ יידישן ווינקל. גלייך פון באַן האָט מען מיך פאַרפירט אין אַ ביבליאָטעק און גרויסן לעזע־זאַל. ביכער מאָדערנע. יידיש, העברעאיש. יידישע צייטונגען פון אַלע עקן וועלט. די שפּראַך איז אַ לעבעדיקע. פראַגן לעבעדיקע, היינטיקע. מיט אַלע נערוון פאַרבונדן מיטן יידישן לעבן איבער גאָר דער וועלט. איך האָב אין דער אייגענער צייט געפונען ביי זיי ליבשאַפט און צוגעבונדנ־קייט צום לאַנד. דאָס באַווייזט אויף אַ געזונטן שטריך אין זייער לעבן. ווייל כאָטש נישט רייך לעבן זיי אין אויסטראַליע, אָבער פריי און פון קיינעם נישט געשטערט. פאַרהאַן נאָך אַ סך שולן־יידן און כמעט ליידיקע שולן. זייער לעבן אין לאַנד איז, ווי אין אַלע לענדער, ווו ענגליש איז די מדינה־שפּראַך. נישט בעסער, ווי אין אַמעריקע, און נישט ערגער, ווי אין ענגלאַנד. מען איז

זיך משער, אַז אין גאַנץ אויסטראַליע געפינען זיך ביי אַ צוואַנ־ציק טויזנט יידן. איך האָב דאָ באַגעגנט אַ גרויסע צאָל יידן, וואָס זענען אַהער געקומען דורך פּאַלעסטינע און פון פּאַלעסטינע. אין פּערט, מערב־אויסטראַליע, געפינען זיך אַ פּאָר הונדערט משפּחות, דער גרעסטער טייל פון ארום פּאַלעסטינע. מען רעדט דאָרט העברעאיש. אַזוי האָט מען מיר איבערגעגעבן. צום באַ־דויערן, איז געווען עפּעס אַ טעות אין דער קאָרעספּאָנדענץ, שלעכט זיך צונויפגערעדט פון ווייטן. איך האָב אויף זיי געוואַרט אין פּערטער האַפן און זיי האָבן אויף מיר געוואַרט אין שטאָט. נישט באַשערט געווען זיך צו טרעפן מיט זיי.

יידישע דערציאונגס־פראַגן

איבערזיכט — געשיכטע — חלומות

פון

בצלאל סטאוואָראָווסקי

אַלגעמיינע איבערזיכט איבער דעם צושטאַנד פון יידישער קינדער־דערציאונג אין אויסטראַליע

דישע שולן אין אויסטראַליע זענען אַלע אָן אויסנאַם, נאָכ־מיטאָג און זונטיק־שולן. דער למוד הויבט זיך אָן נאָכדעם ווי די שילער קומען אַהיים פון זייער מלוכה־שול. בלויז איין מאָל אין וואָך, זונטיק, ווערט געלערנט אין דער פרי. אין דאָס רוב שולן לערנט מען בלויז 3־2 מאָל אין וואָך. די „השכלה" שול אין מעלבאָרן צייכנט זיך אויס מיט דעם, וואָס דאָרט לערנט מען אַלע טאָג, ד. ה. פינף טעג אין וואָך.

די גרויסע מערהייט פון שולן פאַר יידישע קינדער אין אויס־טראַליע זענען רעליגיעזע. מיר ווייסן בלויז פון צוויי וועלטליכע.

די רעליגיעזע שולן

ווי געזאָגט אויבן, זענען די שעהן פון למוד זייער קנאַפּע, און דער פּראָגראַם איז במילא זייער באַגרעניצט. די קעגנשטאַנדן פון למוד זענען: עברי לייענען, ברכות, תפילות, חומש, נביאים און טעמים. די לעצטע פאַרנעמען אַ בכבודיקן פּלאַץ, צוליב די בר־מצוה־פייערונגען, וועלכע זענען לרוב דער קולמינאַציאָנס־פּונקט אין דער דערציערישער טעטיקייט פון די דאָזיקע שולן. אין מאַנכע פון די שולן (זיי רופן זיך דאָס רוב תלמוד־תורות) לערנט מען מיט די דערוואַקסענע שילער אויך אויסגעקליבענע משניות. די „השכלה" תלמוד תורה איז ווידער אַן אויסנאַם אין דעם הינזיכט פון פּראָגראַם. ערשטנס איז די אונטערריכטס־שפּראַך יידיש, און צווייטנס לערנט מען דאָרט אויסער רעליגיע־

זע לימודים אויך די העברעאישע שפּראַך.

די מעטאָדן פון לימוד זענען ענג פאַרבונדן מיט דעם לע־רער־פּערסאָנאַל אין די פאַרשידענע „היברו־סקולס". אַזוי ווי די שעהן פון לימוד זענען ווייניקע, זענען די לערער גלייכצייטיק באַשעפטיקט מיט אַנדערע פּראָפעסיעס, ד. ה. זיי פאַרנעמען זיך באמת, מיט עפּעס אַנדערש נאָר אין דער זעלבער צייט גיבן זיי זיך אָפּ מיט לערעריי און פּעדאַגאָגיע אַ פּאָר שעה אין וואָך. דאָס רוב זענען זיי כלי קודש ווי: חזנים, ווייל חזנים זענען... למ־דנים; שוחטים, ווייל הכול שוחטין, און יעדער וואָס האָט אַ חלף אין האַנט קען האַלטן אַ קאַנטשיק; רבנים, וועלכע האָבן אַ היתר עסקא אויף דעם לערער פאַך; סתם יונגעלייט, וואָס זענען נאָר וואָס געקומען פון דער אַלטער היים, און האָבן נאָך נישט פאַר־געסן זייער גירסא דינוקתא; נייע אימיגראַנטן, וואָס האָבן שוין יאָ פאַרגעסן וואָס זיי האָבן אַמאָל געלערנט, אָדער וואָס האָבן קיינמאָל נישט געלערנט; יונגעלייט און פרייליינס, וועלכע האָבן געענדיקט די דאָזיקע „היברו־סקולס" מיט גוטע מיינונגען. מאַנ־כע פון זיי ווערן שוין באַשעפטיקט צו לערנען עברי אין די נידע־ריקערע קלאַסן, נאָך זייענדיק שילער אין די זעלבע תלמוד־תורה'ס. סטודענטן אויף די פאַרשידענע פאַקולטעטן אין די אויסטראַליער אוניווערזיטעטן, מיט דעם אויסנאַם פון פּעדאַ־גאָגיע פון דעם עלעמענטאַרן שולוועזן און זשורנאַליסטן.

פון אַזאַ בוקעט קען, זעלבסטפאַרשטענדליך, קיין סך פּע־דאַגאָגיש גוטס נישט אַרויסקומען. פאַרשטייט זיך אַז אַ סך פון די אויבנדערמאָנטע לערער, און מעגליך אַלע, זענען זייער באַ־גאַבט, זענען באַשאָנקען מיט פּעדאַגאָגישער אינטואיציע, און האָבן אויך דערפאַרונג. קיין איינער פון זיי האָט אָבער נישט קיין פּעדאַגאָגישע אויסשולונג, ווי מיר פאַרשטייען אין דעם מאָ־דערנעם יידיש וויסנשאַפטליכן זין פון וואָרט. מיט דעם דער־קלערט זיך אַז אין די רעליגיעזע שולעס אין אויסטראַליע לערנט מען נאָך היינט, אין 1937, מיט דער אור־אַלטער סינטעטי־שער מעטאָדע. אין פילע שולן לערנט מען דעם שילער נישט די אויסשפּראַך פון אַן אות נאָר דעם נאָמען פון דעם אות. דאַן

קומט דאָס סילאַביזירן אין הברות וועלכע האָבן קיין שום מיי־נונג נישט.

איך האָב בייגעוווינט אַזעלכע לעקציעס אין דער מעלבאָר־נער השכלה שול, און אין אַ תלמוד־תורה אין סידנעי. די לערנ־ביכער באַנוצט פאַר דעם עברי לייענען אונטעריכט זענען באַ־זירט אויף דער דאָזיקער סינטעטישער מעטאָדע, און ווער עס וויל זיך שאַפן אַ לעבעדיק בילד פון אַזאַ לימוד, דאַרף זיך דער־מאַנען דעם אַמאָליקן חדר. עס איז לייכט זיך פאָרצושטעלן אַזאַ לעקציע ביי דעם בלויזן לייענען פון י. שטערנס באַשרייבונג פון אַ חדר אין די אויסגאַבן פון יי.וו.אָ. די לערנביכער זענען פון דעם גרעסטן היסטאָריש־פעדאַגאָגישן אינטערעס, און איך בין מער ווי זיכער, אַז אַ סטודענט פון אַ לערער־סעמינאַריום אין פּוילן, ארץ־ישראל, אַמעריקע אָדער רוסלאַנד, וואָלט אָפּגעגעבן זיינע לעצטע פּרוטות פון קעשענע זיך איינצוהאַנדלען אַזאַ קו־ריאָזיטעט. פאַרשטייט זיך, אַז מען וויל שטאַרק, קען מען אַזאַ לערנבוך געפינען אויך אין ווילנע, נאָך אַ סך זוכענישן אין סטראַשונס ביבליאָטעק.

די יידישע אויסבילדונג אין די רעליגיעזע שולן ענדיקט זיך פאַר די היגע יידישע קינדער צוזאַמען מיט דעם ענדיקן די די „היברו־סקול" און דאָס רוב אויך יידישקייט. איך וויל מיך נישט באַנוצן מיט פּאַראַדאָקסן, איך וויל מיט דעם בלויז זאָגן, אַז נאָך די בר־מצוה־פייערונגען קערן זיך פילע בר־מצוהניקעס קיינמאָל נישט אום צו אונזערע פירקאַנטיקע אַשורישע אותיות.

די וועלטליכע שולן

די דאָזיקע דאַרף מען ווידער איינטיילן לויט דער אונטער־ריכטס־שפּראַך: העברעאיש און יידיש, ד. ה. די יידישע נאָכמי־טאָג און זונטיק־קורסן און די העב. „עבריה" שול, וועלכע איז געווען און עקזיסטירט שוין נישט מער. די צוויי אויבנדערמאָנטע אַנשטאַלטן האָבן (אָדער האָבן געהאַט) קורסן פאַר דערוואַקסע־נע: אַ קורס פון דער יידישער ליטעראַטור פאַר דערוואַקסענע און אָוונט־קורסן פאַר דער העברעאישער שפּראַך פאַר דערוואַקסענע,

וועלכע עקזיסטירן שוין נישט מער. דער פּראָגראַם פון דער העב־רעאישער שולע איז באַשטאַנען פון: העברעאיש לייענען. העב־רעאיש שרייבן, דקדוק, חומש, נביאים, געשיכטע, העב. גע־זאַנג. די שולע איז געווען אָרגאַניש פאַרבונדן מיט ארץ־ישראל, די קינדער זענען געווען פון ארץ־ישראלדיקע עלטערן. די לערנ־ביכער פלעגן געבראַכט ווערן פון דאָרט, און די לימודים האָבן זיך גרופּירט ארום דער ארץ־ישראל־אידעע.

די שילער אין די יידישע קורסן רעקרוטירן זיך דאָס רוב פון פּוילישע יידן, און די דאָמינירנדע אַטמאָספערע פון דעם שול־לעבן איז אונזער אַלטע היים, און דאָס פּוילישע, ליטווישע אָדער רוסישע יידנטום.

די געגנשטאַנדן וואָס מען אונטערריכטעט אין די יידישע קורסן זענען: יידיש לייענען, יידיש שרייבן, יידישע ליטעראַטור, יידישע געשיכטע, יידישע געגנוואַרטיקע וועלטלאַגע, יידיש גע־זאַנג. די שווערקייט אין די וועלטליכע שולן איז די זעלבע ווי אין די רעליגיעזע, נעמליך דער פולקאָמער מאַנגל אין אויסגע־שולטע פּעדאַגאָגן, דאָס ווערט טיילווייז פאַריכט מיט דעם וואָס די לערער זענען ענטוזיאַסטן פון דעם מאָדערנעם און וועלטליכן יידישן געדאַנק, און שטייען אין פאַרבינדונג מיט דעם פּעדאַגאָ־גישן לעבן פון די גרויסע יידישע קיבוצים.

די איינציקע רפואה צו דער אָפּגעשטאַנענקייט אין אונזערע דערציאונגס־אַנשטאַלטן וואָלט געווען אַ צופלוס פון פּראָפעס־יאָנעל אויסגעשולטע לערער. דאַן וועט אפשר אויך רעאַליזירט ווערן אונזער חלום פון אַ טעגליכער יידישער פאָלקס־שולע.

אַן עפּיזאָד פון דער פאַרגאַנגענהייט,
אַ יידישע טעגליכע שולע אין מעלבאָרן מיט 60 יאָר צוריק.

אויף דם 11טן אפּריל 1880 האָט די פאַרוואַלטונג פון דער יידישער טאָג־שולע „עקזעקוטיוו אָף די מעלבאָרן היברו־סקולס" צונויפגערופן אַ פאַרזאַמלונג פון די מיטגלידער פון דער „מעל־באָרן היברו קאָנגריגיישען" צו באַהאַנדלען דעם בריוו־אויס־טויש צווישן די צוויי אויבנדערמאָנטע אינסטיטוציעס אין צו־

זאמענהאנג מיט דער עקזיסטענץ און פינאנסיעלע שווערקייטן פון דער פארוואלטונג פון דער שולע.

די מיטגלידער פון דער פארוואלטונג פון דער שולע זענען אויסגעקליבן געווארן דעם 14טן סעפטעמבער 1879. זיי האבן זיך מיט ענטוזיאזם און איבערגעבנהייט גענומען צו דער ארבעט, און האבן שוין גלייך ביי די ערשטע שריט, זיך אנגעשטויסן אן גרויסע שווערקייטן.

נאך דעם, ווי זיי האבן זיך באקענט מיט די באדינגונגען אין וועלכע די שולע געפינט זיך, האט דער סעקרעטאר פון דער שולע פארוואלטונג זיך געווענדעט מיט א בריוו צום פרעזידענט פון דער געמיינדע, אין וועלכן ער האט געזאגט:

„איך האב דעם כבוד, לויט דער פאראָרדנונג פון פרעזידענט, אייך צו אינפאָרמירן, אז אויף דער זיצונג פון אונזער פאר וואלטונג, געהאלטן דעם 29טן דעצעמבער 1879, איז דאס פאלגנדע באשלאסן געווארן: אז א בריוו זאל געשיקט ווערן צו דער פארוואלטונג פון דער מעלבארן היברו קאנגריגיישן, פארלאנגענדיק א סובסידיע פון 20 פונט פאר א יאר, לטובת דער שולע, און אז אויב די געמיינדע פארוואלטונג וועט א געהעריקע רעזאלוציע אין דעם הינזיכט אננעמען, וועט די שולע־עקזעקוטיווע זיין גרייט איבערצונעמען די אנפירונג מיט דער שולע פון דעם 1טן פעברואר, 1880. איבערגעבנדיק אייך דאס אויבנדערמאנטע, וויל איך פעסטשטעלן, אז טראץ דעם וואס די פארוואלטונג פון דער שולע פאדערט א סובסידיע פון 250 פונט פאר דעם ערשטן יאר אונטער דעם נייעם רעזשים, (ד. ה. אונטער דער פירונג פון דער נייער פארוואלטונג) וועט זי זיין גליקליך צו פארגרינגערן די געמיינדע ביים פארקלענערן די פארלאנגטע סובסידיע, אדער אנו לירן עס אינגאנצן, אויב די באדינגונגען וועלן דערלויבן ד. ה. אויב די פריוואטע באשטייערונגען און די הכנסה פון שול־אפצאל וועט פארגרעסערט ווערן" א. א. וו.

דער ענטפער איז געווען א נעגאטיווער — פארשטייט זיך — ווי עס פירט זיך ביי יידן אין אזא פאל:

„איך בין באאויפטראגט געווארן אייך צו לאזן וויסן, אז

די געמיינדע פאַרוואַלטונג האָט נישט בדעה צו רעקאָמענדירן קיינע סובסידיעס לטובת די אויסהאַלטונג פון דער שולע, כל זמן איר וועט נישט צושטעלן פולע פּרטים וועגן די אַקטיוויטעטן און פּראָגרעס אין דער אַרבעט פון אייער פאַרוואַלטונג און פאַר־גרעסערן די הכנסות פון דער ליסטע „א" און „ב", די פאַרגרעסע־רונג פון שול־אָפּצאָל, פּרטים וועגן געהאַלט פון די לערערס, עוועגטועלע הכנסות און הוצאות א. א. וו."

אויף אַזאַ האַרציקן בריוו, האָט זיך, ווייזט אויס, דער פּרע־זידענט פון דער שולע־פאַרוואַלטונג נישט געריכט. ער נעמט זיך אָבער מיט אַזאַ קלייניקייט נישט איבער, און שרייבט צו דער אַלמעכטיקער געמיינדע־פאַרוואַלטונג אויף דאָס ניי:

„...איך לייג דאָ ביי די רעכענונגען פון דעם פאָרגעלייגטן בודזשעט פון דער שולע. אויך וויל איך אייך זאָגן, אַז די שילער־פאַרוואַלטונג איז געווען אונטערן איינדרוק אַז די אינפאָרמאַצ־יעס וועלכע זענען אייך שוין געגעבן געוואָרן, האָבן געזאָלט זיין גענוג צו דערמעגליכן אייך צו געבן אונז די געפאָדערטע סוב־סידיע, ספּעציעל צוליב דם וואָס אונזער צייטווייליקער סעקרע־טאַר, גלייכצייטיק סעקרעטאַר פון דער געמיינדע־פאַרוואַלטונג, איז געווען אויטאָריזירט צו געבן אייך די פאָלגנדע אינפאָר־מאַציעס".

צו דעם בריוו זענען געווען בייגעלייגט די פאָראויסגעזעענע הכנסות און הוצאות פון דער שולע.

הכנסות: מיטגלידס־אָפּצאָל 210 פונט, שילער־אָפּצאָל 250 פונט, סובסידיע פאַר דעם ערשטן יאָר 250 פונט, צוזאַמען — 660 פונט. הוצאות: לערער־געהאַלט 550 פ. פאַרשידענע אויס־גאַבן 50 פ., עקסטרא 50 פ., באַלאַנס 10 פ. צוזאַמען 660 פונט.

ערגעץ אַנדערש אין דעם באַריכט פון דעם בריוו־אויסטויש ווערט דערמאָנט, אַז דער יערליכער שילער־אָפּצאָל איז געווען 21 שילינג. דאָס מיינט אַז אומגעפער האָבן די שולע באַזוכט 200 צאָלנדיקע שילער. ווייזט אויס אַז לכל הפחות אַ הונדערט שילער האָבן נישט געצאָלט, אַזוי אַרום אַז די שולע האָט גע־ציילט בערך 300 קינדער.

געזען, אז ער האָט דאָ צו טון מיט אַן ענערגישן געזעל־שאַפטליכן טוער, וועלכער נעמט זיך די שולע־ענינים צום האַרצן — האָט דער פּרעזידענט פון דער געמיינדע געביטן זיין טאַקטיק. אין זיין ענטפער איז שוין מער קיין סימן נישטאָ פון אַ פעסטן אָפּזאָג, נאָר ווי אַ גוטער דיפּלאָמאַט באַמיט ער זיך צו דינגען.

— איך האָב דעם כבוד, לויט דער פאַראָרדנונג פון פּרעזי־דענט, צו באַשטעטיקן די דערהאַלטונג פון אייער מעמאָראַנדום און אייך אינפאָרמירן אַז דאָס אויבנדערמאָנטע איז געלייענט געוואָרן פאַר דער געמיינדע־פאַרוואַלטונג דעם 3טן פעברואַר 1880. די פאָלגנדע רעזאָלוציע איז אָנגענומען געוואָרן: „אַז לויט דער מיינונג פון דער געמיינדע פאַרוואַלטונג, דאַרף די שו־לע גוט אָנגעפירט ווערן מיט אַ בודזשעט פון 550 פונט אַ יאָר, די פאַרוואַלטונג איז דעריבער גרייט צו רעקאָמענדירן אַ סוב־סידיע פון 125 פונט פאַר איין יאָר לטובת דער שולע" א. א. וו.

אויף דעם געפינען מיר אין דעם ענטפער דאָס פאָלגנדע:

די פאָלגנדע רעזאָלוציע איז אָנגענומען געוואָרן דעם לעצטן זונטיק: „אַז אַ בריוו זאָל געשיקט ווערן צו דער געמיינדע פאַרוואַלטונג דערקלערנדיק די גרויסע דערשטוינונג פון דער שילער פאַרוואַלטונג מיט דער פאָרגעלייגטער סובסידיע פון 125 פונט, מיט וועלכער סומע עס איז לחלוטין אוממעגליך, צו־פרידנשטעלענד אָנפירן די שולע. די שולע פאַרוואַלטונג פאָדערט דעריבער פון דעם עקזעקוטיוו קאָמיטעט פון דער מעלבאָרנער שול (סינאַגאָגע) צונויפצורופן אַ פאַרזאַמלונג פון די מיטגלידער דער, מיט דעם צוועק זיי צו באַקאַנטמאַכן מיט דעם בריוו־אויס־טויש צווישן דער שולע און געמיינדע פאַרוואַלטונגען, און גע־פינען אַן אויסוועג פאַר דער צוקונפטיקער אָנפירונג מיט דער שולע. איך מוז ווייטער בעטן, אַז אַ מיטגלידער פאַרזאַמלונג זאָל צונויפגערופן ווערן אַמשנעלסטן, ווייל דער איצטיקער מצב איז שערליך" א. א. וו.

די גלייכגילטיקייט פון דעם פּרעזידענט פון דער געמיינדע ווייזט זיך איצט קאָמפּלעט אַרויס. דער מצב פון דער שולע און איר צוקונפט קריכט אים נישט אין דער לינקער פּאַה, ער ענט־

פערט געשעפטסמעסיק, ווי עס פּאַסט פאַר אַ תקיף, דאָס פאָלגנדע:

„ — — די מיינונג פון דער פאַרוואַלטונג איז, אַז אַזוי ווי אייער שולע עקזעקוטיוו קען נישט אַקצעפּטירן די פאָרגעלייגטע סובסידיע פון 125 פונט פאַר איין יאָר לטובת דער שולע, ליגט דער גאַנצער ענין אין די הענט פון אייער פאַרוואַלטונג".

מען דאַרף נישט פראַגעסן אַז דאָס אַלץ איז געשען אין 1880, ווען גאָלד און געלט איז געווען אין וויקטאָריע לרוב. עס איז געווען גענוג אויף אַלץ, נאָר נישט פאַר קיין שולע. אפנים אַז מאַנכע פון זיי האָבן מורא געהאַט אַז וואָס מער קינדער עס וועלן גיין אין שולע, אַלץ ווייניקער וועלן זיי קומען אין שול...

דאַן געפינען מיר אין דעם באַריכט אַ טעקסט פון אַ ביטע וועלכע מיטגלידער פון דער געמיינדע האָבן געשיקט צו דעם פּרעזידענט.

„מיר, די אונטערגעשריבענע, פאָדערן איר זאָלט אויפרופן אַ פאַרזאַמלונג פון די געמיינדע־מיטגלידער, לויט דעם פּאַראַגראַף 20, צו באַטראַכטן די קאָרעספּאָנדענץ צווישן דער עקזעקוטיווע פון דער מעלבורנער יידישער געמיינדע און דעם קאָמיטעט פון דער מעלבאָרנער יידישער שולע, וועלכער די עקזעקוטיווע זאָגט אָפּ די סובסידיע פון 250 פונט לטובת דער שולע".

די אונטערגעחתמעטע האָבן דערהאַלטן אַן אָפּזאָגנדיקן ענטפער, אין וועלכן עס ווערט געזאָגט צווישן אַנדערע:

„עס איז באַשלאָסן געוואָרן לויט דער מיינונג פון דער פאַרוואַלטונג צו האַלטן זיך ביי דער פריערדיקער רעזאָלוציע, לויט וועלכער דער שולע־ענין ליגט אין די הענט פון דער שולע־פאַרוואַלטונג. דעם פּרעזידענט טוט לייד צו אָפּזאָגן די פּעטיציאָנערן, ווייל לויט דער מיינונג פון דער פאַרוואַלטונג דאַרף אַזאַ פאַרזאַמלונג צונויפגערופן ווערן, אויב נויטיק דורך דעם פּרעזידענט פון דער שולע־פאַרוואַלטונג".

דער פּרעזידעט פון דער שולע־פאַרוואַלטונג האָט אַזוי געטון און עס געלאָזט וויסן דער געמיינדע־פאַרוואַלטונג:

„ — איך האָב דעם כבוד, לויט דער פאַראָרדנונג פון דעם

פּרעזידענט פון דער מעלבאָרנער יידישער שולע, אייך צו אינ־פאָרמירן אַז אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון די מיטגלידער פון דער מעלבאָרנער יידישער געמיינדע וועט געהאַלטן ווערן קומענ־דיקן זונטיק, דעם 11טן אַפּריל, 11 אַזייגער אינדערפרי, אין דעם זאַל פון דער שול אויף בערק־סטריט־וועסט, כדי צו באַטראַכטן דעם בריוו־אויסטוויש א. א. וו.".

הגם די פאַרזאַמלונג איז צוזאַמענגערופן געוואָרן לויט דער עצה פון דעם געמיינדע־פּרעזידענט גופא, האָט דער לעצטער ווי־דער געפונען אַ מיטל די אויבנדערמאָנטע אונטערנעמונג צו שטערן:

„ — אַלס ענטפער, בין איך באַאויפטראַגט געוואָרן צו שיקן אייך די פאָלגנדע רעזאָלוציע, וועלכע איז איינשטימיק אָנ־גענומען געוואָרן:

„אַז די פאַרוואַלטונג וועט נישט אנערקענען די פאַרזאַמ־לונג, וועלכע איז צונויפגערופן געוואָרן אויף דעם 11טן ד. ח. כל זמן אַלע, וועלכע האָבן צוגעזאָגט צו זיין מיטגלידער פון דער גע־מיינדע וועלן נישט איינגעלאַדן ווערן, ווייל די פאַרזאַמלונג איז אין קעגנזאַץ צום פּאַראַגראַף 19 פון דעם געמיינדע־סטאַטוט".

דער דאָזיקער אינצידענט איז נישט בלויז אַן אומאַנגענע־מער עפּיזאָד, נאָר אַ שוואַרץ בלעטל אין דער געשיכטע פון די יידן אין וויקטאָריע. די אויבנדערמאָנטע ווערטער זענען נישט קיין איבערטרייבונג, נעמענדיק אין אַכט די לאַגע פון אַנדערע דערציאונגס־אַנשטאַלטן אין וויקטאָריע אין יענער צייט. (לויט „היסטאָרי אָף סטעיט עדיוקעישן אין וויקטאָריא, ביי ע. סוויט־מען, טשאַרלס, לאָנג ענד סמטיה" אויך „עדיוקעישן אין אויסט־ראַליאַ, עדיטעד ביי פּראָפ. ס. בראָון".)

עס איז דעמאָלט געוועזן אַכט יאָר נאָך דעם „דערציאונגס־אַקט" אָנגענומען דורך דעם פּאַרלאַמענט פון וויקטאָריע אין 1872. דער „דערציאונגס־אַקט" איז אַרויפגעבראַכט געוואָרן אויף דעם טאָג־אָרדנונג אין פּאַרלאַמענט לויט דעם פאַרלאַנג פון דער באַפעלקערונג פון וויקטאָריע, אַז יעדעם קינד אין דער קאָ־לאָניע זאָל באַקומען אַן עלעמענטאַרע אויסבילדונג. כדי דאָס

דערגרייכן האָט דער דערציאונגס־אַקט פאָרמולירט דריי פּרינ־ציפּן, פּרינציפּן, וועלכע האָבן נישט געקענט געפונען ווערן אַלע צוזאַמען אין יענער צייט אין קיין שום געזעץ וועגן דערציאונג אין קיין אַנדער טייל פון דער בריטישער אימפּעריע. דער אַקט האָט געמאַכט דערציאונג סעקולער (וועלטליך), צוואַנגסמעסיק, און אָפּצאָל־פריי.

לויט דעם דעקרעט האָבן עלטערן געמוזט שיקן זייערע קינ־דער אין אַ שולע צווישן זעקס ביז פופצן יאָר, פאַר נישט ווייניקער ווי 60 טעג יעדן האַלב־יאָר. עלטערן וועלכע האָבן זיך אויפגעפירט נישט אין איינקלאַנג מיט דעם דאָזיקן „דערציאונגס אַקט" האָבן געזאָלט באַשטראָפט ווערן. די פאָלגנדע סיבות האָבן געקענט באַפרייען פון באַזוכן אַ שולע: גוטע דערציאונג אויסער די מלוכה־שולעס, קראַנקהייט, מורא פאַר אָנשטעקונגען אָדער אַנדערע אומפאַרמיידבאַרע סיבות. דאָס לערנען האָט גע־זאָלט זיין פריי אָן אָפּצאָל אין ס'רוב געגנשטאַנדן. די דערציאונג האָט געזאָלט זיין וועלטליך, און דער „דערציאונגס־אַקט" האָט פאַרווערט דעם אונטערריכט פון רעליגיע אין דער שולע צייט, און פאַרווערט לערערס צו אונטערריכטן רעליגיע אין מלוכה־שו־לע געביידעס. אָנגעשטעלטע אין דעם ניי־געשאַפענעם מינים־טעריום פאַר דערציאונג און לערערס זענען דערקלערט געוואָרן מלוכה־באַאַמטע, און האָבן געזאָלט דערהאַלטן אַ געוויסע פּענ־סיע נאָך אַ געוויסן עלטער.

דער „אַטאָרנעי דזשענעראַל" אין דער דאַמאָלסדיקער רע־גירונג, וועלכער האָט דעם „דערציאונגס־אַקט" פאָרמולירט, האָט אין אַ באַגייסטערטער רעדע אָנגעוויזן די פּאַרלאַמענט־מיטגלידער אויף דער וויכטיקייט פון די דריי פּרינציפּן, אויף וועלכע דער אַקט האָט זיך באַזירט.

„איך דענק — האָט ער געזאָגט — אַז אַ גרויסער טייל פון דער באַפעלקערונג פון לאַנד, און פון די פאָרשטייער פון דעם פּאַרלאַמענט, אריינרעכענענדיק מערערע מיטגלידער פון דער רעגירונג, פאָדערן די דריי קאַרדינאַלע פּרינציפּן, פון וועלט־ליכער, צוואַנגסמעסיקער און אומזיסטער דערציאונג. ערשטנס

וועגן סעקולאַריטעט: איך דענק אַז עס איז אַ נויטווענדיקייט פאַר דער מלוכה, און אַלע זענען מיטדעם מסכים. אַזוי ווייט בין איך פון דעם געדאַנק אַז די מלוכה זאָל לערנען רעליגיע, אויב אפילו עס וואָלט געווען מעגליך און אויב אפילו מיר אַלע וואָלטן געהאַט די זעלבע רעליגיעזע גלויבנס, אַז איך זאָג פון טיף רע־ליגיעזע מאָטיוון, אַז עס איז נישט געוווּנטשן, אַז רעליגיע זאָל געלערנט ווערן דורך אַ שול־לערער. דער אומפאַרמיידליכער רע־זולטאַט פון אַזאַ פּראָצעדור איז, אַז רעליגיע ווערט אומאַנגענעם צו די שילער. קיין קינד האָט נישט קיין אַנגענעמע זכרונות אין צוזאַמענהאַנג מיט רעליגיע־אונטערריכט אין שולע".

„דאָס צווייטע איז צוואַנגס־דערציאונג. איך האָב נישט שטאַרק ליב דאָס וואָרט „צוואַנג", אָבער עס איז נויטיק כדי צו פאַרזיכערן אַז אַלע קינדער זאָלן געשיקט ווערן אין שולעס. איך האַלט אַז עס איז נויטווענדיק דערווייל, כדי צו לערנען די על־טערן ביי אַ לייכטן דרוק און קליינער דאָזע פון צוואַנג — צו טון דאָס, וואָס זיי וועלן שפּעטער געפינען פאַר אַ גרויס געווינס. איך גלויב, אַז אין אַ מדינה ווי אונזערע, דאַרפן מיר נישט זיין צופרידן כל זמן עס זענען פאַרהאַנען קינדער, וועלכע באַזוכן נישט קיין שום שולע".

„די דאָזיקע צוואַנגס־דערציאונג איז אַ נייער עקספּעריי־מענט דאָ אין וויקטאָריע, און מיר דאַכט זיך, אַז עס איז אַ נייע זאַך פאַר דער גאַנצער ענגלישער נאַציע. איך וויל האָפן, אַז עס וועט זיין אַ דערפאָלגרייכער עקספּערימענט. מען מוז מודה זיין, אַז עס איז נישט קיין טיראַניש אריינמישן זיך מצד דער רעגי־רונג אין פּריוואַטע ענינים. די באַפעלקערונג וועט אַנערקענען אַז עס איז אַ פאַרברעכן צו פאַרנאַכלעסיקן די דערציאונג פון זייערע קינדער, פּונקט אַזוי ווי עס איז אַ פאַרברעכן צו פאַר־נאַכלעסיקן אין קליידן, אין שפּייזן די קינדער. אויך האָף איך, אַז ווי גיך ווי דער „אַקט" וועט דורכגעפירט ווערן ווי אַ געזעץ, וועט ער אָפּגעהיט ווערן, אַזוי אַרום, אַז ווען די בירגער וועלן זיך צוגעוווינען אָפּצוהיטן דעם געזעץ, וועט דער „צוואַנג" בלייבן נישט מער ווי אַ טויטע זאַך, טראָץ דעם וואָס ער וועט פאַר־

בלייבן פאַרפליכטענד".

די זעלבע לאָגיק, פאַרשטענדעניש פאַר דערציאונגס־פּראָבלעמען און התלהבות איז צו מערקן אין דער באַגרינדונג פון דעם דריטן פּרינציפּ: דערציאונג אויפן חשבון פון דער מלוכה.

פאַרגלייכנדיק די באַפליגעלנדיקע לאָזונגען וועלכע זענען כמעט 100 פּראָצענט רעאַליזירט געוואָרן אין דער טעגליכער דערציאונגס־אַרבעט פון וויקטאָריעס מלוכה־שולעס, מיט די קטנות המוחין פון אונזער ראשי הקהל בלייבט נישט מער ווי באַדויערן אַזאַ דערשיינונג. דאָ האָט זיך געהאַנדלט וועגן יידישע דערציאונג פאַר יידישע קינדער, און געלט איז געווען גענוג — נאָר אַנשטאָט צו אָנווענדן די בעסטע מעגליכקייטן פאַר אַזאַ גרויסער אונטערנעמונג ווי יידישע דערציאונג, האָבן אומקאָמפּעטענטע פּערזאָנען געפירט פּערזענליכע שטרייטן, און זיך נישט אָפּגעשטעלט אפילו פון מקריב זיין דעם וויל פון אַ יידישער שולע פאַר זייער עם־הארצותדיקער אַנטי־סאָציאַלישקייט.

די אָפּגעשטאַנענקייט פון דעם יידישן דערציאונגס־וועזן איז גענוג בולט ווען מען באַטראַכט עס אויף דער פאָן פון דער מלוכה־דערציאונג אין וויקטאָריע און אויסטראַליע אין אַלגעמיין. אָבער נאָך מער, טויזנט מאָל מער בולט ווערט דאָס שווערהאַפטע בילד פון דעם נידריקן ניוואָ פון יידישן דערציאונגס־וועזן אין פאַרגלייך מיט דעם פון אַנדערע רעליגיעזע מינאָריטעטן אין אויסטראַליע. ביי היינט צו טאָג איז אין אויסטראַליע נישט צו געפינען קיין איין יידישע טעגליכע שולע. די קאַטאַליקן אָבער, האַלטן אויס אויף זייער אייגענעם חשבון 1420 דערציאונגס־אַנשטאַלטן, וואָס בלויז זייערע געביידעס האָבן אָפּגעקאָסט דער קאַטאָלישער קירכע (נישט דער מלוכה) 15,500,000 פונט. זיי באַשעפטיקן 9411 לערערס, דערציען 196,773 שילער און האָבן אויסגעגעבן אויף דערציאונג אין דעם יאָר 1935 אַ מיליאָן פונט. קאַטאָליקן אין אויסטראַליע האָבן אויסגעגעבן אויף בנינים און דערציאונג 50,000.000 פונט. מיר האָבן נישט קיין גענויע דאַטעס וועגן אונזער יידישן שול־וועזן אין אויסטראַליע, ווייל קיין אַל־אויסטראַלישע קאָנגרעסן ווערן ביי אונז

נישט אָפּגעהאַלטן, און עס איז אפילו נישטאָ די מינדעסטע קאָאָרדינאַציע צווישן פאַרשידענע דערציאונגס־אונטערנעמונ־גען אין איין צענטער. ווען מיר וואָלטן, אָבער, אזעלכע דאַטעס יאָ געהאַט וואָלטן מיר זיכער נאָכאַמאָל מיט ווייטיק אויסגעפונען אז אפילו פּראָפּאָרציאָנעל נומעריש האָבן יידן אין אויסטראַליע נישט צו פאַרצייכענען קיינע אויפטועכצן אויפן געביט פון דער־ציאונג אין פאַרגלייך מיט די קאַטאָלישע דערציאונגס־אַנ־שטאַלטן. מען קען בכלל נישט פאַרגלייכן אַ זאַך וואָס איז נישט בנמצא מיט אַ פאַרצווייגטע נעץ פון שולן אָנהויבנדיק מיט קינ־דערגאָרטנס ביז מיטלשולן און טעכנישע אינסטיטוציעס.

און ווי האָט דער פאַרגלייך צווישן יידישן און דעם שול־וועזן פון אַנדערע רעליגיעזע מינאָריטעטן אויסגעזען אין 1880, ווען אַ יידישע טאָג־שולע האָט יאָ עקזיסטירט, און האָט זיך אָבער געמוזט ראַנגלען מיט דעפיציטן און מאַטעריעלע שווע־ריקייטן. ווי אזוי האָבן אַנדערע רעליגיעזע מינאָריטעטן, וואָס האָבן אויך אָפּגעוואָרפן די אומזיסטע מלוכהשע דערציאונג און אויפגעבויט זייערע אייגענע שולעס פאַר זייערע אייגענע געל־טער אין וויקטאָריע זיך באַצויגן צו דערציאונג ווען דער מעל־באָרנער ראַש־הקהל האָט זיך געדונגען מיט דעם פּרעזידענט פון דער שול־פאַרוואַלטונג פאַר אַ נישטיקער סובסידיע, און אזוי ארום געבראַכט — אין אַן אומדירעקטן אופן — צו דעם חורבן פון דעם יידישן שול־וועזן אין וויקאָריע בפרט און אין אויסט־ראַליע בכלל?

די מלוכהשע סטאַטיסטישע דאַטעס פאַר דעם יאָר 1880 אין ענין דערציאונג זענען גאַנץ אינטערעסאַנט. אָט זענען זיי:

פרייע ענגלישע קירכע האָט געהאַט 1 געבעט־הויז, 950 מתפּללים און 1 שול־געביידע; נייע מעטאָדיסטישע — 1 געבעט־הויז, 700 מתפּללים־פּלעצער און 1 שול־געביידע; פרייע פּרעס־ביטעריאַנער — 6 געבעט־הייזער, 2480 מתפּללים־פּלעצער, און 14 שול־געביידעס; אַנדערע קירכן — 5 געבעט־הייזער, 3275 מתפּללים־פּלעצער און 3 שול־געביינדעס; די יידן — 5 געבעט־

הייזער, 1784 מתפּללים־פּלעצער און קיינע שול־געביידעס.

מיר זענען טאַקע באמת אתה בחרתנוניקעס, ווייל ווי עס איז צו זען פון די אויבן־געגעבענע ציפערן האָבן 700 מעטאַר־יסטן יאָ געהאַט אַ שול־געביידע אין צוגאַב צו זייער געבעט־הויז, און 1784 יידן מיט 5 געבעט־הייזער האָבן קיין איין שול־גע־ביידע נישט געהאַט.

אין דעם זעלבן יאָר האָבן עקזיסטירט אין מעלבאָרן פּרי־וואַטע שולעס, צווישן וועלכע עס זענען געווען 8 פון דער ענגלי־שער קירכע מיט 491 שילער און 34 לערער, 2 יידישע פּריוואַטע שולעס מיט 259 שילער און 11 לערער.

קיינע קאָמענטאַרן צו די אויבנדערמאָנטע פאַקטן זענען נישט נויטיק, ווייל די ציפערן רעדן פאַר זיך אַליין, און ווייזן ווי יידן אין וויקטאָריע זענען גלייכגילטיק געווען צו פראַגן פון יידישער דערציאונג פאַר זייערע קינדער, אַן פאַרגלייך מיט דעם לעבעדיקן אינטערעס, פיבערהאַפטיקער טעטיקייט אויפן געביט פון דערציאונג ביי אַנדערע רעליגיעזע מינאָריטעטן.

* * *

עס איז איבריק צוצוגעבן, אַז אין מיינע קאָמענטאַרן צו דעם „עפּיזאָד פון דער פאַרגאַנגענהייט" פאַרגיס איך נישט קיין טרערן צוליב דעם פאַרלוסט פון דער אויבנדערמאָנטער שולע גופא. איך רעד מיט פאַרביטערטקייט וועגן דעם פּרינציפּ פון דערציאונג, פאַר וועלכן אונזערע טאַטע־מאַמעס אויף יענער זייט וואַסערן, זענען תמיד גרייט געווען מקריב צו זיין זייער ביסן פון מויל. איך מיין דעם יידישן הונגער נאָך וויסן און לערנען דעם גרעסטן נאַציאָנאַלן עפּיטעט אונזערן „עם הספר", וועלכער איז אזוי דערנידריקט געוואָרן. אין קורצן: איך מיין נישט די ספּעציעלע שולע, וועגן וועלכער עס רעדט זיך אין דעם קאַפּיטל, נאָר דעם פּרינציפּ פון דער וויכטיקייט פון אַ זעלבסטשטענדיקן יידישן שול־וועזן.

אבסערוואַציעס פון אַ לערער און וועגן וואָס חלומען אויסטראַליער יידישע קינדער?

חלומות און שפּיל ערייען פון קינדער זענען אַ אויסדרוק פון אונטערבאַוווסטזיין אין דער זעלבער מאָס ווי דערוואַקסענע לעבן זיך אויס אומבאַוווסטזיניק אין ליטעראַטור און קונסט. אין חלום קען דאָס קינד טון אַלץ, וואָס עס האָט געגלוסט צו טון אויף דער וואַר, און נישט געקענט צוליב געזעלשאַפטליכער מאָראַל און דעם אייגענעם קריטישן „אויבער־איך". כדי דאָס קינד זאָל זיך אָבער נאָרמאַל ענטוויקלען און נישט נעסטן אין זיך קיין פּסיכאָלאָגיש־פּאַטאָלאָגישע קאָמפּלעקסן, מוז דאָס קינד געפינען אַן אופן פון עקספּרעסיע פאַר די פאַרבאָטענע ווונטשן. אפשר דוקא צוליב דעם וואָס די דאָזיקע ווונטשן זענען פאַרבאָטן אין דער היים און אין שול, האָבן זיי אַזאַ שליטה, ווייל מים גנוּבים ימתקו.

חלומות ווי שפּילערייען זענען די זעלבע צווישן קינדער פון פאַרשידענע פעלקער אויף די אַלע טיילן פון דעם ערדקוגל. זיי אונטערשיידן זיך בלויז אין פּרטים, אָבער דער אַלגעמיינער פּרינציפּ בלייבט דער זעלבער.

דער גרעסטער טייל פון דער זאַמלונג פון יידישע קינדערחלומות, מיט וועלכער מיר באַנוצן זיך דאָ, באַשטייט פון חלומות צונויפגעקליבן צווישן שילער פון אַ מעלבאָרנער יידישער שולע. כדי צו געווינען צוטרוי ביים שילער צו אַזאַ מדרגה, אַז ער זאָל זיך טיילן מיט זיינע חלומות, מוז די באַציאונג צווישן לערער און שילער זיין אַ העכסט חברישע. אַזאַ אַטמאָספער פון חברשקייט איז אומגעהויער שווער צו דערגרייכן, אין די אומשטענדן אין וועלכע נאָכמיטאָג שולן אַרבעטן. ערשטנס, קומען די שילער נאָך אַ טאָג אַרבעט אין דער מלוכה־שולע — אויסגעמאַטערטע. צווייטנס טרעפן זיי זיך מיט דעם לערער אין דער יידישער שולע בלויז אַ פּאָר שעה אין וואָך — און עס איז אוממעגליך, אין אַזעלכע באַדינגונגען, צו אַנטוויקלען דעם „גרופּעגעפיל" וועלכער איז דער יסוד אויף וועלכן אַ געמיינזאַמע פאַר־

שטענדיגונג קען זיך בויען.

אין דער שול איז דער באָדן געווען טיילווייז צוגעגרייט צו אַ חברישן צוזאַמענלעבן צווישן לערער און שילער, צוליב דעם וואָס די צאָל שילער איז געווען אַ באַגרענצטע, און די שילער, טראָץ דעם וואָס זיי האָבן באַזוכט פאַרשידענע מלוכה־שולן, האָבן זיך געחברט דורך די געמיינזאַמע סאָציאַלע אינטערעסן פון זייערע עלטערן. די קינדער זענען געווען פון אַ הויכער אינ־טעליגענץ. בלויז דריי פון די 14 שילער האָבן זיך ערנסט גענו־מען צו אויפשרייבן יעדן חלום, וועלכן זיי האָבן געחלומט אַזוי געשווינד ווי זיי האָבן געקענט, די איבריקע פלעגן עס טון, נאָר פון צייט צו צייט, און אָן גרויסן חשק. די חלומות האָבן די קינ־דער אויפגעשריבן אין ענגליש.

אויב עמיצער טראַכט זיך, אַז אויסטראַלישע קינדער חלומ־ען וועגן קאַנגאַרוס, קוקאַבאַראַס, ווילדע מענטשן און זייערע נאַקעטע קאַראַבערי טענץ און ווער ווייסט וואָס — וועט ער זיך ענטוישן. די חלומות זענען פול מיט איבערלעבענישן פון גע־זונטע קינדער, פול מיט אַמביציעס, פאַרלאַנגען און נייגעריקייטן.

* * *

„איך זיץ אין קלאַס מיט ב.„ אַ יידישע מיידל, און מאַדליין אַ נישט־יידישע. אונזער לערער קומט אריין און הויבט אָן צייכע־נען. ער צייכנט קליינע אינדיאַנישע פּנימער מיט אַ געניאַלער האַנט. זיי זענען ווונדערבאַר (די צייכנונגען). איך זע אַ 12 אינ־דיאַנער פּנימער אין דעם ווינקל פון צימער. שיינע פּנימער. איך זאָג צו ב. אַז די פּנימער זענען ווי בלומען. מאַדעליין זאָגט אַז יעזוס באַשאַפט קינדער פון בלומען. די גאַנצע קלאַס לאַכט: „קינדער ווערן נישט געבוירן פון בלומען!" די קליינע פּנימער ווערן מער און מער. ווו איך קוק זע איך פּנימער".

אין דעם חלום איז קיין שום ספּעציפיש־אויסטראַלישעס נישט פאַרהאַן. די שילערין חלומט וועגן איר לערער, פּונקט ווי פרויד האָט געבאָטן, און ווי אין אַ קלאַסישן פרוידיסטישן חלום, איז פאַרהאַן די נייגעריקייט צום פּראָבלעם: ווי אַזוי ווערן קינ־דער געבוירן.

* * *

איך שפּאַציר אויף סט. קילדאַ גאַס (די שענסטע אַלעע אין מעלבאָרן.) עס איז שוין שפּעט און איך בין דורשטיק. איך גיי אַראָפּ פון טראַטואַר און הויב אָן גיין אין אַ נייער ריכטונג צום מעלבאָרנער פּאָרט. איך קען זען פון דערווייטנס מיין אנקל לויפנדיק, און נאָך אים זיין הונט. איך זע אַ שיינע מיידל זיצנ־דיק נעבן אַ גרויסן שטיין. מעגליך זי וועט מיר קענען געבן אַ טרונק, ווייל כ׳בין דורשטיק, און זי זיצט נעבן איר שטוב. איך גיי צו צו איר. זי קוקט אויף מיך און פרעגט עפּעס. איך קען איר נישט פאַרשטיין. דאָס מיידל זאָגט: איך פאַרשטיי נישט קיין לאַ־טיין. און איך: איך האָב נישט גערעדט אויף לאַטיין, עס איז גע־ווען רוסיש. איך האָב באַטראַכט דעם שטיין נעבן וועלכן זי איז געזעסן און צו מיין גרויס פאַרוווּנדערונג געזען אַ לאַטייניש אויפשריפט. „וועמעס איז עס?" האָב איך געפרעגט. — מיין זיידנס.

— ווו איז דיין זיידע?

— מיין זיידע? ער זיצט דאָרטן.

איך בין געגאַנגען זוכן דעם זיידן, אָבער אים נישט גע־קענט געפינען. איך האָב זיך צוריקגעקערט צו דעם מיידל און גע־זאָגט: איך קען נישט זען דיין זיידן.

— כ׳האָב דיר אָפּגענאַרט: מיין זיידע איז טויט — —

די פאָריקע נאַכט האָט דער בעל החלומות געאַרבעט שווער אויף לאַטיין און זיך געגרייט צו די קומענדע עקזאַמענס. אָבער אין דער זעלבער צייט זענען אין דעם חלום פאַרהאַן די אַנדערע עלעמענטן, ד. ה. יענער פאַרבאָרגענער דורשט, דאָס שיי־נע מיידל און דער שמועס, וועלכער איז פאַרדעקט מיט אַ שלייער פון סימבאָליזם.

* * *

עס האָט זיך מיר געחלומט אַז איך בין געווען אין האָליוווד. מען האָט דאָרט געאַרבעט אויף דעם פילם: „דער לעצטער שפּאַ־ציר". די מאָדנע דעקאָראַציעס זענען געווען אין דער מיטן פון אַן אומגעהויער גרויסן זאַל. דער שוישפּילער איז אַריינגעקומען

רייטנדיק אויף אַ פערד און אָנגעהויבן צו זינגען: קום אַהער מיין טייערער הינט — קום אַהער. די פּאָטאָגראַפיסטן זענען שטאַרק פאַרנומען און שרייען אויף מיר. איך שטיי דעם פערד אין וועג, און איך קען זיך נישט באַוועגן. איך האָב פּלוצים דערזען אַז אַ קליין מיידל יאָגט זיך נאָך דעם הונט. ס'פערד האָט זיך אָנגעהויבן בריקען און שטויסן דאָס מיידל. איך בין צוגעלאָפן ראַטעווען דאָס מיידל פון דעם פערד, און זי אַוועקגעשלעפּט פון מיטן דעם זאַל. די שוישפּילער האָבן מיר געדריקט די האַנט און געזאָגט אַז איך וועל זיין אַ גרויסער פילם־סטאַר.

דעם חלום איז זייער לייכט צו פאַרשטיין ארויסגייענדיק פון דעם שטאַנדפּונקט, מיט וועלכן מיר האָבן דעם קאַפּיטל אָגגעהויבן. דער חלום איז אַ גוטער ביישפּיל פון דעם קלאַסישן טיפּ חלומות, וואָס זענען אילוזאָרישע סאַטיספאַקציעס צו פאַרלאַנגען, וועלכע קענען נישט דערגרייכט ווערן אין דעם טאָג־טעגליכן לעבן. ווער פון אונז האָט דאָס נישט געהאַט קיין ענליכע חלומות. אַ יידיש קינד אין פּוילן חלומט דאָס זעלבע וועגן אַ זאַטן מיטאָג. אויב ער איז זאַט חלומט ער וועגן אַנדערע אַקטועלע ווונטשן, וועלכע ער קען נישט האָבן אויף דער וואָר.

* * *

איך בין געווען אין ארץ־ישראל, אין תל־אביב. איך בין געגאַנגען זען אַ פילם. איך האָב זיך ארויפגעכאַפּט אויף אַ טראַמוויי אין דער אַלענבי גאַס, וועלכע פירט צו דעם פילם־טעאַטער. ווען דער קאָנדוקטאָר איז צו מיר צוגעקומען האָב איך ארויסגענומען פון קעשענע אַ דריי־פּענע שטיק און אים געגעבן. ער האָט מיך אָנגעקוקט, באַטראַכט די מטבע און עס מיר צוריקגעגעבן. „דאָס איז נישט דער ריכטיקער טראַמוויי, יונגערמאַן" — זאָגט ער.

— ווו גייט דער טראַמוויי? — האָב איך געפרעגט.

— צום ראינוע.

— אַל־רייט, איך פאָר טאַקע צום פילם־טעאַטער.

אין דעם זעלבן מאָמענט האָב איך דערזען שלומען, איך בין ארויסגעשפּרונגען פון טראַמוויי, און צוגעלאָפן צו אים.

פלוצלינג האָב איך דערזען ה. און ר. און ש. און י. זיי האָבן אַלע געמאַרשירט אויפן טראָטואַר און געזונגען. איך האָב זיי נאָכ־געשריען: האַלאָ מיידלעך! זיי האָבן אויף מיר געקוקט און מיר נישט דערקענט, ווייל איך האָב זיך געענדערט —

און מיט דעם האָב איך זיך אויפגעכאַפּט.

* * *

די לעצטע דריי חלומות געהערן צו איין און דעם זעלבן שילער, דער באַזונדערער אינטערעס צום פילם־טעאַטער דער־קלערט זיך מיט דער פּערזענליכער אַמביציע פון דעם שילער צו אויסוואַקסן אַ באַרימטער פילם־סטאַר. ווידער חזרט זיך איבער דאָס נאָכיאָגן מיידלעך, ווי עס איז געשען אין דעם ערשטן חלום מיטן מיידל נעבן שטוב, וואָס האָט געזאָלט שטילן זיין דורשט און האָט ניט פאַרשטאַנען קיין לאַטיין. דער זעלבער מאָמענט פאַרנעמט אויך אַ חשובן פּלאַץ אין האָליוווד ווו אונזער העלד ראַטעוועט אַרויס אַ מיידל און שלעפּט איר אַוועק פון מיטן צימער, און דאַן די פּערזאָן פון דער שמייכלענדיקער מאַרלען דיטריך, וועלכע דריקט זיין האַנט.

נאָך איין בשותפותדיקע כאַראַקטעריסטיק פאַר די דריי חלומות, איז דער וואַנדערונגס־אינסטינקט. אונזער העלד באַ־זוכט דעם מעלבאָרנער פּאָרט, פון דאָרטן פאָרט ער אַזש קיין האָליוווד, פאַרענדיקט זיינע רייזעס מיט אַ באַזוך קיין תל־אַביב און כאַפּט זיך אויף אין בעט מיט דעם געדאַנק וועגן זיין עקזאַ־מען אין לאַטיין.

* * *

אויך די זאָרגלאָזע חלומות פון די אויסטראַלישע יידישע קינדער האָבן אונז עפּעס צו זאָגן. לאָמיר האָפן, אַז סוף כל סוף וועט מקוים ווערן דער חלום פון די עלטערע, אַז בקרוב וועלן דאָ אַזוי זאָרגלאָז חלומען הונדערטער טויזנטער יידישע קינ־דער — ווי עס חלומען היינט בלויז קוים עטליכע טויזנט.

שעפּערטאָן

אַ געלונגענער עקספּערימענט צו באַזעצן יידן אויף ערד אין אויסטראַליע

פון

יעקב טריוואַקס

אַפילו אין אויסטראַליע איז דאָס נישט אַזוי פּאָפּולער און אַפילו צווישן אחינו בני ישראל, און פאַר אַ גרויסן טייל יידן איבער גאָר דער וועלט, וועט געווים זיין לחלוטין אַ נייעס צו הערן, אַז אין ווייטסטן און יינגסטן קאָנטינענט, אין אויסטראַליע, געפינט זיך אַ יידישער קיבוץ פון אַריבער 100 נפשות, וועלכער באַשטייט כמעט ווי הונדערט פּראָצענט פון בלויז פּויערים (אָדער פאַרמערס בלע"ז).

שעפּערטאָן איז דער נאָמען פון דאָזיקן אָרט. שעפּערטאָן, 113 מייל צפון פון מעלבאָרן, איז די וויכטיקסטע שטאָט פון אַ פּרוכטבאַרן געגענט אין שטאַט וויקטאָריע. עס ליגט ביים טייך גאָלבורן און ווערט דעריבער דאָרט פּאָפּולער געראָפן די הויפּטשטאָט פון גאָלבאָרן־טאָל־פּראָווינץ. די שטאָט גופא איז נישט זייער גרויס. זי האָט אינגאַנצן אַ באַפעלקערונג פון צווישן 6 און 7 טויזנט. נאָר נעמענדיק אין באַטראַכט, אַז די שטאָט האָט זיך מער ווי פאַרטאָפּלט אין באַפעלקערונג פאַר די לעצטע 10 יאָר, קען מען באַקומען אַ באַגריף ווי שנעל אַזאַ יישוב קען וואַקסן. מען דאַרף אויך נישט פאַרגעסן, אַז שעפּערטאָן האָט נישט געהאַט אַזעלכע געלעגנהייטן, ווי אַנדערע שטעט אין וויקטאָריע, וואָס האָבן דורכגעמאַכט די באַוווסטע גאָלד־פיבער־צייטן—דאַרף מען נאָך מער אָפּשאַצן די וויכטיקייט פון געגנט.

שעפּערטאָן ליגט אין אַ צענטער פון אַ זייער פאַרצווייגטן קינסטליכן באַוואַסערונגס־סיסטעם. אומגעפער ביי 40 מייל אַרום שעפּערטאָן פליסן טאָג איין טאָג אויס די וויסנשאַפטליך קאָנט־

ראָלירטע וואַסערן פון די ארומיקע טייכן שטענדיק גרייט צו דינען די דורשטיקע פעלדער, וואָס לעכצן נאָך אַ טרונק, נאָכ־דעם ווי די הייסע אויסטראַליער זון האָט זיי גוט אויסגעטריקנט. און עס פעלט קיינמאָל נישט אויס!

דער קאָלאָניזאַציע סיסטעם אין שעפּערטאָנער אומגעגנט האָט זיך אָנגעפאַנגען פאַר דער וועלט־מלחמה אין יאָר 1914. פאַר יענער צייט איז דער געגנט געווען זייער שיטער באַוווניט. די פאַרמערס האָבן זיך אָפּגעגעבן מערסטנס מיט שעפּסן־צוכט און ווייץ־אינדוסטריע. אָבער דאָס דורכפירן אויף אַ סיסטעמאַ־טישן אופן דעם קאַנאַליזאַציע־סיסטעם, האָט איינגאַנצן געענ־דערט די לאַגע. עס האָט שוין מער נישט געלוינט צו האָדעווען שעפּסן אָדער זייען ווייץ אויף לאַנד, וואָס איז שוין פעאיק גע־וואָרן צו מער אינטענסיווע אַגריקולטור. וועגן קיין טריקעניש איז שוין מער קיין פראַגע נישטאָ!

דאַן הויבט זיך טאַקע אָן די פאַרצעלירונג פון לאַנד (דורך דער רעגירונג) אויף קליינע פאַרמס. דורכשניטליך זענען זיי יעדע ביי 40 אַקערס גרויס. אויף די דאָזיקע קלענערע פאַרמס הויבן זיך אָן צו באַזעצן פיל פאַרמערס און מען הויבט דאַן אָן צו פלאַנצן פרוכט־ביימער. דאָס איז געווען דער אָנהויב פון דער פרוכט־אינדוסטריע אין שעפּערטאָן.

אין יענער צייט איז אויך געמאַכט געוואָרן דער ערשטער פּרווו צו באַזעצן יידן אויף ערד אין וויקטאָריע. אין מעלבאָרן גרינדעט זיך אַ יידישע געזעלשאַפט צו העלפן באַזעצן ניי־גע־קומענע אימיגראַנטן אויפן לאַנד. פיל האָט מיטגעהאָלפן דערצו דער פאַרשטאָרבענער ה׳ האַפעניימער, וועלכער האָט אָפּגעגעבן פיל מי און צייט דעם פּלאַן דורכצופירן. עס קומען טאַקע קיין שעפּערטאָן די ערשטע זעקס יידישע פאַמיליעס, וועלכע זענען די פּיאָנערן פון דאָרטיקן יידישן יישוב.

די דערמאָנטע 6 פאַמיליעס האָבן זיך באַזעצט ביי 3 מייל פון שטאָט. אַלע נאָנטע שכנים. די גרויס פון יעדנס לאַנד איז געווען אומגעפער ביי 40 אַקערס. עס איז געווען ליידיק לאַנד מיט אַ צוזאַמענגעקלאַפּטער (אין פולן זין פון וואָרט...) שטוב,

צוגעשטעלט פון דער רעגירונג. דאָס לאַנד איז פאַרקויפט גע־וואָרן אויף גאַנץ לייכטע באַדינגונגען. עס איז גענוג צו זאָגן, אַז נאָך ביים היינטיקן טאָג צאָלן אייניקע פון זיי פאַרן לאַנד. און די רעגירונג איז גאַנץ ליבעראַל אין דעם הינזיכט.

לייכט איז דאָס באַזעצן זיך נישט אָנגעקומען די נייע פאַרמערס. קיין באַגריף וועגן פאַרמעריי האָבן זיי נישט געהאַט. כמעט אַלע געקומענע פון רוסיש־פּוילישן קליינעם שטעטל (אויך געווען אַ קורצע צייט אין פּאַלעסטינע) — האָבן זיי געהאַט אַ קנאַפּע ידיעה אין הלכות פאַרמעריי. מען האָט צוערשט גע־פלאַנצט בוימער. אָבער דערווייל דאַרף מען דאָך לעבן! און ביז די פרוכט וואַקסט אויס דויערט צווישן 5 און 8 יאָר (לויטן מין פרוכט). האָט מען אַלץ געפרוווט: מען האָט געמאָלקן קי, גע־האָדעוועט קעלבלעך, מען איז געפאָרן יעדן טאָג (אויף אַ וועלאָסיפּעד) ביי צען מייל צו אַרבעטן ביי יענעם, כדי ווי עס איז דורכצושטופּן די צווישנצייט. אָבער עס האָט געלוינט, ווייל אין דער זעלבער צייט האָט מען אויך געקראָגן זייער נוצבאַרע פּראַקטיק. ווי העלדן זענען זיי געשטאַנען אויף די פּאָסטנס און אַלץ אַריבערגעטראָגן. קיין חרטה האָט געוויס קיינער פון זיי נישט.

עס איז אויך געווען נאָך אַ דאגה. אַלע 6 זענען געווען פאַמיליע־מענטשן. עס זענען געווען יונגע קינדער צו ערציען. אמת, אַ אַלגעמיינע ענגלישע פאָלקסשולע איז געווען זייער נאָענט פון זיי. אָבער יידן דאַרפן דאָך אויך אַ אייגענע יידישע ערציאונג. פאַר דער ערשטער צייט האָט מען זיך אַביסל אַליין געמאַטערט און אַליין געלערנט, וויפיל מעגליך, די יונגע קינדער. עס איז אויך געווען די פראַגע פון כשר פלייש. מען האָט געמוזט שיקן קיין מעלבאָרן אויב מען האָט געוואָלט האָבן אַ מיטאָג צו זאַט נאָך אַ שווערן אַרבעטס־טאָג אין פעלד.

אָבער אויך דאָס האָט מען גובר געווען. מען האָט מיט די אייגענע שוואַכע, קרעפטן געבראַכט (מיט 14 יאָר צוריק) צו זיך אַ שוחט, וועלכער איז אויך געווען לערער צו די קינדער. דאָס האָט פיל פאַרלייכטערט דאָס זיין אַזוי אָפּגעריסן ווייט פון

יידישן לעבן. מען האָט אויך ביסלעכווייז אָפּגעקויפט אַ פּלאַץ נאָנט צו די יידישע פאַרמס און אויף דעם אויפגעשטעלט אַ בנין וואָס נוצט ביזן היינטיקן טאָג אַלס די שול צום דאַוונען.

אַזוי איז עס אָנגעגאַנגען פאַר יאָרן און יאָרן. נישט די גרויסע וועלט־מלחמה, נישט די היסטאָרישע אויפטרייסלונגען פון אייראָפּע נאָך דער מלחמה, האָבן פיל געענדערט דעם שטילן גאַנג פון פּלאַנמעסיקן בויען פון אַ נייער היים. אַ היים, וואָס איז אויף אַזוי פיל אַנדערש פון דער פריערדיקער, אַנדערש ווי פון דער גרעסטער מערהייט פון יידישן פאָלק. גלייכצייטיק מיטן לערנען און צוגעוווינען די עלטערעקינדער צום נייעם פאָרם לעבן האָט מען די יינגערע געגעבן אַ העכערע בילדונג. אַלס רזולטאַט האָבן מיר היינט אין שעפּערטאָן אַ יידישן דאָקטאָר, אַ אַפּטייקער, העכערע שולע (גימנאַזיע) לערער, אַ צוקונפטיקן אינזשינער, אַ אַדוואָקאַט און אַנדערע. אַלע קינדער פון די ערשטע יידישע פאַרמערס אין שעפּערטאָן.

ס'קומען די יאָרן 1926־28 פון אַ גרעסערער יידישער איימיגראַציע אין אויסטראַליע. דאַן קומען מער און מער יידן אויך קיין שעפּערטאָן. פיל פון זיי זענען דאָרט געקומען אַלס אַרבעטער ביי די יידישע פאַרמערס. מיט דער הילף פון אַ מעלבאָרנער יידישער הילפס־סאָסייעטי ווערט אויפגעשטעלט אַ „האָסטעל", וועלכער האָט עטליכע צענדליק צימערן. די יידישע יינגעלייט האָבן אַ היים און אַ מער היימיש יידישע סביבה. זיי צאָלן נישט פאַר די צימערן איינגאַנצן. עס הויבט אָן צו פּולסירן אַ מער אַקטיווער יידישער לעבן. מען מאַכט פון צייט צו צייט יידישע צוזאַמענקונפטן און מען פאַרברענגט אויף אַ העכסט־יידישן אופן.

אָבער ווען דאָס פּרוכט־ריסן ענדיקט זיך, פאָרט זיך דער גרעסטער טייל פון די אַרבעטער פונאַנדער, ווייל ווינטערצייט איז נישטאָ אַזויפיל צו טון. דאָך אַ טייל פון זיי געפעלט דאָס דאָרפישע לעבן און זיי באַשליסן צו פאַרבלייבן אין שעפּערטאָן. די יידישע הילפס־סאָסייעטי קומט ווידער צו־הילף און מען קויפט פאַר זיי לאַנד. עס באַזעצן זיך דאַן אַרום 1928 אין שעפּערטאָן פרישע 9 פאַמיליעס. זיי קומט שוין אָן פיל לייכטער,

ווייל אין אַלע פאַלן זענען די פאַרמס שוין אָדער אינגאַנצן אָדער טיילווייז פאַרפלאַנצט. אמת, אַלס אָנפאַנגער און דערצו אָן שום אַנונג אין פּרוכט־גערטנעריי — קומט אָן די ערשטע יאָרן גאַנץ שווער פאַר אָט די נייע פאַרמערס. אָבער אויך זיי בלייבן אַלע טריי אויף זייערע פּאָסטנס. און יעדעס יאָר־קומען צו נאָך און נאָך יידישע פאַרמס אַרום שעפּערטאָן.

עס איז נאָך דאָ גענוג אָרט פאַר פרישע אַזעלכע יידישע פאַ־מיליעס זיך צו באַזעצן אַרום שעפּערטאָן. אַלס באַווייז קען די־נען דער פאַקט, וואָס די שעפּערטאָנער פּרוכט־קאָנסערוון־פאַב־ריק (אגב, די גרעסטע אין דער בריטישער אימפּעריע), איז ביים איצטיקן מאָמענט אין מיטן פון אַ פילפאַכיקן פאַרגרעסערונגס־פּראָצעס. שוין באַלד 6 מאָנאַטן ווי אַריבער 100 אַרבעטער אַרבעטן אָן אויפהער אויף נייע געביידעס און ביים איינשטעלן מאַשינען אין דער דערמאָנטער פאַבריק. עס איז אויך כדאי צו דערמאָנען ווי וויכטיק די פּרוכט־אינדוסטריע איז פאַר אויסט־ראַליע, וואָס די פּראָדוקציע פון קאָנסערווירטע פּרוכט האָט זיך פאַר די לעצטע צען יאָר פאַרגרעסערט פון 1.123.674 קעסט־לעך אין 1926 צו 2.221.429 קעסטלעך אין 1936. און די אינ־דוסטריע וואַקסט נאָך אַלץ. שעפּערטאָנער געגנט איז איינער פון די וויכטיקסטע צענטערס אין אויסטראַליע פון פּרוכט־פּראָ־דוקציע.

ביים היינטיקן טאָג באַטרעפט דער סך־הכל פון לאַנד אין באַזיץ פון אַלע יידישע פאַרמערס אין שעפּערטאָן 1671 אַקערס און די קהילה באַשטייט פון אַריבער 100 נשפות.

עקאָנאָמיש לעבט זיך די שעפּערטאָנער יידן נישט שלעכט. די ערשטע געקומענע פאַרמערס שטייען פינאַנסיעל גאַנץ סאָליד. אָבער אויך די נייערע, וועלכע האָבן זיך באַזעצט מיט 10־9 יאָר צוריק, ווערן פון יאָר צו יאָר אַלץ מער איינגעפונדעוועט. אַזוי אַז עס איז גאָר קיין פראַגע נישט, עמיצער זאָל גאָר קלערן וועגן פאַרלאָזן זיין באָדן. ס'איז כדאי דאָ צו באַמערקן, אַז פאַר דער גאַנצער צייט פון דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין שעפּער־טאָן האָבן נאָר 3 יידישע פאַרמערס פאַרלאָזן דאָס לאַנד. און

דאָס מיט פיל יאָרן צוריק.

דאָס איז עקאָנאָמיש. דאַגעגן געזעלשאַפטליך הינקט שעפערטאָן שטאַרק אונטער. דאָס גאַנצע געזעלשאַפטליכע דאָ באַשטייט נאָר אין דעם וואָס איין ייד גייט פון צייט צו צייט צו־גאַסט צו זיין יידישן שכן. נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס בשכנות פון דער מערהייט פון די יידישע פאַרמערס געפינט זיך אַ פיינער גרוימער קהלישער לאָקאַל „האָסטעל", ווי דאָס ווערט אין שעפערטאָן אָנגערופן, איז שוין דאָרט נישט פאָרנעקומען קיין אַלגעמיינע צוזאַמענטרעפונג זינט עטליכע יאָר. און אַ נויטווענדיקייט דערצו איז דאָ אַ שטאַרקע. עס וואַקסן אונטער יונגע קינדער, וועלכע געפינען זיך דעם גרעסטן טייל פון טאָג אונטער דער השגחה און השפעה פון אָרטיקן אויסטראַליער לערער און שולע און ווערן במילא שטאַרק אַנגליזירט. ווען דאָס קינד קומט אהיים פון שולע קען נישט שטענדיק דער פאַרהאָרעוועטער פאָטער אָדער די מוטער (וועלכע העלפט פיל אויף דער פאַרם) זיך שטאַרק אָפּגעבן מיט דעם. וואָלט אַזאַ שטענדיקער צוזאַמענקומען, ווו קליין און גרויס וואָלטן זיך געפונען אין אַ היימישער יידישער סביבה — פיל מיטגעהאָלפן אַז די יידישע יוגנט זאָל אינגאַנצן נישט ווערן אָפּגעריסן פון די פּראָבלעמען און אינטערעסן פון יידן איבער גאָר דער וועלט.

שבת איז דער מאַרק־טאָג אין שעפערטאָן, אַלע קראָמען זענען אָפן ביז 9 אָוונט, דעמאָלט טאַקע קומען די יידישע פאַרמערס אין שטאָט אריין. אין פאַרשידענע גאַסן קענט איר דעמאָלט זען גרופּקעס יידן, וואָס האָבן זייערע וועכנטליכע באַגעגענישן. אַזעלכע גרופּן קענט איר שבת טרעפן זייער פיל, נישט נאָר יידישע, נאָר פון פאַרשידענע נאַציאָנאַליטעטן. ווייל שעפערטאָן איז אַ אמת קאָסמאָפּאָליטישע שטאָט. איר קענט דאָרט טרעפן איטאַליענער אַלבאַניער, יוגאָסלאַוון, טשעכן, גריכן און פיל אַנדערע. אַ גאַסט קיין שעפערטאָן וואָלט נישט געהאַט צו פיל מי צו געפינען אַ יידן. כמעט אַלע רעדן אַ גוטן זאַפטיקן יידיש און מען שעמט זיך אויך נישט מיט דעם.

די באַציאונג פון די אויסטראַליער שכנים צו די יידי־

שע פאַרמערס איז אַ העכסט־צופרידנשטעלנדע. פיל פון זיי האָבן מיטגעהאָלפן אַז דער יידישער עקספּערימענט אין שעפּער־טאָן זאָל אַזוי געלונגען. די אויסטראַליער פאַרמערס באַציען זיך צו די יידישע ווי גלייכע צו גלייכע. אַלס ביישפּיל קען אי־לוסטרירן דער פאַקט, אַז ווען עס איז פאָרגעקומען אין שעפּער־טאָן אַ יידישע חתונה פון אַ טאָכטער פון אַ יידישן פאַרמער, האָבן די מחותנים איינגעלאַדן צו דער חתונה אַלע זייערע נישט־יידישע שכנים. דאָס זעלבע קומט אויך פאָר פאַרקערט. אויך די באַציאונג פון דער מאַכט צו די יידן איז העכסט־צופרידנשטעל־ענד. זי העלפט דעם יידישן פאַרמער ער זאָל קענען זיך איינ־וואָרצלען אויפן לאַנד פונקט אַזויפיל וויפיל זי טוט עס לגבי דעם אָרטיקן, אָדער נייעם ענגלישן אימיגראַנט. אגב אין שעפּערטאָן אומגעגנט געפינען זיך ענגלישע אַריבערגעקומענע אימיג־ראַנטן און מערסטנס פון זיי געקומענע פון גרויסע שטעט. אַלע־מען העלפט די מאַכט אויף וויפיל עס איז מעגליך.

אין שטאָט שעפּערטאָן גופא געפינען זיך אינגאַנצן 2 יידי־שע פאַמיליעס. ביידע פאַרנעמען זיך מיט קרעמעריי.

אַזוי ווי די אימיגראַציע איז ווידער פיל פאַרלייכטערט גע־וואָרן, האָפן די שעפּערטאָנער יידן, אַז די נייע כוואַליע וועט ווי־דער ברענגען פרישע יידישע תושבים קיין שעפּערטאָן און מיט דעם אַ שטראָם פרישע בלוט — אין וואָס דער שעפּערטאָנער יישוב, ווי אַנדערע אין אויסטראַליע, נויטיקט זיך אַזוי.

בעריק

א נישט געלונגענער עקספּערימענט צו באַזעצן יידן אויף ערד אין אויסטראַליע

פון

נ. ה. ראָזענטהאַל

אַרום דעם יאָר 1927 איז כמעט ווי פּלוצלינג אריינגעקומען קיין אויסטראַליע אַ גרויסע כוואַליע פון יידישע אימיגראַנטן. פון זיי זענען אַן ערך 85 פּראָצענט געקומען קיין מעלבאָרן. דאָס האָט די יידישע קהילה אין מעלבאָרן געשטעלט פאַר זייער ערנסטע פּראָבלעמען. גראַד האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז גאַנץ אויסטראַליע האָט פּונקט אין יענער צייט דורכגעמאַכט אַ שרעקליכן עקאָנאָמישן קריזיס. דאָס האָט נאָך פאַרשווערט די לאַגע לגבי די יידישע אימיגראַנטן. עס איז כמעט געווען אויסגעשלאָסן צו געפינען אַרבעט פאַר די ניי־געקומענע.

אין דעם צוזאַמענהאַנג האָט זיך באַלד געגרינדעט דער „וויקטאָריער יידישער אימיגראַציע־קאָמיטעט". אַלע צווייגן פון דעם יידישן יישוב זענען געווען פאַרטרעטן אין דעם דערמאָנטן קאָמיטעט. דאָס יידישע אימיגראַציע־פּראָבלעם איז געוואָרן אַלזייטיק געפאָרשט און שטודירט און מען איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז די איינציקע לעזונג פון דעם פּראָבלעם, סיי פון דעם שטאַנדפּונקט פון דעם יידישן יישוב, סיי פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער אויסטראַלישער רעגירונג, ליגט נאָר אין אַ באַזעצונג אויפן לאַנד.

באַלד דערויף איז געגרינדעט געוואָרן דער „אויסטראַלישער טראַסט צו באַזעצן יידן אויף ערד", זיין ציל איז געווען: „צו לעזן דעם פּראָבלעם פון דער יידישער אימיגראַציע דורך איינאָרדנען נייע תושבים אַלס עופות־פאַרמערס, גרינוואַרק־געַרטנערס, מילכיקערס, אויבס־געַרטנערס און אַלערליי אַנדערע אַגריקולטורעלע פאַרמערס, סיי איינצל סיי שותפותדיק". דער

„טראַסט" איז געוואָרן רעגיסטריט מיט אַ קאַפּיטאַל פון 50,000 פונט, וואָס מען האָט געהאָפט צו באַקומען דורך פּריוואַטע סובסקריפּציעס. אַ פאַרוואַלטונג איז אויסגעקליבן געוואָרן. דער פּאָרזיצער איז געוואָרן דר. א. ע. דזשאַנעס, לוי מאָרריס איז קאַסירער און נ. ל. קאַניעווסקי איז געוואָרן ערן־דירעקטאָר פון דעם עקזעקוטיוו. אַ פאָרשונגס־קאָמיטעט פון עקספּערטן איז געוואָרן איינגעשטעלט. זיין אויפגאַבע איז געווען אויסצופרעגן די קאַנדידאַטן אויף צו באַזעצן זיך אויף דער פאַרם, אויסצופאָרשן זייער פאַרטרויענסווערדיקייט, זייער צוגעפּאַסטקייט, זייערע פאַרמערישע דערפאַרונגען. די אויפגאַבע פון דעם פאָרשונגס־קאָמיטעט איז אויך געווען פאָרצולייגן געהעריק לאַנד צום איינקויף. די פאַרוואַלטונג איז געוואָרן באַפולמעכטיקט אויסצוצאָלן יעדן אויסגעפרעגטן און רעקאָמענדירטן דורך דעם אויספאָרשונגס־קאָמיטעט קומענדיקן פאַרמער אַ סומע, וואָס זאָל נישט איבערשטייגן 300 פונט. די באַדינגונג איז געווען, אַז דער באַטרעפנדיקער מוז אויך פון זיינע אייגענע פאַנדן צושטעלן אַ סומע פון 50 פונט און חוץ דעם מוז ער שוין האָבן נישט ווייניקער ווי זעקס חדשים ערפאַרונג אַלס לאַנד־אַרבעטער. די באַדינגונגען וועגן דער ערפאַרונג אויפן לאַנד זענען געהעריק און פּאַסיק אויסגעאַרבעט געוואָרן, אַזוי אויך די באַדינגונגען פון דעם צוריקצאָלן די אויסגעליענע סומען.

די ערשטע אַרבעט, וואָס דער טראַסט האָט געטון איז געווען צו בויען אין שעפּערטאָן (זע ספּעציעלן אַרטיקל פון י. טריוואַקס — רעד. פון אויסטר. ייד. אַלמאַנאַך) אַ פּאַסיקע היים פאַר פּערזאָנען, וואָס ווילן זיך אויסבילדן אין דעם דאָזיקן פון פריער עקזיסטירנדיקן יידישן לאַנד־יישוב. אין דעם פּרט האָט צוגעהאָלפן די וויקטאָריער יידישע באַגריסונגס־געזעלשאַפט (וועלקאָם־סאָסייעטי). די געביידע האָט אָפּגעקאָסט אַן ערך 1000 פונט. אַזוי גיך די היים איז געגרינדעט געוואָרן האָט זיך באַלד דערפילט אין מעלבאָרן אַ פאַרלייכטערונג פון דער לאַגע פון די יידישע אַרבעטסלאָזע. אַ מאַן הונדערט האָבן געפונען באַשעפטיקונג אין דעם שעפּערטאָנער דיסטריקט.

דער צווייטער שריט פון דעם דערמאָנטן טראַסט איז גע־
וועזן צו געפינען אַ פּאַסיקן פּלאַץ, ווו דער יישוב זאָל ווערן גע־
גרינדעט. בעריק איז אויסגעקליבן געוואָרן. ערשטנס דערפאַר
ווייל דאָרט האָט מען גערעכנט צו באַזעצן וואָס מער פאַר־
מערס מיט דער קליינער סומע, וואָס איז געווען צו דער דיס־
פּאָזיציע פון דעם טראַסט. צווייטנס האָט מען גענומען אין באַ־
טראַכט די נאָענטקייט פון מעלבאָרן — ארום 20 מייל — דאָס
האָט געגעבן גרעסערע מעגליכקייטן פאַר קאָנטראָל און אָנווייז־
זונגען מצד דעם טראַסט. דריטנס האָט מען זיך באַשלאָסן אויף
גרינוואַרק־גערטנעריי און עופות־פאַרמעריי, מחמת דער מאַרק
איז אין יענער צייט געווען ממש פאַרוואָרפן מיט אויבסט,
געווען דעמאָלט אַ צייט פון אַ שרעקליכער איבערפּראָדוקציע,
און ביי גרינוואַרק און עופות האָט מען געקענט גיכער האָפן אויף
רווחים און אויף אַן אומקערן זיך פון די אינוועסטירטע קאַפּי־
טאַלן. חוץ דעם זענען די פאַרמערס אין בעריק געווען אין אַ
זייער גוטער לאַגע מחמת דאָס וואַסער אַהין איז רעגולירט מיט
רערן און מען איז אומאָפּהענגיק פון זיצן און קוקן אין הימל
אריין און וואַרטן אויף רעגן, וואָס דאָס איז אין אַ גרויסער
מאָס אַן אויסטראַלישע ספּעציאַליטעט. רעגירונגס־עקספּערטן
פלעגן רעגולער באַזוכן די פאַרמערס אין בעריק און געבן זיי
געהעריקע פאַכמענישע עצות.

אַן אָנהויב איז געמאַכט געוואָרן מיט אַכט פאַרמערס. אַ גע־
זעלשאַפטליכער צענטער איז אויפגעבויט געוואָרן. דאָרט איז גע־
וועזן אַ פּלאַץ אויף צו דאַוונען און אַ זאַל אויף פאַרווייַלונגען.
דער טראַסט איז באַלד געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז אויב
ער מיינט עס ערנסט מיט דעם פאַרבלייבן פון די פאַרמערס
אויפן אָרט, מוזן זיי פאַרזאָרגט ווערן מיט סאָציאַלע און געזעל־
שאַפטליכע איינאָרדנונגען. אַ פרויען־הילפס־קאָמיטעט האָט זיך
ארגאַניזירט אין מעלבאָרן און האָט זיך באַזונדערס פאַרנומען
מיט די פרויען און טעכטער פון די בעריקער פאַרמערס.

די צאָל פון די יידישע פאַרמערס אין בעריק האָט גענומען
וואַקסן און אין איין מאָמענט דערגרייכט די הויך פון 32 ווירט־

שאַפטן. אָבער מיט דער צייט האָט דער יישוב אָנגעהויבן צו פאַלן. איין יישובניק נאָכן צווייטן איז אַוועק. אַ טייל פון זיי אַוועק קיין שעפּערטאָן און האָט זיך אָנגעשלאָסן אָן דאָרטיקן אַג ריקולטורעלן יישוב, אַנדערע ווידער זענען אַוועק קיין מעלבאָרן און האָבן זיך גענומען צו מסחר. היינטצוטאָג איז בלויז איין איינציקער יידישער יישובניק געבליבן אין בעריק...

פון דעם שטאַנדפּונקט פון באַזעצן יידן אויף ערד אין אויסטראַליע מוז מען אָפּנהאַרציק צוגעבן, אַז בעריק איז געוועזן אַ קאָמפּלעטער דורכפאַל. פאַרשטייט זיך, אַז עס איז זייער לייכט צו זיין אַ חכם נאָך דער מעשה. היינטצוטאָג איז עס זייער לייכט פאַר אונז אויפצווייזן די טעותים, וואָס זענען געמאַכט גע־וואָרן און זאַכן, וואָס זענען געטון געוואָרן און מען האָט זיי לייכט געקאָנט אויסמיידן. אויב עס זאָל מיר ערלויבט זיי אויס־צודריקן מיין מיינונג, די מיינונג פון איינעם, וואָס האָט געהאַט די געלעגנהייט זיך גוט צוצוקוקן צו דער אינערליכער אַרבעט פון דעם טראַסט, וואָלט איך געזאָגט, אַז אין דער סאַמע ערש־טער רייע איז די סיבה פון דורכפאַל געוועזן די אומפאַרלאָזבאַר־קייט פון די עצות, וואָס זענען געגעבן געוואָרן מצד די עקס־פּערטן עצה־געבער פון דער וויקטאָריער רעגירונג. און גראַד צו זייער וואָרט און עצה האָט דער טראַסט ממש אַרויפגעקוקט וואַרטנדיק אויף פירונג און אינפאָרמאַציע. די צווייטע און נישט קיין מינדערע סיבה איז געוועזן דער צוזאַמענברוך פון די פּרייזן פון די פּראָדוקטן פון ערשטן געברויך אין אויסטראַליע. וואַר־שיינליך האָט גראַד די צווייטע סיבה געשפּילט אַן אַנטשיידנ־דיקע ראָלע אין דעם דורכפאַל. נאָר אין די לעצטע עטליכע חדשים פון דעם יישוב האָט זיך געלאָזט פילן אַן אָפּפרישונג פון דעם מאַרק פון די יאָרן פון דער דעפּרעסיע, וואָס האָט ממש דערדריקט די אויסטראַלישע פּראָדוצענטן פון אַרטיקלען פון דעם ערשטן געברויך. דאָס איז געוועזן דאָס גרויסע שלימזל פון די יידישע יישובניקעס אין בעריק, אַז זיי האָבן געגרינדעט זייער פאַרם פּונקט אין יענער צייט, ווען דער קריזיס האָט זיך ווי אַ כמאַרע פינצטער גענומען לייגן איבער דעם ווירטשאַפט־לעבן אין אויסט־

דאַליע. חוץ דעם קאָלאָסאַלן געלטפאַרלוסט, וואָס איז נאַטירליך אַנשטאַנען צוליב דעם צוזאַמענברוך פון בעריק, איז נאָך גע־וועזן אַן אַנדערע צרה, די צרה פון געבראָכענע הערצער און פאַר־לוירענע האָפנונגען פון יענע, וואָס האָבן אין דעם דאָזיקן בעריק אַריינגעלייגט אומזיסטע שווערע יאָרן פון האָרעוואַניע. פון איין זייט לאַנד־שטיקער, אָנגעוויזן דורך עקספּערטן עצה־געבער אָבער נישט צוגעפּאַסטע פאַר דעם צוועק, פאַר וועלכע מען האָט זיי געדאַרפט באַנוצן, פון דער אַנדערער זייט פּרייזן, וואָס זענען געוועזן אַזוי נידריק, אַז עס האָט שוין בעסער געלוינט צו לאָזן די פּראָדוקטן פוילן אין דער ערד — וואָסזשע דאַרף מען זיך דאָ חידושן אַז דער קליינער יידישער יישוב אין בעריק איז אַזוי גיך אונטערגעגאַנגען! דאָס מעלבאָרנער יידנטום האָט פאַר דער דאָ־זיקער טרויעריקער דערפאַרונג באַצאָלט נישט ווייניקער ווי אַ סומע פון 8000 פונט. דער גרעסטער אינדיווידועלער בייטראַג צו דער דאָזיקער סומע איז געוועזן פון ס. קיט, עס איז געוועזן אַ סומע פון 1250 פונט. אויך די מלוכהשע „טייכן און וואַסער־קאָמיסיע", אויך די „פאַרוואַלטונג לטובת געשלאָסענע לאַנד־ווירטשאַפטן" — ביידע מצד דער וויקטאָריער מלוכה — האָבן נישט ווייניק דערלייגט צום עסק.

נאָר קומענדיק צו אַ שלום מוז איך איבערחזרן, וואָס איך האָב שוין פריער געזאָגט, אַ די סיבות פון דעם דורכפאַל דאַרף מען נישט זוכן דוקא צווישן די פאַרמערס און תושבים, אויך נישט צווישן די מיטגלידער פון דער פאַרוואַלטונג פון דעם טראַסט. דער דורכפאַל איז אין דער אמתן געוועזן אַ טייל פון די קאָלאָסאַלע פאַרלוסטן, וואָס האָבן אין יענער צייט באַצווינ־גען און פאַרניכטעט, געטריבן צו באַנקראָט און אונטערגאַנג פאַרמערס מיט אַ סך אַ גרעסערער דערפאַרונג, ווי די פּאָר יידי־שע יישובניקעס אין בעריק. אָט יענע פאַרלוסטן, וואָס האָבן שיר נישט אונטערגעבראַכט די גאַנצע עקאָנאָמישע סטרוקטור פון דעם שטאָט וויקטאָריע. אויב די רעגירונג איז געוועזן געצוווּנגען אויסצומעקן קאָלאָסאַלע אוואַנסן, וואָס זי האָט געגעבן אַלערליי פּראָדוצענטן פון אַרטיקלען פון ערשטן געברויך, כדי צו פאַר־

לייכטערן זיי איבערצולעבן די ערשט דורכגעמאַכטע שרעקליכע צייט פון אַ קריזיס — וויאַזוי האָט מען געקענט דערוואַרטן, אַז דוקא דער יידישער יישוב אין בעריק וועט זיך אַנטקעגנשטעלן און איבערלעבן דעם שטורם?!

אַז דער דאָזיקער אומגליקליכער און דורכגעפאַלענער יישוב האָט פאָרט אויסגעהאַלטן אַזוי לאַנג ווי ער האָט אויסגעהאַלטן אין אַזעלכע באַדינגונגען איז דאָס אַ סימן פון אויסערגעוויינלי־כער געדולד ביי די יישובניקעס, איז דאָס אויך אַ קאָמפּלימענט פאַר די, וואָס האָבן אויף זיך גענומען די מי זיי צו העלפן.

(איבערזעצט פון ענגליש.)

דער פּיאַנער

דערציילונג

פון

פּנחס גאָלדהאַר

ס ענדי אָ׳בדייען, אַ הויכער אירלענדער מיט אַ לאַנגער נישט־ראַזירטער גאָמבע, האָט מיטן פוס אַוועקגעשאַרט אַ קופּע אָפּגעשונדענע, פאַרבלוטיקטע קראָליק־פעלעבלעך, וואָס ער האָט געהאַלטן ביים ארויפציען אויף דראָטענע רעמלעך צום טרוקענען. ער האָט זיך אויפגעשטעלט מיט רעומאַטישער שווערקייט פונם נידריקן, איבערגעקערטן קעסטל, אויף וועלכן ער איז געזעסן און, אויסלענגערנדיק זיך מיט דער גאַנצער הויכקייט פון זיין ביינערדיקן גוף, איז ער מיט אַ טיפן, גע־שמאַקן געניץ צו צום פענצטער.

אין דרויסן האָט דער טריבער, אויסטראַלישער האַרבסט־טאָג געהאַלטן ביים פאַרגיין. עס האָט אָן אויפהער געגאָסן אַ דינער, קאַלטער רעגן. דער גראָ־פאַרוואָלקנטער הימל איז שווער געהאָנגען איבער די דורכגעווייקטע, בלאָטיק־שוואַרצע פעלדער. עטליכע שיטער־צעוואָרפענע פאַרם־הייזלעך האָבן זיך פאַרוואָר־לאָזט געהויקערט אין דער ווייטקייט, און די בלעכענע קעסלען, אין וועלכע די אויסטראַלישע פאַרמערס זאַמלען דאָס רעגן־וואַ־סער, זענען ווי בייזע שומרים געשטאַנען ביי יעדן הייזל און מיט זייער בייכיקער רונדיקייט קאַלט געגלאַנצט מיט אַ זשאַווערדיקן אָפּשיין אין דער רעגנדיקער גראָקייט אריין. אַ סטאַדע שעפּסן האָט זיך געטונקלט פון דער ווייטנס, און די ענג־צונויפגעטוליע־טע וואָליקע שעפּסן־רוקנס האָבן זיך הויקערדיק געכוואַליעט, ווי אַ שטיק וואָלקן־פּלאַכטע פון הימל אַראָפּ. אַ פּאָר יתומדיקע עקאַליפּטן האָבן וויסט געשאָקלט אַנטקעגן דעם נידעריקן הימל מיט זייערע שיטערע צווייגן, און אין דעם געדיכטן רעגן האָט זיך אַלץ געזען, ווי דורך אַ גלעזערנער זיפּ, וואָס האָט כסדר

געציטערט און זיך פונאַנדערגעבלאָזן אין ווינט.

אַ׳ברייען איז אַ ווײַלע געשטאַנען ביים פענצטער און מיט אָנגעכמורעטע אויגן ארויסגעקוקט אין דרויסן.

— אַ ברודיק וועטער, — האָט ער אַ זאָג־געטון אָפּווישנ־דיק מיט זיין שווערער אָדערדיקער האַנט דאָס פאַרלאָפענע פענצטער. — עס וועט דאַכט זיך רעגענען אַ גאַנצע נאַכט.

— ביי מיר שטייט דאָס גאַנצע פעלד אונטערן וואַסער, — האָט מיט אַ יאושדיק קול געזאָגט סעם ראָטמאַן, אַ יידישער פאַרמער, אַ׳ברייענס שכן, וועלכער איז געזעסן האַרט ביים קאַ־מין און פאַרזאָרגט געקוקט אויף דעם פייער, וואָס האָט מיט זיין וואַרים־רויטן אָפּשיין זיך אָפּגעשלאָגן אויף זיין אויסגע־צערט, ביינערדיק פּנים, אויף וועלכן עס האָבן זיך שוואַרץ גע־בערשטלט אַ פּאָר האַרטע, געדיכטע ברעמען.

— נישט קיין וווּנדער, סעם, — האָט אַ׳ברייען אים מוסר־דיק געענטפערט. — כ׳האָב אייך כסדר געוואָרנט, אַז עס איז אומזיסטע אַרבעט עפּעס צו פאַרזייען. ס׳אָרט איז נידעריק.

— כ׳האָב אַליין גאַנץ גוט געוווּסט דערפון, — האָט אים סעם אומגעדולדיק איבערגעשלאָגן. מיין אַרבעט איז מיר נישט קיין שאָד. עס גייט מיר וועגן עפּעס אַנדערש, סענדי.

— כ׳ווייס, כ׳ווייס! — האָט דער אירלענדער חוזקדיק אַ שמייכל געטון. — איר האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַריין אַ נאַרישע פאַנטאַזיע, נאָר איר וועט זיך אויסניכטערן מיט דער צייט, „נעווער־מאַינד"...

— וואָס פאַרא פאַנטאַזיע איז עס? — האָט מיט היץ אויס־גערופן סעם, נישט באַמערקנדיק אַ׳ברייענס חוזק. — הונדער־טער פאַמיליעס קאָן מען דאָ, אין דער געגנט באַזעצן, אַ גרויסן יישוב אויפשטעלן. טויזנטער אַקער פעט און פרוכטבאַר לאַנד פּוסטעווען דאָ. דער גאַנצער שטח כמעט ביז אַדעלאַיד איז פאַר־נומען מיט שעפּסן־פאַרמערס. די שעפּסן קאָן מען דאָך אַריבער־פירן העכער צו צפון אַרויף, צו עלים ספּרינגס צו, און דאָ מאַכן פּלאַץ פאַר אַ גרויסן „סעטלמענט". וואָלטן מער פאַר־מערס נאָכגעטון מיין ביישפּיל און זיך דאָ באַזעצט, וואָלט שוין

די רעגירונג געמוזט עפּעס טון אָפּצוציען ס'וואַסער.

— דאָס וואָלט זיך געלאָזט טון, — האָט אַ'ברייען ישובהדעתדיק געענטפערט, צוגייענדיק צום קאַמין און אויפשאַרנדיק דאָס פייער, וואָס האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ געלן פלאַם, פונאַנדערוויסנדיק די בין־השמשותדיקע טונקלקייט, אין וועלכער דאָס קליינע שטיבל האָט שוין אָנגעהויבן צו פאַרזינקען. — פון וואַנען אָבער וועט איר נעמען די מענטשן, וואָס זאָלן וועלן זיך דאָ באַזעצן? — האָט ער ווייטער געצויגן. — די רעגירונג וועט קיין פּעני זיך נישט לאָזן קאָסטן, איידער עס וועט דאָ נישט זיין קיין „סעטלמענט".

—— דעריבער טאַקע האָב איך זיך באַזעצט דאָ אין דער ווילדערניש. כ'זאָל נאָר האָבן איין גוט גערעטעניש, און עס זאָל זיך ביי מיר אָפּשטעלן נאָר אַ קליין ביסל געלט, וואָלט איר שוין געזען, ווי דער גאַנצער יידישער „סעטלמענט" וואָלט אַהערצו געקומען צו לויפן. דעם יידישן „סעטלמענט" וויל איך אַהערצו ברענגען. וואָס פאַראַ באָדן האָבן זיי דאָרט? לויטער זאַמד. דאָס באַמיסטיקן קאָסט זיי דאָך אָפּ אַ פאַרמעגן. די באַן גייט דאָרט אדורך, מיינען זיי, אַז דאָס איז דאָס גאַנצע גליק. דאָס לאַנד ארום דעם „סעטלמענט" איז טאַקע דעריבער טייער, און יעדער שפּאַן ערד איז שוין דאָרט פאַרנומען. נישטאָ קיין אָרט פאַרן „סעטלמענט" זיך פונאַנדערצושפּרייטן. און דאָ, אינגאַנצן אַ דריי מייל ווייטער, פּוסטעווען טויזנטער אַקער גוט און ביליק לאַנד. ס'וואָלטן נאָר עטליכע פאַרמערס אַהערצו געקומען, וואָלטן שוין די איבריקע נאָכגעגאַנגען. נאָר איין מזלדיקן שניט איך זאָל האָבן, האָט איר דאָ גלייך אַ האַלבן יידישן „סעטלמענט".

דער אירלענדער האָט חידושדיק אָנגעקוקט סעמען.

— וואָס גייען אייך אַזוי שטאַרק אָן די יידן פון „סעטלמענט"? זיי טוען ווי זיי פאַרשטייען. וועמעס „ביזנעס" איז עס?

— וואָס הייסט, וועמעס „ביזנעס" דאָס איז? — האָט סעם זיך אויפגעכאַפּט און אין זיין שטים האָט זיך פאַרגנבעט אַן אָפּקלאַנג פון גמרא־ניגון וואָס האָט מאָדנע פרעמד אָפּגעהילכט אין

דעם גויאיש־רויען, פּויערישן חלל פון דער שטוב. — נישט נאָר די יידן פון „סעטלמענט" וואָלט מען דאָ געקאָנט באַזעצן, נאָר אויך אַ סך, אַ סך יידן, וואָס ווערן פאַרשוואַרצט אין די שטעט, און פינצטערן אָפּ זייער לעבן דאָרט אָן שום נוצן פאַר זיך און פאַרן לאַנד. אַ גרויסן יידישן „סעטלמענט" וואָלט מען דאָ גע־קאָנט אויפבויען. קיין פּלאַץ פעלט נישט דאָ.

— וועגן אַזעלכע זאַכן דאַרף מען זיך זאָרגן אין קענבעראַ, — האָט דער אירלענדער אומגעדולדיק אַ קוועטש געטון מיט די אַקסלען. — עס זיצן דאָרט מיניסטאָרן, וואָס דאָס איז זייער „דזשאַב". מיר, פּשוטע מענטשן האָבן גענוג אייגענע דאַגות.

— הער־אויף אַזוי צו רעדן, „דערדי"! — האָט זיך נישט דרייסט אָנגערופן דזשין, אַ מיידל פון אַ יאָר ניינצן, וועלכע איז די גאַנצע צייט געזעסן שווייגנדיק ביים טיש און עפּעס גע־שטריקט פון רויטער וואָל. — דו דאַרפסט נישט רעדן אַזוי צו מיסטער ראָטמאַן!... ער וויל אויפטון אַ וויכטיקע זאַך. ער איז אַ פּיאָנער, אַ ריכטיקער אויסטראַלישער פּיאָנער. דו וואָלסט אים בעסער געהאָלפן אַנשטאָט אים אָפּצוקלאַפּן פון מוט.

— האָ, האָ, האָ! — האָט אָ׳ברייען זיך ברייט פונאַנדער־געלאַכט. — דו נעמסט זיך צופיל אָן פאַר מיסטער ראָטמאַן, דזשין... עס איז פאַרדעכטיק... — האָט ער כיטרע אַ ווונק געטון צו סעמען. — „באַט נעווער מאַינד". מיסטער ראָטמאַן ווייסט, אַז איך בין אים אַ גוטער פריינט. ער איז „דינקום", און אַזעל־כע האָב איך ליב.

— האָסט מאָדנע ליב מענטשן, איז דזשין ווייכער גע־וואָרן. — האָסטו עמיצן ליב, האַלטסטו אים אין איין זידלען און מוסר־זאָגן. צו דער מאַמען, ווען זי האָט געלעבט, ביזטו אויך אַזוי געווען, און צו מיר ביסטו אויך אַזוי!...

— „שאַר־אַפּ", מיידל! לערנען וויל זי מיך גאָר! — האָט דער אירלענדער מיט געמאַכטער שטרענגקייט זיך צעבייזערט, און נאָך אַ ווייל שטילשווייגן מיט ברייטן זשעסט צוגעגעבן: — שטעל אַוועק אויפן טיש אַ פלאַש „לאַגער", וועלן מיר אויס־טרינקען מיט מיסטער ראָטמאַן אויף פריינטשאַפט. אַן אמתדיק

וואָרט איז שטענדיק אַביסל האַרב, ווי אַ גוט גלאָז ביר, נישט אמת, סעם?

דזשין האָט זיך אויפגעהויבן און ארויס פון שטוב. אַ׳־ברייען האָט איר נאָכגעקוקט מיט ליבנדיקע, צעשמייכלטע אויגן און געשאָקלט מיטן קאָפּ:

— אמתדיק „אייריש" בלוט אין איר: קאָן נישט פאַרליידן קיין עולה, און פאַר אַ רעכטן מענטשן וועט זי זיך לאָזן דעם האַלדז שניידן... פּונקט אַזוי ווי איך, — האָט ער אַ זעלבסטצו־פרידענער אַ קרעכץ־געמון.

דזשין האָט אריינגעבראַכט ביר און גלעזער. אַ׳ברייען האָט מיט פייערליכקייט אָנגעגאָסן פאַר אַלע דריי און אויפהויבנדיק זיין גלאָז הויך אויסגערופן:

— „גוד־לאַק", סעם! איך ווינטש דיר אַ גוט גערעטעניש און טויזנטער יידישע פאַרמערס ארום און ארום. זאָל לעבן „אייר־לענד"!

ער האָט מיט הנאה אָפּגעזופּט פון גלאָז, מיט הרחבה זיך צעשפּאַרט אויף זיין שטול און קוקנדיק אַ ווייל אויף סעמען מיט אויפמערקזאַמקייט, גלייך ער וואָלט זיך פאַרנומען אים דורכצוליקן דורך־און־דורך, געזאָגט:

— מאָדנע מענטשן זייט איר, יידן, אומרואיקע, שטענ־דיק פאַרזאָרגטע, ערנסטע. פאַרוואָס נעמט איר נישט דאָס לעבן פּשוט, אַזוי ווי עס איז? צו וואָס פאַרלאַנגען פון זאַכן, מער וויפיל זיי קענען געבן? אָט איר אַליין: איר זייט געוואָרן אַ פאַר־מער, דאָס איז אָלרייט, זייט אַ פאַרמער. איר מאַכט אָבער פון אייערע פּאָר אַקער לאַנד אַ גאַנצע פּאָליטיק. און דאָס ערגסטע, וואָס די פּאָליטיק איז ביי אייך דער עיקר, און די פאַרם גופא צוזאַמען מיט אייער גאַנצער אַרבעט — נאָר אַ נעבנזאַך. דאָס איז...

דזשין האָט מיט פאָרוורף אַ קוק געטון אויף איר פאָטער. ער האָט דעם בליק אויפגעכאַפּט און מיטאַמאָל אָפּגעהאַקט זיינע רייד. ער האָט זיך אָנגעגאָסן אַ פריש גלאָז ביר, עס אריינגע־זופּט אין איין אָטעם און אָפּווישנדיק זיך די ליפּן עטוואָס אָנ־

געשטרענגט געוואָרפן זיינע בליקן דאָ אויף סעמען, דאָ אויף זיין טאָכטער. עס איז געווען קענטיק, אַז ער שטרענגט זיך אָן עפּעס צו זאָגן.

— הערט סעם! — האָט ער ענדליך, אָנטוענדיק זיך אַ כוח, אויסגערופן: — איך האָב פאַר אייך אַ ביזנעס: מאַכט מיט מיר שותפות. עס איז אַ גוט יאָר אויף קראָליקעס. מען קאָן מאַכן געלט. איך וויל פון אייך גאָרנישט. העלפט מיר בלויז צו, מיר וועלן עס מאַכן „פיפטי־פיפטי". דער ווינטער רוקט זיך ערשט אָן, און ביזן זומער וועלן מיר ביידע האָבן צו מינדעסטנס צוויי הונדערט פונט אין טאַש. וואָס זאָגט איר דערצו?

סעם איז געוואָרן אַביסל צעטומלט.

— איך... איך ווייס אַליין נישט... — האָט ער אין פאַר־לעגנהייט געשטאַמלט. — מען דאַרף עס איבערקלערן... עס איז אַזוי פּלוצלינג...

— וואָס איז דאָ פאַרהאַן איבערצוקלערן? — האָט אָ־ברייען אומגעדולדיק אים איבערגעשלאָגן. — פון אייער פאַר־מעריי, סעם, וועט גאָרנישט אַרויסקומען. איר מאַטערט זיך דאָ אומזיסט...

סעם האָט געמאַכט אַן אומגעדולדיקע באַוועגונג. דער איר־לענדער האָט אים אָבער אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנט און בעת מעשה אַ קוק געטון אויף דער טאָכטער. זי האָט באַמערקט זיין בליק און פאַרשעמט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ. זיינע אויגן האָבן אַ פינקל־געטון מיט קלוגן, פאָטערליכן מיטגעפיל און ער האָט אַ פעסטן דריק געטון סעמס האַנט.

— „קאָם־אָן, באָי"! — האָט ער גענומען צודרינגליך ווייטער רעדן. — זאָגט יאָ, און דאָס געשעפט איז שוין געמאַכט. אָט די אַלע פעלן, וואָס איר זעט דאָ אין שטוב, גייען אויך אַריין אין שותפות. איר האָט אַ גוטן „טשענס" סעם!

— איך ווייס אַליין נישט, וואָס צו זאָגן, — האָט סעם פאַרלוירן געשטאַמלט. — איך מוז זיך נאָך איבערלייגן. אַ שאָד מיר אָפּצולאָזן די פאַרם, דעם אמת געזאָגט. איך האָב אַ סך אַרבעט אין איר אַריינגעלייגט, און עס איז אַ שאָד. איך וועל

זיך נאָך מיישב זיין.

אַ׳ברייען האָט מיט אַנטוישונג אָפּגעלאָזט סעמס האַנט. אין דער שטוב איז געבליבן הענגען אַן אומבאַקוועמע, אָנגעצויגענע שטילקייט. ער האָט אַ זייטיקן קוק געטון אויף דער טאָכטער, וועלכע האָט שטיל אַוועקגעדרייט פון אים דעם קאָפּ.

— זי איז פאַרליבט אין דעם „דזשו" נישט אויף אַ שפּאַס, — האָט ער מיט ווייטיק געטראַכט — און ער? ווער קאָן דער־גיין, וואָס אַ „דזשו" האָט אין זינען? מיט מיין אריינמישן זיך מיט מיין צושטיין צו אים, וועל איך, זעט־אויס, גאָרנישט העלפן. איך באַליידיק בלויז דאָס מיידל דערמיט!...

סעם האָט אויף זיך שווער געפילט דאָס געשפּאַנטע שטיל־שווייגן. ער האָט זיך אויפגעשטעלט פון אָרט און ווי פאַרשול־דיקט זיך בלאַס אָנגערופן:

— צייט צו גיין. מען דאַרף די קו אויסמעלקן און אָנפּאַ־שען. זי וואַרט אויף מיר אַ הונגעריקע.

— איך זיץ און פּלוידער, — האָט זיך אויך אַ׳ברייען אויפ־געכאַפּט מיט איבערגעטריבענער איילעניש פון זיין אָרט. — די דינגאָס מיט די פוקסן וועלן מיר דערוויל אויפפרעסן די גע־פאַנגענע קראָליקעס. קומט, סעם.

— יעדנפאַלס דאַנק איך אייך פאַר אייער פריינטשאַפט, סענדי, — האָט סעם אומדרייסט געזאָגט. — איך וועל אייער פאָרשלאַג גוט באַטראַכטן.

— צו יעדער צייט, סעם! מיין וואָרט בלייבט וואָרט.

סענדי האָט אַראָפּגענומען פון וואַנט אַ זאָטל, פאַרוואָרפן אים אויפן אַקסל, און מיט דער פרייער האַנט גוט־ברודעריש אַ קלאַפּ־געטון סעמען אויף דער פּלייצע.

— איר זייט אַ שווערער מענטש, סעם — האָט ער מיט אַ גוטמוטיקן פאָרוורף געזאָגט — אָבער אַן ערליכער זייט איר, און דאָס איז ביי מיר דער עיקר. „וועל, דזשין, טשיריאָ!" — האָט ער זיך אויסגעדרייט צו דער טאָכטער: — דאָס עסן זאָל זיין אָנגעגרייט אויפן טיש, ווען כ׳וועל זיין צוריק, געדענק. און אַ פּלאַש ביר זאָלסטו אויך נישט פאַרגעסן, כע, כע!...

ביידע מענער זענען ארויס פון שטוב. ארויסגייענדיק האָט סעם נישט ווילנדיק זיך אומגעקוקט אויף דזשינען און געכאַפּט אויף זיך איר בליק, אַ פאַרבענקטן און אַ טרויעריקן.

*

סעם איז געווען ביי אויף זיך אליין. ער איז אַן אָנגעכמאַרעטער געשטאַנען ביים איינציקן פענצטער פון זיין אָרים, פון בלעך צונויפגעשלאָגענעם פאַרם־הייזל און ארויסגעקוקט אויף דעם רעגנדיקן דרויסן, ווו עס האָט שוין אָנגעהויבן צוצופאַלן די נאַכט. אין דער אומגעלומפּערט־גרויסער, פּוסטער שטוב, וואָס האָט גיכער אויסגעזען ווי אַ שטאַל, איז שוין געווען גוט פינצטער, און בלויז דאָס רויט־צעגליטע רייפל פון אַ פּרימוס־מאַשין, אויף וועלכער עס האָט זיך עפּעס געקאָכט אין אַ טעפּל, האָט בייז און דראָענדיק געגלאָצט אין דעם פינצטערן חלל אריין. אין דער שטוב איז שווער געהאָנגען אַן אומהיימליכע פּוסטקייט, פון די בלעכענע ווענט און פון דאַך, איבער וועלכע עס האָט געדיכט און הילכיק געפּייקלט דער רעגן, האָט געבלאָזן מיט עלנט און פייכטער קעלט. דער פאַרנאַכט האָט דורכן פענצטער זיך געטונקלט וואָס אַמאָל שוואַרצער און געדיכטער, און ערשט ווען די שויבן זענען איינגאַנצן שוואַרץ געוואָרן, און די נאַכט אין דרויסן האָט אַלץ איינגעוויקלט אין חושך, איז סעם אָפּגעטרעטן פון פענצטער און ביים שיין פון דער ברענענדיקער פּרימוס־מאַשין אָנגעצונדן אַ קליין נאַפּט־לעמפּל, וואָס האָט מיט זיין רויכיקן פלעמל אָנגעפילט די שטוב מיט אַ געלן נעפּלדיקן ליכט.

סעם האָט מיט שווערע, פאַרזאָרגטע טריט גענומען שפּאַנען אהין און צוריק איבער דער שטוב. ער האָט געטראַכט וועגן דזשינען. איר פּנים איז ווי לעבעדיק געשטאַנען פאַר זיינע אויגן, און איר מיידלש־גלאַנציקער, פייכטער בליק האָט טיף אריינגעקוקט אין אים מיט מאָנונג און מיט בקשה גלייכצייטיק. ער האָט בולט פאַר זיך געזען אירע הייסע, זאַפטיק־אָנגעקוואַלענע ליפּן, און עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז זיי ציטערן אין שטומען, פאַרחלשטן רוף:

— סעם, סעם!...

ער האָט געוואָלט אָפּטרייבן פון זיך דאָס דאָזיקע בילד און ער האָט מיט בייזקייט אויסגעשפּיגן אין חלל אריין:

— וואָס טוט זיך מיט מיר, צו אַלדע רוחות! אַ פּיאָנער בין איך, מ'שטיינס געזאָגט, וויל בויען אַ יידישן „סעטלמענט", און שפּיל גאָר ליבעס מיט אַן איירישער שיקסע!...

ער האָט שטייפער גענומען שפּרייזן איבער דער שטוב.

אַ פאַרם מוז ביי אים זיין אַן אמת יידישע, מיט אַ יידיש הויז־געזינט, נישט אַנדערש, האָט ער צו זיך גערעדט אין גע־דאַנק. אַזיסט דאַרף ער דאָס גאַנצע עסק אויף כּפּרות. צי דען האָט ער זיך פאַרקליבן דאָ אַהער אין דעם וויסטן העק, כּדי צו כאַפּן אַ שיקסל? מער פעלט אים נישט... שטאַרק מוז ער ביי זיך זיין, קעמפן מיט זיך, פּונקט אַזוי ווי ער האָט זיך פאַרנומען צו קעמפן מיט דער ווילדער אויסטראַלישער סטיכיע, און דאָס זייניקע מוז ער אויספירן: אַ פאַרם און דוקא אַ יידישע, און נישט ערגעץ אַנדערש, נאָר טאַקע דאָ, אין דעם העק.

אויף דעם געדאַנק איז אים געקומען ראָזע זעלמאַן, פון יידישן „סעטלמענט", די קלוגע, מיושבדיקע ראָזע. דזשין און ראָזע!... מער ווי אירע שיקסעדיקע, פאַרפירערישע חנדלעך, פון וועלכע ער לאָזט זיך פאַרדרייען אַ קאָפּ, האָט דען דזשין? ראָזע איז טאַקע נישט קיין שיינע, אָבער אַ יידישע טאָכטער איז זי. מיט איר וואָלט ער געקענט אויפבויען אַן אמתדיק יידישע פאַרם, האָבן יידישע קינדער, און זיין אַרבעט וואָלט טאַקע גע־קאָנט האָבן עפּעס אַ ממש, וואָלט באמת געלוינט.

ראָזע האָט אים גערן, דאָס ווייסט ער אויף זיכער. יעדעס מאָל, ווען זי זעט אים, שמייכלט זי צו אים וואַרעם און פריינט־ליך, רופט אים „דו", און ווען עס קומט אויס, אַז זיי זיצן איינער נעבן צווייטן, נעמט זי זיין האַנט אין אירער, און דאָס פּנים רויטלט זיך ביי איר דאַמאָלס אַזוי צניעותדיק, מיט אמתן יידישן חן. ער פאַרשטייט זי אָבער נישט אינגאַנצן. עפּעס גליטשט זי זיך כּסדר אַרויס פון זיינע הענט. זי האָט אַוועקגעשטעלט אַ מחיצה צווישן אים און זיך, און זי לאָזט אים בשום אופן נישט

אַריבערטרעטן די דאָזיקע מחיצה. זי וואַרט אויף עפּעס, זי טראָגט עפּעס אין איר רעיון, דאָס איז קענטיק. אָבער וואָס? אפשר פילט זי ארויס, אז ער ליבט זי נישט, און זי איז דערי־בער נישט אינגאַנצן זיכער מיט אים? ער האָט שוין עטליכע מאָל מיט איר געוואָלט פאַרפירן אַ שמועס דערוועגן און־צו זאָגן איר, אַז ער מיינט זי גאַנץ ערנסט, אַז ער איז אַ פּשוטער האָרעפּאַשניק, און האַלט נישט פון די גרויסשטעטישע, סענטי־מענטאַלע ליבע־חנדלעך; אַז ער וויל זי האָבן פאַר אַ ווייב און זי ליבן מיט פּראָסטער ערליכער ליבע אָן שום קונצן. זי אָבער לאָזט זיך נישט אַרויסקריגן אויף אַן אָפּנהאַרציקן שמועס, רעדט מיט אים אויסמיידנדיק, מיט האַלבע ווערטער און האָט, קענטיק, מורא זיך צו אַנטשליסן אויף עפּעס באַשטימטס. מילא, וואָלט ער כאָטש געוווּסט, ווי ער האַלט מיט ראָזעס עלטערן, מיט די זעלמאַנס אַליין, וואָלט ער ראָזען פּשוט און גלייך געפרעגט: יאָ, אָדער ניין, און וואָלט אַ סוף געמאַכט צום גאַנצן עסק — אַהין, אָדער אַהער. זענען אָבער די זעלמאַנס אויך נישט צו פאַרשטיין. אַליין האָבן זיי געהאַלטן אין איין שיקן צו אים רעווערענד גאָלד־מאַן, דעם שוחט פון „סעטלמענט", אַלס שדכן, און איצט זענען זיי זיך עפּעס מיישד. דער אַלטער זעלמאַן האָט אים די לעצטע צייט גאָר אינגאַנצן אויפגעהערט צו באַמערקן, און אַז ער רעדט שוין יאָ מיט אים, רעדט ער זייטיק אַזוי און קאַרגט אַ וואָרט, ווי איינער זאָגט: אַרויסגעוואָרפענע רייד. און די זעלמאַנשע ווידער פּונקט פאַרקערט: איז לעצטנס געוואָרן צו אים גאָר חניפהדיק־זיס און פּאָרעט זיך אַרום אים, ווי זי וואָלט אים כסדר געמאַכט אָנצוהערענישן: אָבער גוטע פריינט קאָנען מיר דאָך סיי־ווי בלייבן...

די דאָזיקע רעיונות האָבן סעמען אָנגעפילט מיט פאַרבי־טערונג. ער איז צו צו דער פּרימוס־מאַשין, אַראָפּגעדרייט דאָס רוישנדיקע פלעמל און אויסגעליידיקט דאָס קאָכנדיקע טעפּל אין אַ טעלער אַריין. דאָס געקעכץ האָט אַ שלאָג געטון צום סופּיט מיט אַ געדיכטער, ווייסער פּאַרע. ער האָט גענומען עסן לאַנגזאַם אָן השק, אָבער איינציקווייז האָט דאָס היימאַ געקעכץ אים אָנ־

געוואַרעמט און אָנגענאָסן זיין גוף מיט אַ שלעפּעריקער מיד־קייט. די ארומיקע שטילקייט האָט שווער געפּרעסט אויף זיין געמיט. עס האָט אים אָנגעהויבן צו ווערן אומהיימליך, און אַ נאָגנדיק געפיל פון איינזאַמקייט האָט זיך גענומען פונאַנדער־שפּרייטן אין זיין ברוסט. ער האָט זיך שווער און מיט אַ קרעכץ אויפגעשטעלט און פון אַ פּאָליצע אַראָפּגענומען אַ פּראָסט ראַדיאָ־קעסטל מיט אַלטמאָדישע האָרכערס אָנצוטון אויף די אויערן. ער האָט אָנגעשטעלט דעם אַפּאַראַט, און אַ שטילע, צוגע־דושעטע מוזיק האָט שוואַך אָנגעהויבן זשומען אין די האָר־בערס, גלייך זי וואָלט געקומען פון ערגעץ אַ ווייטער אונטער־וועלט. דאָס האָט נאָך שאַרפער פאַרשפּיצט אין אים דאָס געפיל פון איינזאַמקייט, וואָס האָט פּשוט ביז פיזישן ווייטיק גענומען גראַבלען אין זיין האַרץ. דזשין איז אים ווידער געקומען אויפן געדאַנק, און ווי דאָס טרעפט אָפט ביי איינזאַמע מענטשן, האָבן זיך זיינע געדאַנקען באַלד פאַרקערפּערט אין בילדער. דזשינס געשטאַלט האָט ווידער אָנגעהויבן שווימען פאַר זיינע אויגן און רופן אים מיט איר בריענדיקן, מיידלש־גלאַנציקן בליק, אויפ־רודערנדיק אין אים אַן אומגעדולדיקע, צאַפּלדיקע בענקשאַפט.

ער האָט מיט האַרץ אַוועקגעוואָרפן פון זיך די ראַדיאָ־האָרכערס און מיט פעסטע שפּרייזן ווידער גענומען שפּאַנען איבער דער שטוב, ווי ער וואָלט וועלן אָפּטרייסלען פון זיך די קאָשמאַרע געדאַנקען וועגן דזשינען. זיינע טריט האָבן שטומ־פּיק און האַרט אָפּגעקלאַפּט אויף דער ערדענער פּאָדלאָגע. ער האָט צונויפגעביילט די פויסטן, דאָס פּנים האָט זיך ביי אים עקשנותדיק פאַרשפּיצט און זיינע בערשטלדיקע, געדיכטע ברעמען האָבן זיך פאַרביסן צונויפגעצויגן אין איין האַרטן, גלייכן שטרייך.

נאָך היינט וועט ער אַהינגיין צו די זעלמאַנס. עס מוז גע־מען איינס פאַר אַלעמאָל אַ סוף. די אומזיכערקייט, דאָס נישט וויסן, ווו ער האַלט אויף דער וועלט, מאַכט פון אים אַ טל. זאָל ער וויסן, אַז עס איז אים באַשערט צו בלייבן איינזאַם, וועט ער זיך אָנטון אַ כוח און איינבייסן די איינזאַמקייט מיט מער אַר־

בעט, מיט מער עקשנות. אָבער נאָכלאָזן וועט ער נישט, ער וועט זיך פעסט האַלטן. דאָס זייניקע מוז ער אויספירן, און אַז עס וועט אים נישט אַנדערש זיין באַשערט, וועט ער איינער אַליין אין דער בחורשער איינזאַמקייט אויפבויען די פאַרם. אַרבעט, אַרבעט! נאָר נישט אָפּשטיין! די פאַרם איז זיין מיסיע. אַלע חוזקן פון אים, די יידן פון „סעטלמענט", די אַרומיקע ענגלישע און כינעזישע פאַרמערס, און אפילו זיין שכן, דער שיכור אָ'ברייען. אָבער להכעיס אַלעמען וועט ער דוקא דאָ אין דער פאַרוואָרפענער ווילדערניש צווישן פּוסטע שאָף־פעלדער אויפבויען זיין פאַרם. ער איז אַ פּיאָנער, ווי דזשין זאָגט, אַ יידישער פּיאָנער, וואָס האָט אויף זיך גענומען אַ גרויסע, וויכטיקע מיסיע!

די דאָזיקע געדאַנקען האָבן סעמען צעוואַרעמט און אויפגעמונטערט. ער האָט אין איילעניש זיך גענומען איבערטון. ער האָט לאַנג גענעצט און געבאַרשט די נישט־געשווירענע, געדיכטע האָר, האַרט געריבן מיט זייף די שוואַרץ־פאַרהאָרעוועטע הענט און פאַרזיכטיק, מיט ישוב־הדעת געקליבן צווישן אַלטע, צעקנייטשטע קראַוואַטן, ביז ער האָט געפונען איינעם, וואָס האָט אויסגעזען אַביסל לייטישער און פרישער, נישט פאַרגעסן אַריינצולייגן אין ברוסט־טעשל אַ פריש נאָז־טיכל, און איז אַרויס אין דרויסן אויף דעם וועג צום יידישן „סעטלמענט".

* * *

ביי די זעלמאַנס אין שטוב איז געווען טומלדיק און פול מיט מענטשן. עס איז געווען אַ שטיקל שמחהלע. דער אַלטער זעלמאַן האָט באַקומען אַ פּאָסטן אַלס שמש און בעל־קורא אין דער שול „אנשי צדק" אין מעלבאָרן, און ער האָט לכבוד דער דאָזיקער געשעעניש פאַרבעטן צו זיך די יידישע שכנים פון „סעטלמענט".

דער עולם איז געזעסן אַרום טיש אַן אויפגערוימטער און טומלדיקער. מען האָט גערויכערט, געטרונקען טיי, געפּלוידערט, איבערשרייענדיק און איבערהאַקנדיק איינער דעם צווייטן, און די אַלטע זעלמאַנשע אַ צעגאָסענע, קורצע יידענע האָט אַ צע־

יאכמעטע מיט פעט־גלאַנציקע, כיטרע אויגן אַרומגעשמייעט צווישן דעם עולם און כסדר יעדן איינעם אונטערגעשטופּט כיבוד:

— עסט עפּעס... נעמט עפּעס אין מויל אריין...

דער אַלטער זעלמאַן איז געזעסן ביים טיש אויבן־אָן שוין מעשה שטאָט־מענטש אין אַ שטייפן קאָלנער און אין פאַר־קנעפּלטער וועסט, אויף וועלכער עס האָט זיך באַלעבאַטיש גע־באָמבלט אַן אַלט, אָפּגעריבן זייגער־קייטל. ער האָט לייטזעליק געשמייכלט צו אַלע און געהאַלטן אין איין איבערדערציילן מיט אַ צופרידן, פייכט קולעכל, ווי אַזוי ער האָט באַקומען דעם פּאָסטן אַלס שמש.

— דער „דזשאָב", זאָג איך אייך, איז מיר אָנגעקומען מיט די גרינע ווערים. נישט אַזוי לייכט איז זיך אריינצורייסן אויף אַזאַ „דזשאַב". נאָר מיינט נישט, אַז איך האָב זיי שטאַרק גע־בעטן, געקראָכן אונטער די נעגל. לא ולא! מיט די לייט דאַרף מען וויסן ווי זיך אומצוגיין. זיי האָבן פיינט קריכערס, חניפה־קעס און, בעיקר, קבצנים, און נאָכמער פיינט האָבן זיי אַ יידן אַ טובה צו טון. איך האָב געהאַלטן אין איין איינטענהן מיט זיי אַז פון דער פאַרם האָב איך פּרנסה בריוח און שפּאָר אפילו אַ היבשע מטבע. נאָר וואָס דען? צוליב די קינדער וויל איך זיין אין שטאָט, און בעיקר צוליב מיין ראָזע: נישט גוט פאַר אַ כלה־מיידל צו זיין פאַרוואָרפן צווישן גויים. וואָלט זיך געמאַכט עפּעס אַז איך זאָל זיך קענען אַריבערקלייבן אין שטאָט, איז מהיכי זיתי. וואָס טוט דען נישט אַ ייד צוליב קינדער?... אַזוי האָב איך מיט זיי געטענהט, און איר זעט דאָך, עס האָט טאַקע גע־האָלפן.

— מזל דאַרף מען האָבן! אַז מ'האָט נישט קיין מזל, גילט נישט קיין שום חכמות, — האָט מיט אַ פרום קול אריינגעוואָרפן דער רעווערענד גאָלדמאַן, אַ נידערגעשלאָגענער ייד מיט איינ־געפאַלענע באַקן. — עס איז אייך באַשערט געווען אַ גליק, מיס־טער זעלמאַן.

— אַ גליק, מ'שטיינס געזאָגט, צו זיין אַ כלי קודש ביי די

שטאָטישע „יאהודים", און דערצו נאָך ביי די „אנשי צדק" — האָט זיך אָנגערופן מיט אַ געדיכט קול אַ געלער, שטרענגער ייד מיט אַ האַלב־פאַרקוילטער ליולקע אין מויל. — גלייכער צו גראָבן די ערד מיט דער נאָז אָטאָ דאָ אויף דער פאַרם, איידער אָנצוקומען צו קהלישע פּרנסות.

— ווייס איך וואָס! — האָט מיט ביטול אַוועקמאַכנדיק די האַנט געזאָגט אַ דריטער. — אַ מציאה די פאַרם... אַ שיינער תכלית, כ'לעבן. פאַר אַ דזשעק אַ דזשים איז עס אַ ענין. ער האָרעוועט זיך אָן די זייטן אַ גאַנצע וואָך, און זונטיק זויפט ער זיך אָן מיט ביר. וואָס דאַרף אַזאַ איינער מער?

— אַ גלייכעניש — די פאַרם און די שטאָט — האָט מיט אַן אַפּוטרופּסיש קול זיך אָנגערופן מיסטער זעלמאַן. טויזנט מאָל להבדיל דאַרף מען זאָגן. וואָס האָט מען פון דער פאַרם מער ווי די פרעם? מען קאָן זיך בלויז אָנשטאָפּן די קישקע, מער נישט. לא על הלחם לבדו יחיה האדם... אַ ייד זוכט אַ תכלית, וויל עפּעס אויפטון אויף דער וועלט.

אין דרויסן האָט זיך פּלוצלינג צעבילט מיט אַ געבייזעריי אַ הונט. די זעלמאַנשע האָט אויפגעשפּיצט די אויערן און זיך אָנגערופן צום מאַן:

— עמיץ גייט. גיי־אַרויס און נעם איין דעם כלב.

דער אַלטער זעלמאַן האָט אָן חשק זיך אויפגעשטעלט פון אָרט, נאָר איידער ער האָט באַוויזן אָפּצוגיין פון טיש, האָט זיך געעפנט די טיר און אין שטוב איז אַריין סעם. ער האָט מיט זיך אַריינגעבראַכט די דרויסנדיקע קילע פרישקייט אין דער וואַרעמער שטוב. אויף זיינע אַקסלען און אויף זיין הוט האָבן געגלאַנצט רעגן־טראָפּנס. ער האָט אַביסל פאַרזשמורעט די אויגן נאָך דער דרויסנדיקער פינצטערניש און געבליבן שטיין אַביסל צעחושט פון דער טומלדיק־פולער שטוב מענטשן.

— אַ גאַסט, אַ גאַסט! — האָט מיט איבערגעטריבענער פריידיקייט גענומען פאָרען זיך אַרום אים די זעלמאַנשע. — ראָזע, ראָזע! — האָט זי גענומען רופן אין קיך אַריין, — ברענג אַריין אַ שטול פאַר מיסטער ראָטמאַן. מיסטער ראָטמאַן איז גע־

קומען! וואַ־וואַ, טאַקע אַ חידוש, ווי אַזוי עס איז שוין צו אייך אויף דער פּאַרם דערגאַנגען די נייס, טאַקע אַ חידוש! — האָט זי ווידער גענומען רעדן צו סעמען. — נאָר אויף אַ גוטן פריינט איז נישט צו פרעגן קיין קשיות, ער ווערט שוין געוואָר, נישט אמת, מיסטער ראָטמאַן?

— וואָס פאַרא נייס? — האָט סעם איבערגעפרעגט אַביסל פאַרוווּנדערט און פאַרשנדיק אַ קוק געטון אויף ראָזען, וועלכע האָט אים געבראַכט די שטול.

— דער טאַטע האָט באַקומען אַ פּאָסטן אַלס שמש אין מעלבאָרן, — האָט זי געענטפערט, אויסמיידנדיק זיין בליק. — מיר פאָרן נאָך היינטיקע וואָך אַוועק פון דער פּאַרם. גוט, וואָס איר זייט געקומען זיך געזעגענען.

— זעצט אייך, מיסטער ראָטמאַן, זיצט! — האָט אים די זעלמאַנשע געבעטן. — אפשר אַ גלעזל טיי? נאָך אַזאַ וועג איז גוט אַ גלעזל טיי.

סעם האָט זיך אַוועקגעזעצט. פאָרזיכטיק האָט ער געזוכט מיט די בליקן ראָזעס אויגן, געוואָלט אַראָפּלייענען פון איר פּנים עפּעס אַ ווונק צו אים, אַ צייכן. איר פּנים איז אָבער געווען שטום און פרעמד. זי האָט געפילט אויף זיך סעמס פרעגנדיקע בליקן, און נישט אומקוקנדיק זיך אויף אים, איז זי באַלד צוריק אריין אין קיך.

דער עולם יידן האָט זיך קנאַפּ־וואָס אומגעקוקט אויף סעמען, גלייך ער וואָלט געווען איינגאַנצן אַ זייטיקער, אַ פרעמדער, און ווייטער, ווי קיינמאָל גאָרנישט, געצויגן דעם שמועס.

— ווען איך וואָלט געהאַט אַ „טשאַנס" צו קומען אין שטאָט אריין, — האָט איינער פון די יידן אַ זאָג געטון מיט אַ זיפץ, — וואָלט איך שוין געוווּסט, וואָס צו טון. מען שמועסט, אַז די העמדער־„מאַניופעקטשורערס" האָבן היי־יאָר אַ גאָלדע־נעם סעזאָן, שאַרן פּשוט ס'געלט מיט די הענט.

— אויך מיר אַן אַרטיקל — העמדער, — האָט אים אי־בערגעהאַקט מיסטער זעלמאַן. — אַ גראָשנדיק אַרטיקל... אָט זאָקן, דאָס איז שוין עפּעס אַנדערש. זינט מען האָט אַרויפגע־

לייגט אַ צאָל אויף זאָקן, רייסט מען פּשוט די סחורה פון די הענט. מען אַרבעט בייטאָג און ביינאַכט.

— דער הויכער צאָל איז גאָרנישט אַזאַ מציאה, — האָט זיך אָנגערופן דער ערשטער ייד, — ווארום אַ הויכער צאָל איז גוט נאָר פאַר די גרויסע לייט, פאַר די קאַרפּן־קעפּ. פאַרן קליינעם איז גלייכער, אַז סחורה איז ביליק. ער קאָן זיך דאַ־מאָלס גיכער אַן עצה געבן פאַרן גרויסן פאַבריקאַנט, ווייל ער האָט קלענערע הוצאות, און עס איז לייכטער פאַרקלאַפּן זיין ביסל סחורה, אַבי נאָר ביליקער!

דער שמועס ארום מסחר איז געוואָרן וואָס אַמאָל לעבע־דיקער, היציקער. דער עולם האָט זיך צעוואַרעמט פונם דאָזיקן שמועס, מען האָט גערעדט וועגן יידישע פאַבריקאַנטן, וועגן באַנקראָטן, וועגן גרויסע געשעפטן... מען האָט זיך דערציילט וועגן די גרויסע פאַרמעגענער, וואָס די שטאָטישע יידן האַלטן אין איין מאַכן, וועגן נייע פאַבריקן און נייע אַרטיקלען, וועגן עקספּאָרט און אימפּאָרט, בענק, וואַלוטע און הויך־פינאַנס. מען האָט פאַרגעסן די אייגענע פאַרמעס, די קי אין די שטאַלן, די סערער און פעלדער, מען האָט געוואָרפן מיט ריזיקע סומעס, אויסגערעכנט אַלע גרויסע יידישע געשעפטסלייט פון מעלבאָרן און פון סידנעי, די אויגן האָבן זיך ביי אַלע לעבעדיק צעפלאַ־קערט און די פּנימער פיבערדיק צעהיצט. אפילו דער שטרענגער, שווייגנדיקער ייד מיט דער געלער באָרד האָט זיך צערעדט מיט זיין געדיכט קול, און פאָכנדיק מיט דער אויסגעלאָשענער ליול־קע אין דער האַנט גענומען דערציילן חידושים, ווי אַזוי מענטשן אַרבעטן זיך אַרויף פון גאָרנישט, מאַכן פאַרמעגענער און רו־דערן די וועלט.

— אַ קליניקייט, אַזאַ סטאָנבערג, — האָט ער דערציילט. — געקומען צוזאַמען מיט מיר קיין אויסטראַליע, אויף איין שיף מיט אים געפאָרן. קיין גראָשן ביי דער נשמה האָט ער נישט געהאַט און אָנגעהויבן צו האַנדלען מיט שמאַטעס. איך האָב פון אים געמאַכט דאָס גרעסטע געלעכטער: אין אויסטראַליע שמאַ־טעס גאָר. ר׳מיינט סאַיז ביאַליסטאָק. איך בין טאַקע געבליבן

ביים געלעכטער און ווער פאַרשוואַרצט אויף דער פאַרם, און ער, דער ביאַליסטאָקער שמאַטניק, שטייט היינט מיט אַ גרויסער שפּינעריי, קערט וועלטן, אַ גאַנצער מאַגנאַט געוואָרן.

— און פרענקל? און סעגאַל? און לעווין? — האָט אַ צוויי־טער ייד געזאָגט מיט אַ שווערן זיפץ. — אַלע אין דער שטאָט אַרבעטן זיך אַרויף, קומען צו אַ תכלית. וואָס דען, ווי מיר דאָ אויף דער פאַרם?

סעם איז געזעסן ביים טיש אַ שווייגנדיקער, נישט אַריינ־מישנדיק זיך אין שמועס. ער האָט זיך געפילט אומבאַקוועם, ווי אַ נישט־געבעטענער גאַסט. דער אַלטער זעלמאַן האָט ווי נישט געזען אים אינגאַנצן, און אויך די איבריקע ביים טיש האָבן זיך אויף אים נישט אומגעקוקט. ראָזע האָט זיך ווי אויף להכעיס פאַר אים נישט געוויזן. ער האָט כסדר געוואָרפן זייטיקע בליקן אין דער ריכטונג פון דער קיך, ווו ראָזע האָט געהאַלטן אין איין קלימפּערן מיט געפעס, און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער הערט אין דעם דאָזיקן געקלימפּער אַ בייזקייט, אַ פאַריבל, הלמאי ער זיצט נאָך דאָ און גייט נישט אַוועק. ער האָט שוין עטליכע מאָל געוואָלט זיך אויפשטעלן און אַוועקגיין, נאָר ער האָט עפּעס נישט געהאַט קיין מוט דאָס צו טון.

— בעסער וועל איך שוין אויסזיצן ביזן סוף צוגלייך מיט אַלע, — האָט ער זיך געטראַכט. — זאָלן זיי נישט מיינען, אַז עס גייט מיר שטאַרק אין לעבן...

ער האָט גענומען זיך איינהאָרכן אין שמועס, געפּרוווט אַריינוואַרפן אויך זיינס אַ וואָרט, הויך אויפן קול, אַז ראָזע אין דער קיך זאָל אים הערן. ער האָט אפילו איינמאָל אַ הויכן לאַך געטון: זאָל זי וויסן, אַז דאָס גאַנצע עסק אַרט אים נישט, אַז ער האָט זי קנאַפּ וואָס אין זינען. נאָר אינעווייניק אין אים איז געווען אַ שווערע, פינצטערע שטילקייט, וואָס האָט זיך נישט גע־לאָזן אויסמישן מיט דער אַרומיקער אויפגערוימטער טומל־דיקייט. אַ ביטערער פאַרדראָס האָט געדריקט אויף זיין האַרץ, און דאָס פּלוידערן פון די יידן איז אים וואָס אַ רגע געוואָרן מער דערווידער. ער האָט גענומען טראַכטן וועגן זיין שטילער, עלנט־

ער פאַרם מיטן בלעכערנעם הייזל, און עס האָט אים אַ צי־געטון צוריק צו זיין בחורשער איינזאַמקייט, צו זיין שווערער, פאַר־עקשנטער און אַלעמען להכעיסדיקער האָרעוואַניע. ער האָט זיך במעט דערפרייט, ווען דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן קלייבן צום אַוועקגיין. ער האָט מיט אַן איבערגעטריבענער האָפערדי־קייט גענומען זיך געזעגענען מיט די זעלמאַנס, געוווּנטשן זיי גליק, און דער אַלטער זעלמאַן האָט נאָך אַ שטיקל יישוב־הדעת אָפּגעמאָסטן אים מיט זיין בליק און אַפּוטרופּסיש אַ זאָג־געטון:

— אַז איר וועט אַמאָל זיין אין שטאָט, פאַלט אַריין צו אונז, ס'מאַכט נישט.

ראָזע איז צו אים אַרויס פון דער קיך. ער האָט איר דער־לאַנגט די האַנט, געפּרוווט אַ וואַרעמען דרוק־טון איר, און קוקנ־דיק איר גלייך אין די אויגן אַריין, האָט ער איר געזאָגט:

— נו, ראָזע, איך ווינטש דיר אַלדאָס גוטס.

זי האָט קאַלט און גלייכגילטיק צוריקגעצויגן איר האַנט פון זיינער, נישט ענטפערנדיק. איר בליק איז געווען ווי פאַר־שטיינערט, דאָס פּנים אָנגעשטרענגט־שטייף און אירע שטענ־דיק־פולע, זאַפטיקע ליפּן זענען געווען האַרט און שטרענג צו־נויפגעצויגן. סעם איז אַ ווייל געשטאַנען נעבן איר אין פאַר־לעגנהייט און לסוף מיט אַ טרוקן, איבערגעהאַקט קול געזאָגט:

— גוד באַי, מיסס זעלמאַן.

ערשט דאַמאָלס האָט זי אויפגעהויבן אויף אים אירע אויגן, און עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז עפּעס האָט אין איר בליק אַ צוק־געטון.

— גוד באַי, גוד באַי! — האָט זי שטיל געזאָגט.

* * *

סעם איז אַרויס אין דרויסן, ער האָט זיך געפילט ווי אָפּגע־פּאַטשט פון דעם געזעגענען זיך מיט ראָזען. אויף אַזאַ סוף האָט ער זיך נישט געריכט. אַ בייזקייט אויף זיך אַליין האָט גע־קאָכט ביי אים אין האַרץ, און ער האָט מיט צונויפגעקוועטשטע ליפּן כמעט געשפּיגן די ווערטער:

— מיסס זעלמאַן!... מיסס זעלמאַן!...

ער האָט פעסט און שטייף געשטעלט די טריט אויף דעם פינצטערן און ליידיקן שאָסעע. די נאַכט האָט זיך אַביסל אויס־געקלאָרט. דער רעגן האָט אויפגעהערט, און עס האָט געבלאָזן אַ האַרט, טרוקן ווינטל. די לבנה, אַ שפּיציקע און אַ דינע איז ווי אַ זילבערנער קינזשאַל שאַרף געהאָנגען צווישן די פונאַנדערגע־ריסענע וואָלקנס, וואָס זענען פון דעם לבנה־ליכט געווען באַ־זוימט מיט אַ פּערלמוטערנעם אָפּשיין. ארום איז געווען מדבר־דיק־פּוסט און אור־שטיל. די עקאַליפּטוס־ביימער ביי די זייטן וועגן זענען געשטאַנען שטומע און ערנסטע און זיך בלאַס גע־זילבערט מיט זייערע גלאַטע, ווייסליכע שטאַמען, וואָס האָבן אויסגעזען ווי ריזיקע, פאַרשטיינערטע מענטשן־הענט אויסגע־צויגן צום הימל ארויף. אַ לאַנגזאַם, געמאָסטן קלאַפּעריי פון רעדער האָט זיך טעמפּ געטראָגן פון דער ווייטקייט ארויס, און סעמען איז געקומען אַנטקעגן אַ שווערער וואָגן פון אַן אינדישן האָקער, וועלכער האָט זיך פאַרשלאָפן געוויגט אויף דער קעלניע און אונטערגעזונגען אַ פאַרבענקטן, אָריענטאַלישן ניגון, צו־שאָקלענדיק מיטן ווייסן טורבאַן אויף זיין קאָפּ. באַלד איז דער וואָגן צוריק פאַרשוווּנדן אין דער ווייטקייט, איבערלאָזנדיק נאָך זיך די שטילקייט נאָך סודותדיקער, נאָך געדיכטער און ווילדער.

סעם איז ווייטער געגאַנגען אין דער נאַכט אריין. די ביי־נאַכטיקע שטילקייט האָט טיף אויף אים געאָטעמט. די פאַרבי־טערונג איז פון אים אָפּגעטראָטן און אין זיין ברוסט האָט זיך פונאַנדערגעפלייצט אַן אומעטיקע אַביסל און אַ יום־טובדיקע פרידליכקייט. אויף אַ פעלד פון דערווייטנס האָט אַ געל, ציטער־דיק פלעמל ארויסגעוווּנקען פון דער פינצטערניש, און ווען ער האָט זיך דערנענטערט צו דעם פלעמל, האָט ער דערזען די שאָטנדיקע געשטאַלט פון אַ כינעזישן פאַרמער אין לויז־אַראָפּ־העגנדיקע מלבושים, וועלכער האָט מיט אַ לאַמטערן אין דער האַנט זיך געפּאָרעט ארום די בייטן גרינס, אויפרודערנדיק די דורכגעווייקטע ערד נאָכן לאַנגן רעגן. סעם האָט צוגעלייגט די האַנט צום מויל און גוט־ברודעריש אַ שריי־געטון צום כי־נעזער:

— העלאָו דזשאָן! ביוטיפול נאַיט, איסנ׳ט׳איט!...

— אי, אי, ביוטיפול, באָסס! — האָט דער כינעזער צו־ריקגערופן מיט אַ דין עטוואָס חניפהדיק קול׳עכל, נישט אויפבויגנדיק זיך פון זיין אַרבעט.

סעם האָט שוין געוואָלט פאַרקערעווען אויף אַ זייטן־וועג, וואָס האָט געפירט צו זיין פאַרם, ווי ער האָט דערהערט הינטער זיך דאָס קול פון זיין שכן, אַ׳ברייען. ער האָט אים גערופן מיט זיין פול, געדיכט ביר־קול. סעם האָט נישט ווילנדיק אַ ציטער־געטון, אַן אומקלאָר, שווער פאַרגעפיל האָט זיך צעפלאַקערט אין זיין ברוסט און ער איז געבליבן שטיין אין דערוואַרטונג. אַ׳ברייען איז צו צו אים רייטנדיק אויף אַ פערד. ער איז געווען באַהאָנגען מיט קראַליק־פעלעכלעך, וועלכע האָבן זיך נאָך פריש גערויטלט מיט רויען פלייש.

— אַ נאַכט ווי אַ גאָלד, נישט אמת, סעם? — האָט ער צו־פרידן און לוסטיק אויסגעדונערט מיט זיין שטאַרק קול.

— געהאַט אַ גוטן יאָגד? — האָט אים סעם צוריקגע־פרעגט.

— די קראַליקעס קריכן אין פאַסטקעס, ווי אַ רוח! — האָט ער זיך ברייט פונאַנדערגעלאַכט. ער האָט אָפּגעבונדן פון זאָטל אַ טויטן פוקס און באַרימעריש מיט אים אַ פאָכע־געטון פאַר סעמס אויגן.

— אָט דאָס איז אַ „גוד דזשאָב", נישט אמת? אַ פונט אַ גאַנצן וועט ער זיכער ברענגען. וואָלט איר אפשר אריינגעגאַנ־גען צו מיר? מיר וועלן אויסטרינקען לכבוד דעם פוקס. ער איז עס ווערט, כאַ, כאַ!...

— צו שפּעט — האָט זיך סעם געקווענקלט.

— קאָם־אָן, בי עי ספּאָרט! — איז דער אירלענדער אַראָפּ פון פערד און אָנגענומען סעמען פאַר דער האַנט.

זיי זענען ביידע אריין צו אַ׳ברייענען אויף דעם הויף. די טיר פון הויז האָט זיך געעפנט און אין דעם ליכטיקן פיר־עק פון דער טיר האָט זיך באַוויזן דזשין.

—העלאָו, דער! — האָט זי פריידיק אויסגערופן און אַנט־

קעגן־געלאָפן דעם פאָטער, אָננעמענדיק דאָס פערד ביי דער צוים.

— איך האָב געבראַכט אַ גאַסט. אַ שפּעטן אפילו, אָבער אַ גוטן, — האָט אָ׳ברייען אָנגעוויזן אויף סעמען, וועלכער איז געבליבן שטיין עטוואָס פון הינטן. — אַ גאַסט געהערט צו דער באַלעבאָסטע, טאָ נעם זשע דו אים אויף, דזשין! — האָט דער אַלטער הרחבהדיק און צופרידן געטענהט. — איך וועל שוין אויסזאָטלען דאָס פערד.

אָ׳ברייען איז אַוועק מיטן פערד צום שטאַל. סעם מיט דזשינען זענען געבליבן אַליין אויף דעם הויף. זי איז געשטאַנען מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ אַ שווייגנדיקע, נישט רירנדיק זיך פון אָרט. סעם איז צו צו איר. דאָס האַרץ האָט זיך אין אים גע־נומען וואַרפן און צום האַלדז האָט זיך אין אים צוגעשפּאַרט אַ בריענדיקע טרוקנקייט.

— וועל, דזשין... — האָט ער קוים אַרויסגעקריגן פון זיך מיט אַן אָפּגעהאַקט, הייזעריק קול.

זי האָט נישט ענטפערנדיק אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אים אָנגעקוקט מיט אַ פאַרשעמטן און אַביסל אַ פאַרשולדיקטן שמייכל. ער איז נענטער צוגעטראָטן צו איר און קעגן זיין איי־גענעם ווילן זי אָנגענומען פאַר דער האַנט. ער האָט געפילט, ווי זי ציטערט־אויף פון דער באַרירונג מיט איר גאַנצן לייב, און עס האָט אים מיטאַמאָל ווי פאַרגאָסן מיט אַ זודנדיקער כוואַליע. עס האָט אים פאַרפעלט אָטעם. דאָס האַרץ האָט אין אים ווילד גע־האַמערט. טיף אינעווייניק אין אים האָט עפּעס אויפגעשריגן מיט ווייטיק, און ער האָט זי אַ כאַפּ־געטון אין זיינע אָרעמס. זי איז מיט אַ פאַרשטיקטן כליפּ צוגעפאַלן צו אים און ווי אַן אונ־טערגעשאָסענע געבליבן הענגען אויף זיינע הענט. אַלץ אַרום אים האָט זיך אויסגעמישט אין אַ משוגענעם ווירוואַר, און ער האָט אַראָפּגעבויגן דעם קאָפּ צו אירע ליפּן, וואָס האָבן זיך הייס איינגעזויגן אין זיינע מיט אַ לאַנגן, טיפן קוש, און עס האָט זיך אים אין יענער רגע אויסגעוויזן, אַז דער דאָזיקער קוש האָט גע־לייגט אַן אייביקן זיגל אויף זיין גאַנץ לעבן.

דער אַנהויב

דערציילונג

פון

נאַטאַן פּ. שפּילפאָגעל

אויסגעשטערנטע נאַכט אין סעפּטעמבער 1854.

הויפּטגאַס אין באַלאַראַט; זי איז פול מיט הונדערטער בערדיקע גאָלדגרעבער.

רויטע העמדלעך, הויכע שטיוול, טוכענע היט. יעדער איינ־ציקער פון זיי וויל עפּעס געניסן, אַלע זענען זיי דאָ ארוים אויף צו פאַרברענגען. דער גרעסטער טייל פון זיי איז האַלב שיכורליך.

לענגאויס די הילצערנע טראָטואַרן זענען דאָ אומצאָלי־קע טרינקשענקלעך, שפּילהייזלעך און ביליקע טאַנץ־סאַלאָנד־לעך. הונדערטער שטינקענדיקע וואַלפיש־אייל לעמפּלעך באַלייכ־טן די געדיכט־באַפעלקערטע שמאָלע גאַס.

כאָטש עס איז שוין נאָענט צו מיטערנאַכט זענען דאָך אַלע געוועלבער ברייט אָפן. אין די טירן פון די וואַקלדיקע בודקעס שטייען די אייגנטימערס און לויבן אין הימל אריין זייערע סחורות.

גאָלדגרעבער אין מחנות שלעפּן זיך ארום, וואַרפן ארום קנוילן פון פּאַפּירענע טיטלעך, וואַרפן צו גריסן צו חברים, אָדער זיי שעלטן סתם אזוי אין דער וועלט אריין אין אַ טוץ שפּראַכן.

אָט אַ שטופּט זיך דורך דורך דער מאַסע אַ קליין פּאַר־שוינדל, קוים פינף פוס הויך איז ער, אָבער פעסט אַנטשלאָסן אין זיין שטרענג פּנים. מען נעמט אים אויף מיט פרייליכע אויס־געשרייען, מען טשעפּעט זיך גוטמוטיק צו אים מען קרימט אים נאָך.

— וואָס איז טשאַרליע?

— אָט איז טשאַרליע דאָס יידל.

— ווילסט קויפן אַ זייגער, אייקי?

אָבער ס'קליינע מענשעלע ווערט זיך מיט אַלע כוחות און עס צאָלט צוריק מיט דער זעלבער מטבע. עס בלייבט קיינעם נישט שולדיק.

— האַללאָ דזשימי חזיר־פּנים, ווען האָסטו באַקומען דיין גרויסן אורלויב־שיין, דו — —

— ווי לאַנג איז ווי מ'האָט דיך אָפּגעלאָזט פון וואַן־די־מענס־לאַנד?

— צי איך וויל קויפן אַ זייגער?

— און ווו האָסטו אים געגנבעט?

די ענטפערס פון דעם קליינעם מענשעלע געפעלן די גאָלד־גרעבער און זיי וואָיען אַזש פון געלעכטער. זיי האָבן ליב, אַז מען זאָגט שאַרף אַריין זייערע חברים. אָבער דאָס קליינע מענ־שעלע שטופּט זיך ווייטער דורך. ער גייט גלייך אין שטענדיקן פייער פון די שטעכווערטלעך, ער שטעכט און מען שטעכט אים כסדר. ער שענקט נישט און מען שענקט אים נישט.

אָט שטעלט ער זיך ביים פראָנט פון אַ געוועלב, געבויט ווי אַלע אַזעלכע געוועלבער אין בודקעס פון רויע קעסטלעך פון סחורות. אויף דער שוועל פון דעם געוועלב שטייט אַ ריזיקער מאַן אין די העמדאַרבל און שרייט:

— פּיקעס און ריסקאַלעס! פּיקעס און ריסקאַלעס! אָט נאָר וואָס פון בערמינגעס! אָט נאָר וואָס פון בערמינגעס! ביליק — אַ מציאה! פּיקעס און ריסקאַלעס!

דאָס קליינע פּאַרשווינדל קומט צו נענטער צו אים און שעפּטשעט:

— מאָרגן אין אָוונט אין קלערענדאָן־האָטעל!

דער גרויסער בערטיקער מאַן ווינקט צום קליינעם דייטעלע און צעשרייט זיך ווידער אויף פעסט: ריסקאַלעס און פּיקעס, נאָר וואָס פון בערמינגעס!

דייט גייט ווייטער, שטופּט זיך ווידער דורך דער מאַסע ביז ער קומט צו אַן אַנדער געוועלב. דאָרט שטייט אין דער טיר אַ רויטהאָריקער, מאָגערער און לאַנגער פּאַרשוין און סוויטשעט:

— דורכאויס פון וואָל און אַ יאַרד די ברייט, דורכאויס פון וואָל און אַ יאַרד די ברייט. העמדער חזריש ביליק!

— בערנשטיין — שעפּטשעט דייט, מאָרגן ביינאַכט אין קלערענדאָן־האָטעל.

— יישר כוח — מאַכט שטיל דער רויטהאָריקער און שרייט ווייטער: דורכאויס פון וואָל און אַ יאַרד די ברייט.

דייט דער קליינער שטופּט זיך ווייטער דורך ביז ער קומט צום מאַנאַמאַ־האָטעל. דאָ איז די מאַסע צום געדיכטסטן און צום קוויטשענדיקסטן, איין שטיק געשריי. אָן האָטעל שפּאַרט זיך אָן אַ גרויסע האָלצערנע געביידע מיט אַן אויפשריפט פון אַ טעאַ־טער־נאָמען. דאָרט אינעווייניק פלאַקערן אַ סך שטינקענדיקע לעמפּלעך.

אויף אַ הויכן קאַסטן שטייט דאָ אַ מאַן מיט גרויסע שפּיצי־קע וואָנסעס און אַ געגאָלטער, גלאַנציקער מאָרדע, ער שרייט, מאַכט קולות ממש אין הימל אַריין און לויבט אין ווייסן טאָג אַריין די פאָרשטעלונג, וואָס קומט פאָר אינעווייניק אין דער האָלצערנער בודע.

— קאָם־אָן! — שרייט ער, — איין באָב, איין שילינג נאָר, איין שילינג! די בעסטע זינגערס און די שענסטע מיידלעך! איין באָב, איין שילינג, איין באָב! קאָם־אָן!

מאָרגן ביינאַכט אין קלערענדאָן־האָטעל, הויבט זיך אויף דייט אויף די שפּיץ פינגער צום הויכן מאַן אויף דעם הויכן קאַסטן, מאָרגן ביינאַכט, שעפּטשעט ער.

— שריי נישט אַזוי, איכ'ל קומען. -- ענטפערט מאָריטש און שרייט אַליין איצט נאָך העכער.

— איין באָב! איין שילינג, די שענסטע מיידלעך, די בעס־טע זינגערס, איין באָב!

דייט גייט ווייטער אין זיין מיסטעריעזער שליחות.

— העי טשאַרליע, אפשר ווילסטו אַ בים חזיר?

— אַ בים חזיר־פלייש — איז דיר אַ ברודער געשטאָרבן?

— האַללאָ אייקי דייט, ווי גייען די געשעפטן אין ירושלים?

— האַללאָ פעדי, ווען ביזטו אַנטרינען פון דער תפיסה?

מען לאַכט, איינער שרייט איבער דעם אַנדערן, געשפּעט.

איצט שטייט ער אויף דער שוועל פון אַ געשעפט ווו אַ שרעקליך פעטער פאַרשוין ליציטירט זיינע סחורות. אָט אזוי איז זיין מנהג צו פאַרקויפן, ער ליציטירט. אין דעם געשעפט שטייט אַ דיקע מאַסע גאָלדגרעבערס אין ליכט פון געלן פלעמל פון אַ רויכערדיק וואַל־פיש אייל־לעמפּל. אזוי גיך מען דערזעט אים פאַרוואַרפט מען אים מיט הונדערטער שאַרפע שטעכווערט־לעך. דייט פאַרלירט זיך נישט — ער ענטפערט נאָך שטעכעדי־קער און וויציקער און די מאַסע פאַרגייט זיך אַזש פון געלעכ־טער.

— האַלאַנדער — גיט דאָס קליינע מענשעלע פּלוצלינג אַ קוויטש, האָלאַנדער, פאַרגעס נישט, מאָרגן ביינאַכט אין קלע־רענדאָן־האָטעל.

דער פעטער מענש שאָקלט דעם שווערן קאָפּ און גיט זיך אַ וויש מיט דער האָריק־פעטער האַנט דעם שוויים פון שטערן און וואַרפט די טראָפּנס וואַסער אויף דייטן. די קונים גיבן דע־רויף אַזאַ געלעכטער־שאָס, אַז די לייכטע בודקע צעפאַלט זיך שיר.

אָבער דער קליינער איילט זיך און ער לאָזט דורך דעם דאָ־זיקן וויץ.

איצט לויפט ער צו לעווין, דאָרט הענגט אויפן דעכל פון דער בודקע אַ גרויסער שטיוול. איצט לויפט ער ניך — אָט איז ער שוין ביי בנימינען. יענער שטייט אויף דער שוועל און צעשרייט אין אַלע וועלטן אריין, אַז אָט אָ האָט ער ערשט פינפהונדערט נייע זייגערס אריינבאַקומען. איצט שטייט ער שוין ביי הערסן אויף דער שוועל.

— די גרעסטע שטרודלען — שרייט יענער גלייך אין פּנים פון דייטן.

און אַז ער קוקט אים אַ ווײַלע אָן גיט ער נאָך צו:

— די געשמאַקסטע און די זאַפטיקסטע און די בעסטע אין גאַנץ אויסטראַליע!

איצט איז ער ביי עברעהעם.

— מער ווי די בענק, מער ווי די בענק, צאָל איך פאַר גאָלד, מער ווי די בענק!

ביי דעווידן.

— געצעלטן, ברידערלעך, געצעלטן, אריינגעשפּאַצירט און געזען! אריינגעשפּאַצירט און אַ קוק געטון!

דער לאַנגער לעווין מיט דער לאַנגער דאַרער נאָז שרייט הייזעריק:

— עכטער טאַבאַק, ציגאַרן, עכטער טאַבאַק, ציגאַרן, עכטער טאַבאַק!

די מיסטעריעזע שליחות פון דעם קליינעם מענטשעלע וויל גאָר קיין סוף נישט נעמען.

פאַרטיק געוואָרן מיט די געשעפטן נעמט ער זיך דורכצוזיפּן די מאַסע, ער זוכט זיי איינציקווייז ארויס פון דעם געמיש פון די גאָלדגרעבערס, וואָס קריכן איבער די גאַסן דורשטיקע נאָך אַביסל פאַרגעניגן, נאָך אַ ביליקן געלעכטער, נאָך נאָך אַ טרונק און נאָך אַ טרונק און אָן אַ סוף. אָט האָט ער אים, ער כאַפּט אים אָן ביים אַרבל, אָט איז דזשאָזעף, אָט איז איציק שמולקיאָן, אָט איז אַלמאַן און משה קאַפּאַלסקי, דער פּוילישער ייד. און ווידער און ווידער אַ כאַפּ ביים אַרבל און אַ רוים איין אין אויער אריין די געהיימע ווערטער:

— מאָרגן אין אָוונט אין קלערענדאָן־האָטעל.

זיי גיבן אַ ווונק מיט די קעפּ און טרייסלען אים אָפּ פון די אַרבלען און מישן זיך ווידער אויס מיט דער מאַסע.

— — —

אָט איז זון־פאַרגאַנג, „מאָרגן אָוונט אין קלערענדאָן־האָטעל" — — וואָס אויף דער לידיאַרד־סטריט. אַ מאַן פערציק זענען זיי דאָ, וואָס דייט האָט זיי נעכטן צוזאַמענגערופן.

— אַ מאַן פערציק. פערציק אַנטלאָפענע פון די געטאָס פון רוסלאַנד, פּוילן, גאַליציע און רומעניע. ס'רוב יונגע לייט, וואָס האָבן פאַרלאָזן זייערע היימען צו זוכן דאָס גאָלדענע גליק אין דעם גאָלדענעם דרום.

דאָס שטילע האָטעלכל איז ווייט אַוועק פון די גוואַלדן פון

דער הויפּט־גאַס.

היינט קומט דאָ פאָר אַ מנין, עס איז ערב יום־כיפּור.

אַ טייל פון זיי האָבן איינגעוויקלט די קעפּ אין טליתים, אַנ־דערע האָבן זיי איינגעגראָבן אין סידורים, אַנדערע האַלטן די קעפּ אין די פּוסטע הענט און אַלע הערן זיך איין אין די טרויעריקע, פייערליכע קלאַנגען פון דעם כל־נדרי־ניגון.

דער חזן טראָגט דעם טלית אויף זיך, אָבער ווי ער צע־שאָקלט זיך אין מיטן דאַוונען באַווייזן זיך זיין רויט העמד, זיינע גראָבע, פּראָסטע הויזן אַריבערגעוואָרפן איבער די הויכע שטיוול. אָבער דאַוונען קען ער, ער האָט עס געלערנט ביים לעמבערגער חזן, ביי וועלכן ער איז אַ משורר געווען.

— כל נדרי — ציטערט זיין מעכטיקע שטימע — און אַלע פּערציק געפינען זיך פּלוצלינג צען טויזנט מיילן ווייט, אויף יע־נער זייט פון דער וועלט. ס'מענליכע געוויסן שטאַרקט זיך — די הערצער צעגיסן זיך — זיי קלאַפּן מיט התמדה מיט די ביינער־דיקע הענט אָן די ברוסטקאַסטנס.

אין דער באַר דערנעבן שטעלן זיך פּלוצלינג אָפּ די טריג־קערס מיט די גרויסע ביר־גלעזער אין די הענט און קוקן זיך אָן איינער דעם צווייטן.

די מיטלאַלטערליכע תפילה דרינגט דורך אַלע טירן און פענצטער און ווענט פון דער באַר —

— כל נדרי —

— וואָס קומט דאָרטן פאָר אין געסט־זאַל פון האָטעל?

דער שענקער זאָגט זיי עפּעס, גיט זיי צו פאַרשטיין, וואָס ער אַליין פאַרשטייט נישט קלאָר. אומהיימליך ווערט זיי, די טרינקערס, און איינציקווייז באַצאָלן זיי און טראָגן זיך אָפּ פון די דורכדרינגענדיקע קלאַנגען.

יענע נאַכט איז געווען דער אָנהויב פון דער קהילה אין באַלאַראַט.

(איבערזעצט פון ענגליש.)

דער בת־יחידה׳ס נדן

א באלאדע פון א וואָכעדיק, אַלט שטיק יידישע וואנדער־
כראָניק אַרויס

פון

מלך ראוויטש

קומט דער ייד אהיים פון בית־מדרש ביינאַכט,
אַוועקגעשיקט נאָך איין מעריב צו גאָט,
סאיז געווען אזוי לאַנג ווי אין אַכצן־פופציק.
אין פוילישן שטעטעלע ווישעגראָד.

דער ייד קומט אַהיים, טרייסלט אָפּ דעם שניי,
און אין קאַנעץ פאַריכט ער דעם קנויט.
מאַכט ס׳ווייב: זע נאָר, ווי עס ברענט דיין קינד!
און זי דערלאַנגט אים אַ ציבעלע מיט ברויט.

קייט דער ייד די וועטשערע און כסדר פאַרטראַכט:
— כ׳האָב, כ׳מיין, כ׳דאַרף עפּעס זאָגן, כ׳האָב געוואָלט —
דאָ פינצטערט מען אזוי און אויף דער ווייטער וועלט
שאַרט מען דאָך אויף די גאַסן דאָס גאָלד.

וואָזשע וועט מען דאָ אויסזיצן, וואָס וועט מען דאָ?
מען דאַרף זיך גאָר לאָזן איבער גאָטס ערד,
און אַז גאָט האָט אונז שוין אויף דער עלטער אַזאַ
גאָלדן קינד אַלטע־זלאַטע באַשערט,

דאַרף מען טראַכטן פאַר אַ שטיקל תכלית און מען דאַרף
פאַר אַ גאָלדן קינד — אַ שטיק גאָלד — נדן — —
וויינט דאָס ווייב און זי ווישט מיט דעם פאַרטוך די נאָז:
— אוודאי ביזטו גערעכט, מיין מאַן.

דאָס פלעמל פון קאַנעץ גיט אַ שפּרונג אַרויף,
און אין פענצטער פלאַמט אויף די בלום פון פראָסט:
בלי־נדר אין אַ חודש וועט מען טאַקע אַוועק,
אַזוי גיך די ווייסל וועט האָבן געלאָזט.

זאָגט די יידענע: אַוודאי, וואָס ווערט מען דען אָן?
אַז סיי ווי סיי איז מען עלנט ווי אַ שטיין —
קיין ברודער, קיין שוועסטער, קיין טאַטע, קיין מאַמע —
פון גאַנצן יריד שוין געבליבן אַליין.

* * *

די נחלה פאַרקויפט און געבליבן נאָר
ביים ביסל גערעט און ביים בעטגעוואַנט,
און מען האָט זיך מיטן פרילינג און מיטן ווייסל געלאָזט
אין ווייטן, אין גאָלדענעם לאַנד.

קיין דאַנציק אַ וואָך אויף טראַטוועט און פון דאָרט
האָט אַ שיף די זעגלען געשפּאַנט,
און מיט זעגלען געשפּאַנטפּ, מיט די פּאָלעס צעלאָזט
איז דער ייד מיט ווייב און קינד אַריין אין ענגעלאַנד.

פרעגט ער זיך באַלד אויף דער ווייטשעפּל־גאַס,
און דאָ ערשט פרעגט ער זיך גוט פונאַנד,
און מען זאָגט אים, אַז סאַיז אמת די מעשה מיטן גאָלד,
און מדינת אויסטראַליע הייסט דאָס ווייטע לאַנד.

און דאָ וואַרטן שוין יידן, וואָס פאָרן אויך,
פון קירה און פון פּאַניע, סאַיז אַ וועלט און מען פאָרט,
פרעגט זיך דער ייד אַזוי לאַנג ביז ער האָט
מיט אַ שכן פון פּלאָצק זיך צוזאַמענגעפּאָרט.

קויפט זיין יידענע אָן צוויי זעק מיט ברויט,
און אַ זעקל מיט ציבעלעס און קנאָבל קויפט זי איין,
און מען לאָזט זיך אַזוי אין אַ מנין אַוועק
מיט מזל אין שווערן וועג אַריין.

איז די שיף מיט אַ קוימען און פון קוימען זעצט
אַ שווערער, געדיכטער, שוואַרצער רויך,
און אַז דער ווינט וועט זיין גוט, האָט די שיף פאַרן ווינט
פאַרוויקלטע, ברייטע זעגלען אויך.

און עס גייען די שבתים, ווי די וואַסערן גייען,
און לבנות קומען אויף און גייען אַוועק,
און צו דער דריטער לבנה האָט מען צוגעשלאָגן
צו מדינה בראַזיליעס הייסן ברעג.

דאָ לאַדנט מען סחורות אַרויף און אַראָפּ,
ביז אַ גוטער ווינט קומט — איז די זעגלען געשפּאַנט,
גייען ווידער שבתים און אין צוויי לבנות
קומט מען גאָר צום מדינת־אַפריקע לאַנד.

און מען זעט נישט קיין סוף — וויינט די יידענע שטיל:
— שיין האָסטו אונז אַלע אָפּגעגילדט — —
זיצט דער ייד אויפן דעק און ער חלומט און עס מאָלט
דער דמיון אים פון גאָלד אַ גאָלדן בילד.

מאָגערט זלאַטקע, דאָס קינד, און עס פינצטערט דאָס ווייב,
און דאָס פּנים פלאַמט איר מיט ציגל־קאָליר:
— שוין פינעף חדשים — וואָס האָסטו געוואָלט —
אַ בראָך אויף דיין קאָפּ — פונם קינד און פון מיר?!

צומאָרגנס לויפט פּלוצלינג דער ייד פונם דעק,
דער של ראש זיצט פאַרדרייט, דער של יד אין דער האַנט:

— גיב נאָר אַ לויף ארויס, וועסטו זען
שוין די גרויסע פייגל פון גאָלדענעם לאַנד!

גלאָצט זי אויף די פייגל — נאָר זי רירט זיך עפּעס נישט,
זי זעט נאָר ווי זיי פליען פאַרביי און פאַרביי,
און פּלוצלינג גיט עס איר דעם אָטעם אַ באַנעם —
און זי — לאָזט זיך פליען אויפן ווינט מיט זיי — —

נעמט מען צו איר גוף און פאַרבינדט אין אַ זאַק
מיט אַ שטיין. און עס ווערט אויפן דעק אַ געלייף —
שטייט דער ייד און זאָגט קדיש מיטן קינד אויף דער האַנט —
גיט די שיף זיך אַ דריי און דריימאָל גיט דער קוימען אַ פייף.

דריקט דער ייד דאָס קינד, טריפן טרערן אין באָרד,
און ער הערט, ווי עס טוט אין וואַסער אַ פליוך — — —
גיט דער ייד ביי אַ שכן אַ פרעג אויפן דין,
צי דאַרף מען אויפן וואַסער זיך אויסטון די שיך?

און נאָך מעריב זינגט ער: — שלאָף קינדעניו איין —
אונטער דיין וויגעלע איז אַ ציגעלע פאַרהאַן —
אַ ציגעלע פון גאָלד און דאָס ציגעלע איז אַוועק
צו זוכן פאַר זלאַטעניו אַ גאָלדענעם נדן.

* * *

און צום אויפשטיין פון שבעה איז מען דאָ אין לאַנד,
און מען פרעגט זיך ערשט ווידער גוט פונאַנד,
ס׳ווענען יידן שוין דאָ, ס׳הייסט די שטאָט באַלאַראַט.
לאָזט דער ייד זיך אין וועג אריין מיטן בעטגעוואַנט,
מיטן קינד אויף דער האַנט.
די פּאות מוז ער שניידן און האַקן דעם כאַלאַט.

און אַ פּסוק פון איוב זאָגט דער ייד מיטן קינד,
דער הויכער ייד פון ווישעגראַד.
— יהוה נתן, יהוה לקח —
און געלויבט איז דיין נאָמען גאָטעניו, גאָט —

און אַמאָל, נאָך מעריב, קומט דער ייד אהיים,
קאָכט אָפּ פאַרן קינד אַ שיסעלע גריץ,
וויל דאָס קינד נישט עסן — טאַפּט ער זיין קעפּל,
גליט עס ווי אַ שטיק פייער אין היץ.

און פאַרטאָגס — איז עס שוין געוועזן פאַרביי.
זאָגט דער ייד: — אָט צו דעם בין איך אויסגעפאָרן אַ וועלט?
גייען יידן אַוועק און זיי קויפן איין
אַ שטיקל ערד אויף אַ הייליק פעלד.

אַז אַ שול איז שוין דאָ — זאָל אַ הייליק אָרט
אויך זיין אין דער קהילה פון באַלאַראַט.
גראָבן יידן און רעדן: — אין דער היים ליגט איצט שניי —
און דאָ איז ווי תמוז היים דער שבט.

די זון שטייט הויך — אויפן טהרה־ברעט ליגט
אין די תכריכימלעך ס'טויטע קינד.
פאַרטיפטע אין שמועס גראָבן טיפער די יידן,
שוויים פון די פּנימער ריטשקעווייז רינט.

רעדן יידן און טראַכטן: רבונו של עולם,
אפשר וועט דאָ געשען דאָס גרויסע נס —
טראַכטן די יידן און דער אבל טראַכט מיט
ביים טהרה־ברעטל, ביים מאָגערן מת.

די יידן טראַכטן — ס'ווערט די ערד עפּעס האַרט,
עפּעס פּונקט ווי אַ שטיין, עפּעס גאָרנישט קיין ערד,

און פּלוצלינג אַ קלונג, אַ מאָדנער, זאָגט ער אָן דאָס נס?
דער קלונג, וואָס זיי האָבן פון דער ערד דערהערט?

און זיי וואַרפן די אייזערנע כלים אַוועק
און גראָבן ווייטער מיט די בלויזע הענט —
— עס איז דאָ! עס איז דאָ! דאָס נס איז געשען!
— מיר האָבן אָבער באַלד דעם דעם קלונג דערקענט!

— אַ גרודע גאָלד! אוי, אַזאַ שטיק גאָלד!
— עס וועגט דאָך טאַקע אפשר צוועלף פונט!

נאָר פּלוצלינג זעען די יידן ווי עס הויבט
זיך פון טהרה־ברעטל דאָס טויטע קינד.

און דער טאַטע כאַפּט עס אויף דער האַנט, און ער גיט
מיט אַ פוס אויף דער גרודע גאָלד אַ שפּאַן:
— סאַיז מיין קינדס, מיין קינדס! יידן אַוועק!
ס׳איז דאָך מיין טאָכטערס נדן!

און עס שעפּטשעט אים זלאַטעניו אין אויער אריין:
— טאַטעניו, איך חלש, גיב מיר וואַסער און ברויט — —
און איידער ער ווייסט נאָך וואָס ער האָט צו טון,
האָט דאָס קינד ווי אַ פייגעלע ס׳קעפּל פאַרלייגט,
און איז שוין ווידער טויט.

גיט אַ שריי דער ייד פון ווישעגראַד,
ס׳מת אויף דער לינקער, די רעכטע אַ פויסט צו גאָט:
— יידן, יידן, סאַיז אַ גליק אין אומגליק און אומגליק אין גליק,
ער נעמט און ער גיט און נעמט ווידער צוריק!

זאָגן יידן אַזוי זיך: — וואָסזשע וואַרט מען אַצינד?
— גראָבט אַרויס דאָס גאָלד און אַריין דאָס קינד!

* * *

ס׳איז אַ פּראָסטע מעשה — דערציילט אָט אָ דאָ,
ס׳איז נישט פון די יידן און נישט פונם גאָלד,
היינט אין באַלאַראַט שוין קיין זכר נישטאָ,
ס׳איז אַ פּראָסטע מעשה, נאָר וואָרט ביי וואָרט וואָר,
כאָטש אַ גאָלדענע מעשה, דאָך אַ וואָכעדיקע
פון אכצנהונדערט־פופציק־ערשטן יאָר.

זיין! — אָדער נישט זיין!?

אויסטראַליש־אַלגעמיינע און יידישע באַפעלקערונגס־און אימיגראַציע־פּראָבלעמען — אין ליכט פון די לעצטע סטאַטיסטישע ציפערן

פון

אהרן פּאַטקין

א

די אַן ערך 25 טויזנט קעפּיקע, יידישע מינאָריטעט אין אויסטראַליע (0,35 פּראָצ. לגבי דער גאַנצער באַפעלקערונג) האָט נישט קיינע מינדעסטע סיבות זיך צו פילן אומזיכער אויף אירע בירגערליך־פּאָליטישע פּאָזיציעס. דער דעמאָקראַטישער פּרינציפּ פון גלייכבאַרעכטיגונג איז 100 פּראָצ. רעאַליזירט און דורכגעפירט אין לעבן — אָן שום אויסנאַמע. סער דזשאָן מאָנאַש, דער פאַרשטאָרבענער גענעראַליססימוס פון דער אויסטראַלישער אַרמיי בשעת דער וועלט־מלחמה, און סער אייזאַק אייזאַקס, אַלס דער וויצע־קעניג פון דער אויסטראַלישער דאָמיניע, זענען נאָר סימבאָלן פון דעם פאַרנעם, וועלכן דער גלייכבאַרעכטיגונגס־פּרינציפּ האָט דאָ דערגרייכט בנוגע דער יידישער מינאָריטעט־גרופּע. זעלבסטפאַרשטענדליך, פעלן נישט איכה־זאָגערס אויך דאָ. ווי אויסטראַליע זאָל נישט זיין ווייט פון דער וועלט־סצענע, אויף וועלכער דאָס טראַגישע שפּיל פון מענטשנהאַס און יידן־פרעסעריי ווערט טאָג־איין טאָג־אויס אויפגעפירט, — גאַנץ איזאָלירט פון דער אַנטיסעמיטישער פּראָפּאָגאַנדע איז עס נישט. דאָ און דאָרט הערן זיך שוואַכע אונטערטענער פון דער יידן־העצעריי, וועלכע איז געוואָרן אַן אינטעגראַלער באַשטאַנדטייל פון באַשטימטע ריכטונגען אין דעם שדים־שפּיל פון דעם פאַשיזם. עס זענען אָבער נאָר איזאָלירטע אונטערטענער, דאָך ליידער ווערן זיי פון אייניקע „איבערגעשראָקענע"

יידן, וואָס זענען באַקאַנט, דורך אייגענער ערפאַרונג, מיט די ווילדע טעניץ פון די ברוינע און שוואַרצע העמדלעך — אַמפּלי־פיצירט, פאַרגרעסערט. „סאַיז נאָר דער אָנפאַנג" — זאָגן זיי שוואַרצע נביאות. — אַזוי האָט אויך ביי אונז, אין דייטשלאַנד, פּוילן און א. וו. די מגפה אָנגעפאַנגען. יידן פאַרזיכטיק! צום גליק אָבער איז דער באָדן דאָ צו זאַמדיק צו פלאַנצן אויף אים אַנטי־סעמיטישע בלימעלעך פון דעם גיפטיקן דייטשן אָדער פּוילישן גאָרטן. עס פעלן דאָ לגמרי סיי די סאָציאַל־עקאָנאָמישע, סיי די פּאָליטיש־פּסיכאָלאָגישע פאַרבאַדינגונגען פאַר א רעאַלער אַנטי־סעמיטישער פּראָפּאָגאַנדע.

זעלבסטפאַרשטענדליך, ווערט דער ייד אויך דאָ אין באַ־שטימטע סאָציאַלע קרייזן באַטראַכט אַלס א פרעמדער. ס'זענען דאָ אייניקע קלובן, וועלכע נעמען נישט אָן יידן אַלס מיטגלי־דער. בשום אופן אָבער טאָר מען נישט די ערשיינונגען קוואַליפי־צירן אַלס שפּורן אָדער אָפּקלאַנגען פון אַנטיסעמיטישע געפילן. זי רעפלעקטירט נאָר א נאַטירליכע גרופּען־ערשיינונג, וואָס פון דעם שטאַנדפּונקט פון א געזונטן נאַציאָנאַלן געפיל דאַרף אפילו באַגריסט ווערן. ענגלענדער אָדער אויסטראַליער, אָנגעהעריקע פון א באַשטימטער אייגענער נאַציאָנאַלער און פּאָליטישער קול־טור, ווילן זיך אַליין אויסלעבן אין זייער טאָג־טעגליכן קאָנטאַקט מיט פריינט. דאָס איז א באַשיטמטע באַציאונג צום יידן אַלס א מיטגליד פון א גאַנץ אַנדערער היסטאָריש־קולטורעלער גרופּע, מען קאָן עס אפשר רופן מיט דעם נאָמען — א־סעמיטיזם, אָבער ס'וואָלט העכסט אומריכטיק געווען ווען אָט די סאָציאַל־פּסי־כאָלאָגישער ערשיינונג וואָלט פאַרביטן געוואָרן מיט דעם באַגריף אַנטיסעמיטיזם.

בקיצור, אין אַלגעמיין גענומען, פילט זיך דאָס הייפעלע היגע יידן אַלס א באַשטאַנדטייל פון דעם אַלגעמיינעם נאַציאָנאַל־פּאָ־ליטישן קערפּער. ווי אין יעדן נייעם אימיגראַציע־לאַנד, פאַר־לאַנגט דער פּראָצעס פון סאָציאַלער און קולטורעלער צופּאַסונג מינדעסטנס איין גאַנצן דור, און גאַנץ אָפט אפשר נאָך לענגער.

דאָס איז אָבער נישט נאָר א ספּעציפישע יידישע ערשיינונג.

דער רוב מנין און רוב בנין פון דער אויסטראַלישער באַפעלקע־רונג זענען אַנגלאָ־סאַקסן, דורכגעדרונגען און אָנגעזאַפּט מיט אַ טיפן נאַציאָנאַלן געפיל פאַר אַלץ, וואָס איז בריטיש. אַלע מי־נאָריטעטס־גרופּן דאָ מוזן זיך צוליב דעם איינפאַסן אין די פּסי־כאָלאָגישע ראַמען פון דעם ענגליש־אויסטראַלישן שטייגער, שפּראַך און קולטור. דער פּראָצעס פון „איינפּאַסונג" איז אַ סטי־כישער, ער ענטוויקלט זיך לויט די נאַטירליכע דינים פון דער גרופּן־פּסיכאָלאָגיע, און קיין פּראָפּאָגאַנדע אין דער וועלט איז נישט בכוח דעם פּראָצעס אָפּצושטעלן. די אומבאַדייטנדע יידי־שע מינאָריטעט איז פּשוט נישט בכוח אויסלעבן זיך סיי געזעל־שאַפטליך סיי קולטורעל אין די אייגענע ד' אמות. אונזער צאָל איז צו קליין אום זיך קעגנשטעלן דער סאָציאַל־קולטורעלער מאַכט פון דער 98 פּראָצ. בריטישער באַפעלקערונג. דאָס זענען רעאַלע פאַקטן, מיט וועלכע יעדער יידישער כלל־טוער מוז זיך רעכענען. דאָס אָבער הייסט ניט, אַז דער פּראָצעס פון קולטורעלער איינפּאַסונג זאָל אומבאַדינגט פירן צו נאַציאָנאַלער אַסימילאַצ־יע. עס מוז פעסטגעשטעלט ווערן, אַז די יידישע באַפעלקערונג דאָ באַווייזט קיין שום ווילן נישט זיך אויפצולייזן אין דער ארו־מיקער אַנגלאָ־סאַקסישער סביבה. איר שטרעבן צו אַסימילירן און אַריינגעמען אין זיך די ענגלישע שפּראַך און קולטור דאַרף נישט פאַרביטן ווערן מיט אַ ווילן פון פולקאָמער אַסימילאַציע.

דער יידישער נאַציאָנאַלער און קולטורעלער רענעסאַנס אויף יענער זייט פון די גרויסע וואַסערן ווירקט דורך פאַרשידענע שטראָמען אויך אויף דעם ווייט פאַרוואָרפענעם יידישן קליינעם אינזל. אויף פאַרשידענע אופנים, און מיט פאַרשידענע מעטאָדן, פאַרזוכט דאָס אויסטראַלישע יידנטום זיך קעגנשטעלן דעם פּראָ־צעס פון נאַציאָנאַלער אויפלייזונג. און דאָ ליגן טאַקע די ספּע־ציפישע פּראָבלעמען פון דעם אויסטראַלישן יידנטום.

מיט אומצאָליקע פעדים איז עס געבונדן מיט דעם וועלט־יידנטום. עס פילט זיך אַלס אַ לעבעדיקער אבר פון דעם גאַנצן נאַציאָנאַלן גוף. די פריידן און לידן פון וועלט־יידנטום זענען אויך זיינע פריידן, זיינע לידן. און נישט צולעצט דערפאַר טאַקע

פילט זיך דאָ גאַנץ אָפט אַן אומרואיקע שטימונג. אפשר איז די אומרואיקייט אַ פּועל יוצא פון דעם טיפן היסטאָרישן געפיל פון נאַציאָנאַלער מיט־פאַראַנטוואָרטליכקייט. מיר זענען טאַקע דאָ נאָר אַ „מנין" יידן, קוים צוויי מיט אַ האַלב צענדליק טויזנט, אַ צאָל, וואָס מען קאָן אָפט געפינען אין אַ יידיש שטעטל אין פּוילן אָדער ליטע. אָבער, ווי קליין סאַיז אונזער צאָל, רעפּרעזענ־טירן מיר דאָך דאָ אויפן ווייטן פּלאַץ דאָס וועלט־יידנטום, רעפּ־רעזענטירן מיר עס אויף איינעם פון די פינף קאָנטינענטן, אויף אַ לאַנד, וואָס זיין שטח איז כמעט אַזוי גרויס ווי גאַנץ אייראָפּע און באַפעלקערט מיט זיבן מיליאָנען אייראָפּעער פון דער שטאָל־צער בריטישער ראַסע.

אין די ספּעציפישע באַדינגונגען פון אויסטראַליע, אַלס אַ לאַנד, וואָס לעבט איצט איבער אַ שפּאַנענדע פאַזע פון אינערער אַנטוויקלונג און עקספּאַנסיע, אַ פאָלק, וואָס זוכט זיין אייגענעם קולטורעלן פּנים און סאָציאַלן גלייכגעוויכט — מוז אויך די קליינע יידישע באַפעלקערונג, וואָס באַשטייט, אגב, פון אַ קיבוץ־גליות פון פאַרשידענע לענדער און סאָציאַל־קולטורעלע שיכטן — אין פיין און ליידן אויסגעפינען איר פּלאַץ אין דער פאַרפרעמד־טער סביבה. אַ ניי לאַנד, אַ נייער יישוב, און גאַנץ נייע פּראָב־לעמען.

זיי זענען פאַרשידנאַרטיק, קליין און גרויס, אויף דעם אויבערפלאַך פון טעגליכן לעבן שווימען אַרויף זייערע בולטע קאָנטורן און פאַרלאַנגען אַן ענטפער. סאַיז נישט מיין אויפגאַבע זיי אַלע אויסצורעכענען. איך וויל נאָר באַמערקן, אַז אויב זייער „פּאָרם" האָט ספּעציפישע סימנים פון אַ נייעם לאַנד און אַ יונגן יידישן יישוב, — זייער אינהאַלט איז כמעט דער זעלבער ווי אין אַלע אַנדערע יידישע קהילות.

אין גרונט גענומען, שלעפּט דאָך דער ייד אויף זיין וואַנ־דער־רוקן, פון איין גלות־לאַנד צו אַן אַנדערן, דעם גאַנצן פּעקל אָנגעזאַמלטע מנהגים, באַציאונגען, באַשטימטע אופנים פון רע־ליגיעזן און קהילה־לעבן. איר וועט אין די נייע איינוואַנדערונגס־לענדער, ווי דרום־אַפריקע, אויסטראַליע א. א. וו. געפינען די

זעלבע קלאַפּער־געצייג, דעם זעלבן טאַראַם פון רבנים און שוחטים, בתי־מדרשים און פאַרשידענע חברות מיט אַלע זייערע קליינינקע אַמביציעס און מחלוקת'ן — פּונקט אַזוי ווי אין בריסק און באַראַנאָוויטש, זעלבסטפאַרשטענדליך, אין אַ ביסל אַ פאַרענדערטער פאָרם.

איך בין אָבער נישט אויסן דאָ זיך אויף דעם אָפּצושטעלן, — ווי אינטערעסאַנט דאָס זאָל נישט זיין פון אַ סאָציאַל־פּסיכאָ־לאָגישן שטאַנדפּונקט.

אין דעם אַרטיקל וויל איך מיך אָפּשטעלן אויף צוויי פונ־דאַמענטאַלע פּראָבלעמען, וועלכע זענען ספּעציפיש אויסטראַלי־שע יידישע פּראָבלעמען. אין זייער לייזונג איז דירעקט אָדער אומדירעקט פאַראינטערעסירט דאָס גאַנצע יידישע פאָלק, אָבער באַגרייפן זייער אמתן פאַרנעם אין דער ריכטיקער היסטאָרישער פערספּעקטיוו און העלפן צו זייער פּראַקטישער לייזונג קען נאָר דאָס היגע אויסטראַלישע יידנטום.

די צוויי פּראָבלעמען זענען: ערשטנס — די פראַגע פון ציי־פערנמעסיקן צוווּוקס, און צווייטנס — אויסטראַליע אַלס אַ לאַנד פון יידישער מאַסן־עמיגראַציע.

ב.

נאַטירליכער צוווּוקס און אימיגראַציע זענען צוויי פּראָב־לעמען, וועלכע זענען אין אַזאַ יונג לאַנד ווי אויסטראַליע ענג צוגעבונדן. יונגע לענדער, וואָס זענען סטיכיש געצוווּנגען זייערע נאַטירליכע פּראָדוקטיווע קרעפטן צו ענטוויקלען, געאָגראַפיש זיך צו „אַנטדעקן" און פאַרשפּרייטן, — קענען זיך נישט פאַר־לאָזן אין דעם וואַקסן פון זייער מענטשן־מאַטעריאַל נאָר אויף נאַטירליכן צוווּוקס. אין די בעסטע יאָרן פון אויסטראַלישן הויכן געבורטן־פּראָצענט — 15 אויף טויזנט איינוווינער — איז דער אימיגראַציע־קאָעפיציענט געשטיגן אויף איבער 5 אויף 1000. אָט דער פּראָצענטועלער צוזאַמענהאַנג צווישן נאַטירליכן און אימיגראַציע־צוווּוקס האָט זיך געצויגן אין משך פון קנאַפּע 70 יאָר ביז דעם לעצטן דעפּרעסיע־פּעריאָד פון 1929-1930.

ס'איז כמעט ווי אַ דין פעסטגעשטעלט געוואָרן, אַז דער אויסט־ראַליער נאָרמאַלער יערליכער צוווּוקס באַשטייט פון אַן ערך 1 מיט דריי־פערטל פּראָצ. און איבער אַ האַלבן פּראָצענט אי־מיגראַציע־צוווּוקס. זינט די לעצטע 7־6 יאָר באַמערקט זיך אַ געפערליכער קריזיס אין דעם באַפעלקערונגס־פּראָבלעם פון אויסטראַליע. למשל, פאַר 34־1932 איז דער נאַטירליכער צו־וווקס דאָ געפאַלן אויף 7.72 פּראָ 1000, ד. ה. אויף אַ העלפט. און אין דער זעלבער צייט איז דער אימיגראַציע־באַלאַנס געוואָרן לחלוטין נעגאַטיוו. אָט די דעמאָגראַפישע דערשיינונגען באַאומ־רואיקט זייער די אויסטראַלישע פאַראַנטוואָרטליכע שטעלן, און אויף פאַרשידענע אופנים זוכט מען דעם אַלטן באַפעלקערונגס־עקוויליבריאום צוריקצושטעלן. פריער אָדער שפּעטער וועט אויסטראַליע מוזן געפינען אַן אויסוועג פאַר איר באַפעלקערונג פראַגע, ווארום אויב די קינדער־פּראָדוקציע וועט אָנגיין מיט דעם איצטיקן טעמפּאָ און קיין באַזע פאַר אַ ברייטער אימיגראַצ־יע וועט נישט געשאַפן ווערן, איז דאָס ווייטערע זינקען פון דעם אויסטראַלישן פאָלק זיכער ווי דער טאָג.

אונזער היגע יידישע לאַגע איז אין דעם פּרט, ווי מיר וועלן זענען ווייטער, אַ סך ערגער און נאָך געפערליכער. אַ קליינע טרייסט קען אפילו זיין פאַר אונז, אַז וואָס עס וועט זיין מיט גאַנץ אויסטראַליע, וועט אויך זיין מיט אונז... איז קודם כל ווייסן מיר אַלע, אַז אויסטראַליע, אַלס אַ גאַנצע, וועט שוין ווי עס איז אַן אויסוועג פאַר זיך געפינען. אַ לאַנד מיט אומגעהויער גרויסע מעגליכקייטן, אַ יונג פאָלק, וואָס האָט הינטער זיך די מאַכט און די מאַטעריעלע אוצרות פון דעם מאָדערנעם פּאָליטישן לויתן־קערפּער — די בריטישע אימפּעריע — עס וועט זיין „שטעטל באַשטיין". פאַר אונז אָבער מוזן מיר אַליין זאָרגן. די גלייכבאַרעכטיגונג, פון וועלכער מיר געניסן דאָ, איז דאָך נישט נאָר אַ ריין־פאָרמעלע, נאָר אויך אַ רעלאַטיווע. מיר זענען גלייכבאַרעכטיקט אַלס איינצלנע פּערזאָנען, אַלס אינדיווידוען, וועלכע צייכנען זיך אויס מיט זייער צוגעהעריקייט צו אַ באַ־שטימטער רעליגיעזער גרופּע. אָבער מיר זענען אַבסאָלוט איג־

נאָרירט סיי אָפיציעל, סיי נישט אָפיציעל, ד. ה. פון דער געזעל־שאַפטליכער מיינונג, אַלס אַ נאַציאָנאַלע גרופּע, וואָס האָט אירע נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען, איר אייגענע דינאַמיק פון סאָציי־אַלער און עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג, אירע אייגענע קולטורעלע צילן, און אַ דאַנק דעם איר אייגענע באַפעלקערונגס־פּראָבלעם. אויף דעם איבער דער גאַנצער וועלט פאַרשפּרייטן יידישן נאַצי־יאָנאַלן פראָנט פון זעלבסט־פאַרטיידיגונג און זעלבסט־ערהאַל־טונג, זענען מיר דאָ, אויף דער ווייטסטער פראָנט־סעקציע, באַ־רופן דעם דאָזיקן פאַרגעסענעם פּאָסטן באַשיצן. אונזער פאַר־אַנטוואָרטליכקייט קעגן די איבריקע מער געפערליכע און בלוטי־קע פאָלקס־פראָנטן איז אפשר נאָך גרעסער, ווייל מיר פירן אונ־זער „קאַמף" אין אַ סביבה פון דעמאָקראַטישער פרייהייט, רע־ליגיעזער און קולטורעלער טאָלעראַנץ.

קודם כל וועגן אונזער נאַטירליכן צוווקס.

איך האָב שוין געהאַט די געלעגנהייט אין מיין אַרטיקל וועגן דעם צענזוס פון 1933 („אויסטר. דזשואיש העראַלד", סעפּטעמבער, 1936) אָנצווייזן אויף אונזער ממש אומגלויבלי־כער עם־הארצישער באַציאונג אין דער באַאַרבעטונג פון יידישע סטאַטיסטיק. מיר לעבן דאָ זינט מערערע צענדליק יאָרן אָן אַ חשבון און אָן אַ בילאַנץ. דאָ מוז איך נאָר צוגעבן, אַז מיין און מיין פריינט און מיטאַרבעטערס, ל. גאָלדבערגס, אַרטיקל אויף דער זעלבער טעמע האָט קיין שום אָפּקלאַנג נישט געפונען, נישט אין דער יידישער פּרעסע, נישט אין דער יידי־שער געזעלשאַפטליכער מיינונג. די וואָרנונג וואָס מיר האָבן ביידע געגעבן דעם אויסטראַלישן יידנטום, אַז אויב מיר וועלן ווייטער אזוי אָנגיין, אָן נאַטירליכן צוווקס און אָן אַ פרישן אי־מיגראַציע־שטראָם — זענען מיר פאַרמשפּט אין משך פון 1-2 דורות אין גאַנצן אונטערגיין, איז געבליבן ווי אַ קול אין מדבר. אפנים, אונזערע כלל־טוער דענקען, אַז קהל'שע ענינים איז בע־סער צו פירן אָן חשבונות און אָן בילאַנצן.

די לאַגע אָבער ווערט דאַדורך נישט ווייניקער טרויעריק. דער צענזוס פון 1933 האָט באַוויזן אַ סך הכל פון 23553 יידן

פארטיילט אין פארשידענע שטאטן לויט דער פאלגנדער טאבעלע:

ניי־זיד־וועילס — 4986 פרויען, 5319 מענער. ס"ה — 10305. וויקטאריע — 4602 מענער, 4898 פרויען, ס"ה — 9500. קווינסלענד — 475 פרויען, 566 מענער, ס"ה — 1041. דרום־אויסטראליע — 269 פרויען, 259 מענער, ס"ה — 528. מערב־אויסטראליע — 1008 פרויען, 1097 מענער, ס"ה — 2105. טאסמאניע — 28 פרויען, 42 מענער, ס"ה — 70. קענבערא — 2 פרויען, 2 מענער, ס"ה — 4. אלגעמיינער ס"ה — 23,553 — 11,370 פרויען און 12183 מענער.

די צאל פון 23,553 איז 9 פראצ. העכער ווי לויט דעם צענזוס פון 1921 און 33 פראצ. העכער קעגן דעם צענזוס פון 1911. ווען אבער מען פארגלייכט עס מיט דעם צוווקס פון דער אלגעמיינער באפעלקערונג זעען מיר, אז פאר דעם אפשניט 1921-1933 איז אונזער צוווקס 2 מיט א האלבן מאל קלענער. די אלגעמיינע באפעלקערונג באווייזט א צוווקס פון 22 פראצ. קעגן אונזערע 9 פראצ. כאראקטעריסטיש, אז פאר אומגעפער דעם זעלבן פעריאד אין פוילן, — א לאנד פון עמיגראציע, — (1921-1935) איז די יידישע באפעלקערונג אויסגעוואקסן אויף 10.7 פראצ. (לעשצינסקי, די צאל יידן אין דער וועלט, ייוו"א־בלעטער, אפריל, 1936).

דער רעלאטיוו קלענערער צוווקס פון דער אויסטראלישער יידישער באפעלקערונג פאר די לעצטע 12 יאר שטעלט שוין אין זיך אליין פאר א פראבלעם. דער פעריאד פון 1921-33 געהערט דאך דוקא צו דער צייט פון דער נאך־מלחמהדיקער יידישער מאסן־אימיגראציע. ליידער האבן מיר נישט קיינע גענויע ציפערן פון דער יידישער איינוואנדערונג פאר דעם אדער אן אנדערן צייט־אפשניט. די אפיציעלע איינוואנדערונגס־סטאטיסטיק באצייכנט נאר דאס לאנד פון וואנען די איינוואנדערונג קומט פאר, און נישט די פערזענליכע נאציאנאליטעט פון דעם אימיגראנט. טראצדעם זענען דא אלגעמיינע בערכדיקע השערות, וועלכע ברענגען די ציפערן פון דער יידישער אימיגראציע פאר

זיין — אָדער נישט זיין?

דעם דערמאָנטן פּעריאָד אויף 6000-5 מענטשן. דער צוווקס אין אַבסאָלוטע ציפערן מאַכט אָבער אויס ס"ה 1938 פּערזאָנען. (אין 1921 האָט דער צענזוס באַוויזן 21,615 יידן און אין 1933 — 23,553 יידן). אויף יעדנפאַל איז קלאָר, אַז קיין נאַטירליכן צוווקס האָבן מיר זייט 1921 דאָ נישט געהאַט. דער ווייטערער אַנאַליז פון די עלטער־גרופּן דעמאָנסטריט נאָך מער די דעגע־נערירונג־טענדענץ פון דעם אויסטראַלישן יידנטום.

עלטער גרופּן	צענזוס 1911	צענזוס 1921	צענזוס 1933
אונטער 5 יאָר	1490	1709	1333
5-9 יאָר	1401	1886	1670
10-14 "	1447	1770	1830
15-19 "	1616	1638	1889
20-24 "		1674	1953
25-29 "		1818	1937
30-34 "		2105	2062
35-39 "		1921	1873
40-44 "		1596	1967
45-49 "		1320	1837

וואָס באַוויזן די צאָלן? זיי שטעלן פעסט, אַז דער פונ־דאַמענט פון אונזער צוקונפט — קינדער — ווערן אַלץ ווייני־קער געבאָרן, און פאַרקערט — די עלטערע גרופּן, פון וועלכע מען קען שוין ווייניק ערוואַרטן אין קינדער־פּראָדוקציע, ווערן אַלץ שטאַרקער רעפּרעזענטירט אין דער צאָל־טאַבעלע. נאָך מער טרויעריק איז אַ פאַרגלייך פון אונזער „ביאָלאָגישן חורבן" מיט דער אַלגעמיינער אויסטראַלישער באַפעל־קערונגס־באַוועגונג.

אָט זענען די דאָזיקע ציפערן:

אין די עלטערס־גרופּן פון 0 ביז 4 יאָר זענען ביי דער אַל־געמיינער באַפעלקערונג געווען אין יאָר 1921 600,206 און אין יאָר 1933 — 568,965 פּערזאָנען, דאָס הייסט אַז עס איז אין

1933 געוועזן אַ מינוס פון 5 פּראָצ. ביי יידן זענען געוועזן אין יאָר 1921 — 1709, און אין יאָר 1933 1333 פּערזאָנען, דאָס הייסט אַ מינוס פון 22 פּראָצ. אין די עלטערס־גרופּן פון 5 ביז 9 זענען געוועזן אין יאָר 1921 1,196,000 און אין יאָר 1933 — 1,196,300 — דאָס הייסט, אַז ביי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג איז געוועזן אַ קלייער נישטיקער צוווּוקס אין דער דאָזיקער גרופּע. ביי יידן זענען געוועזן אין יאָר 1921 3,595 פּערזאָנען אין עלטער פון 5 ביז 9 יאָר און אין 1933 זענען געוועזן בלויז 3,003 פּערזאָנען אין דער זעלבער עלטער־גרופּע, דאָס הייסט אַ מינוס פון גאַנצע 16.6 פּראָצ. איצט לאָמיר נעמען די עלטער־גרופּע פון 10 ביז 19 יאָר. ביי דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג זענען אין דער דאָזיקער גרופּע געוועזן אין יאָר 1921— 991,468 פּערזאָנען און אין יאָר 1933 זענען געוועזן אין דער גרופּע 1,238,218 פּערזאָנען, דאָס הייסט, אַז ס'איז געוועזן אַ צוווּוקס פון 25 פּראָצ. אַנדערש ביי די יידן. אין דער עלטערס גורפּע פון 10 ביז 19 האָבן זיי אין דעם יאָר 1921 אויפגעוויזן 3423 פּערזאָנען און אין יאָר 1933 האָבן זיי אויפגעוויזן די צאָל פון 3719 פּערזאָנען — דאָס הייסט, אַז אפילו אין דער גרופּע איז ביי זיי געוועזן אַ צוווּוקס נאָר פון 8 פּראָצ.

מען דאַרף נישט זיין נישט קיין סטאַטיסטיקער און נישט קיין נביא כדי פעסטצושטעלן, אַז ווען מיר וועלן זיך ווייטער פאַרלאָזן אויף דעם קינדער־חשק פון אונזערע אויסטראַלישע יידן, וועלן מיר גאָר אין גיכן, אין 20,30 יאָר ארום, האָבן נישט נאָר אַ קלענערע יידישע באַפעלקערונג, נאָר אויך אַ ווייניקער רעפּראָדוקטיווע באַפעלקערונג. ס'איז קלאָר און דייטליך, אַז ווען אין 1933 האָבן מיר געהאַט פּערזאָנען אין עלטער פון 25-44 — 7839, און אין דעם זעלבן יאָר 6722 פּערזאָנען אין עלטער פון 19-0 יאָרן, קענען מיר אין 20 יאָר ארום ערוואַרטן אַ באַדייטענד קלענערע באַפעלקערונג אין דעם רעפּראָדוקטיוון און אַקטיוו־שאַפענדן עלטער פון 25 ביז 45 יאָר. די טענדענץ איז קלאָר — דער דעגענערירונגס־פּראָצעס האָט אונז דאָ אין אויסטראַליע פאַרכאַפּט מיט זיין פולער קראַפט, און אַזוי גיך

ער האָט שוין אָנגעהויבן, וועט ער אונז נישט אָפּלאָזן, פאַרקערט, ער וועט זיך ממילא פאַרשטאַרקן.

למשל, די געמישטע חתונות, וואָס א דאַנק די שטאַרק קאָנ־סערוואַטיווע און ריגאַראַזע פּראַקטיקן פון די אָרטיקע רעליגיע־זע קהילות נעמען ביי אונז אַוועק א סך יידישע נפשות קעגן זייער אייגענעם ווילן, וועלן זיך מוזן מיט דער פאַרקלענערונג פון דער צאָל פון פּערזאָנען אין רעפּראָדוקטיוון עלטער, פאַר־גרעסערן, און אַלס א סך־הכל וועט דער נאַטירליכער באַפעלקע־רונגס חסר נאָך מער שטייגן.

ג.

סאיז ממש צו באַוווּנדערן די גלייכגילטיקייט פון דער אָר־טיקער יידישער געזעלשאַפטליכער מיינונג צו דער קומענדער באַ־פעלקערונגס קאַטאַסטראָפע. מיר פאַרגעסן, אַז אין 30־20 יאָרן ארום וועלן מיר מיט א קלענערן יישוב אין פּראָדוקטיוון עלטער מוזן אויסהאַלטן די זעלבע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס, וואָס מיר האָבן דאָ אויסגעבויט אין בעסערע און ליכטיקערע צייטן. די לאַסט וועט פאַלן אויף א קלענערער צאָל פּלייצעס פון אונזערע קינדער און אייניקלעך, און ס'פרעגט זיך צי איז דאָס סיי קלוג סיי יושרדיק אזוי אָנגיין מיט אונזער באַלעבאַטישקייט, אָן חשבונות, אָן פּלענער, אָן פערספּעקטיוון. מיר פאַרמאַכן פּשוט די אויגן און ווילן נישט זען דעם חורבן וואָס מוז קומען, אויב מיר וועלן נישט אָננעמען מיטלען אים צו פאַרמיידן.

און דער איינציקער פּראַקטישער מיטל איז א געפּלאַנטע יידישע אימיגראַציע. דער מיטל איז דער א י נ צ י ק ע ר ווייל זיין אַלטערנאַטיווע איז נאַטירליכער צוווּוקס, אָבער, ליידער, האָבן מיר קיין גרונט נישט צו זיין אָפּטימיסטיש און צו האָפן, אַז אונזערע מעלבאָרנער און סידנעיער בעלי־בתים, פאַבריקאַנטן און קרעמער, זאָלן מיט אַמאָל באַקומען דעם חשק מקיים זיין די מצוה פון „פּרו ורבו" אויף אַן אמת. דער רוב מנין און רוב בנין פון דעם אויסטראַלישן יידנטום געהערט צו דעם גרויס־שטאָטיקן סאָציאַלן שיכט — מיטל און אויבער־קלאַס — וואָס אויך ביי די נישט־יידן צייכנט ער זיך אויס מיט זינדיקן קעגן

דער אויבן־דערמאָנטער מצווה.

אימיגראַציע איז רעאַלע יידישע פּאָליטיק. ווען אונז זאָל געלינגען דעם פּראָבלעם אַוועקשטעלן אין זיין אמתן סאָציאַל־עקאָנאָמישן פערעספּעקטיוו, ווען מיר וועלן קענען אים איינפּאַסן אין די ראַמען פון די אַלגעמיינע באַדערפענישן פון אויסטראַליע אַלס אַ גאַנצן — בין איך זיכער, אַז מיר זענען כמעט ווי ערב דער לייזונג פון דעם פּראָבלעם. ס'מוז דאָ גלייך באַטאָנט ווערן, אַז פאַר דעם יידנטום פון מזרח און מיטל־אייראָפּע איז עמיגראַציע כמעט דער איינציקער אויסוועג פון זיינע עקאָנאָמישע ליידן און פּאָליטישע פאַרפאָלגונגען, וואָס האָבן דערגרייכט דעם מאַקסימום פון עלנד און ביטערניש. דאָס איז וויכטיק צו געדענקען, ווייל מיר קענען מיט זיכערהייט זאָגן, אַז פאַרן געזונטן אימיגראַציע־פּלאַן וועלן די נויטיקע פינאַנסיעלע מיטלען אָן גרויסע שוועריקייטן געפונען ווערן.

דאָך דאַרפן די שוועריקייטן פון דעם פּראָבלעם נישט אונטערגעשעצט ווערן. קודם כל דאַרף מען נישט פאַרגעסן, אַז מיר האָבן אין דעם פּרט גאָר אַ קנאַפּע דעה.

אימיגראַציע איז איינע פון די שאַרפסטע און ברענענדסטע פּראָבלעמען פון אויסטראַליער אינערער און אויסערער פּאָליטיק. זי איז ענג פאַרבונדן מיט די סאַמע פונדאַמענטאַלע פּראָבלעמען פון איר ווייטערער אַנטוויקלונג. דער פּראָבלעם גייט נישט אַראָפּ פון סדר היום, ווייל ער איז אַרומגערינגלט און ווערט באַאיינפלוסט פון אַזעלכע קאַרדינאַלע לעבנס־פראַגן ווי לאַנד־פאַרטיידיגונג, פון דער „ווייס־אויסטראַליע"־פּאָליטיק, פון די פּאָליטישע באַציאונג צו יאַפּאַן און א. וו.

זינט די לעצטע 18–20 מאָנאַטן פאַרנעמט די פראַגע אַ וויכטיקן און זאָגאַר בכבודיקן אָרט אין פּאָליטישן און געזעלשאַפטליכן לעבן. ס'איז שוין מער נישט קיין סוד, אַז די ענגלישע רעגירונג פּרובירט צו באַאיינפלוסן די אויסטראַליער רעגירונג אָנצוווענדן אַן אַקטיווע אימיגראַציע־פּאָליטיק. ס'איז שוין געשאַפן געוואָרן אין ענגלאַנד אַ ספּעציעלער רעגירונגס־קאָמיטעט פאַר דעם צוועק, און דורך פאַרשידענע אופנים ווערט די

געזעלשאַפטליכע מיינונג דאָ צוגעגרייט און באַרבעט. מען באַשעפטיקט זיך מיט דעם פּראָבלעם, זייער ערנסט. פאַרשידענע קולטורעלע געזעלשאַפטן, וויסנשאַפטליכע קאָנגרעסן און פּאָליטישע פּאַרטיי־קאָנפערענצן ווידמען זייער אויפמערקזאַמקייט דער פראַגע, שטודירן זי און דעבאַטירן מיט דעם גרעסטן ערנסט. די לאַגע האָט זיך באמת פאַר די לעצטע 8-7 יאָר פונדאַמענטאַל געענדערט. דער גאַנצער פּראָבלעם האָט אָנגענומען נייע קאָנטורן, נייע שטריכן זענען איינגעוועבט אין זיין צייכנונג, און דאָס איז אַלץ אַ דאַנק די נייע טענדענצן וועלכע האָבן זיך אַזוי בולט באַוויזן אין דער אַנטוויקלונג פון דער וועלט־ווירטשאַפט און פּאָליטיק פאַר די לעצטע צען יאָר.

קודם כל מוזן מיר זיך אָפּגעבן אַ קלאָרן דין וחשבון פון דער אַלגעמיינער באַציאונג פון אויסטראַליע צו אימיגראַציע. מיר מוזן דאָך סוף כל סוף זיך רעכענען מיט רעלאַע פאַקטן. אויב אויסטראַליע וועט האַלטן אירע טירן פאַרשלאָסן פאַר אימיגראַציע בכלל, קען דאָך ממילא קיין רייד נישט זיין וועגן אַ יידישער מאַסן־אימיגראַציע. מען וועט דאָך פאַר אונז קיין אויסנאַם נישט מאַכן. אונזער אימיגראַציע קען זיך נאָר אריינפּאַסן אַלס אַ באַשטאַנדטייל פון אַן אַלגעמיינער אימיגראַציע, און דערפאַר מוזן מיר צוערשט באַגרייפן ווי האַלט עס מיט דעם פּראָבלעם אין אויסטראַליע אין אַלגעמיין.

ס'הערשט דאָ אַ גרויסער חילוקי־דעות אין דעם ענין. גאַנץ אויסטראַליע אָן שום אויסנאַם פון פּאָליטישע שאַטירונגען און פאַרשידענע גרופּן אינטערעסן איז אייניק, אַז יעדע אימיגראַציע־פּאָליטיק מוז זיך באַזירן אויף די צוויי גרונט־פּרינציפּן פון אויסטראַלישן לעבן:

1) אויסטראַליע מוז בלייבן אַ „ווייסע" לאַנד מיט אַ באַדייטענדן איבערגעוויכט פון ענגלענדער.

2) דער אָנגענומענער לעבנס־סטאַנדאַרד — דער שכירות־מינימום — איז קדש קדשים און קען בשום אופן נישט אָנגערירט ווערן.

די צוויי גרונט־פּרינציפּן זענען עפּעס ווי איינגעוואָקסן אין

דער נשמה פון יעדן אויסטראַליער. מען קען זאָגן, אַז זיי זענען געוואָרן די גרונטשטיינער אויף וועלכע דער גאַנצער אויסטראַליער סאָציאַלער בנין איז געבויט. נאָר אַ נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראָפע — אַ מלחמה, אָדער אַ בלוטיקע רעוואָלוציע — איז בכוח אונטערצוגראָבן אָדער פאַרניכטן די צוויי עיקרים פון סאָציאַלער גערעכטיקייט און „ווייסער ראַסע־עסטעטיק". ביז נאָך דער מלחמה איז די פּאָליטיק רואיק דורכגעזעצט געוואָרן אין משך פון איבער 70־60 יאָר. קיינער האָט זיך איבער דער פּאָליטיק ערנסט נישט פאַרטראַכט, ווייל זי האָט פאַקטיש קיינעם ניט אָנגערירט.

די אייראָפּעאישע עמיגראַציע - כוואַליע פון לעצטן און אָנפאַנג איצטיקן יאָרהונדערט איז פריי און אומגעטשערט געווען געריכטעט הויפּטזעכליך נאָך אמעריקע. אפילו די בריטישע אויסוואַנדערונג האָט אין 19טן יאָרהונדערט דערגרייכט 65 פּראָצענט נאָך די פאַראייניקטע שטאַטן און נאָר 11 פּראָצ. נאָך אויסטראַליע. אין 1901 האָבן אויף 100 בריטישע אויסוואַנדערער 51 עמיגרירט נאָך די פאַראייניקטע שטאַטן. 21 נאָך קאַנאַדע, 19 נאָך דרום־אַפריקע און נאָר 5 נאָך אויסטראַליע. די איבריקע אייראָפּעאישע אויסוואַנדערונגס־פעלקער ווי די איטאַליענער, דייטשן, פּאָליאַקן א. א. וו. האָבן נאָך ווייניקער זיך אינטערעסירט מיט אויסטראַליע אַלס אַן אויסוואַנדערונגס־לאַנד. וואָס איז שייך דעם אַנטייל פון דער יידישער עמיגראַציע נאָך אויסטראַליע, קענען מיר באמת זאָגן, אַז אויסטראַליע האָט ביז נאָך דער מלחמה כמעט ווי גאָרנישט עקזיסטירט אויף דער יידישער עמיגראַציע־מאַפּע. די איינצלנע הונדערטער יידישע עמיגראַנטן אַ יאָר זענען זייער זעלטן דירעקט פון מזרח אייראָפּע אַהער געקומען.

מען קאָן כמעט מיט זיכערהייט פעסטשטעלן, אַז ביז נאָך דער מלחמה איז דער קליינער יידישער עמיגראַציע־שטראָם נאָך אויסטראַליע געפלאָסן אויף אַ אומוועג — איבער ענגלאַנד. פּוילישע און רוסישע יידישע עמיגראַנטן האָבן ערשט אין ענגלאַנד אויסגעפונען דאָס „גאָלדענע" לאַנד אויסטראַליע און אין

איינצלנע פאַלן אַהער אויסגעוואַנדערט.

אַ דאַנק די אומשטענדן איז אויסטראַליע געווען בכוח איר „אַריסטאָקראַטישע" אימיגראַציע־פּאָליטיק דורכצוזעצן אָן קיינע שווערקייטן. די „ווייסע" 98 פּראָצ. בריטישע אימיגראַציע מיט אַ נישטיקער צומישונג פון אַנדערע אייראָפּעער און יידן איז געוואָרן אַ טאַטזאַך דורך אָביעקטיווע אומשטענדן. די אייראָפּעאיִשע מאַסן־אויסוואַנדערונג האָט זיך אין אויסטראַליע נישט געניטיקט, האָבנדיק אָפענע טירן אין אַמעריקע.

אויסטראַליע האָט דערפאַר רואיק געקענט קאָנסאָלידירן איר אימיגראַציע־פּאָליטיק, און פאַר צענדליקער יאָרן האַלטן דעם אימיגראַציע־צוווּוקס אויף אומגעפער 5 פּראָ טויזנט פון דער באַפעלקערונג.

מען האָט זיך געקענט פאַרגינען דאָס פאַרגעניגן איינפירן אַ פּראָגרעסיווע סאָציאַלע פּאָליטיק, מינימום אַרבעטער־שכירות, אַ ווייט גייענדע פּראָגרעסיווע שטייער־פּאָליטיק, וועלכע האָט באמת געהאָלפן אַ מער גערעכטיקע פאַרטיילונג פון דער נאַציאָנאַלער הכנסה. די באַפעלקערונג איז געוואָקסן פון יאָר צו יאָר, און אויסטראַליע האָט זיך זאַגאַר באַרימט מיט איר שטענדיקן און באַדייטענדן באַפעלקערונגס־צוווּוקס. פאַר דעם פּעריאָד פון 64 יאָר פון 1860 ביז 1924 האָט די אויסטראַלישע באַפעלקערונג זיך פאַרגרעסערט אויף 4,730.000, פון וועלכע 76 פּראָצ. פאַלט אויף נאַטירליכן צוווּוקס און 24 פּראָצ. אויף אימיגראַציע. אין אַלגעמיין האָט אויסטראַליע באַוויזן אַ צוווּוקס פון איבער 2 פּראָצ. אַ יאָר, וועלכער איז גרעסער ווי אין די פאַראייניקטע שטאַטן. דאָרט בלויז 19 אויף 1000, ענגלאַנד — 9 אויף טויזנט.

די לאַגע האָט זיך גאַנץ געענדערט נאָך דער מלחמה. דער נאָך מלחמה־פּעריאָד קען מיט רעכט פאַרטיילט ווערן אין דריי צייט־אָפּשניטן.

1 — פון נאָך דער מלחמה ביז 1928-29.

2 — פון 1929 ביז 1935 — דער פּעריאָד פון עקאָנאָמישער דעפּרעסיע.

3 — דער איצטיקער פּעריאָד פון שוואַנקונגען.

באַלד נאָך דער מלחמה, אין וועלכער די אויסטראַלישע אַר־מיי האָט גענומען אַן אַקטיוון און אָנזעעוודיקן אַנטייל און גע־קומען צוריק פון די בלוטיקע אייראָפּעאישע און אַזיאַטישע — — גאַליפּאָלי און פּאַלעסטינע — שלאַכטפעלדער מיט אַ געפיל פון נאַציאָנאַלן זעלבסט־שטאָלץ, האָט זיך דאָ די אימיגראַציע־פאַנטאַזיע באַדייטענד אויפגערייצט און אין באַשטימטע קרייזן זאַגאַר צעהיצט. אַמעריקע האָט זיך דערפילט אימיגראַציע־זאַט און האָט באַשלאָסן זיך „אויסרוען" פון דער גרויסער אייראָפּע־אישער עמיגראַציע־פאַרפלייצונג. ענגלאַנד האָט זיך מיט רעכט דערשראָקן, ווו וועט זי אַהינטון איר אָנוואַקסנדע באַפעלקערונג. און מען האָט זיך נאַטירליך געווענדעט צו די אומגעהויערע פּוס־טע שטרעקן פון די דאָמיניעס, איבערהויפּט אויסטראַליע און ניי־זעלאַנד.

מען האָט צוערשט געמאַכט אַ געאָגראַפישן חשבון. אויסט־ראַליע האָט איין נפש אויף אַ קוואַדראַט־קילאָמעטער קעגן 250 אין גרויס־בריטאַניע, (דרייצן) 13 אין די פאַראייניקטע שטאַטן. לויט פאַרשידענע השערות קען אויסטראַליע אריינגעמען אַ באַ־פעלקערונג פון צענדליקער מיליאָנען, און דעריבער איז די צייט געקומען פונאַנדערעפענען ברייט די טירן פון אויסטראַליע, און אָנהויבן זי פּלאַנמעסיק צו קאָלאָניזירן נישט מיט אַ האַלבן פּראָ־צענט אימיגראַנטן, וואָס האָט אויסגעמאַכט פאַר יאָרן און יאָרן נאָר אומגעפער 10 טויזנט אַ יאָר (פאַר דרייסיק יאָר פון 1890 ביז 1920 האָט די נעטאָ אימיגראַציע אויסגעמאַכט 273.000 נפשות.) נאָר מיט 100.000 אַ יאָר.

מען האָט פונאַנדערגעוויקלט און אויסגעאַרבעט פאַרשידע־נע פּלענער. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ מעכטיקער פינאַנס־אַפּאַ־ראַט מיט דער באַטייליגונג פון ענגלאַנד און אויסטראַליע, און ביידע רעגירונגען האָבן זיך ענטוזיאַסטיש פאַרנומען מיט אַן אַקטיווער אימיגראַציע פון אַ גרויסן פאַרנעם. זעלבסטפאַר־שטענדליך האָבן נישט געפעלט אויך שטאַרקע קעגנער קעגן אַזאַ מאַסן־אימיגראַציע. די אַרבעטער קרייזן האָבן פון אָנהויב מיט

קרומע אויגן אויף איר געקוקט, און שוין אין 1924 האָט די ליי־באָר־פּאַרטיי אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, אין וועלכער זי באַ־טראַכט די איצטיקע אימיגראַציע־פּאָליטיק אַלס אַ געפאַר פאַר דעם אַרבעטער־קלאַס, ווייל זי מוז פירן צו פאַרפלייצונג פון דעם אויסטראַלישן אַרבעטס־מאַרק מיט ביליגער אַרבעטס־קראַפט, — אָבער טראָץ דער אָפּאָזיציע פון די אַרבעטער־אַרגאַניזאַציעס, איז די רעגיורונג דאָך אָנגעגאַנגען מיט אירע פּלענער, פילנדיק הינ־טער זיך די צושטימונג פון דער געזעלשאַפטליכער מיינונג. ס'איז כאַראַקטעריסטיש אַז אין דער צייט זענען אויך די אַרבעטער ווייט נישט איינעק געווען אין דער פראַגע. מען האָט געפּראָוועט די אָפּאָזיציע אויף איין זייט, און אויף דער אַנדערער האָט מען דאָך צוגעשטימט דער פּאָליטיק פון אַקטיווער מאַסן־אימיגראַצ־יע. סקאַלין, דער פירער פון דער אַרבעטער־פּאַרטיי אין פעדע־ראַלן פּאַרלאַמענט האָט בפירוש זיך אויסגעדריקט אין 1926 אין איינער פון זיינע פּאַרלאַמענטאַרישע רעדעס:

„אין די נאָענטסטע צוויי דורות וועלן מיר האָבן אַ באַ־פעלקערונג פון 100 מיליאָנען".

אומגעפער אַכט יאָר האָט די אַקטיווע אימיגראַציע־פּאָלי־טיק אָנגעהאַלטן. זי האָט זיך אַנטוויקלט אין אַן ענטוזיאַסטי־שער אַטמאָספער פון אַ טיפן גלויבן אין דער גרויסער צוקונפט פון אויסטראַליע. מען האָט אפשר מער געריכטעט, ווי פּראַק־טיש און געשעפטס־מעסיק געטון. טראָצדעם איז דאָך כאַראַק־טעריסטיש, אַז מיט 10־12 יאָר צוריק האָבן שטאַטס־מענער ווי ברוס, דער דאַמאָלסדיקער פּרעמיער פון אויסטראַליע דערקלערט אין פּאַרלאַמענט, אַז ער האָט צוגעזאָגט דער ענגלישער רעגי־רונג אריינצונעמען אין אויסטראַליע אין משך פון 10־5 יאָר אירע אַנדערטהאַלבן מיליאָן אַרבעטסלאָזע. מען איז געווען אַזוי זיכער אין דעם ערפאָלג פון אַ ריזיקער איבערזידלונגס פּאָליטיק, אַז מען האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט נישט פאַר געלט און נישט פאַר קיינע שוועריקייטן. „מענטשן, געלט און אָפּזאַץ־מאַרקן זענען די הויפּט־פּראָבלעמען פון דער בריטישער אימפּעריע" — האָט דערקלערט ס. ברוס אין 1926 אויף דער אימפּעריאַלער קאָנפע־

רענץ אין לאָנדאָן, און אַלס אַן ענטפער האָבן ביידע רעגירונגען — די ענגלישע און אויסטראַלישע — נאָך מיט גרעסערער אָנ־שטרענגונג און גלויבן אַנטוואָרפן ווייטגייענדע פּלענער פון אַן אויסטראַלישער מאַסן־איינוואַנדערונג פון ענגלאַנד.

די רעזולטאַטן פון דער פּאָליטיק האָבן זיך אויסגעדריקט אין די פאָלגנדע צאָלן:

די צאָל פון סובסידירטע אימיגראַנטן פון ענגלאַנד:

1920 —	9059
1921 —	14682
1922 —	24258
1923 —	26645
1924 —	25036
1925 —	24827
1926 —	31260
1927 —	30123
1928 —	12113 — ס"ה 198,003

צו די 200 טויזנט סובסידירטע אימיגראַנטן מוז מען צו־געבן כמעט 100 טויזנט אומאָפּהענגיקע אימיגראַנטן, צווישן וועלכע דער גרעסטער טייל זענען ווידער ענגלענדער געווען. די נישט־ענגלענדער האָבן צו אַ באַשטימטער מאָס אויסגענוצט די אימיגראַציע־שטימונג פון דער אויסטראַלישער רעגירונג, און אין באַגרענצטע צאָלן איינגעוואַנדערט אַהער, — צווישן אָט די לעצטע דאַרפן מיר רעכענען אַן ערך 6־5 טויזנט יידישע אימיג־ראַנטן.

ד.

אין 1929 איז די אַקטיווע אימיגראַציע־פּאָליטיק צוזאַמענגע־בראָכן. דער גורל איז געפאַלן אויף דער אַרבעטער־רעגירונג פון סקאַלינען, וועלכע איז דעמאָלט געקומען צו דער מלוכה־מאַכט, די אימיגראַציע אינגאַנצן אָפּצושטעלן. מען מוז אָבער גלייך פעסטשטעלן, אַז סקאַלין איז געווען נאָר דער מעדיום, וועלכער

האָט די נייע פּאָליטיק פון פאַרמאַכטע טויערן דורכגעזעצט. די פּאָליטיק איז געקומען אַלס אַ לאָגישער פּועל יוצא פון באַשטימטע אומפאַרמיידליכע באַדינגונגען, און יעדע אַנדערע רעגירונג וואָלט געמוזט גיין אויף דעם זעלבן וועג. אויסטראַליע איז אַ פרייע דעמאָקראַטיע. דאָ הערשט באמת דער „מענטש פון אַלע טאָג". יעדע רעגירונג מוז זיך צוהערן צו דעם קול און ווילן פון „זיין מאַיעסטעט" — די געזעלשאַפטליכע מיינונג. די לעצטע אָבער האָט צוערשט געשאַפן באַשטימטע אילוזיעס, וועלכע האָבן איר געמאָלט אויסטראַליע אַלס אַ לאַנד, וואָס איז גרויס ווי אייראָפּע, מיט מיליאָנען קוואַדראַט־מיילן פון רייכן, פעטן לאַנד, ענדלאָזע וועלדער, נישט באַרירט פון אַ מענטשנס פוס, מינעראַל־אוצרות — קוילן, גאָלד, אייזן און זילבער און ווער ווייסט אפשר אויך נאָפט — אַלעס אין אדם הראשונ'ס צושטאַנד, ווייל דאָס הייפעלע איינוווינער האַלטן זיך פעסט ביי אַ שמאָלן פּאַס נעבן די ים־ברעגעס, און האָבן נישט דעם חשק און נישט די מעגליכקייט דעם פּאַס צו פאַרברייטערן, אָדער זיינע טיפענישן אויסצופאָרשן. „מענטשן און קאַפּיטאַל" זענען געוואָרן די שלאָגווערטער פון דעם ערשטן נאָך מלחמה־פּעריאָד — און ניכטערע פּראַקטישע פּאָליטיקער האָבן געטרוימט וועגן אַן אויסטראַליע מיט הונדערט אָדער זאַגאַר צוויי הונדערט מיליאָנען מענטשן. ליידער אָבער, זענען דאָס געווען נאָר זיסע חלומות. דער עקאָנאָמישער וועלט־קריזיס וועלכער איז איינגעטרעטן אין 1929 און דערגרייכט גלייך די ווייטע גרעניצן פון אויסטראַליע האָט באַלד באַוויזן, אַז די ברייטע און וויסטע שטרעקן פון דעם קאָנטינענט זענען נישט ביכולת אריינצונעמען מער באַפעלקערונג. די וועלט־פּרייזן אויף עקספּאָרט לאַנדס־פּראָדוקטן — וואָל, ווייץ, פּוטער, פלייש און א. וו. זענען אַזוי געפאַלן, אַז די אַלטע און נייע פאַרמען אין וועלכע מען האָט אריינגעשטעקט אומגעהויערע מיליאָנען פונטן פון פּריוואַטן און מלוכה־קאַפּיאַל זענען פּשוט געוואָרן באַנקראָט. די נאַציאָנאַלע הכנסה איז געפאַלן אַ דאַנק דעם אויף 30־25 פּראָצ., און אַלס אַ פּועל יוצא איז געפאַלן אויך דער שטאָט־קאַנסום. אַרבעטסלאָזיקייט איז געוואָרן אַ טעגליכע ער־

שיינונג, אַרבעטער־שכירות זענען געפאַלן, און סאַיז דערגאַנ־
גען דערצו, אַז סאַיז כמעט ווי נישט געווען גענוג געלט צו באַ־
צאָלן ציגזן פאַר די אויסלענדישע הלואות, וואָס, אגב, זענען
מערסטנס פאַר די אויבן־דערמאָנטע גרויסע אַנטוויקלונגס־פּלע־
נער געמאַכט געוואָרן. סלאַנד האָט דורכגעמאַכט איינס פון אירע
שרעקליכסטע קריזיסן, און אין רעזולטאַט איז דער פאָלקס־צו־
וווקס געפאַלן פון 22 ביז 7 אויף טויזנט איינוווינער. אימיגראַציע
וואָס האָט זייט צענדליקער יאָרן אויסגעמאַכט אין דעם באַפעל־
קערונגס־בילאַנץ 5 פּראָ טויזנט, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ
רע־עמיגראַציע — אין 1927 האָט אויסטראַליע אַריינגענומען
נאָך 52,000 אימיגראַנטן, די צאָל איז געפאַלן אויף 30,000 אין
1928 און אויף 12,000 אין 1929. אין 1930 באַמערקן מיר שוין
אַ רע־עמיגראַציע, וועלכע דערגרייכט 9000 אין דעם יאָר און
10,000 אין 1931. די רע־עמיגראַציע ווערט אָפּגעשוואַכט אין
1932 — אינגאַנצן 3,000 — און נאָר זייט 1933 באַמערקן מיר
שוין אַ קליינעם עולה פון אימיגראַציע.

סאַיז גלייך צו באַמערקן דעם ענגן צוזאַמענהאַנג צווישן דעם
עקאָנאָמישן קריזיס פון דעם אויבנדערמאָנטן פּעריאָד און
אימיגראַציע.

סאַיז כאַראַקטעריסטיש, אַז ענגלאַנד האָט אין דעם זעלבן
קריזיס־אָפּשניט 1931־1935 באַקומען אַן עודף פון אימיגראַנטן
איבער עמיגראַנטן פון 156.000 — דאָס באַווייזט נאָר, אַז די
נייע לענדער, אויף וועלכע מען האָט אַזויפיל האָפנונגען געלייגט
אין דעם נאָך מלחמה־פּעריאָד אַלס רעזערוואָרן פאַר מאַסן־אי־
מיגראַציע, האָבן באַוויזן זייער באַגרענצטע אַבסאָרבירונגס־
פעאיקייטן.

אויסטראַליע מיט אירע אומגעהויער גרויסע און פּוסטע
שטרעקן האָט נישט געקענט געפינען אַ פּלאַץ פאַר אַ פּאָר צענד־
ליק טויזנט אימיגראַנטן. דאָס שיינט לכתחילה אַזוי משנוהדיק
און אומפאַרשטענדליך, אַז סאַיז אומבאַדינגט נויטיק אַנאַליזירן
די סיבות פון אַזאַ ערשיינונג.

ה.

ווען מיר טרעטן צו צו דעם פּראָבלעם פון אויסטראַליער אימיגראַציע אויפנאַמס־פּעאיקייט, זענען מיר נאָך אַלץ באַאיינ־פלוסט פון צוויי הויפּט־פאַקטאָרן, וואָס זענען אפשר ריכטיק געווען פאַר דער מלחמה און באַלד נאָך דער מלחמה, וואָס האָבן פולקאָם געביטן זייער ריכטונג אין די לעצטע 15-10 יאָר. די צוויי הויפּט־פאַקטאָרן זענען קודם כל געאָגראַפיע, וואָס מעסט די אויסטראַלישע באַפעלקערונגס - פּאַטענץ לויט די מיליאָנען קוואַדראַט־מיילן, וועלכע דאָס לאַנד פאַרנעמט און די שיטערע באַפעלקערונג וואָס עס באַזיצט. צווייטנס — ווערט דער עקאָנאָ־מישער פאַקטאָר פון דעם אימיגראַציאָנס־פּראָבלעם באַטראַכט נאָך אַלץ אין דער טערמינאָלאָגיע פון דער עקאָנאָמיק פון 19טן יאָרהונדערט. אַזאַ צוגאַנג מוז אומבאַדינגט פאַרפירן אויף פאַל־שע וועגן און שאַפן אומרעאַלע אילוזיעס.

צוערשט, אַ פּאָר ווערטער וועגן דעם געאָגראַפישן פאַקטאָר, סאַיז ריכטיק, אַז אויסאַטראַליע איז כמעט אַזוי גרויס ווי אייראָ־פּע, און האָט אַ באַפעלקערונגג פון קנאַפּע זיבן מיליאָן מענטשן קעגן 500 מיליאָנען אין אייראָפּע. ליידער אָבער, ווערט פון גרוי־סע געאָגראַפישע פאָרשער פעסטגעשטעלט, אַז סיי קלימאַטיש, סיי טאָפּאָגראַפיש איז מער ווי האַלב אויסטראַליע נישט פּאַסיק פאַר קיין שום קאָלאָניזאַציע. דער „באַפעלקערונגס־אָפּטימום" פון אויסטראַליע איז לויט די געאָגראַפישע אויטאָריטעטן נישט מער ווי 20 אָדער 30 מיליאָנען. סאַיז אין דעם מאָמענט צוועק־לאָז זיך אריינלאָזן אין ויכוחים מיט די געאָגראַפישע פּעסימיסטן, ווייל מיר זענען נאָך גאַנץ ווייט אפילו פון דער נידעריקער באַ־פעלקערונגס־ציפער, וועלכע זיי זענען משער. לויט די לעצטע סטאַטיסטישע השערות, באַאַרבעט פון זייער ערנסטע אויטאָרי־טעטן, וועט אויסטראַליע אָן אימיגראַציע, דערגרייכן אין 1973 אַ מאַקסימום באַפעלקערונג פון 7 מיט אַ האַלבן מיליאָן, וועלכע וועט נאָכדעם זיך אָנהויבן פאַרקלענערן. אויב די השערות, וועל־כע זענען געבויט אויף די געבורטס־ציפערן פון די לעצטע צען

יאָר, זענען ריכטיק, האָט דאָך אויסטראַליע אַן אָפענעם פּלאַץ פאַר ווייניקסטנס 15־10 מיליאָן אימיגראַנטן. די פראַגע איז, פון וואַנען קען זי באַקומען די מיליאָנען אימיגראַנטן, פאַר וועלכע זי איז געאָגראַפיש אויפנאַמספעאיק אפילו לויט די סאַמע פּעסי־מיסטישע אויטאָריטעטן.

אָט די פראַגע — „פון וואַנען" — שטייט אין ענגן צוזאַמענהאַנג מיט דער גאַנצער פּראָבלעם פון עקאָנאָמיק פון אונזער צייט, מיט די נייע טענדענצן וועלכע זי האָט אָנגענומען פאַר די לעצטע 15־10 יאָר.

פאַר דער מלחמה און אַ היבשע צייט באַלד נאָך דער מלחמה איז די אויפנאַמספעאיקייט פון אויסטראַליע פאַר נייע אימיגראַנטן געמאָסטן געוואָרן לויט אירע אַגריקולטורעלע מעגליכקייטן. ענגלאַנד און אַנדערע אייראָפּעאישע לענדער האָבן כמעט ווי פאַרנאַכלעסיקט זייער אייגענע אַגריקולטור. די גאַנצע שאַפונגס־ענערגיע פון פאָלק, ווי אויך קאַפּיטאַל, האָט מען אינוועסטירט אין אינדוסטריע, וועלכע האָט באַוויזן אומבאַגרענצטע אַנטוויקלונגס־מעגליכקייטן און געוואַלטיקע פאַרדינסטן. אויסטראַליע, ווי אַנדערע קאָלאָניעס און דאָמיניעס, איז געווען דער ליפעראַנט פון רוי־מאַטעריאַל פאַר די אייראָפּעאישע פאַבריקן און עסנוואַרג פאַר אירע אַרבעטער און אַלגעמיינער שטאָט־באַפעלקערונג. די פּראָדוקציע־פאַרטיילונג צווישן דער אַלטער און נייער וועלט איז געווען עקאָנאָמיש געזונט און פּאַסיק פאַר ביידע זייטן. די אייראָפּעאישע לענדער פון אַנטוויקלטער אינדוסטריע זענען גענוג רייך געווען כדי צו באַצאָלן גוטע פּרייזן פאַר וואָל, ווייץ, פלייש, פּוטער און צוקער, וועלכע די נייע לענדער האָבן פּראָדוצירט.

אָבער גוטע פּרייזן פאַר אַגריקולטורעלע פּראָדוקטן האָבן געשאַפן אוצרות פון נייע אַרטיקע קאַפּיטאַלן, אַ חוץ דעם, האָבן אויך די אַקומולירטע קאַפּיטאַלן פון דער אינדוסטריעל אַנטוויקלטער ענגלאַנד געפונען אין אויסטראַליע געזונטע באַדינגונגען פאַר זייער אינוועסטירונג. דאָס האָט געבראַכט צו דעם אויפבוי און אַנטוויקלונגן פון גרויסע שטעט מיט אייגענע אינדוס־

טריען. אויסטראַליע, ווי אַ סך אַנדערע לענדער, האָט אָנגעפאַנגען אירע רויע מאַטעריאַלן אַליין צו באַאַרבעטן און דורך אַ סיסטעם פון פּראָטעקציע־טאַריפן אַנטוויקלען איר אייגענע פאַבריק־אינדוסטריע.

אַ דאַנק דעם האָט אויסטראַליע אָנגעהויבן ווייניקער אינדוסטריע־סחורות צו אימפּאָרטירן, און אַלס אַ לאָגישער פּועל־יוצא דערפון האָט זי דערפילט ווי אירע אָפּזאַץ־מאַרקן מעבר לים ווערן אַלץ מער איינגעשרומפּט. ענגלאַנד, ווי אויך אַנדערע לענדער האָבן זיך ווידער געגומען צו דער אַנטוויקלונג פון זייער אַגריקולטור. מען קוקט שוין נישט אויף די לעצטע, ווי אויף אַ שטיף־קינד. מען שטרענגט אָן אַלע כוחות אַליין צו שאַפן די רוי־מאַטעריאַלן ווי אויך דאָס עסנוואַרג, וואָס מען האָט פריער פון די קאָלאָניעס און דאָמיניעס געבראַכט. דער קעגנזייטיקער עקאָנאָמישער פּראָצעס האָט געבראַכט דערצו, אַז די גאַנצע אויסטראַלישע אַגריקולטור און פי־צוכט געפינט זיך אין אַ קריטישער לאַגע. אַ חוץ וואָל, וואָס געפינט דערווייל אַ פרייען אָפּזאַץ־מאַרק, איז נישטאָ כמעט קיין אַנדער אַגראַר־פּראָדוקט, וואָס זאָל נישט האָבן, אין דער אָדער יענער פאָרם, אַ מלוכה־סובסידיע. אויסטראַליע פילט איצט זייער שווער דעם דרוק פון דעם אַזוי פאַרשפּרייטן עקאָנאָמישן נאַציאָנאַליזם, און זי קעמפט זייער שטאַרק פאַר דעם אָפּזאַץ פון אירע פּראָדוקטן אויפן וועלט־מאַרק. זי באַגרייפט גאַנץ געגוי דעם טראַגיזם פון איר לאַגע — זי וויל וואָס ווייניקער אימפּאָרטירן און וואָס מער עקספּאָרטירן. דאָס וויל אָבער, ליידער, יעדעס לאַנד.

ו.

אַ דאַנק די נייע טענדענצן אין דער וועלט־עקאָנאָמיק, טענדענצן, וואָס פאַרשאַרפן די טיף־ליגנדע סתירות פון עקזיסטירענדער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג, מוז אויסטראַליע אויך איבערשטעלן איר עקאָנאָמישע אַנטוויקלונג. אויסטראַליע באַדעכטיקט איר אַוטאַרקיזם, אָדער עקאָנאָמישן נאַציאָנאַליזם,

מיט אַ זייער וויכטיקן און שטאַרקן אַרגומענט: „מיר זענען 10 טויזנט מיילן ווייט פאַרוואָרפן אין דעם ווייטסטן ערד־ווינקל, — טענה׳ן זיי. — אין דער צייט פון אַ מלחמה קענען אונזערע ברעגעס בלאָקירט ווערן פון דעם שונא, און אויב מיר וועלן נישט פאַרמאָגן אונזער אייגענע אינדוסטריע, וועלכע זאָל אונז העלפן זיך צו פאַרטיידיקן, וועט דער שונא אונז איינעמען ממש מיט הוילע הענט". אין דער טענה ליגט אפשר ווייניק אָריגינאַליטעט, ווייל אייגנטליך ווערט דאָך דערזעלבער אַרגומענט אויסגענוצט פון אַלע לענדער, גרויסע און קליינע, פעלקער און לענדער איבער דער גאַנצער ערד. דער פּועל יוצא דערפון אָבער איז, אַז אויסטראַליע האָט שפּייכלערס אָנגעלאָדענע מיט שפּייז־פּראָדוקטן, ווייטע און ברייטע פעלדער, אויף וועלכע עס וואַקסן די בעסטע ווייץ און קאָרן, גערטנער מיט אַלע סאָרטן פון די בעסטע און שענסטע פּרוכטן, וואָס וואַקסן ס׳גאַנצע קיילעכדיקע יאָר, אָן איבעררייס, אומענדליכע לאָנקעס, ווו עס פיטערן זיך מיליאָנען שעפּסן און בהמות. עס איז באמת אַ לאַנד „זבת חלב ודבש", אָבער די פראַגע איז: ווו דאָס אַלץ אהינצוטון? די זיבן מיליאָן מענטשן דאָ קענען דאָס אַלץ נישט אויפעסן אליין, און דאָרט, מעבר לים, זעט מען אַלץ אליין צו פּראָדוצירן און אזוי ווייט ווי מעגליך אויסקומען מיט אייגענע פּראָדוקטיווע קרעפטן. קיינע סענטימענטן העלפן דאָ נישט. ענגלאַנד ווערט אַלץ קלענער אַלס אַן אָפּזאַץ־מאַרק פאַר קאָלאָניאַלע שפּייז־פּראָדוקטן. אַ חוץ דעם וואָס זי איז געצוווּנגען איר אייגענע אַגראַר־אינדוסטריע צו אַנטוויקלען, מוז זי דאָך פאַרטיילן אירע מעבר לים׳יקע באַשטעלונגען צווישן אירע דאָמיניעס, קאָלאָניעס, און אויך די פרעמדע לענדער, ווי אַרגענטינע, בראַזיל, דענמאַרק א. א. וו. וואָס געהערן צו אירע בעסטע קונדן.

דער סך־הכל פון די אַלע פאַרפּלאָנטערטע ערשיינונגען איז פאָלגנדער: די אויסטראַלישע אַגריקולטור האָט קיין אויסזיכטן אויף ווייטערער עקספּאַנסיע. פאַרקערט, מען רעדט דאָ וועגן אַריבערפירן די „איבערפליסיקע" דאָרפישע באַפעלקערונג צו די שטעט, ווו זיי קענען צונויף־קומען אינדוסטריעל.

פון דעם שטאַנדפּונקט ווערט איצט דאָ באַטראַכט די פראַגע פון אימיגראַציע. דאָס איז אַ גאַנץ נייער קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון אויסטראַלישער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג, און ווייל די ערשיינונג איז ניי, שווימען אויף פאַרשידענע פראַגן און ספקות און שוואַנקונגען זענען אומפאַרמיידליך.

נאָך מיט 10 יאָרן צוריק איז די אימיגראַציע־פראַגע געווען איינפאַך — מען האָט נאָך תמיד געדענקט אין די באַגריפן פון דער פאַר־מלחמהדיקער עקאָנאָמיק. אויסטראַליע נויטיקט זיך, האָט מען געדענקט — אין מיליאָנען מענטשן אום צו באַזעצן אירע וויסטע שטרעקעס. איצט אָבער טראַכט מען גאַנץ אַנדערש. ס'איז טאַקע ריכטיק, אַז ס'איז דאָ גענוג פוסטע שטרעקעס, וואָס מען קען פאַרזייען און פאַרפלאַנצן. אָבער צוליב וועמען? צוליב וואָס? איז איצט דאָ ווייניק ברויט, פלייש און פוטער? די פראַגע איז, ווי צו שאַפן אַ באַפעלקערונג, וואָס זאָל האָבן גענוג פאַר־ברויכס־קראַפט דאָס וואָס ווערט שוין פאַבריצירט צו פאַר־ברויכן. אָבער אַזאַ באַפעלקערונג מוז באַשטיין פון פאַבריק־פּראָדוצענטן, אַנטיילנעמער אין דער איבעראַרבעטונגס־אינדוס־טריע, און די אַזויגערופענע „אינטעלעקטועלע" אינדוסטריעס, ווי טעאַטער, קינאָ, פאַרווייַלונגס־פּלעצער, ליטעראַטור, מוזיק א. א. וו., וואָס זענען אַ באַשטאַנדטייל פון יעדן שטאַטישן לעבן. דאָס דאָרף אין אויסטראַליע דאַרף מער נישט קיין מענטשן, וואָ־רום אין דער אמתן, ווערט דאָך אַ טייל פון דער ריין דאָרפישער אַרבעט אויסגעפירט אין שטאָט. דער טראַקטאָר, דער מעכאַני־שער אַקער, פאַרזייער און שניידער, די כעמישע פּראָדוקטן, וואָס שפּילן אַזאַ וויכטיקע ראָלע אין דער ערד־באַאַרבעטונג און גאָרטן־באַפלאַנצונג, דאָס אַלץ איז דאָך אַ באַשטאַנדטייל פון דער שטאָטישער פאַבריק־אינדוסטריע.

אויסטראַליע איז דעריבער געצוווּנגען צו זוכן נייע וועגן אין איר באַפעלקערונגס־אַנטוויקלונג. זי נויטיקט זיך אין מענשן־מאַטעריאַל בלויז פאַר דער אַנטוויקלונג פון אירע שטאַטישע אינדוסטריעס. אויסטראַליע אימפּאָרטירט פאַר אַ סך מיליאָנען פונטן פאַבריקאַטן, וואָס קענען לייכט אויסגעאַרבעט ווערן דאָ.

זי פארמאגט כמעט אלע נויטיקע רוי־מאטעריאלן פאר א ברייטער טעקסטיל, גאלאנטעריע און אייזן־אינדוסטריע. פאר דעם צוועק אבער זענען נויטיק נישט נאר מענטשן, נאר אויך קאפיטאלן. זעלבסטפארשטענדליך, ווען איך רעד פון מענטשן מיין איך נישט נאר איינפאכע ארבעטער, אדער קוואליפיצירטע טעכניקער. אויסטראליע נויטיקט זיך נישט ווייניקער אין ערפארענע סוחרים ארגאניזאטארן, וועלכע זאלן קענען אויפן בעסטן אופן אויסנוצן זייערע אייגענע און אויך לאקאלע קאפיטאלן.

די הויפט־פראגע איז פון וואנען קען מען סיי די מענטשן, סיי דעם קאפיטאל באקומען. און דא קומען מיר דירעקט צו דעם פראבלעם פון דער יידישער אימיגראציע אין אויסטראליע.

ז.

פאר די לעצטע חדשים קומען אן אלץ אפטער ידיעות פון ענגלאנד, אז אויסטראליע קען זייער ווייניק זיך פארלאזן אויף אן ענגלישן אימיגראנטן־שטראם. דאס מוטערלאנד, וואס אין זיין אויפבליאונגס־עלטער אין דעם פאריקן יארהונדערט, האט געשפילט די ראלע פון א גרויסצוגיקן ליפעראנט נישט נאר פון סחורות נאר אויך פון מענשן, האט מיטאמאל געמאכט איר אייגענעם מענטשן־בילאנץ און געקומען צום באשלוס, אז זי קען נישט פאראיבריקן מער קיין מענטשן פאר אנדערע לענדער. עס נויטיקט זיך אליין אין אלע זיינע, סיי אגריקולטורעלע, סיי אינדוסטריעלע ארבעטער כדי אויסצופירן זיין גרויסן פראגראם פון לאנדס־פארטיידיגונג.

מען רעדט שוין אפן, אז אויסטראליע מוז זיך ארומקוקן ערגעץ אנדערש אימיגראנטן צו געפינען, כדי זיין באפעלקערונגס־פראבלעם צו לייזן. דעם 24טן פעברואר, 1937 האט דער מעלבארנער „העראלד" געדרוקט א ספעציעלע דעפעשע פון לאנדאן, אין וועלכער מען טייטלט מיט די פינגער אויף סקאנדינאוויער, האלענדער און דייטשן, צו וועמען אויסטראליע דארף זיך ווענדן כדי צו באקומען אימיגראנטן. זעלבסטפארשטענדליך, קומט

דערווייל קיינעם נישט דער געדאַנק אין קאָפּ, אַז אויך דאָס יידישע פאָלק אין מיטל־אייראָפּע, פּוילן און רומעניע פאַרמאָגט אַ רייכן מענטשן־רעזערוואַר, וואָס איז בלי ספק דער פּאַסיקסטער פאַר אויסטראַליע. אמת, דאָ און דאָרט הערט מען שטימען, אין וועלכע מען פילט אַ סימפּאַטישע באַציאונגן צו אַ יידיש־דייטשע אימיגראַציע.

דער אויסטראַליער קאָנגרעס פון די פעלקער־ליגע פאַראייַנען האָט מיט אייניקע מאָנאַטן צוריק אויפגעפאָדערט די אויסטראַלישע רעגירונג צו געבן אַזיל־רעכט די דייטשן יידן, וואָס זענען געצוווּנגען צו פאַרלאָזן דייטשלאַנד.

אויף די לעצטע צוויי קאָנפערענצן פון דער „אויסטראַלישער שער שול פון פּאָליטישער וויסנשאַפט" — אין יוני 1936 אין אַדעלאַיד און אין יאַנואַר 1937 אין קענבערא, — האָבן אייניקע רעדנער פאַרגליכן די פאַרפאָלגטע דייטשע יידן מיט די הוגענאָטן פון אַמאָל און אויפגעפאָדערט די געזעלשאַפטליכע מיינונג אויסנוצן היטלערס משוגעת און פאַרברעכן און אריינגעמען אין אויסטראַליע וואָס מער „דערנידריקטע און פאַרפאָלגטע" יידן און נישט־יידן.

דאָס זענען זעלבסטפאַרשטענדליך בלויז ווערטער און שטימונגען, זיי רעפלעקטירן אָבער אין אַ באַדייטנדער מאָס דעם געדאַנקען־גאַנג פון דער אימיגראַציע־פראַגע אין איצטיקן מאָמענט.

מיר יידן קענען זיך לייכט אריינפּאַסן אין די ראַמען פון די אויסטראַלישע אימיגראַציע־אינטערעסן. מיר פאַרמאָגן דוקאַ דעם מענטשן־מאַטעריאַל, וואָס איז פעאיק אויפצובויען אין אויסטראַליע די אינדוסטריעס אין וועלכע זי נויטיקט זיך איצט, און וואָס האָבן דאָ אויך אַ געזונטן באַזיס פאַר שפּעטערדיקער אַנטוויקלונגן. דאָ איז נישט דער פּלאַץ די פראַגע טעכניש אָדער פאַכמעניש צו באַהאַנדלען. איך וויל נאָר אויפווייזן אויף צוויי הויפּט־אינדוסטריעס, ווי ביינוול און קונסטזייד־וועבעריי און גאַלאַנטעריע, וואָס געפינען זיך דאָ נאָך אין די קינדער־וויקעלעך. מיר אָבער פאַרמאָגן אין פּוילן אַליין צענדליקער טויזנטער יידי־

שע קוואַליפיצירטע וועבער, מייסטערס, ערפאַרענע גאַלאַנטעריע־פּאָדוצענטן. זיי זענען „איבערפליסיק" געוואָרן דאָרטן אין די אַלטע היימען, דאָ אָבער עפנט זיך פאַר זיי אַ געוואַלטיק פעלד פון אַרבעט און שאַפן.

זעלבסטפאַרשטענדליך קענען זיי נישט קומען אַהער מיט ליידיקע הענט. אויסטראַליע איז נישט אַמעריקע פון מיט 60־50 יאָר צוריק. עס פעלן דאָ די נויטיקע קאַפּיטאַלן פאַר דעם אויפבוי פון די נייע אינדוסטריעס. אויף דעם אימפּאָרט פון ענגלישע קאַפּיטאַלן קען מען זייער ווייניק איצט רעכענען, ווארום ענגלאַנד וועט דאָך נישט שיקן אַהער מאַשינען אויף לאַנג־יעריקע קרעדיטן כדי אויסצוארבעטן סחורות, וואָס וועלן קאָנקורירן מיט אירע אייגענע פאַבריקאַטן.

דער איינציקער אויסוועג איז, אַז אונזער אימיגראַציע זאָל פון אונז אַליין פינאַנסירט ווערן. אַזאַ פינאַנס־פּלאַן קען קוים רעאַליזירט ווערן פון די אימיגראַנטן אַליין, — כאָטש ס'איז נישט אויסגעשלאָסן אַז אַ סך פון זיי וואָלטן זייער גערן אַריבערגעבראַכט זייערע מאַשינען און מכשירים. דאָס איז אָבער ווייניק. דעריבער מוז דאָס יידישע פאָלק מיט דער הילף פון אָרגאַניזאַציעס מיטהעלפן די נויטיקע פינאַנסן צו שאַפן. עס קען לייכט אויסגעאַרבעט ווערן אַ קרעדיט־פּלאַן, ביי וועלכן דער אינוועסטירטער קאַפּיטאַל וואָלט געוואָרן יעדער יאָר אַמאָרטיזירט און צוריקגעצאָלט, ווארום מ'קען מיט זיכערהייט זאָגן, אַז אויב אַזאַ אינדוסטריעלע פּראָגרעסיווע אימיגראַציע וואָלט אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף אַ געזונטן געשעפטסמעסיקן באַזיס, מוז דאָס קאַפּיטאַל, אין אַ נאָרמאַלן פּעריאָד, צוריקגעצאָלט ווערן. איך האָב גענוג גרונטן צו גלויבן, אַז די אויסטראַלישע רעגירונג וועט אַזאַ אַרבעט שטיצן. מיר דאַרפן נאָר באַווייזן, אַז „העלפנדיק זיך העלפן מיר אַנדערע". מיר קומען אַהער מיט אונזער ערפאַרונג, אייגענע טעכנישע הילף־מיטלען, מיט אייגענע מאַשינען און קאַפּיטאַלן. מיר ווילן באַמת מער „געבן" ווי „נעמען", און דערפאַר מוז אונזער אונטערנעמונג באַקרוינט ווערן מיט ערפאָלג.

שוועריקייטן וועלן באַשטימט זיין אויף אונער וועג. זיי

דאַרפן אונז נישט אָפּשרעקן. אונזער פאָרשלאַג איז געבויט אויף א געזונטן יסוד, ווייל אונזערע אינטערעסן פאַלן צוזאַמען מיט די אינטערעסן פון דעם אויסטראַלישן פאָלק, און דערפאַר מוזן מיר אין זיך דערוועקן דעם ענטוזיאַזם און דעם גלויבן, וואָס זענען נויטיק כדי אַזא אונטערנעמונג מיט ערפאָלג דורכצופירן.

מיין הארץ איז אין דרום...

נאָטיצן פון אַן אויסטראַליע־ענטוזיאַסט

פון

יוסף לעפטוויש

(לאָנדאָן)

איך בין אין צפון, אָבער מיין הארץ איז אין דרום. —
די צייטן בייטן זיך און אונזערע פראַזן מיט זיי. געוועזן אַמאָל אַ צייט, ווען אַלע יידן זענען געוועזן אין מזרח. שפּעטער זענען זיי אַריבער קיין מערב. און אין שפּאַניע האָט יהודה הלוי געשריבן אָט די אומשטערבליכע פראַזע: איך בין אין מערב, אָבער מיין הארץ איז אין מזרח. און ער איז צוריקגעפאָרן קיין מזרח צו שטאַרבן אין ארץ־ישראל אונטער די פּאָדקאָוועס פון אַן אַראַבישן פערד. אָבער דער גרעסטער טייל פון די יידן איז געבליבן אין מערב, און יענע, וואָס זענען אַוועק קיין מזרח — זענען אַוועק צו אַן אַנדערן מין מזרח, נישט קיין אַזיען, נישט צו דעם, וואָס מיר רופן אָריענט, נאָר קיין מזרח־אייראָפּע פון דער מערב־וועלט, פון דעם אַקצידענט. און טאָמער זענען זיי שפּעטער שוין צוריקגעוואַנדערט קיין מערב, איז עס ווידער געוועזן דער ווייטער מערב פון אַמעריקע, ווו זיי האָבן געגרינדעט די גרעסטע יידישע קהילה פון דער גאַנצער יידישער געשיכטע.

די צייטן בייטן זיך און אונזערע פראַזן בייטן זיך מיט זיי.
און איך בין אין צפון —
אָבער מיין הארץ איז אין דרום —

אין אָט דער ווייטער, גרויסער דאָמיניע פון דער דרומדיקער העמיספערע — אין אויסטראַליע, וואָס עפנט אַלעמאָל ברייטער און ברייטער איר היים פאַר אַ נייער וועלט־ציוויליזאַציע. די לאַווינע פון דער וועלט־באַפעלקערונג באַוועגט זיך איצט קלאָר און דייטליך און אומאויפהאַלטבאַר קיין אויסטראַליע, אַזוי ווי זי

האָט זיך באַוויגן מיט אַ האַלב יאָרהונדערט צוריק קיין אַמעריקע און האָט זיך דאָרט אין אַ געוואַלטיקער גרויס אַוועקגעלייגט. פון די איבערגעפילטע, איבערגעפעלקערטע לענדער פון אייראָפּע — לענדער, וואָס שרייען נאָך הילף — וועלן סוף כל סוף מיליאָנען פון פעאיקע און פלייסיקע מענטשן געפינען זייער וועג צו דער דרום־העמיספערע — פונקט ווי אַנדערע האָבן מיט אַ האַלב יאָרהונדערט צוריק געפונען אַ וועג אַריבער דעם אַטלאַנטיק. און פונקט ווי יענע וועלן זיי איבערדרוקן דאָס גלייכגעוויכט פון דער וועלט־קראַפט צו די איצטיקע אונטערבאַפעלקערטע לאַנד־שטחים און פאַרוואַנדלען זיי אין פּראָספּערירנדיקע צענטערס פון אַנטוויקלונגן.

עס איז נישט קיין לייכטע אויפגאַבע — די אַנטוויקלונג פון אַ ניי לאַנד. נישט שטיל און לייכט איז עס צוגעגאַנגען אין אַמעריקע. עס זענען דאָרט געווען פילע קריזיסן און דורכפאַלן — און דורות האָבן געמוזט קומען און גיין ביז דאָס ווערק איז פאַרטיק געוואָרן. די צייט פון דעם פּיאָנער אין אַמעריקע איז נאָך אַלץ אין לעבעדיקן געדענקען פון לעבעדיקע מענטשן, אָט די גרויסע פּיאָנערן, וועגן וועלכע אַמעריקעס גרעסטער דיכטער, וואָלט וויטמן, האָט געזונגען:

קומט, מיינע ברוינהויטיקע קינדער,
איינער נאָך דעם אַנדערן, קומט!
מיר קענען דאָך דאָ נישט שטיין בלייבן אַזוי!
פּיאָנערן, אָ, פּיאָנערן!
מיר האָבן זיך פאַרלייגט אויף אַ נייערער,
מעכטיקערער,
אַנדערער וועלט!
פריש און געזונט איז די וועלט,
די נייע, וואָס מיר נעמען איין,
אַ וועלט פון אַרבעט און פון גאַנג פאָראויס,
פּיאָנערן, אָ, פּיאָנערן!

נישט אַלע קענען זיין פּיאָנערן. מענער און פרויען זענען געפאַלן אין מאַרש, אָבער דער מאַרש איז ווייטער געגאַנגען און

אַמעריקע איז אויפגעבויט געוואָרן. און פּונקט ווי אין קדמון־אַמעריקע אַזוי זענען אויך אין קדמון־אויסטראַליע מענטשן אַנ־טוישט צוריקגעלאָפן — ווי געשלאָגענע און באַזיגטע.

צופעליק האָב איך אין אַ זאַמלונג פון אַלט־ענגלישע לידער אָט אַזאַ מין בלאַט געפונען, אַ בלאַט מיט אַ ליד מיט דעם נאָמען: כ'בין געווען אין אויסטראַליע — אָ!

מיר איז שוין דער האַלז מיט דיר פול,
כאַפּט דיר דער רוח, אויסטראַליע!
כ'בלייב ליבער מיטן אַלטן דזשאָן בול.
ווער ס'האָט חשק — דער זאָל זיך גיין,
זאָל ער וואַנדערן, וואַנדערן אַליין!
נאָר מיך וועלן זיי ניט כאַפּן צו גיין קיין אויסטראַליע
— ניין!
און דו מיין פריינט זאָלסט אויך פאָרזיכטיק זיין,
און קיינמאָל נישט קיין אויסטראַליע גיין —
קיין אויסטראַליע קיינמאָל, ניין, אויב דו ווילסט נישט
קיין קרבן זיין!

אָבער דער „פּאָעט" האָט זיך זיינס געזונגען און מענטשן זענען דווקא יאָ געגאַנגען קיין אויסטראַליע, און אַזוי ווי זיי זע־נען געגאַנגען, אַזוי גייען זיי נאָך און באַדויערן עס גאָרנישט. „מוסקול און מוט — אייביק ברידער צוזאַמען!"

און איך זאָג, אַז אויסטראַליע איז דאָס לאַנד פון דער צו־קונפט. אַזוי ווי אַמעריקע איז געוועזן אין די פריערדיקע גענע־ראַציעס, אַזוי וועט אויסטראַליע זיין אין דער איצטיקער.

„ווען די מאַטעריאַלן וועלן פאַרטיק זיין און אַלץ צוגעגרייט, וועלן זיך די אַרכיטעקטן באַווייזן — זיי וועלן זיך זיכער באַ־ווייזן". אַזוי ווי זיי האָבן זיך אין אַמעריקע באַוויזן. „ביים שמעליץ־אויוון און ביי דער קאַוואַדלע, אין די וואַרשטאַטן און אין די בלעכערייען, אין די פערמעס און אין די פאַבריקן, אין די געשעפטן און אין די מינען, ביים הייזערגעבוי, ביי מעס־טונגען, ביי זעגן די ברעטער, ביים בלאָזן דאָס גלאָז, ביים צוויקן די נעגל, ביים קלאַפּן פון קופּער־בלעכן און ביים דעקן די דעכער,

אין אייל־פּרעסערייען און אין זיידן־וועבערייען, און ווו מען קאָכט דעם צוקער און ווו מען זעגט דאָס האָלץ מיט דער קראַפט פון דאַמף, און דאָרט ווו מען שניידט דאָס לעדער און דאָרט ווו מען דרייט די שטריק, און דאָרט ווו מען מאַכט די וועגענער און ווו מען מאָלט די גרויסע אותיות אויף שילדער, און מען פּרעסט מיט עלעקטרישער קראַפט, און ווו מען סטערעאָטיפּירט, און דאָרט ווו מען לייגט אויף סחורות אויף סחורות ביי האַפנס און ביי סטאַציעס פון באַנען — און מער נאָך ווי דו האָסט אָפּגעשאַצט די אַנטוויקלונג די גוטע אין זיי".

וואָס שייך אַמעריקע — זענען צווישן די פילע מיליאָנען, וואָס זענען אַהין אַוועק, און געהאָלפן בויען די גרויסע פאַראייניקונג פון מלוכות, געוועזן אויך נישט ווייניק יידן, וואָס האָבן זייערע נייע גרויסע מעגליכקייטן געפונען אין דעם געבענטשטן לאַנד, אַ הימל, אַ היים, אַ היימלאַנד, אַ לאַנד פון וועלכן זיי זענען שטאָלצע און גלייכע בירגער. אַזוי אויך וועט זיכער זיין אויסטראַליע, ווען די נייע גרויסע אַנטוויקלונג וועט זיך אָנהויבן. פאַרוואָס זאָלן אויך נישט יידן זיין דערביי, ווען עס וועט זיך אָנהויבן דאָס נייע, גרויסע ווערק; פאַרוואָס זאָלן אויך יידן נישט זיין ביי דעם, יידן, צוזאַמען מיט אַנדערע, וואָס האָבן נישט קיין פּלאַץ מער אין אייראָפּע. זאָלן אויך יידן צולייגן אַ האַנט — אויסטראַלע וועט פון דעם געווינען. אירע נייבאַזעצטע שטרעקעס, וואָס וועלן באַדעקן דעם אינזל־קאָנטינענט פון עק ביז עק וועלן מיטשטימען אין געזאַנג פון פרייד און צופרידנקייט. ווייל „די מתנה איז פאַר דעם געבער — און קומט צום גרעסטן טייל צוריק צו אים — עס קען קיינמאָל נישט פאַרפעלן!"

אָט דאָס איז מיין גלויבן און מיין האָפענונגען. און איך ווייס, אַז איך בין נישט פאַראיינזאַמט אין דעם. די גאַנצע וועלט איז רייף איצט צו אָט דעם גלויבן, צו אָט דעם חלום און זיין פאַרווירקליכונג. די אויסטראַלישע מלוכה־מענער מאַכן פּלענער אין דער ריכטונג. זיי ווייסן, אַז נישטאָ קיין עשירות אין אַ לאַנד, סיידן דאָס עשירות, וואָס די באַפעלקערונג האָט געשאַפן, די עשירות און ס'גליק פון אַ גרויסער און צופרידענער באַפעלקע־

רונג, וואָס לאָזט נישט איבער קיין אומפּרוכטבאַרע פּלעצער, וואָס לאָזט נישט איבער קיין אומגענוצטע מעגליכקייטן. די צו־זאַמענגעדריקטע מיליאָנען אין די איבערגעפעלקערטע לענדער שטרעקן אויס די הענט צו דעם גליק. און אויך אין האָב מיין גלויבן אין אַ ענגליש בוך אַריינגעשריבן („וואָס וועט ווערן מיט די יידן") און געשיקט דאָס בוך איבער דער ערד, אַז מענטשן זאָלן לעזן און זאָלן גלויביק ווערן און העלפן אויפצוריכטן דאָס, אין וואָס אַ סך גלויבן און צוזאַמען מיט אַנדערע — איך. דעם אמת מוז מען פּראָפּאַגירן. און אַנדערע מוזן זיך פאַראייניקן צו פּראָפּאַגירן אים, דעם אמת. לטובת אויסטראַליע דאַרפן זיי עס טון, דעם גרויסן קאָנטינענט, וואָס נאָר זיינע גרויסע שטעט זענען פול און שמאָלע שטחים ארום זיי, אָבער ערד ליגט ארום און ארום, גוטע און בענקענדיקע מאַמע ערד, ערד צו טראָגן אויף זיך מע־נער און פרויען, מאַמעס און טאַטעס, וואָס וועלן ווידער אַמאָל ווערן מאַמעס און טאַטעס.

און אין אַ סך לענדער איז איצט אַזאַ מין שרעקליכע יידי־שע מפּלה. פון אומעטום דאָרט זענען יידן געצוווּנגען צו פאַר־לאָזן זייערע אַלטע היימען און זוכן נייע היימען. און מיר זענען יידן און מיר מוזן זיך פאַרנעמען מיט זייער מזל. נישט דערפאַר, ווייל מיר ווילן פאָדערן דעם פּריווילעג צולייגן אַ האַנט אין אויסט ראַליע — בלויז פאַר יידן. מיר דאַרפן זיך נאָר באַמיען, אַז יידן זאָלן נישט זיין אויסגעלשאָסן פון דער גרויסער אַלגעמיינער פּרי־ווילעגיע, וואָס אַ לאַדע טאָג וועט זי דאָ זיין. מיר ווילן נאָר האָפן, און מיר דאַרפן טון, אַז די האָפענונג זאָל וואָר ווערן, אַז אויך יידן פון דייטשלאַנד און פון פּוילן און פון אַנדערע טיילן פון מזרח־אייראָפּע זאָלן געפינען אַ מעגליכקייט אין ניי־וואַקסנדיקן אויסטראַליע צוצולייגן זייער אַרבעטוויליקע און מעגליכקייטן־זוכנדיקע האַנט.

איך בין גליקליך צו באַמערקן און צו זען, אַז איך בין נישט פאַראיינזאַמט אין די דאָזיקע חלומות מיינע און אין מיינע גלוי־כונגען. לאָמיר טאַקע אין דעם צוזאַמענהאַנג דערלויבט זיין צו ציטירן דעם פּראָפעסאָר נאָרמען בענטשוויטש, וואָס איז געוועזן

די רעכטע האַנט פון דעם הויך־קאָמיסאַר פאַר די ענינים פון פאַרשיקטע און אַנטלאָפענע ביי דער פעלקער־ליגע. אָט אַזוי ענ־דיקט ער די רעצענזיע וועגן מיין דערמאָנטן בוך:

איין פּועל יוצא מעג מען זיכער וואַגן. פּונקט ווי אין דעם ניינצנטן יאָרהונדערט איז אין דער יידישער געשיכטע געווען אַ דראַמאַטישער בייט פון דעם צענטער פון שווערפּונקט פון דעם יידישן פאָלק אין מזרח־אייראָפּע צו די פאַראייניקטע שטאַטן, אַזוי וועט אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט פאָרקומען אַן איבער־רוק פון צענטראַל און מזרח־אייראָפּע — נישט נאָר קיין ארץ־ישראל נאָר אויך צו די קאָלאָסאַלע לאַנד־שטחים פון דער דרום־העמיספערע.

דאָס איז ער — אין עטליכע ווערטער — דער גלויבן, וואָס איז אין מיר.

און מיט אָט דעם גלויבן אין מיר בין איך — ווי איך האָב אויבן געזאָגט — אין צפון, אָבער מיין הארץ איז אין דרום.

יידן אויף ערד!

דער שטאַנדפּונקט פון איינעם, וואָס מיינט, אַז אויסטראַליע דאַרף האָבן נאָך פאַרמערס — און אַז יידן דאַרפן זיך באַזעצן אויף ערד

פון

י. טריוואַקס

(שעפּערטאָן)

די פראַגע פון דער יידישער עמיגראַציע איז ווידער ארויף אויף דער אויבערפלאַך פון אונזערע אָנגעוויטיקטע פראַגן. ווי אונז אַלעמען איז גוט באַוווּסט, זענען כמעט אַלע טויערן פון די אימיגראַציע־לענדער פאַרריגלט — חוץ, אפשר, שפּאַרינקעלעך, דורך וועלכע עס שטופּן זיך דורך עטליכע מער גליקליכע.

לעצטנס איז צוליב דער אַלגעמיינער פאַרבעסערונג דאָ אין לאַנד, אויף אַ געוויסער מאָס פאַרלייכטערט געוואָרן דאָס אריינקומען פון קרובים פון שוין פון פריער אַהער אריינגעוואַנדערטע. מערסטנס פון די אָנגעקומענע ווערן אין דער ערשטער צייט געשטיצט פון זייערע קרובים, אַנדערע ווידער מוזן אַליין דורכגיין די גיהנום־צייט פון אַ „גרינעם". דאָס לאַנד, וואָס איז נאָך אַזוי יונג, האָט נאָך מעגליכקייטן און אונזערע עמיגראַנטן אָרדנען זיך איין, ווער בעסער און ווער ערגער. מערסטנס פון אונזערע לעצטע אימיגראַנטן האָבן זיך איינגעאָרדנט אין די שוין צופיל איבערפילטע גרויסע שטעט ווי מעלבאָרן, סידנעי, פּערט און אַנדערע. די אויסטראַליער רעגירונג איז, לויט מיין מיינונג, נישט צופיל צופרידן מיט אַזאַ ערשיינונג, ווייל, ווי באַוווּסט, ווווינען מער ווי 60 פּראָצ. פון דער אויסטראַלישער באַפעלקערונג אין די הויפּט־שטעט פון די היגע זעקס שטאַטן. אין די אָפיציעלע רעגירונג־קרייזן ווערט טאַקע לעצטנס פיל גערעדט פון אָנ־

הויבן אַ פּלאַנמעסיקע, רעגולירטע אימיגראַציע פון ענגלישע אי־בערוואַנדערער — אויף לאַנד אין אויסטראַליע. אַזעלכעס איז שוין מיט 10־15 יאָר צוריק פאָרגעקומען, מען האָט מאַסנווייז אַריבערגעבראַכט ענגלישע אַרבעטסלאָזע און זיי באַזעצט אין פאַרשידענע געביטן אין שטאַט וויקטאָריע. זייער ערפאָלגרייך איז עס נישט געווען. די וויכטיקסטע סיבה פון מיסערפאָלג איז געווען, וואָס מען האָט נישט צוגעקליבן דעם פּאַסנדן עלעמענט פאַר לאַנד־אַרבעט. ווי מיר האָבן שוין פריער געזאָגט, זענען די נייע „פאַרמערס" פריער געווען אַרבעטסלאָזע, און דעריבער מערסטנס גרויס־שטאָטישע. עס פאָדערט זיך טאַקע זייער פיל פאָרזיכטיקייט אויסצוקלייבן דעם פּאַסנדן מאַן צו ווערן אַ פויער (כאָטש אפילו אַ אולטראַ מאָדערנער). דער רעזולטאַט איז געווען נישט גאָר קיין גוטער. דער גרעסטער טייל האָט, נאָכדעם ווי זיי זענען געווען אויפן לאַנד 7־10 יאָר, אָדער עס פאַרלאָזן און זיך אומגעקערט קיין ענגלאַנד, אָדער אַנטלאָפן צוריק אין שטאָט אריין (דאָס מאָל שוין אַן אויסטראַלישע).

איך האָב ספּעציעל מיט אַ כוונה זיך אָפּגעשטעלט אויפן אויבנדערמאָנטן עפּיזאָד, ווייל אויב מיר קלערן וועגן באַזעצן יידן אויפן לאַנד דאָ אין אויסטראַליע, אויב אַזעלכעס איז בכלל מעג־ליך, וועגן וואָס מיר וועלן נאָך שפּעטער רעדן, איז כדאי צו האָבן אין זינען די פאַרגאַנגענהייט און זיך פון איר לערנען צו פאַר־ריכטן פעלערן אין דער צוקונפט. אמת, דער ענגלישער אימיג־ראַנט איז נישט ענליך ווי 2 טראָפּן וואַסער צום יידישן — אָבער פיל ענליכעס האָבן זיי.

און איצט צום ענין: איז איבערהויפּט מעגליך אַ יידישע אימיגראַציע אין אויסטראַליע אויף אַ גרעסערן מאַסשטאַב? גע־וויס איז עס אַ פראַגע אויף וואָס עס איז זייער שווער צו ענט־פערן. מיר אַלע ווייסן, אַז די אויסטראַליער רעגירונג קוקט אַביסל קרומליך אויף אַ גרעסערער יידישער אימיגראַציע צוליבן איינ־ציקן גרונט, וואָס דער גרעסטער טייל פון זיי גייט אין שטאָט אריין און פאַרנעמען זיך במעט אויסשליסליך מיט מסחר. אַ טייל פון זיי, בעוונותינו הרבים, האָבן זיך נישט ווי צום בעסטן אויס־

געצייכנט אויך אויף דעם געביט... אָבער דאָך, אין דער זעלבער צייט, ווייס איך פון אַ קאָנקרעטן פאַל, אַז אַ יידישער פאַרמער אין וויקטאָריע האָט געקראָגן אַן ערלויבעניש אַריבערצובערענגען 10 פּערזאָנען (אמת, אַלע קרובים). עס האָט נישט געטראָפן פאַר דער לעצטער צייט, אַז אַ ערלויבעניש אַריבערצובערענגען קרובים פון פאַרמערס, זאָל אָפּגעוואָרפן ווערן דורך דער אויסטראַלישער רעגירונג. וואַרשיינליך איז, לויט מיין מיינונג, די אויסטראַלישע רעגירונג פיל ווייכער און צוגענגליכער אין פאַל פון באַזעצן אימיגראַנטן אויפן לאַנד. עס איז דעריבער מעגליך, אַז אויב אַ יידישע געזעלשאַפט זאָל זיך פאַראינטערעסירן און זאָל קענען גאַראַנטירן דער אויסטראַליער רעגירונגן, אַז זי וועט העלפן די יידישע אַריבערגעקומענע זיך צו איינאָרדענען אויפן לאַנד — וואָלט די רעגירונג אפשר ערלויבט אַ גרעסערע קאָנטראָלירטע אַריבערוואַנדערונג פון יידן קיין אויסטראַליע.

ווי אַלעמען איז באַוווּסט, באַשטייט די וויכטיקסטע אויסטראַליער לאַנד־פּראָדוקציע פון וואָל, ווייץ, פּוטער און פּרוכט. (חוץ קלענערע צווייגן ווי אייער, גרינס א. אנד.). איצט לאָמיר זען וועלכער צווייג וואָלט געווען אַמפּאַסיקסטן פאַר אַ יידישער מאַסן־איינוואַנדערונג.

1. וואָל. די פּראָדוקציע פון וואָל איז זייער פּאָפּולער אין אויסטראַליע. עס צאָלט זיך אויך זייער גוט אָפּ. עס איז אַ אינדוסטריע וואָס האָט אויך אַ גאַנץ גוטע צוקונפט, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס עטליכע לענדער פּרוּוון לעצטנס צו פּראָדוצירן ערזאַץ־אַרטיקלען, וועט נאָך אויסטראַליער וואָל (אַ שם ידוע) האָבן אַ גוטן אָפּזאַץ־מאַרק פאַר פילע יאָרן. נאָר קוקנדיק פון אונזער יידישן שטאַנדפּונקט, איז עס נישט געוווּנטשן פאַר אַ מאַסנהאַפטער יידישער באַזעצונג. ווי אונז אַלעמען איז באַוווּסט, מוז דער יידישער אימיגראַנט קומען אָדער פון אַ גרויסער אָדער אַ קליינער שטאָט, און זעצט אַזאַ יידן אַוועק אויף אַ „מדבר" (אַנדערש וועט אַ נייער אימיגראַנט עס נישט אָנרופן) וועט ער דאָרט לאַנג נישט אויסהאַלטן. כדי צו פּראָדוצירן וואָל, און עס זאָל זיך אָפּצאָלן, מוז מען האָבן אַ גאַנץ גרויסן באָדן. און

כדי עס צו דערגרייכן מוז עס זיין פארהעלטניסמעסיק ביליג. אזא באָדן איז אממערסטן ווייט פון שטעט, אָדער צווישן בערג. דע־ריבער מוזן די פארמערס ווינען מער צעזייט און צעשפּרייט. אזעלכעס וואָלט געווען פאר יידישע פארמערס, וואָס זענען צו־געוווינט צו אַ סאָציאַלן לעבן, כמעט ווי אוממעגליך.

2. ווייץ. ווייץ, ווי וואָל, איז אויך נישט ווייניקער פּאָ־פּולער אין אויסטראַליע, די פּראָדוקציע האָט זיך אויך פאר־גרעסערט אין לאַנד. אפילו אין די לעצטע עטליכע יאָר, ווען ווייץ איז געווען זייער ביליג אויפן וועלט־מאַרק האָט זיך די פּראָדוק־ציע נישט אויף פיל פארקלענערט. לעצטנס איז ווייץ ווידער געשטיגן אין פּרייז.

אָבער אויך ביי ווייץ, ווי ביי וואָל, מוז אזא פארמער האָבן אַ גאַנץ היבשע שטיקל לאַנד (ביי אַ 500 אַקער) כדי עס זאָל זיך אָפּצאָלן. דאָס לאַנד מוז אויך זיין ריין פון געהילץ, מוז זיך געפּי־נען אין אַ געגנט, ווו דער רעגנפאַל איז געגנוגנד פארן וואַקסן פון תבואה. דאָס לאַנד מוז אויך זיין פארהעלטניסמעסיק ביליק, כדי דעם פארמער זאָל זיין צוגענגליך דאָס קויפן, ווייל צו ווייץ (און בכלל תבואה־פּראָדוקציע) מוז מען שוין האָבן גוטע פערד (אָדער טראַקטאָרס), מאַשינען א. א. וו. כאָטש פיל בעסער ווי ביי וואָל, וועט דאָך אזא יידישער לאַנד־יישוב מוזן זיין אויף אַ געוויסן אופן צעשפּרייט און אויך ווייט פון יישוב. דאָך, אינגאַנצן אָפּ־וואַרפן דעם צווייג פון פארם־פּראָדוקציע, דאַרף מען נישט.

3. פּוטער און פרוכט. איך נעם די ביידע אינ־דוסטריען אונטער איין קעפּל, ווייל זיי האָבן פיל ענליכעס איינס צום צווייטן. זייער פיל לאַנד דאַרף מען נישט פאר ביידע. פאר פּוטער ביי 100־80 אַקערס און פאר פרוכט ביי 30־25 אַקערס. אמת, דאָס לאַנד אין דעם פאַל איז שוין פיל טייערער, ווייל עס מוז זיין אויף אירינגאַציע־באָדן. אזא ערד איז ווערט ביי 20־15 פונט אַן אַקער. (לאַנד פּאַסיק פאר וואָל און ווייץ וואָלט געקאָסט פון 2 ביז 10 פונט אַן אַקער). צוליבן קליינעם שטח פון איין פארמער צום צווייטן איז מעגליך, אַז אַ געוויסער ארט קהילה־לעבן אָדער סאָציאַל לעבן זאָל זיך איינשטעלן צווישן זיי. אַ ביי־

שפּיל דערצו האָבן מיר אין שעפּערטאָן.

ווי די פאַרגאַנגענע ערפאַרונג האָט געוויזן, לוינט בעסער די פּוטער־אינדוסטריע, אויב דער פאַרמער איז נאָר זיכער מיט וואַסער צו די פעלדער. דער רעגנפאַל אין לאַנד איז נישט אינ־גאַנצן נאָרמאַל. זייער אָפט מאַכט זיך טרוקענע יאָרן, עס פאַלט זייער ווינציק רעגן. אין אַזאַ יאָר, ווען עס איז נישטאָ קיין פּאַשע פאַר די קי, איז געוויינליך נישטאָ קיין פּוטער. קלענערע ווייץ־פאַרמערס האָבן געוויינליך עטליכע קי. אָבער אויף אַ גרעסערן מאַסשטאַב לוינט עס נישט. דאָס וואַסער־פּראָבלעם איז אינ־גאַנצן געלייזט געוואָרן מיטן איינפירן דעם קינסטליכן סיסטעם פון באַוואַסערונג אין פילע טיילן פון וויקטאָריע און ניי־זיד־וועילס. צו קי האָט שוין דער פאַרמער אויך עטליכע חזירים און האָדעוועט ביז אַ געוויסער צייט יינגע פי, ווייל די מילך, וואָס דער פאַרמער קריגט פון זיינע קי, ווערט מערסטנס צענטריפו־גירט, און די סמעטענע ווערט יעדן טאָג צוגענומען דורך אַ שליח פון דער נאָענטסטער פּוטער־פאַבריק און מיט דער איבערגעבלי־בענער מילך, נאָכן אַראָפּנעמען די סמעטענע, ווערן געשפּייזט די יינגע פי און חזירים.

עס זענען אויך מעגליך פאַרשידענע אַנדערע זייטיקע באַ־שעפטיקונגען ווי צוגרייטן אָקסן אָדער שעפּסן, ספּעציעל פעטע, צום מאַרק און אַנדערע. די פּוטער־אינדוסטריע צאָלט זיך אויך אָפּ נישט שלעכט, כאָטש קיין אַרבעט פעלט נישט דערביי.

אויך פרוכט האָט זיך לעצטנס גאַנץ גוט אָפּגעצאָלט. ווי מיר האָבן פריער געזאָגט, דאַרף מען דערצו האָבן ווינציקער לאַנד. אויך צו דעם מוז דאָס לאַנד זיך געפינען אין אַ געגנט ווו עס געפינען זיך די וואַסער־קוואַלן. דערצו מוז אַזאַ יישוב זיין נאָענט צו אַ שטאָט, ווו עס געפינט זיך אַ קאָנסערוון־פאַב־ריק, ווייל טאָמער וואָלט מען געמוזט זיין נאָר אָפּהענגיק פון שטאָטישן מאַרק, וואָלט זיך עס נישט געצאָלט. די באַפעלקע־רונג אין לאַנד איז נאָך צו קליין זי זאָל קענען צונעמען אַ צו גרויסן קוואַנטום פון פרוכט. מוזן מיר זיין אָפּהענגיק פון עקס־פּאָרט. דעריבער מוז זיין אַ קאָנסערוון־פאַבריק, נאָענט צו אַזאַ

יישוב. די פראגע איז אויך, אויב אזא יישוב איז מעגליך, און וואָס זאָלן אזעלכע פארמערס טון ביז די ביימער הויבן אָן צו טראָגן פרוכט. געוויס מוזן זיי דאן קריגן זייטיקע שטיצע. נאָר אליין וואָלטן אזעלכע פארמערס אויך געקענט עפּעס פארדינען. עס איז מעגליך פאר די ערשטע עטליכע יאָר צו זייען גרינס צווישן די יינגע ביימלעך, ווי ארבעס, בעבלעך א. א. וו. אויך וואָלט מעגליך געווען צו קריגן אביסל ארבעט ביי אנדערע פאר־מערס פון פריער באזעצטע. געוויס וואָלט פאר אן אָנהויב געווען שווערליך, נאָר ווי פריער שוין געזאָגט, מיט אביסל זייטיקער הילף איז עס גאנץ מעגליך צו דערגרייכן.

איז אזא באָדן מעגליך צו קויפן? יאָ. און זייער לייכט אויך. די אויסטראלישע רעגירונג האָט איינגעזען, אז דאָס בעסטע מיטל צו באזעצן מענטשן אויפן לאנד, איז מאכן דאָס לאנד עקאָ־נאָמיש זיכער. דאָס צו דערגרייכן האָט פיל מיטגעהאָלפן די באַ־וואסערונג פון די פעלדער דורך א פארצווייגטער נעץ פון קאנאלן. עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז ס'איז אן ערפאָלג. האָבן טאקע 3 שטאטן: וויקטאָריע, ניי־זידוועילס און דרום־אויסטראליע, באַ־שלאָסן עס צו פארגרעסערן און מער פארשפּרייטן. מען האָט באַ־שלאָסן איינצוצוימען איינעם פון די גרעסטע טייכן אין אויסט־ראליע די מאררעי. נישט לאנג איז געעפנט געוואָרן דער גרעס־טער קינסטליכער רעזערוואר אין אויסטראליע, דער האם־רע־זערוואר. דאָס איז נאָר אן אָנהויב. איצט ווערט געבויט א קלע־נערער רעזערוואר אין א צווייטן פּלאַץ אויפן זעלבן טייך אין יאַ־ראוואנגא. אויך א צווייטן טייך, (וועלכער פאלט אריין אין מאַרי) אויפן מאַרענבידזשי טייך ווערט פיל געטון. מען וועט קאָנט־ראָלירן די גרעסטע טייכן אין לאנד. דערנאָך וועט מען די פריער טרוקענע לאנד־טיילן דורכשניידן מיט קאנאלן און א זיכערע באַ־וואסערונג־סיסטעם וועט מעגליך זיין אין געגנטן, וואָס האָבן פריער גאנץ אָפט געלעכצט נאָך א טראָפּן וואסער. דאָס לאנד ארום די טייכן איז אויך זייער פרוכטבאר און עס וועט געוויס זיין פּאסיק פאר א גרויסער פּוטער־און פרוכט־אינדוסטריע. עס איז זייער א גוטע געלעגנהייט שוין אָנהויבן צו ארגאניזירן א יידי

שע לאַנד־באַזעצונג אין אויסטראַליע. אויב אַן אויסלענדישע יידישע אָרגאַניזאַציע וואָלט אַזעלכעס גענומען אין אירע הענט, וואָלט זיכער מעגליך געווען צו באַזעצן אויף אַ גרעסערן מאַס־שטאַב אונזערע דעקלאַסירטע און גערודפטע יידן־ברידער אין מעבר־לים.

יידן אויף ערד!

ערד איז דאָ אין אויסטראַליע — און יידן אין אייראָפּע. און דאָס לאַנד דאַרף אימיגראַנטן און יידן זענען אַ גוטער עלעמענט.

גרויסע יידישע אָרגאַניזאַציעס דאַרפן דורכפירן דעם שידוך...

„נאָרדערן־טעריטאָריע״־רייזע — 1933

וועגן אַ פּראָיעקט צו באַזעצן אייראָפּעאישע יידן אין צפון־אויסטראַליע. — די ווילדע רייזע, דאָס ווילדע לאַנד און — קיין פּראָיעקט איז נישט ווילד גענוג צו ווערן אַמאָל פאַרווירקליכט

פון

מ. ראוויטש

וויאַזוי דער טיעף פּלאַן איז געבוירן געוואָרן

קיין פּאָליטיקער בין איך נישט, די לעצטע פערציק יאָרן האָב איך מיך מיט קיין פּאָליטיק נישט פאַרנומען און איך האָף, אַז אין די זעכציק יאָרן, וואָס איך דאַרף נאָך צולעבן, וועל איך מיך אויך מיט קיין פּאָליטיק נישט פאַרנעמען. און אויב עס וועלן אין דעם אַרטיקל אָנגערירט ווערן פראַגן, וואָס געהערן צו פּאָליטיק, וועט עס זיין דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל אין מיין לעבן.

איך האָב אין מיין לעבן אַביסל ארומגערייזט איבער ווייטע לענדער, דאָס זענען אָבער עקסטענזיווע רייזעס, כאַפּעריקע, אָבער צום אינטענזיווסטן האָב איך ארומגערייזט איבער פּוילן. אין פאַרלויף פון יאָרן האָב איך באַזוכט ביז צוויי הונדערט יידיש־פּוילישע שטעט און שטעטלעך און פון דעם אַלעמען איז מיר איין זאַך קלאָר געוואָרן: איך האָב פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף דאָרט עפּעס איבערבייטן, גרינטליך, גרינטליך — נאָר ביז וואָס ווען, אויב עס וואָלט מעגליך געווען ערגעץ אויף דער וועלט צו געפינען אַ לאַנד, וואָס וואָלט געקאָנט אריינגעמען אַ פּאָר מיליאָן יידן, וואָלט די יידישע פראַגע אַראָפּ פון דעם סדר הוים פון דער וועלט, זי וואָלט צעשמאָלצן געוואָרן אַזוי ווי דער שניי אין פרילינגס־צייט.

נאָר דאָס זענען וואַכע חלומות.

מען דאַרף בייטן סיסטעמען, פון גרונט אויס רעאָרגאַניזירן — און צווישן די הונדערט געלייזטע וועלט־פראַגן וועט אויך די יידישע מיטגעלייזט זיין

נאָר דערווייל, טיילווייזע, אומפולשטענדיקע הילף איז אויך הילף. טאָר מען דען אַ פּאַציענט, וואָס מען וועט אים מאָרגן דאַרפן אַרויסרייסן אַ צאָן, דערווייל, אויף איבערנאַכט, דעם צאָנגערוו נישט פאַרסמען?

אָנווענדן פּאַליאַטיווע מיטלען און דערביי אויף אַ קול שרייען אַז דאָס זענען פּאַליאַטיוון, איז זייער הומאַניטאַר און איך האַלט שטאַרק פון הומאַניטאַרישקייט — אפילו אין פּאָליטיק.

דאָס זענען די צוויי זאַכן, וואָס איך פאַרשטיי גוט פון יידי־שער פּאָליטיק און דאָס האָט מיך אויסגעלערנט מיין אַרומפאָרן איבער די עלנטע, בידנע און פאַרוואָרפענע יידישע שטעטעלעך. מיליאָנען הענט, יונגע און אַרבעטזאַמע, שטרעקן זיך פון די דאָזיקע שטעטלעך צו דער וועלט, ווילן אַרבעטן און לעבן, אָבער אַלע וועלטן זענען געשלאָסן.

דאָס איז איין טייל פון דער לעקציע, וואָס דאָס אַרומפאָרן האָט מיך געלערנט. איצט קומט דער צווייטער טייל: בין איך דאָך אויך אַרומגעפאָרן, כאָטש בלויז עקסטענזיוו, איבער דער ווייטער וועלט. האָט מיך ווידער דאָס אַרומפאָרן געלערנט, אַז די וועלט איז פוסט און לער און פּלאַץ פאַר מענטשן איז דאָ און דאָ פאַר מיליאָנען, ניין, טאַקע פאַר מיליאַרדן מענטשן. נאָר מ׳לאָזט נישט. אַלע לענדער האָבן זיך פאַרמאַכט.

ס׳רוב זענען פאַרמאַכט אויף זיבן שלעסער, מאַנכע אויף זי־בעטהאַלבן, אויסטראַליע איז לעצטנס פאַרמאַכט אויף זעקס.

צווישן די גרויסע און פוסטע אויסטראַלישע טעריטאָריעס איז פאַרהאַנען איין טעריטאָריע די צפונדיקע, וואָס מען רופט זי די „נאָרדערן־טעריטאָריע", עס איז אַ ברייטער פּאַס לאַנד אין דער מיט פון דעם וועלטטייל, אַ פּאַס, וואָס ציט זיך פון צענט־ראַל־אויסטראַליע ביז צום סאַמע ברעג אין צפון. דאָס איז אַ

לאַנד פון אַ האַלבן מיליאָן קוואַדראַט־מיילן. אין דעם גאַנצן שטיק לאַנד וווינען נישט מער ווי פינף טויזנט ווייסע מענטשן און 20 טויזנט שוואַרצע. אַזוי קומט אויס, אַז דאָרט איז דאָ ניט מער ווי איין ווייסער מענטש אויף הונדערט קוואַדראַט־מיילן. די שוואַרצע קען מען אין אויסטראַליע נישט באַטראַכטן ווי באַזיצער פון דעם לאַנד. זיי געפינען זיך אויף דעם סאַמע נידריקסטן שטאַפּל פון מענטשליכער ציוויליזאַציע. מען קען פאַר זיי אָפּמיילן אַ שטיק לאַנד פון עטליכע טויזנט קוואַדראַט־מיילן, אויסלערנען זיי אַקערן און זייען און דערמיט וועט זייער פראַגע זיין געלייזט.

אויף דער אויסטראַלישער „נאָרדערן־טעריטאָריע" קען מען דרייסט זאָגן, אַז זי איז פּוסט און ליידיק.

אמת איז טאַקע, אַז דאָס לאַנד איז אַזוי פּוסט דערפאַר, ווייל עס איז טאַקע נישט איינס פון די בעסטע פון דער וועלט. אָבער דאָס איז אַלץ געוועזן אַמאָל, ווען מען האָט נאָך נישט געקענט די ניימאָדישע מיטלען פון גראָבן וואַסער.

שוין זינט מער ווי הונדערט יאָרן פאַרנעמט זיך די אויסטראַלישע רעגירונגען מיט דער פראַגע פון באַזעצן די נאָרדערן־טעריטאָריע, אַלעמאָל זענען דאָרט רא אַ פּאָר טויזנט ווייסע מענטשן. מער ווערט נישט. און דאָ איז יאַפּאַן זייער נאָענט און לעכצט נאָך אַ לאַנד צו באַזעצן די מיליאָנען מענטשן זיינע.

האַלט מען טאַקע אין איין שרייבן אין די צייטונגען און ארומרעדן די פראַגע פון באַזעצן די פּוסטע נאָרדערן־טעריטאָריע. איז אָבער פאַרהאַנען אין אויסטראַליע זינט אַ פּערציק יאָרן אַ „ווייסע פּאָליטיק", אַ פּאָליטיק נישט צו דערלאָזן קיין פאַרבי־קע מענטשן אויף אָט דעם יונגן וועלטטייל — נאָר ווייסע.

און אַז עס זענען פאָרגעקומען די געשעענישן אין דייטשלאַנד און מען האָט שוין געמיינט, אַז אַלע זעקסהונדערט־טויזנט יידן פון דייטשלאַנד וועלן זיך לאָזן אין וועג אַריין, איז עס אַן אויסטראַלישן געוועזענעם פּאָליטיקער איינגעפאַלן: זאָל מען באַזעצן די נאָרדערן־טעריטאָריע מיט דייטשע יידן. וואָס מען זאָל אויף זיי נישט זאָגן, איין זאַך איז זיכער צו זייער גונסטן:

קיין פּאַרביקע הויט האָבן זיי נישט. מיט היטלערס גאַנצער ראַסן־פּאָליטיק געהערן זיי דאָך צו דער ווייסער ראַסע... האָט אָבער דער געוועזענער פּאָליטיקער נישט געוואָלט עפנטליך אַרויס־שטעלן זיין נאָמען אויף זיין פּראָיעקט.. געטון האָט עס אַ יידי־שער כלל־טוער פון בריזבעין, אַ דייטשער ייד מיטן נאָמען פרענקעל. (אגב האָב איך דעם יידן אויך געטראָפן פּערזענליך). פרענקעל האָט דעם פּראָיעקט אַרויסגערוקט ווי אַ בריוו אין רע־דאַקציע. און עס איז אַוועק אַ קאָך אין די צייטונגען פאַר און קעגן. מען האָט זיך געקאָכט און געהיצט, אַזוי ווי דאָס איז די יידישע טבע פון אייביק אָן. נאָר איין זאַך איז קיינעם נישט איינגעפאַלן, אַז דאָס קאָכט מען זיך און מען היצט זיך וועגן אַ קאַץ אין אַ זאַק. ווארום קיינער — און דער עיקר די יידן — האָט נישט געהאַט קיין ריכטיקן באַגריף וועגן דעם לאַנד גופא.

אין יענער צייט — עס איז געוועזן אַרום ענדע פון 1933 — האָב איך געוויילט דאָס ערשטע מאָל אין אויסטראַליע. עס איז אמת, אַז איך בין נישט קיין פּאָליטיקער און קיינער האָט מיך נישט געשיקט, און איך בין אויך נישט פון פאַך אַ לאַנד־פאָר־שער. נאָר דאָך האָב איך געהאַט אין זינען דעם איינציקן פּונקט פון דער יידישער פּאָליטיק, וואָס איך פאַרשטיי שוין גאָר גוט, און דאָס איז: יידן דאַרפן אַ לאַנד פאַר גרויסער עמיגראַציע. און קיי־נער קען דאָך נישט וויסן, אפשר איז גאָר די נאָרדערן־טעריטאָר־יע דאָס לאַנד, וואָס פּליסט מיט האָניג און מיט מילך... און מיר וועט זיין באַשערט צו זיין דער ערשטער ייד און טאַקע דער ערשטער „מלך" אין אַ נייער יידישער מדינה.

און איך האָב צוזאַמענגענומען מיינע פּעקלעך, געקויפט אַ פּאָר לייוונטענע הויזן און אַ פּויעריש זגרעבנע העמד און אַ פּאָר הויכע, לייכטע שיך פון פעל פון קענגערוס, אין אָט אַזעלכע שיך קען מען שפּרינגען איבער די אויסטראַלישע זאַמד־מדבריות אַליין ווי אַ קענגערו — און איך האָב מיך געלאָזט אין וועג אַריין אויס־קוקן און אויספאָרשן דאָס נייע לאַנד פאַר יידן...

וויאזוי מען פאָרט אין דער „נאָרדערן־טעריטאָריע"

ווען איר, לעזער, וואָלט מיר געוואָלט טון אַ טובה און כאַפּן אַ קוק אויף דער מאַפּע פון אויסטראַליע, וואָלט איר מיר ממש אַנטקעגנגעקומען אין מיטן וועג און איך וואָלט געהאַט מיט אייך אַ האַלבע אַרבעט. אָבער איר וועט דאָך נישט אַזוי גוט זיין — דעריבער וועל איך מוזן געבן אַ קליינע לעקציע פון געאָגראַפיע. ווארום גלאַט אַ ייד איז געפאָרן איז דאָך נישט אינטערעסאַנט. איך וויל, אַז איר זאָלט טאַקע וויסן געגנוי וויאזוי דער ייד איז געפאָרן. דער ייד, דער מאָדערנער מרגל, דער מאָדערנער לאַנד־אויסקוקער פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט.

איז הערטזשע: אַזוי ווי צייכענען די מאַפּע פון אויסטראַל־יע קען איך דאָך דאָ נישט, וועל איך זי באַשרייבן: אויסטראַליע האָט די פאָרם פון אַ מענליכן קאָפּ אין אַ ליגנדיקער פּאָזיציע. און דער דאָזיקער קאָפּ האָט זייער אַ שאַרפע נאָז און ליגן ליגט ער מיט דער נאָז אַרויף צום הימל. און געפאָרן בין איך דורך דער סאַמע מיט פון גאַנץ אויסטראַליע פון טיפסטן דרום ביז צום ווייטסטן צפון. פון דער שטאָט אַדעלאַיד אין דרום ביז דעם שטעטל דאַרווין אין צפון.

היות ווי אַדעלאַיד איז אַ פּאָרט־שטאָט (אַלע זעקס הויפּט־שטעט פון די זעקס אויסטראַלישע שטאַטן זענען דאָך פּאָרט־שטעט) און דאַרווין אויך, וואָלט מען דאָך געקענט אַהין קומען מיטן ים. פאָרן אַרום און אַרום גאַנץ אויסטראַליע. האָב איך אָבער ערשטנס פיינט דעם ים (דאָס הייסט נישט אַזוי דעם ים, ווי די ים־קרענק...) און צווייטנס האָב איך ליב צו זען טשיקאַווע לענדער. און אגב, דאָס איז דאָך געוועזן די חכמה פון דער גאַנ־צער רייזע: צו זען דאָס „נייע יידישע לאַנד" אין זיין גאַנצער לענג.

און אָט אַזוי פאָרט מען: פון אַדעלאַיד ביז קיין צענטראַל־אויסטראַליע איז פאַרהאַנען אַ באַן. דאָס איז אַן ערך עלף הונ־דערט מייל. דאָ שטעלט זיך אָפּ די באַן אין עלים ספּרינגס, אַ שטעטעלע פון אַ פינפהונדערט נפשות און ווייטער לאָזט זיך

אויס אַ מדבר. און דער מדבר ציט זיך אַן ערך אַכטהונדערט מייל פון דרום קיין צפון. אָבער קיין באַן איז דאָ נישטאָ. דאָ מוז מען פאָרן מיט אַ אויטאָ־טראַק, אַ לאַסט־אויטאָמאָביל. אַזוי פאָרט מען ביז דעם שטעטעלע בערדעם. דאָ איז ווידער פאַרהאַנען אַ באַן שוין ביז סאַמע דאַרווין — ציט זיך אַן ערך דרייהונדערט מייל.

די באַנען, וועגן וועלכע איך האָב אייך דאָ דערציילט, פאָרן נישט מער ווי איינמאָל אין צוויי וואָכן און דער פּאָסט־אויטאָ— נישט מער ווי איינמאָל אין אַ מאָנאַט... די גאַנצע באַן האָט אויף זיך געהאַט (נישט געקוקט דערויף, וואָס זי גייט בלויז איינמאָל אין צוויי וואָכן) נישט מער ווי אַ צוויי צענדליק פּאַסאַזשירן און דער פּאָסט־אויטאָ האָט געהאַט בלויז איין איינציקן פּאַסאַזשיר און דער איינציקער פּאַסאַזשיר איז געווען דער לאַנד־אויספאָר־שער — איר פאַרשטייט דאָך שוין, טאַקע איך אליין.

און ווייל איך בין געווען איין פּאַסאַזשיר האָב איך מיך באַלד דערפילט ווי אַ קעניג. אָט וויאַזוי: דער אויטאָ־טראַק נעמט מיט פאַר די פּאַסאַזשירן אַ שוואַרצן יינגל אויף צו באַדינען. אַזוי ווי קיין אַנדערע פּאַסאַזשירן זענען נישט געווען, האָב איך אליין די גאַנצע צייט געהאַט אַ שוואַרצן דינער. געווען איז עס אַ יינגל פון אַ יאָר פופצן. איך בין מסתמא געווען זייער אַ מיל־דער הערשער, ווארום דער שוואַרצער יינגל האָט זיך אַזוי צוגע־בונדן צו מיר, אַז ער האָט מיך ביים שיידן זיך געבעטן איך זאָל אים אָפּקויפן ביי זיין טאַטן און מיטנעמען ווו נאָר איך וועל פאָרן. ער האָט מיר פאַרזיכערט, אַז מער ווי פערציק שילינג איז ער נישט ווערט און דער פאָטער וועט אויך מער נישט וועלן פאַר אים.

מיין שוואַרצער באַי האָט זייער ערנסט גענומען זיין פאָר־שלאָג. מיין שווייגן האָט ער אויסגעטייטשט ווי אַ הסכמה. גע־ענדיקט האָט עס זיך מיט אַ שאַכטל צוקערקעס, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט מיין שוואַרצן דינער אַלס לעצטגעלט.

דער הונגעריקער זון פון מדבר האָט זיך אַזוי זשערנע צו־

געכאַפּט צום זיסן ביסן, אַז ער האָט אינגאַנצן פאַרגעסן אָן זיי־נע חלומות וועגן ווייטע רייזעס מיט מיר און האָט קוים באַ־מערקט ווי איך בין פון אים אַוועק.

מיט דער באַן צום הייסן צענטראַל־אויסטראַליע

פיר טעג פאָרט מען מיט דער קליינער, לאַנגזאַמער און שמאָלער באַן פון אַדעלאַיד ביז עלים ספּרינגס. די גרעסטע סטאַציעס דאָ זענען נישט מער ווי קליינע שטיינערנע געביידעס נישט ווייט פון שטעטלעך, ווו עס וווינען עטליכע צענדליק מענטשן. נאָר דער, וואָס האָט די דאָזיקע איינזאַמע מענטשן גע־זען קען זיי פאַרשטיין. אָט איז פאַרבייגעלאָפן די באַן, אַראָפּגע וואָרפן צייטונגען, בריוו, עסנוואַרג און ווידער וועלן קומען צוויי איינזאַמע וואָכן, די זון וועט ווידער ברענען אויף דעם הימל, אויף וועלכן עס באַווייזן זיך יאָרן־לאַנג נישט קיין וואָלקן, ווי־דער וועט בלאָזן הייסער ווינט און אַלץ פאַרשיטן מיט דינעם זאַמד. ווידער וועט מען זיך אָנשיכורן, הוליען מיט זיך אַליין און אין אַ פּאָר שעה אַרום וועט מען ווידער זיין ניכטער.

טשיקאַווע איז, אַז די גאַנצע צייט פון דער רייזע דורך דעם גאַנצן ערדטייל, עטליכע טויזנט מיילן, האָבן מיר קיין איינציק מאָל נישט פּאַסירט אַ בריק איבער אַ טייך... טייכן זענען מיר דורכגעפאָרן אין די הונדערטער, אָבער לויטער טרוקענע. נאָר עטליכע וואָכן אין יאָר זענען די טייכן נאַס און דווקא אין דער היגער זומער־צייט, אין די חדשים דעצעמבער ביז פעברואַר. דאָס איז דאָ דעמאָלט גאָר אַ געפערליכע צייט. אָפט שטעלט מען אָפּ די באַנען, ווייל די רעלסן זענען אונטערגעוואַשן און דער זאַמד אַוועקגעשוועמט. אין יענער צייט קען מען אויך נישט פאָרן מיטן אויטאָ, נאָר אויף פערד.

אַז איך האָב געקויפט מיין טיקעט אויף דעם אויטאָ האָב איך פריער געמוזט ערקלערן, אַז איך קען גוט רייטן... וואַרום טאָמער וועט זיך אָפּשטעלן דער אויטאָ, קען מען דאָך מיך נישט איבערלאָזן אין דער מדבר, שיקט מען דעמאָלט צו פערד, און מען דאַרף רייטן...

כאָטש זען זעט מען גאָרנישט אַלע די פיר טעג פון דער דייזע מיט דער באַן, איז עס אָבער פאָרט די אינטערעסאַנטסטע דייזע. טאַקע צוליב דעם, ווייל מען זעט גאָרנישט. און נאָך אַ מין גאָרנישט. שעהן און שעהן זעט מען נאָר אַ גלייכן פּלאַץ ווי אַ ריזיקער קיילעכדיקער טיש. און איבערן קיילעכדיקן טיש אַ הייסער לאָמפּ — די זון. און מער גאָרנישט. און אויף דעם קיי־לעכדיקן ריזיקן פּלאַץ קיין גרעזל, קיין ביימל, קיין לעבעדיק באַ־שעפעניש, נאָר קליינע רויטע שטיינדעלעך ווי צעהאַקטע ציגל.

אויף יעדער סטאַציע שעפּט מען אָן פריש וואַסער, גיסט עס אָן אין ספּעציעלע זעק, וואָס הענגען צווישן די וואַגאָנעס. פון ווינט ווערט דאָס וואַסער קיל. נאָר עס איז פול מיט זאַמד און קריצט אונטער די ציינער. אָבער די היץ איז אַזוי שטאַרק, אַז נישט נאָר זאַמד וואָלט מען געטרונקען, נאָר אפילו שטיינער גאַנצע וואָלט מען געשלונגען מיט דעם וואַסער. זאַמד איז נאָך נישט דאָס ערגסטע. אָפט מאַכט זיך, אַז מען באַמערקט אין דעם וואַסער ווערימלעך און מען טרינקט אויך מיט ווערימלעך, אַזוי זשערדנע איז דער קערפּער נאָך אַביסל נאַסקייט. דאָ איז נישטאָ וואָס איבערצוקלייבן.

נאָר אָט קוק איך אין דער ווייטקייט און איך זע טייכן מיט בליצנדיקן וואַסער אין דער זון.

— גיב אַ קוק, זעסטו דאָס וואַסער? — פרעג איך ביי מיין שכן.

— דאָס זענען פּוסטע מדבר־מיראַזשן. — ענטפערט ער מיר. — דאָרט איז פּונקט אַזוי טרוקן ווי דאָ. צוליב אָט די מי־ראַזשן איז שוין נישט איין וואַנדערער אין מדבר אומגעקומען. וואָס ווייטער מען לויפט נאָך אַזאַ מיראַזש, אַלץ ווייטער אַנט־לויפט דאָס „וואַסער".

די פּאַסאַזשירן אַרום מיר האַלטן אין איין טרינקען און וואַרפן די פלעשער דורך די פענצטער. אָבער די פלעשער בלייבן ליגן נאָר אַ קורצע צייט. אין עטליכע טעג ווערן זיי אַלע פאַר־שוווּנדן. די שוואַרצע קומען צוגיין און נעמען זיי צו. און דאָ געשעט אַ גאָר טשיקאַווע זאַך מיט אָט די פלעשער. זיי קערן

זיך אום צו דער פאַרהיסטאָרישער שטיינצייט... די שוואַרצע אין אויסטראַליע נוצן נישט קיין מעטאַל, נאָר שטיינערנע כלים. האָבן זיי אויסגעפונען, אַז גלאָז איז פונקט אַזוי נוצליך ווי שאַרפע שטיינער. נעמען זיי צו די פלעשער, צעברעכן זיי און נוצן די שטיקלעך ווי מעסערס, בינדן זיי צו צו די שפּיצן פון זייערע שפּיזן.

אין עלים־ספּרינגס קומט מען אָן ביינאַכט. באַלד כאַפּט דיך אַרום די ווילדערניש. ערשטנס איז נישטאָ קיין עלעקטריע און קיין שום באַלויכטונג אויף די גאַסן. אַלץ גייט אַרום מיט לאַמטערנעס. צעפּאַטלטע, שוואַרצע און ווילדע קעפּ קוקן נייגע־ריק אויף די פּאָר פּאַסאַזשירן. דאָ נעכטיקט מען איבער אין אַ האָטעל איידער מען לאָזט זיך ווייטער אין וועג אַריין. אַ שטיקל וועגס פאָרט מען מיטן אויטאָ, שפּעטער קריכט מען ערגעץ אין פינצטערן זאַמד, פּלוצלינג דערלאַנגט דאָ דיר עמיץ אַ ליכט אין האַנט, צינדט עס אָן, מ'געפינט זיך אין אַ האָטעל. אַלע איינוווי־נער קריכן דאָ אַרום מיט ליכט ווי גלחים ביי אַ פּראָצעסיע.

אַ ווילדע פרייד און אַ ווילדע שרעק כאַפּט דיך אַרום. דו פילסט, אַז דו געפינסט זיך מיטן אין הייסן, ווילדן האַרץ פון דעם ווייטסטן פון אַלע וועלט־טיילן, פון אויסטראַליע.

פינף טעג אין אַ לאַסט־אויטאָ דורך ווילדע, הייסע סטעפּעס

די שטרעקע, וואָס מען דאַרף דורכפאָרן מיט דעם לאַסט־אויטאָ איז נישט מער ווי אַכטהונדערט מייל. אָבער מער ווי הונ־דערט און פופציק מייל אַ טאָג קען מען נישט מאַכן. און דאָס אויך מיט די סאַמע לעצטע כוחות. דער שאָפער, מיט וועלכן מיר פאָרן איז איינער פון די סאַמע בעסטע אין גאַנץ אויסטראַליע. דערצו האָט ער כוחות פון אַ ריז. קיין שום אָפיציעלער וועג איז דאָ אויף די 800 מיילן נישטאָ. אַמאָל איז עס זאַמד, אַמאָל רויע שטיינער, אַמאָל בערג, אַמאָל טאָלן, אַמאָל מוז מען זיך שלענג־לען דורך אַ וואַלד און אַמאָל פאָרט מען איבער אַ גלייכן טיש און מען מוז ווי אַ הונט שפּירן די ריכטונג מיט דער נאָז.

נאָר מיט איין זאַך זענען די אויסטראַלישע מדבריות אַנ־

דערש ווי אַלע אַנדערע מדבריות פון גאָר דער וועלט. דאָ זענען נישטאָ קיין שום ווילדע חיות. אַלע חיות פון דעם גאַנצן וועלט־טייל זענען דאָ מילדע. דאָ זענען פאַרהאַנען אַזעלכע קליינע בע־רעלעך, וואָס קינדער קענען זיך שפּילן מיט זיי. דאָ זענען פאַר־האַנען פייגל, וואָס לאַכן, דאָ זענען פאַרהאַנען די קענגערוס.

די געפערליכע חיות דאָ אין דער מדבר זענען די ווייסע מו־ראַשקעס. פאַר אָט די קליינע חיהלעך מוז מען זיך שטאַרק היטן, זיי קענען אַלץ און אַלעמען אויפעסן. טרעפט מען אָבער אויף אַ פּלאַץ ווו קיין מוראַשקעס זענען נישטאָ, קען מען זיך דרייסט אַוועקלייגן שלאָפן.

אין ערגעץ האָב איך מיך נישט געפילט אַזוי זיכער ווי אין אָט די סטעפּעס. איינמאָל האָט זיך צו אונז אפילו צוגעטשעפּעט אַ „טרעמפּ" און מיר האָבן אים געמוזט געבן אַ „ליפט" אויף הונדערט מיילן. אָבער אויך אין זיין געזעלשאַפט איז אונז גע־וועזן זיכער צו שלאָפן. אויך ער וועט אונז גאָרנישט טון. עס וואָלט אים נישט געלוינט. אפילו ווען ער וואָלט ביי אונז צוגע־נומען אַ אוצר וואָלט ער געמוזט שטאַרבן מיט דעם אוצר צו־זאַמען אין מדבר. אונזער איינציקער פריינט דאָ אין דער מדבר איז דער אויטאָ.

קיין מויער שיצט נישט אַזוי שטאַרק אַ מענטשן ווי אַ פּוסטקע פון הונדערט מיילן ארום... דער פּוסטער מדבר איז די זיכערסטע פעסטונגסמויער.

פון צייט צו צייט באַווייזן זיך פייערזיילן אויפן בלויען הימל, נאָך אָפטער זעט מען דינע וואָלקנס רויך, וואָס ציען זיך פון דער ערד און ווערן ערגעץ לאַנגזאַם צעגאַנגען אויפן הימל. אָט די פייער־סמנים וואַרפן אָן אַן אימה, אַ פּחד. דער סטעפּ דאָ האַלט אין איין ברענען. אַמאָל זענען עס גרויסע פייערן, וואָס מען מוז זיי גיך אויסמיידן, ווייל מיטן דורך דעם פייער קען מען נישט דורך מיט דעם אויטאָ, דער בענזין וואָלט זיך אָנגעצונדן.

אַמאָל אָבער זענען די פייערן אַ סימן, אַז ערגעץ אין דער נאָענט געפינען זיך שוואַרצע וואַנדערנדיקע שבטים. עס איז אפילו אמת, אַז מיר פאָרן אין אַן אויטאָ. אָבער מיר זענען

פאָרט נישט מער ווי דריי און זיי זענען אפשר הונדערט. חוץ דעם האָבן זיי אפשר אויסגעלייגט ביימער אויף דעם וועג, וואָס מיר דאַרפן דורכפאָרן. מען האַלט אין איין סטראַשען, אַז זיי הרגענען די ווייסע מענטשן, עסן זיי אויף. און איך בין אַ וועגעטאַריער און האַלט נישט פון פלייש־עסן מכל שכן פון אויפגעגעסן ווערן. פון דעם האַלט איך שוין גאָרנישט...

די פייער־און די רויכזיילן קומען נענטער און נענטער, אָט זעען מיר שוין פון ווייטן די מענטשן ביי די פייערן. איך זע ווי אונזער שאָפער גיט שטאַרק אַכטונג, האַלט דאָס רעדל מיט גרויס כונה. און אָט פאָרן מיר פאַרביי די „מענטשן־פרעסער". אַ גרופּע פון אויסגעמאָגערטע שוואַרצע מדבר־וואַנדערער, וואָס האַלטן זיך קוים אויף די פיס. עפּעס באַברען זיי זיך מיט די הענט אין די שטיקער פון אַ צעריסענער חיה, אויף דעם פייער סמאַלעט זיך עפּעס. איך בעט דעם שאָפער זיך אָפּצושטעלן, ער פאָלגט נישט. מסתמא ווייסט ער בעסער וואָס ער טוט.

ביינאַכט פאָרט מען אַמאָל, אַן אַנדערש מאָל נעכטיקט מען ווו עס לאָזט זיך, אונטער אַ דאַך פון אַ פאַרוואָרפנער טעלעגראַף־סטאַציע, אָדער גאָר אונטערן בלויזן הימל מיט די גרויסע צעבלאַסקעטע שטערן ווי דאָס איז דער שטייגער אין די הייסע לענדער.

דער סטעפּ — אַן אַמעריקאַנישע פלייש־פאַבריק

שטעלט אייך פאָר ווי מאָדנע דאָס איז, אָבער דאָך אמת. אַ גרויסער טייל פון די פּוסטע אויסטראַלישע סטעפּעס זענען אין דער אמתן פאַבריקן, וואָס אַרבעטן אויס פלייש פאַר אַמעריקע.

דאָ איז פאַרהאַנען איין אָקסן־פאַרם, וואָס באַלאַנגט צו אַן אַמעריקאַנער קאָמפּאַניע — איז זי גרויס 16,000 קוואַדראַט־מייל, אַזוי גרויס ווי אַ גאַנץ לאַנד אין אייראָפּע. דאָ דרייען זיך אַרום הונדערטער טויזנטער קי און אָקסן און לעבן כמעט אינגאַנצן מיט אַ ווילד לעבן. מאַכט זיך אַמאָל אַ טרוקעניש גייען זיי אויס פון דורשט אין די צענדליקער טויזנטער. מיר איז אויסגע־

קומען צו זען אַזעלכע ריזיקע פעלדער באַדעקט מיט גרויסע קו־פּעס ביינער, דאָס זענען איבערבלייבענישן פון אַזאַ מין טרוקן יאָר. און דאָך לוינט עס צו האַלטן דאָ די פאַרמס. אויף דעם גאַנצן זעכצנטויזנט־מיילן פאַרם אַרבעטן דרייסיק ווייסע מענשן און הונדערט און זיבעציק שוואַרצע. איינמאָל אין יאָר טרייבט מען די אָקסן צו די באַן־סטאַציעס און שפּעטער זייער פלייש קיין אַמעריקע.

דערווייל אָבער כאַפּן די קי און די אָקסן אַ לעב און אַ גוטן טאָג. טשיקאַווע זענען די סטעזשקעס, וואָס זיי טרעטן אויס אין די זאַמדן. אַז דו וועסט גיין אויף אַזאַ סטעזשקע, וועסטו שוין זיכער צוקומען צו וואַסערן. אָט אַזוי האָט אויסגעזען די וועלט מיט הונדערטער טויזנטער יאָרן צוריק, אַזוי איז זי פול גע־וועזן מיט אָט אַזעלכע סטעזשקעס, וואָס די ווילדע חיות האָבן אויסגעטרעטן גייענדיק פאַרנאַכט צו די וואַסערן.

אַ נאַכט אין דער מדבר

צוזאַמען האָב איך פאַרבראַכט — אַהין און צוריק — אַ צען נעכט אין דער מדבר. אָבער איינע פון די נעכט וועל איך קיינמאָל נישט פאַרגעסן. דעמאָלט זענען מיר גראַד געבליבן שטיין אויף איבער נאַכט ביי אַ טעלעגראַפן־סטאַציע. אויסגע־בעט האָב איך מיר אויפן גאַניק, אויף שטיינער. דער טעלעג־ראַפיסט האָט מיר באַוויזן זיינע וואַפן און געזאָגט, אַז איך קען רואיק שלאָפן. אמת איז אפילו, אַז עס דרייען זיך דאָ לעצטנס אַרום עפּעס פרעמדע שבטים, אָבער צו די טעלעגראַפן־סטאַציעס גייען זיי נישט צו נאָענט.

עס ווערט צען, עס ווערט עלף, שלאָפן קען איך נישט. איך טו מיך אָן און הער מיך צו צו די קולות, צום לעבן פון דער ווילדערניש.

קודם כל — די פייערן. עס איז אומהיימליך צו שלאָפן, ווען פון אַלע זייטן זעט זיך פייערשיין.

חוץ דעם האַלט מען אין איין קלאַפּן מיט צוויי שטיקלעך האָלץ, דאָס האַלטן די שוואַרצע אין פאַרטרייבן די בייזע שדים.

אַלע ווילדע פעלקער האָבן פונדעסטוועגן זייערע מוזיק־אינ־סטרומענטן. נאָר די היגע שוואַרצע קענען אפילו נישט מאַכן אַ פייפל. זיי נוצן אפילו אַ מין טרומייט, אָבער דאָס איז נישט מער ווי אַ הוילער שטיק באַמבוס אין וועלכן זיי שרייען אַריין מיט די ווילדסטע קולות.

איך הער דאָס שרייען און עס ווערט מיר קיל אין דער הייסער נאַכט.

אָבער נאָך קילער ווערט מיר פון דעם משוגענעם וואָיען פון גאָר אַן אַנדערן אינסטרומענט. דאָס איז אַ לענגליך און פלאַך שטיק האָלץ ווי אַ ברעטל. דאָס שטיק האָלץ ווערט צוגע־בונדן צו אַ שטריק און עס ווערט מיט דעם אַזוי שנעל געדרייט מיט דער האַנט איבערן קאָפּ, אַז עס הויבט אָן יאָמערליך צו וואָיען.

חוץ דעם האַלט מען אין איין קלאַפּן מיט צוויי שטיקלעך האָלץ.

די מוזיק הערט זיך גיכער אַליין ווי מוזיק פון שדים און נישט ווי מוזיק, וואָס דאַרף ערשט פאַרטרייבן די שדים...

פון שלאָפן קען דאָ קיין רייד נישט זיין. ביז פאַרטאָג זיץ איך און איך הער מיך איין אין די ווילדע קולות פון דעם סטעפּ און פון מדבר.

פאַרטאָג לויף איך צו אַ קוק טון צו די שוואַרצע. איצט ליגן זיי אַלע צוזאַמען און שלאָפן. דאָס פייער נעבן זיי איז פאַר־לאָשן. אַ קליין קינד האַלט מיט די שוואַרצע הענטלעך דער מו־טערס ברוסט, איז אויף און זויגט מיט אַלע כוחות. עס דערזעט מיך מיט די ווילדע שוואַרצע אויגעלעך און דערשרעקט זיך פאַר דעם ווייסן ברודער, לאָזט אָפּ די ברוסט און הויבט אָן אַ גוואַלד.

די אַלטע שרעקן זיך פאַר די ביינאַכטיקע שוואַרצע שדים און די יונגע שרעקן זיך פאַר די בייטאָגיקע ווייסע שדים...

ווי די זאַך זאָל נישט זיין טראָג איך מיך אָפּ וואָס גיכער.

שוין צוליב דער ווילדער נאַכט אַליין האָט געלוינט צו מאַכן די ווייטע רייזע.

דער גאָט פון דער ליבע אין דער מדבר

אין פריערדיקן קאַפּיטל האָב איך דערציילט אַביסל וועגן די שדים אין די אויסטראַלישע אומענדליכע סטעפּעס. איצט וועל איך דערציילן ווי עס זעט אויס די טעטיקייט פון דעם גאָט פון דער ליבע אין דעם אויסטראַלישן מדבר און אין די פּוסטע סטעפּעס.

שוין אין אָנהויב פון דעם אַרטיקל האָב איך דערציילט, אַז אין דער גאַנצער ריזיקער נאָרדערן־טעריטאָריע לעבן נאָר ביי 5000 ווייסע מענטשן. דערפון זענען גוט דריי פערטל מענער. די ווייסע פרויען קענען דאָ לאַנג נישט אויסהאַלטן, עס איז צו היים. זיי פאַרבליען שנעל, די ציינער פאַלן אויס, די הויט ווערט פול מיט קנייטשן. אַנדערש איז מיט די כינעזישע פרויען. זיי האַלטן זיך דאָ לענגער פריש און יונג.

אָבער מענטשן זענען מענטשן און כאָטש דאָס געזעץ פאַר־באָט די פאַרבינדונג צווישן ווייסע מענער און שוואַרצע פרויען, וויל דער גאָט פון דער ליבע גאָרנישט וויסן פון קיין מענטשליכע געזעצן.

גייט אַ ווייסער מאַן אַוועק טיף אין דער מדבר, צי אַלס גאָלד־זוכער, צי אַלס אַן אַרבעטער אין אַן אָקסן־פאַרם — נעמט ער מיט זיך מיט אַ שוואַרצע פרוי מכלומרשט ווי אַ קעכין. צו דער מינוט, צו דער רגע צו, צו ניין חדשים קומט שוין דאָס פאַרביקע קינד אויף דער וועלט.

אָבער אין די דערפער און אַרום די סטאַציעס דרייען זיך אַרום אַזויפיל איינזאַמע מענער. און די שוואַרצע פרויען זענען נישטאָ קיין סך. איז דאָ דערויף אַן אַנדער מיטל. דאָס מיטל איז אָפּיום. די שוואַרצע נוצן עס און די כינעזער שטעלן עס צו. אָבער מען דאַרף צאָלן געלט פאַרן אָפּיום און צו פאַרקויפן איז נישטאָ וואָס. דאָס איינציקע, וואָס מען קאָן פאַרקויפן איז דאָס אייגענע ווייב אָדער די אייגענע טאָכטער און אַז מען וויל האָבן אָפּיום שטעלט מען זיך פאַר גאָרנישט אָפּ.

גיי איך איינמאָל ביינאַכט אין איינעם פון די דערפער אַ פּאָר

שריט ווייטער פון די קליינע הייזעלעך, שפּרינגט צו מיר צו אַ שוואַרצער מאַן און ציטערט אַזש פון אויפרעגונג:

— צוויי שילינג, צוויי שילינג!

— אָבער וואָס צוויי שילינג?

און ער שלעפּט שוין ביי דער האַנט עפּעס אַ געשטאַלט. אין ליכט פון דעם דינעם בייגל פון דער אויפגייענדיקער לבנה דערזע איך אַ בליץ פון צוויי ווילדע אויגן און דעם כאַראַקטעריסטישן שפּין־דינעם קערפּער פון אַן אויסטראַלישער אַבאָרידזשין־פרוי.

אַמאָל האָב איך אינמיטן העלן טאָג באַגעגנט דריי פרויען, צוויי עלטערע, איינע אַ יונגע ביי אַ וואַסער וואַשן וועש. איך האָב זיי פאָטאָגראַפירט און געגעבן דערפאַר דער עלטסטער אַ מטבע. באַלד האָט זי די מטבע איבערגעגעבן דער יינגסטער און ביידע עלטערע פרויען זענען אַוועק און מיך איבערגעלאָזט מיט דער יינגסטער, וואָס האָט מיך טעמפּ אָנגעקוקט.

אָט די אַלע אומצווייַדייטיקע שרעקליכע אָנבאָטן האָבן אויף מיר געמאַכט אַ שרעקליכן איינדרוק. באמת, נאָר אין דער מדבר באַנעמט ער זיך אַזוי ברוטאַל — דער גאָט פון דער ליבע. צווישן מענטשן איז ער דאָך אַביסל לייטישער, כאָטש אַביסל אָפּגעשמינקט פון אויבן.

אין דאַרווין, דער גרעסטער שטאָט פון דער נאָרדערן טעריטאָריע

פינפהונדערט נפשות ציילט דאַרווין, דער ריזיקער פּאָרט, די הויפּט־שטאָט פון אַ לאַנד מיט אַ האַלבן מיליאָן קוואַדראַטמיילן.

צעביילט פון מאַסקיטאַס, צעקלאַפּט פון דער באַן, וואָס מאַכט ים־קראַנק אַלע פּאַסאַזשירן, געל פון זאַמד־ווינט, מיט שוואַרצע פּאַסן אויפן פּנים, דאָס זענען די שטראָמלעך פון שוויים, פּונקט ווי אַ טיגער אין מענטשן־געשטאַלט... בין איך אויפן עלפטן טאָג פון איינער פון די גרעסטע לאַנדרייזעס, וואָס זענען נאָר מעגליך, אָנגעקומען אין דער הויפּטשטאָט.

וואָס עס האָט מיך אינטערעסירט אַלס „אויספאָרשער" דאָס האָב איך שוין געוווּסט פון צענדליקער געשפּרעכן מיט

פאַרמערס און אַרבעטער.

איך האָב שוין געוווּסט, אַז קיין לאַנד וואָס פּליסט מיט האָניק און מילך איז עס נישט — אָבער עס קען ווערן.

איך האָב שוין געזען, אַז קיין וואַסער איז נישטאָ קיין סך, אָבער מען קען אומעטום גראָבן און באַקומען וואַסער. און אויב עס איז נאָר דאָ וואַסער קען דאָ אַלץ וואַקסן און געדייען.

איך האָב דאָ געזען גאָלדגרובן, פאַכלייט האָבן מיר געוויזן אויף בערג און געזאָגט, אַז דאָס זענען די רייכסטע גאָלדגרובן פון דער וועלט, אָבער שווער דאָ עפּעס צו אַנטוויקלען אַזוי ווייט פון יעדן מענטשליכן ישוב.

מען האָט מיר איבערגעגעבן, אַז דאָ זענען פאַרהאַנען אומ־באַגרעניצטע מעגליכקייטן צו גראָבן פאַרשידגערליי מעטאַלן.

איצט, אַז איך בין אָנגעקומען קיין דאַרווין, דער הויפּט־שטאָט, בין איך אַריין צום אַדמיניסטראַטאָר פון דעם געביט צו האָבן מיט אים אַן אָפיציעלן געשפּרעך. דאָ אויף דעם געביט איז נישטאָ קיין פּאַרלאַמענט, נאָר אַ פאַרוואַלטער, אַ מין גובער־נאַטאָר.

האָט ער מיר געזאָגט, אַז דאָ קענען וווינען אַ מיליאָן מענטשן און קענען אפילו גליקליך זיין אויך. און ווער דאַרף דאָס אַלץ צום בעסטן וויסן, אויב נישט דער סאַמע פאַרוואַלטער פון דעם לאַנד אַליין?

איז דאָך גוט!

און איך זאָג צו דעם פאַרוואַלטער אַזוי:

— אויסטראַליע האַלט זיך אין דער ווייסער פּאָליטיק. איך גיי נישט אַריין אין דעם צי דאָס איז רעכט אַזוי, צי נישט. אָבער אויב אויסטראַליע האַלט זיך שוין אין דער פּאָליטיק, און וויל באַזעצן די פּוסטע געביטן, דעמאָלט קענען אַהערקומען נאָר פעל־קער, וואָס ליידן. און וועלכעס פאָלק אין אייראָפּע ליידט אַזוי שטאַרק ווי דאָס יידישע?

גערעכט!

האָב איך מיך עטליכע טעג נאָכאַנאַנד געלאָזט פאַרברענען פון דער היץ אין דאַרווין און עטליכע נעכט נאָכאַנאַנד פרעסן פון

איינגעאָרדנטע יידן.

די מאַסקיטאָס, און אַזוי האָב איך געוואַרט ביז עס וועט קומען דער טאָג ווען די באַן וועט גיין צוריק און וועט מיך אַוועקפירן 300 מייל קיין בערדעם און פון דאָרט ווידער מיט אויטאָ 800 מייל קיין עלים ספּרינגס און פון דאָרט ווידער מיט דער באַן צוריק קיין אַדעלאַיד.

און דערווייל האָב איך באַקוקט איינע פון די אינטערעסאַנטסטע שטעט אויף גאָטס וועלט. און ציילן ציילן די „הויפּטשטאָט" — 500 איינוווינער...

די מיינונג פון אַ נישט־פאַכמאַן און וואָס עס איז געוואָרן פון דעם פּראָיעקט

נאָך מיין צוריקקומען פון דער רייזע אין דער נאָרדערן־טעריטאָריע איז עס מיר אויסגעקומען אין די צוויי גרעסטע יידישע צענטערס אין אויסטראַליע, אין מעלבאָרן און אין סידנעי צו האַלטן לעקציעס וועגן דער רייזע. די לעקציעס האָבן אַרויסגערופן פאַראינטערעסירנג ביי די נייערע אימיגראַנטן, האָבן אָבער געפונען אַ שוואַכן אָפּקלאַנג ביי די אַלט איינגעזעסענע און גוט־

די הויפּט־פּונקטן פון מיין לעקציע זענען געווען: די נאָרדערן־טעריטאָריע איז אַ שווער שטיקל לאַנד, אָבער זי האָט איין גרויסע מעלה: דאָס לאַנד איז פולשטענדיק פּוסט. דאָס לאַנד דאַרף מען ביי קיינעם נישט צונעמען. עס איז שווער זיך צו באַזעצן אין דעם לאַנד, שווער אין דער ערשטער צייט זיך צוגעוווינען צו אַזאַ הייסן קלימאַט. און דאָך וווינען דאָרט מענטשן שוין זינט צענדליקער יאָרן און זענען גליקליך און געזונט. דאָס וואָס 5000 האָבן געקענט באַווייזן, דאָס קענען דאָך הונדערטטויזנט אויך באַווייזן, און וואָס מער — אַלץ לייכטער. דאָס לאַנד איז רייך, די מעגליכקייטן האָבן גאָר קיין גרעניץ נישט. עס איז שווער, עס איז אמת, אָבער נאָך שווערער איז די לאַגע פון די יידן אין אייראָפּע. נויט ברעכט אייזן. היינט האָבן מיר אַ פראַגע דייטשלאַנד, פּוילן און רומעניע, אין אייראָפּע, אָבער גוער ווייסט וואָס פאַר אַ פראַגן מיר וועלן האָבן אין אַ פּאָר יאָר

ארום. קיין בייזער נביא האָט נישט געקענט פּאַראויסזען וואָס עס וועט זיין אין דייטשלאַנד, קיין בייזער נביא קען נישט וויסן, וואָס עס וואַרט אויף אונז נאָך אין אייראָפּע. יידן טאָרן נישט פּאַרנאַכלעסיקן קיין שום ערנסטן קאָלאָניזאַציע־פּראָיעקט. און עס איז דער חוב פון די אויסטראַלישע יידן דעם פּראָיעקט פון דער נאָרדערן־טעריטאָריע מער נישט אָפּצולאָזן.

איז עס אָבער נאָר דער חוב, אָבער נישט דער ווילן פון די אויסטראַלישע יידן. די איינפלוסרייכע פון זיי ווילן, אַז מען זאָל וועגן יידן וואָס ווייניקער רעדן אין אויסטראַליע.

דאָ שווייג איך.

דאָס לעצטע וואָרט אין דער גאַנצער פראַגע האָט דעמאָלט געהאַט די אויסטראַלישע רעגירונג אליין. פּלוצלינג איז ארויס אַן עפנטליכער „סטעיטמענט" אין קענבעראַ: די רעגירונג פון אויסטראַליע באַטראַכט נישט אין איצטיקן מאָמענט (דעצעמבער 1933) די פראַגע פון דער אייוואַנדערונג פון אַ גרעסערער צאָל יידן אין דער אויסטראַלישער נאָרדערן־טעריטאָריע.

דערמיט איז דעמאָלט דער גאַנצער הייסער פּראָיעקט דערווייל אַוועקגעלייגט געוואָרן אויפן אייז.

אָבער דריי אמתן זענען געבליבן:

גאַנץ אויסטראַליע קען לויט דער אויסרעכענונג פון די בעסטע אויסטראַלישע וויסנשאַפטלער אריינגעמען לייכט נאָך וועכציק מיליאָנען מענטשן.

די נאָרדערן־טעריטאָריע איז אַבסאָלוט פּוסט.

און יידן נויטיקן זיך ווי ס'לעבן אין עמיגראַציע־לענדער שוין היינט און ווער ווייסט, וואָס מאָרגן וועט זיין — —

ליטעראַרישער קווערשניט

דורך דער פּאָעזיע, נאָוועלע, ראָמאַן און דראַמע אין
אויסטראַליע פון די ערשטע טעג ביזן היינטיקן טאָג

פון

דזשין קעמבל

א וואָרט פאָראויס

דזשין קעמבל, די שרייבערין פון דעם דאָזיקן אַרטיקל ספּע־
ציעל פאַר אונזער אַלמאַנאַך, איז איינע פון די באַדייטנדע
שריפטשטעלערינס אין היינטיקן אויסטראַליע. אַליין נישט קיין
יידישע האָט זי צווישן די פיר ראָמאַנען פון איר פעדער (אַלע
פאַרעפנטליכט אין לאָנדאָן) איינעם געווידמעט אַ יידישער טע־
מע. דער ראָמאַן הייסט „בראַז ענד סימבלס" און באַהאַנדלט
אויף אַ לעבעדיקן אופן די געשיכטע פון אַ אַלטפרענקישער,
פּאַטריאַרכאַלישער יידישער פאַמיליע אין אויסטראַליע. עס איז
די טראַגעדיע פון אַ מאַן, דעם הויפּטהעלד, ראובן ליוויי, וואָס
האָט אַ לעבן לאַנג אָפּגעלעבט מיט דעם קאָפּ אין יידישע פּאַט־
ריאַרכאַלישע וואָלקנס, דערווייל אָבער האָט זיך אים די ערד
אַוועקגערוקט אונטער די פיס, סיי די געשעפטן און סיי זיינע
קינדער. אַז מען לעזט דעם דאָזיקן ראָמאַן מיט די פיל נאַטוראַ־
ליסטישע דעטאַלן פון יידישע מנהגים איז מען ממש פאַרחידושט
פון דער געדולד פון דער שרייבערין דאָס אַלץ אַזוי גרינטליך צו
שטודירן. אָבער דאָס איז שוין דזשין קעמבלס ספּעציאַליטעט צו
באַשרייבן אין אירע ראָמאַנען נישט־ענגלענדער. אין אַ צווייטן
ראָמאַן באַשרייבט זי די מזלות פון אַ גריכישער פאַמיליע אין
מעלבאָרן. פון באַשיידנקייט האָט דזשין קעמבל אין איר שאַרפן
און אויסשעפּנדיקן קווערשניט דורך דער אויסטראַלישער ליטע־
ראַטור איר אייגענעם נאָמען און באַדייטונג אין דער היגער לי־

טעראַטור נישט דערמאָנט.

אויף וויפיל מיר האָבן נישט קיין טעות דערשיינט דאָ דאָס ערשטע מאָל אין יידיש אַן אַרטיקל וועגן אויסטראַלישער ליטעראַטור. עס איז נאָר אַ שאָד, וואָס מאַנגל אין פּלאַץ ערלויבט אונז נישט צו געבן אין דעם ערשטן אַלמאַנאַך אונזערן אַ קליינע אַנטאַלאָגיע אין יידיש פון דער היגער ליטעראַטור, דער עיקר אָבער אַ קאַפּיטל פון דעם דערמאָנטן בוך פון דזשין קעמבל, וואָס חוץ זיין ליטעראַרישן ווערט האָט דאָס בוך אַ באַזונדערן אינטערעס פאַר דעם יידישן לעזער: אַ יידישער ראָמאַן מיט סימפּאַטישע, באָטש נאַאיווע אַקצענטן, פון דעם ווינקל, פון וועלכן מען האָט זיך צום ווייניקסטן אויף אַזאַ ראָמאַן געריכט, פון דעם ווייטסטן ווינקל פון דער וועלט.

(רעד. פון אַלמאַנאַך).

* * *

אין יאָר 1770 האָט דער ענגלישער שיפסקאַפּיטאַן קוק געשטעלט צום ערשטן מאָל זיין פוס אויף אויסטראַליעס ערד — און באַלד דערויף האָט זיך אָנגעהויבן די קאָלאָניזאַציע פון דעם נייעם לאַנד.

דערפון ווערט קלאָר, אַז די געשיכטע פון דעם לאַנד איז ניט עלטער ווי עפּעס איבער אַנדערטהאַלבן יאָרהונדערטן — און זיין ליטעראַטור — פאַרשטייט זיך — נאָך אַ סך יינגער. עס וואָלט געהייסן צופיל צו פאַרלאַנגען, ווען מען וואָלט דערוואַרט, אַז אַזאַ יונגע ליטעראַטור זאָל שוין האָבן אַ גרויסן פּלאַץ אין דער וועלט פון די ליטעראַטורן פון גאָטס ערד. און דאָך קען מען דרייסט זאָגן, אַז עס איז שוין פאַרהאַנען עפּעס אַזוינס, וואָס קען זיך רופן אַן אויסגעשפּראָכן אויסטראַלישע ליטעראַטור, אַ ספּעציעלע ליטעראַרישע שולע — מער, פאַרשטייט זיך, אין שטאָף ווי אין פאָרם... אָבער סיי אין דער היגער פּאָעזיע, ווי אויך אין דער פּראָזע, איז פאַרהאַנען עפּעס אַזוינס, וואָס האָט אַן אייגענע אַטמאָספערע, אינגאַנצן אַנדערש, ווי די ענגלישע. און מעגן זיך

געוויסע פּערזאָנען שרייען אפילו אין הימל אריין, אַז עס איז נישטאָ קיין אויסטראַלישע ליטעראַטור און אַז דאָס איז נאָר אַ מין אָפּצווייג פון דער ענגלישער ליטעראַטור און אזוי וועט עס און דאַרף עס שוין אייביק בלייבן.

אפילו אין סאַמע אָנהויב פון דער אויסטראַלישער געשיכטע איז שוין אין די שוואַכע אָנפאַנגען פון דער היגער ליטעראַטור געווען אַ ספּעציעלע געפילס־סקאַלע פון דעם לאַנד, וואָס איז געאָלאָגיש אזוי אַלט און היסטאָריש אזוי ניי. אויף אַן אמת, אפילו דעמאָלט איז שוין געווען אין יענע ווערק אַן אינטענסיווע ספּעציעלע אַטמאָספערע. די מענער, וואָס האָבן געשריבן אין יענע ערשטע טעג זענען אָדער — געווען אַזעלכע, וואָס האָבן צוליב די, אָדער יענע סיבות אויסגעוואַנדערט פון ענגלאַנד אַהער צו גרינדן זייער היים, אָדער זיי זענען געבוירן געוואָרן פון אַזעלכע עלטערן. זיי האָבן טאַקע דעריבער צו גוט פאַרשטאַנען און געזען דעם חילוק צווישן דעם צאַרט קולטיווירטן ענגלאַנד (ווו זיי אליין, אָדער זייערע טאַטע־מאַמע זענען געבוירן געוואָרן) און דעם דאָזיקן נייעם געוואַלטיקן לאַנד מיט זיין איינציקאַרטיקער פלאָרע און פאונע — געוויסק און חיה. דאָס האָט אַלץ נישט געקענט בלייבן אַן איינדרוק, אָט די געוואַלטיקע עקאַליפּטן, די טורעמדיקע בערגער, די אומענדליכע זאַמד־וויסטענישן, מיט זאַלציקן ווייסליך־גרינעם קשאַק ווו נישט ווו קוים קוים באַזאַלצן, מיט די קענגערוס, וואַלאַבים, אימיוס, קוקובאַרעס און איינגעבוירענע בערעלעך.

דאָס באַוווסטזיין פון דעם געוואַלטיקן חילוק צווישן דעם היימלאַנד ענגלאַנד און דעם דאָזיקן לאַנד האָט זיך דער עיקר אָפּגעשפּיגלט אין דער פּאָעזיע — און די שרייבערס פון יענער תקופה האָבן באַקומען אין דער ליטעראַטור דעם געמיינזאַמען נאָמען: די פּאָעטן פון גלות — — די צייט אין וועלכער זיי האָבן געשריבן איז געווען אַן ערך פון 1862 ביז 1887. פאַרהאַנען, פאַרשטייט זיך, אַ גאַנצע באַלאַסטרע שרייבער פון יענער צייט — אָבער מיר קענען דרייסט אָנרופן גאַרדאַן מעק־קרעי (1833 — 1927) ווי דעם, וואָס האָט זיך ארויסגעהויבן פון דער

גרויסער מאַסע. פאַרהאַנען צווישן זיי אָבער דריי נעמען, וואָס זענען טאַקע באַדייטנדיק. אָט זענען זיי: הענרי קענדעלל (1839 — 1882) אדם לינדסעי גאַרדאַן (1838 — 1870) און דזשעימס ברענטאָן סטיפענס (1835 — 1902).

די רעפּוטאַציע פון די ערשטע צוויי איז געווען, ווי עס ווייזט אויס, פון שטאַרקערער מאַטעריע און האָט לייכטער דורכגעהאַלטן די צייט, ווי די רעפּוטאַציע פון סטיפענס, אָבער דעם לעצטן דאַרף מען דערמאָנען, שוין דערפאַר ווייל ער האָט געשריבן איינס פון די פיינסטע פּאַטריאָטישע לידער פון דעם לאַנד. דאָס ליד רופט זיך „די אויסטראַלישע דאָמיניע" (1877). חוץ דעם האָט ער אויך אויפגעשריבן אַ לאַנגע מעשה אין פערזן מיט דעם נאָמען — „אַ קאַטאַרזשניק אמאָל — — " כאָטש משמעות זאָל זי זיין „גראַנדיעז" — נאָר גוט און שטאַרק, מוז איך צוגעבן, איז טאַקע די פּאָעמע.

וועגן קענדעלל און גאַרדאַן רעדט מען אַלעמאָל אין איין אָטעם, אָבער חוץ דעם, וואָס פאָרמעל האָבן זיי געשריבן ענליכע פערזן — האָבן זיי קיין אַנדערן שייכות נישט מיט זיך. אַקעגנאיבערדיקע פאַלוסן זענען זיי ממש. קענדעלל איז זיסליך און ליריש, דאָס קומט דאָך קלאָר און דייטליך צום אויסדרוק אין זיין בוך „לידער און פּאָעמעס", וואָס איז פאַרעפנטליכט געוואָרן אין יאָר 1862 און איז גוט אויפגענומען געוואָרן אין ענגלאַנד. גאָרדאָן אָבער איז שאַלנדיק און שטאַרק. יעדער, וואָס לעזט נאָר זיינע פּאָפּולערסטע זאַכן: „ווי באַזיגט דעם פּאַוואַריט" און „בושבאַלאַדן און גאַלאָפּירנדיקע גראַמען" וועט עס מוזן צוגעבן. אָבער אין זיין „ליד וועגן פרייליכן גאַרד" האָט ער ערשט דערגרייכט די העכסטע הויך פון זיין פּאָעטישער קונסט.

אונטער דער אויבערפלאַך פון ביידע מענערס פּאָעטישן ווערק רינט כסדר אַ שטראָם פון דינע טענער פון מעלאַנכאָליע. דאָס איז געווען די סיבה פאַרוואָס זיי אַליין, און אויך זייערע ווייניקער־באַקאַנטע ברידער־דיכטער, האָבן באַקומען דעם טיטל „גלות־פּאָעטן".

אין זיין טרויער־ליד נאָך גאָרדאָנס טראַגישן טויט שרייבט

קענדעלל:

דאָס טרויער־געפיל פון דעם אונטערטאַן,
וואָס רינט דורך זיין ליד, אומעטיק רינט,
איז אָפט ווי דעם נביאס דערהויבן וואָרט,
און ווי וואַלדיקער, הערבסטיקער, מערצענער ווינט.

(וואָס שייך דעם „הערבסט אין מערץ" — פאַרגעסט נישט, עוועגטועלע אייראָפּעאישע, אָדער צפון־אַמעריקאַנישע לע־זער פון דעם אַרטיקל, אַז איר לעזט איצט אַן אַרבעט וועגן דער ליטעראַטור פון אַ לאַנד פון דער דרום־העמיספער)...

קענדעללס שורות וואָלט בען דרייסט געקענט אָנווענדן אויך צו אַנדערע פּאָעטן פון יענער תקופה.

אַרום דערזעלבער צייט, ווען די דערמאָנטע פּאָעטן האָבן זייערע געפילן פאַרוואַנדלט אין גראַמען, האָבן אויך עקזיסטירט עטליכע פּראָזע־שרייבער, שרייבער, וואָס זייערע נעמען האָבן זיך דערהאַלטן אויף די שטראָמען פון דער צייט — אַ דאַנק עטליכע שטאַרקע ווערק.

פּונקט ווי צווישן די פּאָעטן זענען געווען עטליכע, וואָס האָבן אַרויסגערופן אַ פאַראינטערעסירונג, ווען זיי האָבן פאַר־עפנטליכט זייערע ביכער, זענען אויך געווען עטליכע ראָמאַ־ניסטן, וואָס האָבן נישט ווייניקער אויפגערודערט די ליטעראַרי־שע עפנטליכקייט ביי זייער דערשיינען. צום בעסטן געדענקט מען אַדאַ קעמברידזש (1844 — 1926). זיין ערשטער ראָמאַן האָט געהייסן „מיט דער מאַררעי שטראָם־אויף". דער הינטערגרונט פון דעם ראָמאַן איז דער טייך מאַררעי, איינער פון די גרעסטע אויסטראַלישע טייכן. דאָס בוך איז דערשינען אין יאָר 1877. אָבער איך מוז שטאַרקער אַקצענטירן מאַרקוס קלאַרק (1846 — 1881). מיט זיין פּראָסטער און שטאַרק געשריבענער געשיכטע א. נ. „אויף דער צייט פון זיין נאַטירליך לעבן", באַזירט אויף די שרעקליכקייטן פון דעם קאַטאַזשנעס סיסטעם, מיט וועמעס הילף מען האָט אַמאָל קאָלאָניזירט טיילן פון אויסטראַליע, אַפּעלירט ער מער צו מיין האַרץ. איך מוז אויך דערמאָנען ראַלף באַלדוווד (1826 — 1915) מיט זיין ראָמאַן וועגן די בושוואַלד־

גזלנים, וואָס האָבן אַמאָל טעראָריזירט די אויסטראַלישע באַ־פעלקערונג אין די ווייטע שטחים אַוועק פון די הויפּשטעט. מיט גאַנצע קעפּ שטייען די לעצטע צוויי שרייבער העכער ווי דער ערשטער.

אַנטקעגן די ניינציקער יאָרן פון פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט איז אַ נייע פּאָעטישע גרופּע אויפגעקומען און האָבן געמאַכט רעדן וועגן זיך צוליב זייערע פּאָעטישע ווערק.

מער ווייניקער קען מען זאָגן, אַז די דאָזיקע תקופה האָט זיך אָנגעהויבן אין יאָר 1887 און האָט געדויערט אַזוי ווייט ווי ביז צום אויסברוך פון דער וועלט־מלחמה, אין יאָר 1914. מען קען נישט פאַרמיידן דעם פאַקט, אַז דער אינטערעסאַנטסטער כאַ־ראַקטערשטריך פון יענער צייט איז געווען דער וואַקסענדיקער איינפלוס פון אַ וואָכנשריפט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1881 דורך אַ געוויסן י. פּ. אַרטשיבאַלד (1856 — 1919). די וואָכנשריפט האָט זיך גערופן און רופט זיך נאָך „דער ביו־לעטין".

אַרטשיבאַלד האָט זיך באַמיט מיט דער הילף פון זיין „ביו־לעטין" אויפצומונטערן צווישן די אויסטראַליער אַ ליבע צו זיי־ער אייגענעם לאַנד — „אַ ליבע גלאַט אַזוי" — ווי ער האָט עס גערופן. עס איז קיין ספּוק נישט, אַז זינט אויסטראַליע איז אויס־טראַליע איז קיינמאָל נישט געווען אַ צייטונג, וואָס האָט געהאַט אַזאַ געוואַלטיקן איינפלוס אויף דער היגער ליטעראַטור, סיי אויף די לעזער און סיי אויף די שרייבער.

דעם איינפלוס פון „ביולעטין" דאַרף מען צושרייבן דאָס אויפקומען פון דער ספּעציעל־אויסטראַלישער „בוש־באַלאַדע". אַזאַ מין באַלאַדע איז געוויינליך אַ פּשוטע געשיכטע פון אַ אי־בערלעבונג אין אויסטראַלישן בוש, דערצו דערציילט אין גע־וויינליכע פּאָעטישע שורות. סיי די טעמעס, סיי דער אופן וויאַזוי זיי זענען געוואָרן דערציילט, האָט די דאָזיקע בוש־באַלאַדן פאַר־זיכערט שוין לכתחילה אַ קאָלאָסאַלע פּאָפּולאַריטעט.

א. ב. פּעטערסאָן (געבוירן אין יאָר 1864) איז איינער פון די מייסט־געלעזענע בוש־באַלאַדיסטן. באַקאַנט איז ער גיכער אונ־

טער דעם נאָמען „באַנדזשאַ", אונטער וועלכן ער האָט דאָס רוב פון זיינע ווערק געשריבן. זיין בייטראַג צום „ביולעטין" איז געווען גאַנץ באַדייטנדיק. זיינע געזאַמלטע פּאָעמעס א. נ. „דער מאַן פון שנייאיקן טייך און אַנדערע לידער" האָבן זיך פאַרקויפט אין הונדערט טויזנט עקזעמפּלאַרן. דאָס בוך איז דער־שינען אין יאָר 1895. נו דאַרף מען נאָך בעסערע באַווייזן, וואָס פאַר אַן ערפאָלג די בוש־באַלאַדן האָבן געהאַט ביים לעזנדיקן פּראָסטן עולם?

אַ צווייטער, כאָטש נישט מער אַזוי פּאָפּולער, ווי דער ערש־טער, בוש־באַלאַדן־שרייבער איז געווען ווילעם אַגילווי. אויך ער האָט געשריבן פאַרן „ביולעטין". ער איז געווען אַ געבוי־רענער שאָטלענדער און שפּעטער איז ער אַפילו צוריקגעפאָרן אין זיין לאַנד. אָבער זיינע „העלע מיידלעך און גרויע פערד" (1898) און זיינע „הערצער פון גאָלד" (1903) זענען טיפּיש אויסטראַלי־שע שאַפונגען סיי אין טעמע און סיי אין אַטמאָספערע.

אין יענער חברה פון די באַלאַדע־פאַבריקאַנטן איז געווען איינער, וואָס אין דער אמתן דאַרף מען אים מער אָפּשאַצן פון דעם שטאַנדפּונקט פון זיינע פּראָזעווערק, ווי פון זיינע דיכטונ־גען — אָבער מען קען נישט אַריבערשפּאַנען און אים גלאַט ניט דערמאָנען אויך אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין פּאָעטישער אַרבעט. זיין נאָמען איז הענרי לאָוסאָן. ער איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1869. זיין טאַטע איז געווען אַ נאַרוועגיער און זיין מאַמע — אַן אויסטראַליער געבוירענע. דערצו פלעגט ער אַלעמאָל באַ־הויפּטן, אַז אין זיין בלוט איז פאַרהאַנען אַ שטראָמל פון צי־גיינערבלוט... ווי די זאַך זאָל נישט זיין, זיכער איז, אַז אי אין זיינע לידער און אי אין זיינע פּראָזעווערק איז פאַרהאַנען אַ שטאַרקע נייגונג צום וואַגאַבאַנד, צום פּוסטעפּאַסניק.

ליבשאַפט — דאָס איז דער שליסל, וואָס עפנט אַלע זיינע ווערק. סיי אין זיין פּראָזע און סיי אין זיין פּאָעזיע איז ער פול מיט ליבשאַפט און סימפּאַטיעס צו אַלץ וואָס ער באַשרייבט און וועגן וואָס ער שרייבט. אַלס באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש וויל איך דאָ דערמאָנען די ווערק: ווען די קינדער קומען אַהיים, צו־

ריק אַרויס, דער טויט פון אַ הונט, פּנימער אין גאַס. רויקייט און אָפּגעלאָזנקייט פאַרדעקט נישט זעלטן די פיינקייטן פון זיינע פּאָעטישע שאַפונגען, דאָך צו פּראַכטפולער דערהויבנקייט דערגרייכט ער אין זיין אויסערגעוויינליכער „וואַסער־ליליע".

צו דער זעלבער תקופה געהערט אויך וויקטאָר דעליעי (1858 — 1905) און ראַדערוויק קווין, געבוירן אין יאָר 1869. דער ערשטער פלעגט שרייבן שירים, וואָס זענען געווען ווי דאָס געזאַנג פון פּאַן — וויציק, יוגנטליך און דעליקאַט. די שאַפערישע צייט פון זיין לעבן האָט ער פאַרברענגט אין אויסטראַליע, אָבער געבוירן איז ער געווען אין אירלאַנד. דאָס איז נישט געבליבן אָן סימנים אין זיין שאַפן, דער עיקר אין זיין „פאַרנאַכטליכער שקיעה־פאַנטאַזיע". זיין צייט־חבר קווין, וואָס האָט אויך געהאַט אַ טראָפּן אירישן בלוט אין זיינע אָדערן, האָט נישט פאַרמאָגט דעליעס דעליקאַטע פאַנטאַזיע, דערפאַר אָבער האָט ער מער דערגרייכט אין אינטענזיווקייט פון געפיל. פאַרהאַנען אפילו אַ נייגונג צום מיסטישן אין זיינע שירים, דער עיקר אין אַזאַ פּאָעמע ווי „די פאַרבאָרגענע כוואַליע" און „דער לאַגער אין מערב".

לאָמיר לאָזן שטיין אויף אַ ווייל די פּאָעטן און לאָמיר זיך נעמען צו די פּראָזאַיקער; און אויך דאָ וועלן מיר זיך מוזן אָנשטויסן אויף דעם איינפלוס פון דעם ביולעטין, אונטער וועלכנס פירונג אַ צווייטע פאָרם פון ליטעראַרישער שאַפונג האָט זיך שטאַרק אַנטוויקלט. דאָס איז די קורצע נאָוועלע. אויך די געבורט פון דער קורצער נאָוועלע אין אויסטראַליע געפאַלט אין דעם ביולעטין־פּעריאָד — אַרום 1890. ביז דעמאָלט האָט מען די דאָזיקע פאָרם לחלוטין נישט געקענט אין דער היגער ליטעראַרישער שאַפונג. איצט ערשט איז די דאָזיקע פאָרם אַרויפגעשוווּמען אויך דאָ און דאָס איז דאָס געביט, אויף וועלכן עס איז באַשערט געווען דעם שוין פריער דערמאָנטן הענרי לאָוסאָן צו מאַכן זיין באמת גרויסע קאַריערע, אַנידערצושטעלן זיין אייביקן וואָרט־דענקמאָל.

לאָוסאָן איז אפשר די רעפּרעזענטאַטיווסטע פיגור אין

דער דעמאָלטיקער אויסטראַלישער ליטעראַטור. די טיפּן פון זיין ליטעראַריש ווערק זענען די ריכטיק און טיף אויסטראַלישסטע, פון שפּיץ־קאָפּ ביז שפּיץ־פוס. ער האָט גוט געקענט די שטאָטי־שע אָרימע קוואַרטאַלן, ער האָט געקענט די לאַנגער־פייערן אין די פאַרוואָרפענע געגענטן פון דעם געוואַלטיקן לאַנד, ער האָט גע־קענט דעם וואָלשערער און דעם „לופט־אינספּעקטאָר" פון די גאַסן, דעם האַפן־שלעפּער — און וועמען נישט? און געשיל־דערט האָט ער זיי אַלע מיט דערזעלבער אינטימקייט און לעבע־דיקייט. אַזוי אינטים און לעבעדיק זענען זיינע מענטשן־שיל־דערונגען, אַז דער לעזער דערקענט זיי אַלע סוף כל סוף אויך מיט דער זעלבער אינטימקייט, ווי דער דיכטער שילדערט זיי.

חברשאַפט! — חברשאַפט דורך לייד און פרייד איז געוועזן די עוואַנגעליע, וואָס לאָוסאָן האָט געפּרעדיקט. און געוועזן איז ער אויך איינער פון די דעמאָקראַטישסטע שרייבער, סיי פון דעם דאָזיקן לאַנד, סיי פון אַלע אַנדערע לענדער פון דער וועלט. כאָטש געליטן האָט ער אַלעמאָל און געבראַכט צום אויסדרוק די ליידן אין זיינע ווערק. אינגאַנצן סענטימענטאַל איז ער אָבער קיינמאָל נישט געוואָרן אין זיינע נאָוועלן. אין דער לעצטער רגע פלעגט אים פון דעם ארויסראַטעווען דער הומאָרפולער ציניזם. נישט צופיל — אָבער גענוג צו ראַטעווען אים פון רחמנותפולן סענטימענט. לויט דעם מוסטער פון די קורצע נאָוועלן פון אַן אַנדערן גרויסן נאָוועליסט אַ'הענרי איז אויך ביי לאָוסאָן אַלע־מאָל דאָ ביים סוף אַן איינפאַל, אַן איבעראַשונג — וואָס איז זייער שטימונגספול. איך וויל דאָ דערמאָנען עטליכע פון זיינע בעסטע קורצע נאָוועלן: בושפייער, אַלטע חברים באַגעגענען זיך, אַ בת קול פון דער אַלטער שול, בוש־טאַנץ א. א. וו. אָט די דאָ־זיקע און אַנדערע ענליכע קורצע נאָוועלן זענען בלי שום ספק פּערלען אין זייער מין.

אָבער נישט נאָר די קורצע נאָוועלע האָט זיך דורכגעשלאָגן איר וועג אין די ניינציקער יאָרן. אויך דער ראָמאַן האָט זיך גע־נומען אַנטוויקלען און געווינען פּאָפּולאַריטעט. איין ראָמאַן אַזאַ וויל איך דאָ דערמאָנען. ער הייסט „אַזוי איז דאָס לעבן". דער

מחבר איז טאָם קאָלליגס (1843 — 1913). כאָטש פינקטליך גע־נומען איז דאָס דאָזיקע בוך נישט קיין ראָמאַן, נאָר אַ סעריע פון בוש־נאָוועלן, וואָס זענען לויז מיט זיך געבונדן. אָבער לאָ־מיר דאָס דאָזיקע באַדייטנדיקע בוך דאָך אריינגעמען אין דער קאַטעגאָריע פון ראָמאַנען, ווייל יאָ ראָמאַן — אָדער נישט ראָ־מאַן — עס איז איינס פון די דענקווירדיקסטע ביכער פון דער דאָזיקער תקופה, און טאָם קאָלליגס, זיין מחבר, איז געווען ניט ווייניקער דעמאָקראַטיש ווי לאָוסאָן, וואס האט געהאַט אַ שם פון איינעם, וואָס קען „העלפן אַ געלעמטן הונט"... ווי אַן אויסטראַ־ליש ווערטל זאָגט אזוי טרעפליך.

אַ צווייטער האַלב־אויטאָביאָגראַפישער ראָמאַן, וואָס איז דערשינען ארום דערזעלבער צייט, איז געווען אַ בוך מיט דעם נאָמען „מיין ברילאַנטענע קאַריערע" געשריבן פון אַ פרוי, וואָס האָט זיך גערופן מיילס פרענקלין (געב. 1883). „מיין ברילאַנ־טענע קאַריערע" איז נישט נאָר אינטערעסאַנט צוליב דער הוי־כער ליטעראַרישער קוואַליטעט פון דעם ווערק, נאָר אויך באַ־זונדערס צוליב דער הקדמה, וואָס לאוסאָן האָט צו דעם בוך גע־שריבן. מיילס פרענקלין האָט געמוזט פאַרלאָזן דאָס לאַנד אזוי גיך ווי איר בוך איז געוואָרן פאַרעפנטליכט. סיבה — זי האָט אויף אַ סאַטירישן אופן באַשריבן אין איר ווערק אַ רייע לאָקאַלע פערזענליכקייטן. יאָרן־לאַנג איז זי אין לאַנד נישט געווען. לעצ־טנס איז זי אפילו יאָ צוריקגעקומען און נישט נאָר צוריקגעקומען, נאָר אפילו געוווּנען אַ ראָמאַן־פרייז פון דעם פילדערמאָנטן ביו־לעטין. דער ראָמאַן האָט זיך געדרוקט אין פאָרזעצונגען אין דער צייטשריפט.

אַן אויסערגעוויינליך פעאיקער שרייבער, וואָס האָט אויך אָנגעהויבן שרייבן אין די נייצייטיקער יאָרן, איז געווען ראַנדאָלף בעדפאָרד. וואָס איז ער דען אַלץ נישט געווען? אַ גאָלדפראָס־פעקטאָר, אַ גרובן־אינזשיניער, אַ זשורנאַליסט — און ווער ווייסט וואָס נאָך. בעדפאָרדס בעסטע ביכער זענען: אמתע אויגן אין ווירבלווינט, די שלייף פון קראַפט.

אָבער איינס פון די סאַמע פאָפּולערסטע ביכער אין אויסט־

ראַליע איז דערשינען אין יאָר 1899. דער טיטל פון בוך אַ טי־פּיש־אויסטראַלישער „אויף אונזער סעלעקציע". דאָס איז אַ ספּע־ציעל וואָרט און איך מוז עס אויפקלערן. „סעלעקציע" הייסט דאָ אַ קליינע פאַרם־ווירטשאַפט. דער מחבר האָט זיך געדרוקט סטיל ראַדד. כאָטש קיין ריכטיקן ליטעראַרישן ווערט האָט דאָס דאָזיקע בוך נישט געהאַט, מוז מען עס דאָך דערמאָנען, שוין דערפאַר ווייל עס איז געווען פול מיט הומאָר — און דאָס איז דאָ געווען אַ נייעס. הומאָר איז געווען אַ זאַך, וואָס האָט דעמאָלט מאָדנע געפעלט אין דער אויסטראַלישער פּראָזע־ליטעראַטור. אפשר האָט דאָס „טרויערגעפיל פון דעם אונטערטאַן", וועגן וועלכן קענדעלל האָט געזונגען, זיך אַריינגעשלייכט אויך אין דער פּראָזע, פּונקט ווי אין דער גאַנצער פּאָעזיע, און זי פאַרשלייערט. דאָס „טרויער־געפיל פון אונטערטאַן" לאָזט זיך נאָך אפילו היינט פילן אין אונ־זער גאַנצער ליטעראַטור. אָבער איין זאַך איז זיכער, אין סטיל ראַדדס ווערק האָט דאָס דאָזיקע „טרויער־געפיל" אינגאַנצן גע־פעלט. עס דערגייט אַזוי ווייט, אַז זיינע כאַראַקטערן, וואָס פּרע־טענדירן צו זיין ריכטיק אויסטראַליש בוש־פאָלק, זענען אָפט נישט מער ווי קאַריקאַטורן. קאָן זיין, אַז דווקא דערפאַר האָט דאָס בוך געהאַט אַזאַ קאָלאָסאַלן ערפאָלג. עס איז אפילו באַאַרבעט גע־וואָרן אין אַ דראַמאַטישער פאָרם און איז איינס פון די ווייניקע אויסטראַלישע דראַמעס, וואָס איז געשפּילט געוואָרן פאַר פולע הייזער.

איך מוז דאָ דערמאָנען נאָך איין אויסטראַלישן שרייבער, וואָס האָט געהאַט אַ קאָלאָסאַלן ערפאָלג און נאָר דערפאַר ווערט ער דאָ ביי מיר נאָטירט... דאָס איז געווען נעט גוד (1857 — 1919). געשריבן האָט ער סך־הכל 130 ביכער — אַ גאַנצע ליטעראַטור פאַר זיך — און אַלע וועגן פערד־געיעגן. שוין די טעמע אַליין האָט אים געזיכערט דעם גרעסטן ערפאָלג ביי די ברייטע מאַסן פון דעם דאָזיקן לאַנד, וואָס איז בסך־הכל מער פריש־לופטיק ווי שטוביק־ביכערדיק.

נאָך איין בוך פון יאָר 1900 לאָזט מיך דערמאָנען. אייגנט־ליך נישט מער ראָמאַן ווי דאָס פריער דערמאָנטע „אַזוי איז דאָס

לעבן". איך קען עס אָבער נישט איינרעמען אין אַן אַנדערער רעם און דערמאַנען דאַרף מען עס, שוין צוליב דעם פיינעם פּאָעטיש־הומאָרפולן סטיל. דאָס בוך הייסט „לאַנדשניידערס", דער מחבר י. לע געי ברירטאַן. עס איז פול מיט כאַראַקטעריסטישער אויסטראַלישער אין־דרויסן־אַטמאָספערע — און מיט דעם צויבער, וואָס איז אויף זיינע בלעטער פאַרשפּרייט, איז עס געוועזן אַ פּאַסיק ווערק צו שליסן אַ תקופה.

די תקופה פון די נייצייקער און ארום זיי.

און אָט אַזוי קומען מיר צו אַ תקופה, וואָס מען קען זי רופן „דער היינטיקער טאָג" און דווקא די דאָזיקע תקופה נעמט ערשט ארום עטליכע העלע ליטעראַרישע דערשיינונגען, אפשר די העלסטע און בעסטע, וואָס זענען ווען עס איז פּראָדוצירט געוואָרן אין דעם דאָזיקן לאַנד. דער עיקר האָבן די דאָזיקע באַמערקונגען אַ שייכות צו ראָמאַנען אין דער תקופה, ווערק, וואָס ווייזן ארויס אַ גרויסן פאָרשריט אין ליטעראַרישער טעכניק. באַמערקן מוז מען, אַז אַ גרויסער טייל פון די דאָזיקע באַדייטנדיקע ווערק שטאַמט פון די הענט פון פרויען. און נאָך עפּעס: זינט דעם סוף פון די נייצייקער הויבן זיך אויך אָן איינציקווייז צו באַווייזן טעאַטערשפּילן. ביז אַהער — איר האָט אפשר באַמערקט — האָבן מיר לחלוטין נישט געהאַט וואָס צו זאָגן אין אונזער אַרטיקל וועגן דעם ליטעראַרישן צווייג, וואָס רופט זיך דראַמע. און נישט געהאַט וואָס צו זאָגן האָבן מיר דערפאַר, ווייל אַזאַ מין ווי דראַמע האָט דאָ נישט עקזיסטירט. איצט עקזיסטירט עס שוין, עס לעבט, עס אָטעמט, כאָטש עס איז נאָך נישט פולבלוטיק, לעבן לעבט עס פאָרט. און אַן אַלט ווערטל זאָגט, אַז דאָרט ווו לעבן דאָרט איז אויך האָפענונג...

נאָר איידער מיר וועלן זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן דער נייער דראַמע — לאָזט אונז נאָך איינמאָל אומקערן זיך צו די פּאָעטן, וואָס זענען אויפגעקומען אין די לעצטע יאָרן.

איינער פון זיי, קריסטאָפאַר דזשאַן ברענען, געבוירן אין יאָר 1870, באַווייזט אין זיינע לידער אַזאַ מין הויך פון פּאָעטישער מייסטערשאַפט, אַז אַזוינסט איז גאָרנישט דערגרייכט גע־

וואָרן ביז דעמאָלט אויף דעם דאָזיקן קאָנטינענט. זיין ליד איז דאָס ליד פון דעם געלערנטן — און דאָך — וואָס פאַר אַן איבע־ראַשונג, גלייכצייטיק איז עס מער ראָמאַנטיש ווי קלאַסיש. ברע־נען האָט מען אָבער קיינמאָל נישט צופיל געלעזן — כאָטש אַ יושר וואָלט געווען... נאָר אין פּאָעטישע זאַכן איז קיין יושר נישטאָ. דערפאַר איז אָבער אַן אַנדערער, דזשאַן שאַו נעילסאָן — געבוירן 1872 — שוין אַ סך פּאָפּולערער. פּאָפּולער — ווייניקער פּאָפּולער — וואָס פאַר אַ ווערטער זענען עס ביי פּאָעטן? ווער דאַרף זיי דען בכלל? און דאָך — פאַרהאַנען אויך אין דער אויס־טראַלישער באַפעלקערונג אַזאַ קליינע מינאָריטעט, פּונקט ווי אין אַלע אַנדערע לענדער פון דער וועלט, וואָס פאַרנעמט זיך מיט די געשעפטן פון דעם דיכטערישן פאַרנאַס. האָט צווישן זיי נעילסאָן זיין חברה ענטוזיאַסטן. אין זיינע ביכער: ליבע קומט, דער פּאָ־מעראַנצן־בוים א. א. איז פאַרהאַנען אַ שיינקייט, וואָס פאַרענט־פערט און באַרעכטיקט דעם ענטוזיאַזם פון זיינע איבערגעגעבענע לעזער. ער איז אַזוי היפּערדעליקאַט אין זיין שרייבן, ער עטערי־זירט אָפט ממש זיינע אידעען, זיינע לידער־איינפאַלן, אָפט זענען זיי שוין אַזוי עטעריש, אַז מען קען זיי גאָרנישט מער אָנטון אין קליידער פון ווערטער...

אַזעלכע קריטישע ווערטער קענט איר אָבער נישט זאָגן וועגן בערנאַרד אַ'דאוד און פערנלעי מאָרים. זיי עקזיסטירן מער אויף דעם אינטעלעקטועלן ווי אויף דעם עמאָציאָנעלן פעלד פון דער פּאָעזיע. אַ'דאוד איז געבוירן געוואָרן אין 1866. אין אַן אינ־טערעסאַנטן פּאַמפלעט, וואָס טראָגט דעם טיטל „קעמפערישע פּאָעזיע" זאָגט ער, אַז פּאָעזיע דאַרף דינען אַלץ, אַלעמען, וואָס קען נוצן ברענגען דער מענטשהייט — די פּאָעזיע דאַרף באַדינען דאָס וויסן — אַלץ, אַלץ, וואָס קען דער מענטשהייט נוצן. לעצטנס אָבער איז אַ'דאוד שוין געוואָרן ווייניקער קעמפעריש און מער עסטעטיש. מען קען דאָס לייכט דרינגען פון זיינע ביכער „דער בוש", דערשינען אין 1912 און „אַלמאַ ווענוס" — 1921.

פערנלעי מאָרים — געבוירן 1881 — איז אַלעמאָל פול מיט זיין ליבשאַפט צו דער מענטשהייט, מיט זיין האַס צום געדאַנק פון

קריג און נאָך מער מיט זיין האַס צו אַלץ, וואָס אַנטהאַלט אין זיך אונטערדריקונג פון דער מענטשהייט. וווּנדערבאַר און לעבעדיק קומען זיינע הויכע אידעען צום אויסדרוק אין זיין בוך „צום גאָט פון די קריגערישע פעלקער". און דאָך — פּונקט ווי אַ׳דאוד ברענגט ער אין זיינע לעצטע ביכער מער צום אויסדרוק די נאַ־קעטע שיינקייט, די עסטעטיק, ווי למשל אין זיינע ביכער „וואַכ־זאַמע אויגן" (1920) און „פיילן פון בענקשאַפט" (1921). לויט מיין מיינונג, איז דאָס אפשר דער ריכטיקער פּאָעטישער וועג, דער וועג פון דור דורות...

אַזויפיל וועגן מענער־פּאָעטן פון דעם אויסטראַליש־ליטע־ראַרישן היינטיקן טאָג. אָבער אויך די ווייבער האָבן נישט גע־שוויגן... נישט איין ליכטיק ליד האָבן זיי אויסגעזונגען — און זינגען נאָך — אַזוי זיס... אין דעם דאָזיקן זינגפויגל־נעסט איז מערי גילמאָר די סאַמע באַדייטנסטיקע. נישט נאָר שיינע לידער האָט זי געבראַכט דעם דאָזיקן לאַנד — נאָר אויך כבוד. ערשט אין לעצטן יאָר האָט מען איר פאַר אירע לידער אין ענגלאַנד געגעבן דעם אָפיציעלן טיטל „דעים". דאָס איז אַן אויסצייכנונג, וואָס ווערט געגעבן פון דעם קעניג, און דאָס ערשטע מאָל האָט אַ שרייבער פון דעם דאָזיקן לאַנד אַזאַ אויסצייכנונג פאַר זיין שרייבן באַקומען. נאָר נאָך איין איינציקן מאָל פריער איז אַזאַ טיטל געגעבן געוואָרן אין דעם געביט פון די קונסטן, דאָס איז געוועזן דעמאָלט, ווען די זינגערין מעלבאַ איז פאַר איר זינג־קונסט געוואָרן „דעים". אַזעלכע פּאָעמעס ווי: דאָס ליידנשאַפט־ליכע האַרץ, דער קליינער וואָלקן, די ירושה, די פאַרגעסענע בויגנס פון דער זון א. א. מאַכן שוין געגוג קלאָר פאַרוואָס דווקא מערי גילמאָר איז אויסגעקליבן געוואָרן פאַר דעם דאָזיקן טיטל.

איך מוז אויך דערמאָנען אַנדערע פרויען־פּאָעטן. אמת איז, אַז זיי דערגרייכן נישט די הויך פון מערי גילמאָר, עס פעלט זיי די ספּעציעלע און מאָדנע אינטואיציע, וואָס נאָר זי איז אַ מיים־טער אין דעם. דאָך האָבן זיי געגוג אינדיווידואַליטעט, געגוג סטיל־פרישקייט, אַז מען זאָל זיין באַזונדערס מוזן דערמאָנען. דאָס זענען נעטי פּאַלמער און עניד דערהעם. די ערשטע האָט

פאַרעפנטליכט צוויי ביכער־לידער: דער דרום־ווינט — 1914 — און פאַרשאָטנטע סטעזשקעס — 1915. עניד דערהעם האָט פאַר־עפנטליכט איין בוך: דער וועג אין די בערג — 1912. אויך דאָ־ראַטעא מאַקקעלאַר, עלסיע קאָול, מירא מאַרים זאָלן דאָ דערמאָנט ווערן. זייערע וויכטיקסטע ביכער לויט דער רייע: די כישוף־מויד, קינדער פון פרייד, ווייסע מאַגיק.

צווישן די מענער־פּאָעטן פון דער צייט מוז איך דאָ דערמאָ־נען היו מאַקקרעי, געבוירן 1876. זיין גאַנץ ווערק איז אַן אָפענע און ערליכע פאַרהערליכונג פון דער „ייהליקער פרויען־ליניע" איז טאַקע געשען, אַז ער איז לחלוטין ארונטערגעפאַלן אונטער דעם איינפלוס פון אַ באַרימטן אויסטראַלישן מאַלער נאָרמאַן לינדסעי, דעם, וואָס האָט דאָ אַ שולע פון זיין קונסט און ספּעציאַליטעט געשאַפן. אמת איז, אַז עס איז עפּעס אַ מאָדנע זאַך: דער איינ־פלוס פון אַ מאַלער אויף אַ דיכטער, אָבער אין דעם פאַל איז עס פאָרט אזוי. מאַקקרעי איבערזעצט אויף ווערטער דאָס, וואָס לינדסעי דיכטעט מיט ליניעס און פאַרבן... זיינע ביכער: סאַטירן אין זונליכט — 1911 — אידיליא — 1922 — קאַלאַמבינע — 1920. און אין אַלע די ביכער טאַנצן צענטורן און שיינע פרויען דעם אייביקן ריטם פון באַקכישן קאַראַהאַד. וויל דאיסאַן מיט זיי־נע לידער „פּאָעמעס לזכרון פון אַ ווייב", דערשינען אין יאָר 1919 און לואים לאַוואַטער (געבוירן 1867) מיט זיינע סאַנעטן־ביכער, טאָרן נישט פאַרגעסן ווערן אין אַ רשימה פון ווערטפולע אויסטראַלישע פּאָעטן.

אָבער דאָס בלי שום ספּוק פּאָפּולערסטע בוך פון אויסטראַל־יע אין דער לעצטער צייט איז געוועזן דאָס בוך מיט דעם נאָ־מען „דער סענטימענטאַלער פאַרשוין", וואָס איז אין דער צייט פון דער מלחמה, אין יאָר 1915, צום ערשטן מאָל געדרוקט גע־וואָרן. געשריבן האָט עס ס. י. דענים, וואָס איז אַ טעגליכער מיט־אַרבעטער אין אַ גרויסער מעלבאָרנער טאָגצייטונג. אין דער דאָ־זיקער צייטונג איז ער אַ שרייבער פון טאָגלידער. קוים געשעט עפּעס, זאָל עס זיין פון אַ לאָקאַלער אָדער פון אַ וועלט־באַדייטונג — דענים האָט באַלד גרייט אַ ליד אויף דעם. ער שרייבט זיך

אונטער אָפּגעקירצט „דען". שרייבן שרייבט ער די דאָזיקע לידער אין דער שפּראַך פון דעם יעדער־מענטש־אין־גאַס. ער שרייבט די לידער אין דער פּשוטער שפּראַך פון זיין „פאַרשוין", אָדער ווי דאָס רופט זיך אויף אויסטראַלישן גאַסן־זשאַרגאָן — „בלאָק", דעם זעלבן „פאַרשוין־בלאָק", וואָס האָט אים געמאַכט גרויס און באַרימט. אָט דאָס דאָזיקע לשון אין וועלכן „דען" שרייבט איז אויך גלייכצייטיק די באַריערע, וואָס דערלאָזט אים נישט צום אָפיציעלן טעמפּל פון דער היגער פּאָעזיע... דאָס דערפאָלגרייכסטע בוך פון אויסטראַליע, פון 1915, קען אין קיין אָפיציעלער אַנטאָלאָגיע נישט אריין. און דאָך איז די פּאָעזיע דאָרט דורכגעדרונגען מיט עכטן פּאָעטישן געפיל — אָפט מער ווי אַ סך אָרטאָדאָקסיש־קלאַסישע לידער. עס מוז דאָ דערמאָנט ווערן, אַז אין יאָר 1926 האָט דאָס דערמאָנטע פּאָעטישע ערשטע בוך זיינס שוין דערגרייכט אַן אויפלאַגע פון 113 טויזנט. (און דאָס בוך איז דאָך צוליב זיין שפּראַך געבליבן פרעמד דעם אַלגעמיינעם ענגלישן לעזער). דאָס באַטייט נאָך נישט „באַרימטקייט", אָבער זיכער באַטייט דאָס אַ קאָלאָסאַלע פּאָפּולאַריטעט און אַ קליין פאַרמעגן, וואָס דאָס איז אויך עפּעס ווערט...

און איצט זענען מיר געקומען צו דער אויסטראַלישער דראַמע. אמת איז, אַז זי האָט זיך שוין דערשלאָגן צו דער מדרגה געבוירן צו ווערן, אָבער ס'געזונט פון דעם נייגעבוירענעם איז נישט צו שטאַרק. אין דעם פּרט — קען מען נישט פאַרשווייגן— איז אונזער ליטעראַטור זייער אַ שוואַכינקע... אַ רייע לאָקאַלע דראַמאַטישע פאַרייגען טוען נעבעך וואָס זיי קענען, כדי — מיט קליינע פּרייזן — אויפצומונטערן די דראַמאַטיסטן צו שרייבן דראַמעס. אָבער ביז איצט האָבן אַלע די באַמיאונגען געגעבן גאַנץ שוואַכינקע רעזולטאַטן. פונדעסטוועגן קענען מיר זיך שוין היינט באַרימען מיט צוויי באַדייטנדיקע דראַמאַטיסטן. (באַדייטנדיק — מיינט באַדייטנדיק אין אונזער מיט...) זייער טעאַטראַלישער רום האָט זיך נאָך נישט פאַרשפּרייט אַריבער די גרויסע וואַסערן. זייערע נעמען זענען ווענס פּאַלמער — דער מאַן פון דער דיכטערין געטי פּאַלמער — און לואיס עסאַן. פּאַלמערס בעסטבאַקאַנ־

טע טעאַטערשפּילן זענען געדרוקט אין אַ בוך (1924). דאָס בוך רופט זיך: דאָס שוואַרצע פּערד און אַנדערע דראַמעס. עסאַן האָט געשריבן 15 דראַמעס און 5 פון זיי זענען פּאַראַייניקט אין איין בוך. (ער איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1879). פון די דאָזיקע פינף דראַמעס וויל איך דערמאָנען „די צייט איז נאָך נישט רייף" — עס איז אַ פּאָליטישע סאַטירע, ווייטער קומען: דאָס טויטע האָלץ און דער פּאַסטוך. די לעצטע זענען צוויי ספּעציעל אויסטראַלי־שע דראַמעס, לאָקאַלע טראַגעדיע. עסאַן און פּאַלמער זענען פּשוטע, אויפריכטיקע שרייבער, אָבער ביידע האָבן זיי — עס איז מאָדנע — די זעלבע פעלערן. עפּעס צוריקהאַלטעריש זענען זיי, האָבן מורא אָפּצולאָזן די שרייבערישע לייצעס, טאָמער וועלן זיי ווערן צו מעלאָדראַמאַטיש. חוץ דעם געדענקען זיי אַביסל צופיל כסדר, אַז זיי זענען נאָר אויסטראַליער.

איידער איך שליס די דאָזיקע רובריק וועגן דער דראַמע מוז איך מיך נאָך אויף אַ ווייל אָפּשטעלן אויף אַ דרייאַקטיקער דראַ־מע פון בעטטי דעווים מיטן נאָמען „זיידענע באַרירונג". אין דער דאָזיקער דראַמע קומט צום אויסדרוק די רעאַקציע פון אַ פראַנ־צויזיש מיידל אויף דעם, איר פרעמדן, לעבן אין אויסטראַלישן בוש. זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ היגן פאַרמער, וואָס וווינט אין אַ ווייטן דאָרף. די שרייבערין פון דער דראַמע איז מיט אַ יאָר צוריק געקומען פון אַ באַזוך פון רוסלאַנד און איצט האָט מען איר מיטגעטיילט, אַז די „זיידענע באַרירונג" וועט געשטעלט ווערן אין רוסישע טעאַטערס. אינטערעסאַנט צו וויסן, וויאַזוי דאָס רוסישע פּובליקום וועט אויפנעמען אַזאַ מין שפּיל וועגן אויסטראַלישן לעבן אין פאַרוואָרפענע ווינקעלעך.

אַן ענליכע דערפאַרונג ווי בעטטי דעווים האָט אויך געהאַט אַן אַנדערע שרייבערין, קאַטערינע זוזאַננע פּריטשאַרד. אויך אירע ווערק, אָדער איינצלנע ביכער, ווערן איבערגעזעצט אין רוסיש פאַר דעם סאָוויעטישן לעזער, נאָך דעם ווי די דיכטערין האָט באַזוכט דאָס סאָוויעטן־לאַנד. מיט אָט דער קאַטערינע פּריטשאַרד קומען מיר צום געביט פון דעם ראָמאַן פון אונזער היינטיקן טאָג. געבוירן איז זי אין יאָר 1884. די דאָזיקע שריי־

בערין געפינט זיך אין גאָלדענעם זומער פון איר ליטעראַרישער קאַריערע. די סאָוויעטישע פאַרלאַגן האָבן אויסגעקליבן טאַקע איר בעסטע זאַך, איר ראָמאַן „די אַרבעטס־אָקסן" צום איבער־זעצן. דאָס בוך איז דערשינען אין יאָר 1926. קיין ספוק נישט, אַז דער ראָמאַן איז ווערט איבערגעזעצט צו ווערן אין יעדער שפּראַך פון דער וועלט, נאָר דאָך איז קלאָר, אַז דאָס, וואָס דאָס איצטיקע רוסלאַנד האָט באַשלאָסן גראַד דאָס ווערק צו איבער־זעצן אין זיין שפּראַך, האָט אַ שטאַרקן שייכות צום בוך, וואָס קאַטערינע פריטשאַרד האָט געשריבן נאָך דעם, ווי זי איז צו־ריקגעקומען פון אַ וויזיט קיין רוסלאַנד מיט אַ פּאָר יאָר צוריק. איר רוסלאַנד־בוך האָט אַ שטאַרקן טיטל, עס רופט זיך „דאָס אמתע רוסלאַנד". בלי שום ספוק — דאָס דאָזיקע בוך איז לויב — לויטער לויב, וואָרט נאָך וואָרט — אויף אַלץ, וואָס פריטש־אַרד האָט געזען אין רוסלאַנד. פריטשאַרדס אַנדערע ביכער זע־נען: פּיאָנערן — 1915 — שוואַרצער אָפּפאַל — 1921 — און קונאַרדאַ — 1929.

אָבער דער גרעסטער נאָמען, וואָס איז פאַרבונדן מיט אויס־טראַלישער ליטעראַטור, אָדער ריכטיקער אויסטראַלישן ראָמאַן, איז דער נאָמען פון אַ פרוי, וואָס אין ליטעראַטור־זאַכן רופט זי זיך מענליך מיט אַ נאָמען „הענרי הענדעל ריטשאַרדסאָן". זי איז דאָס געוועזן ענדליך די אויסטראַלישע שרייבערין, וואָס האָט דערגרייכט די אינטערנאַציאָנאַלע אנערקענונג. יאָרן און יאָרן פלעגט זי וווינען אין אויסלאַנד. אין יאָר 1908 האָט זי פאַרעפנט־ליכט איר ערשט בוך מיט דעם נאָמען „מאָררים געסט". אין דעם דאָזיקן בוך באַשרייבט זי אויף אַ מייסטערהאַפטן אופן דאָס לעבן פון די סטודענטן אין לייפּציג, ווו זי אליין האָט שטודירט מוזיק. אָבער ערשט אין יאָר 1917 האָט זי אָנגעהויבן, און אין די יאָרן 1925 און 1928 האָט זי פאָרגעזעצט און פאַרענדיקט, דאָס פאַרעפנטליכן פון אַ טרילאָגיע, וואָס האָט זי געמאַכט וועלט־באַרימט. דער נאָמען פון דער טרילאָגיע איז „די מזלות פון ריטשאַרד מאַהאַני". דער דאָזיקער ראָמאַן, וואָס דער עיקר קומט ער פאָר אין אויסטראַליע, קען באַטראַכט ווערן ווי דאָס גרויסע

בוך פון דער אויסטראַלישער ליטעראַטור פון היינטיקן טאָג. אזוי אויך קען די ראָמאַניסטין אָנגערופן ווערן ווי די גרויסע אויסטראַלישע דיכטערין.

פּראָסט און נאַטירליך, אָבער כדאי צו דערמאָנען זענען די ביכער „קליינע שוואַרצע פּרינצעסין" — דערשינען אין יאָר 1905 — און „מיר פון — וואַנען מען קומט נישט צוריק" — געדרוקט 1908. די ביכער זענען ראָמאַניסטישע, אינטימע סטודיעס פונם לעבן פון די אויסטראַלישע איינגעבוירענע שוואַרצע. איינציק זענען זיי, אין דעם פּרט, אין זייער מין — און דעריבער שוין אליין באַדייטנדיק. זייער אויטאָרין איז עניעס גאַנן.

אויך ווענס פּאַלמער געהערט צום געביט פון דעם אויסטראַלישן ראָמאַן. „האַמילטאָן דער מאַן" — איז אפשר זיין בעסטע דערציילונג. זיין סטיל איז קלאָר און זיין געשיכטע דערציילט ער כסדר. אָבער זיינע פּאַרשוינען און כאַראַקטערן לעבן נישט ווי די כאַראַקטערן פון הענרי הענדעל ריטשאַרדסאָן און קאַטערינע פּריטשאַרד. מאַרטין מיל'ס „מאָנטפאָרט־פאַמיליע" — דערשינען אין יאָר 1926 — האָט אפילו געוווּנען דעם לאָקאַלן גאָלדענעם מעדאַל אַלס דער בעסטער אויסטראַלישער ראָמאַן פון יענעם יאָר, אָבער דאָס בוך איז פאָרט נישט עפּעס מער ווי אַ כראָנאָלאָגיע פון אַ פאַמיליע מיט דעם נאָמען מאַנפאַרט.

ווייזט שוין טאַקע אויס, אַז פרויען האָבן פאַרנומען אין אויסטראַליע דאָס געביט פון דעם ראָמאַן. אפשר דערפאַר ווייל עס איז סוף כל סוף אַ פרוישער טאַלענט צו אָבסערווירן און אינטואיטיוו דורכצודרינגען. אָבער פאַרוואָס גראַד אין אויסטראַליע? דאָס בלייבט שוין אַ רעטעניש.

און לאָמיר טאַקע נאָך פאַרן שלום דערמאָנען העלענע סימפּסאָן, וואָס פּונקט ווי הענרי הענדעל ריטשאַרדסאָן, האָט זי פילע יאָרן געלעבט אין אויסלאַנד. אירע ביכער פאַרנעמען זיך מיט וואָס איר ווילט, נאָר קיינמאָל נישט מיט אויסטראַלישע טעמעס. נאָר פאָרט — מיר ווילן זי נישט אַרויסלאָזן פון דער אויסטראַלישקייט. און אפשר וועט זי תשובה טון. זי איז דאָך דאָ געבוירן, און אגב האָט זי לעצטנס אָנגעשריבן אַ בוך מיט אַ טיפּיש אויס־

טראַלישן נאָמען „בומעראַנג" — דאַרף מען נאָך מער?... אין דעם דאָזיקן בוך, וואָס פאַרנעמט אַ ווייטע און ברייטע קאַנווע, מאָלט זי אויסטראַליש לעבן אין אַ רייע פון סצענעס. עס איז אפשר נישט איר בעסט בוך, אָבער עס איז זיכער איר בילדערישסטער און אַמביציעזטער ראָמאַן.

און חוץ די דערמאָנטע פּראָזע־שרייבער, ראָמאַניסטן, איז נאָך פאַרהאַנען אַ גאַנץ גרויסע מאַסע פון שרייבער — און די מאַסע וואַקסט — וואָס מאָלן פאַר דער וועלט דאָס אויסטראַלי־שע לעבן מיט דער הילף פון בעלעטריסטישן וואָרט. אַ סך פון זיי זענען גאַנץ לעבעדיק און ווייזן אויף אַ טעכנישע פולקומענ־קייט. עס ווערט פאַר אונז קלאָר, אַז אויף דעם דאָזיקן געביט פון שרייבערישער קונסט — אויף דעם געביט פון ראָמאַן — וועט אויסטראַליע סוף כל סוף געווינען איר פּלאַץ אין דער וועלט־לי־טעראַטור.

אין הענרי הענדעל ריטשאַרדסאָן איז שוין — פאַרשטייט זיך — אַ סך דערגרייכט געוואָרן, אָבער דאָס איז נאָך נישט אַלץ און — אגב — איז דאָס געבליבן אַ איזאָלירטע געשעעניש. אַן אויסנאַם.

די יאָרן וועלן אַנטשיידן צי די דאָזיקע איינצלנע אויסנאַמע וועט סוף כל סוף דאָ ווערן אַ רעגל — אָדער זי וועט שוין טאַקע אייביק בלייבן אַן אויסנאַמע...

(איבערזעצט פון ענגליש.)

ווען די זון פאַרגייט...

אַן אויסטראַלישע דערציילונג

פון

הענרי לאָוסאָן

דזשעק דיו איז געזעסן ביים ראַנד פון דעם גאָלד־גראָבן מיט אַ פוס אין דער שלייף און האָט זיך אָנגעהאַלטן מיט אַ האַנט ביי דעם שטריק, גרייט אַראָפּצולאָזן זיך אונטן. זיין עלטער־רער ברודער, טאָם, איז געשטאַנען ביי איין עק פון דער שטריק־קאַרבע, און דער דריטער שותף זייערער ביים צווייטן עק. דזשעק האָט אָפּגעוואַרט אַ ווייל, איידער ער האָט זיך אָפּגעשטופּט פון ראַנד, אַ קוק־אַרויף געטון צו זיין ברודער און מיט האַרץ אויס־געשטרעקט זיין האַנט.

— וועסט די זון נישט לאָזן אַזוי־אָט פאַרגיין, טאָם, וואָס נישט?

טאָם אָבער האָט ביידע הענט געהאַלטן אויף דער קאַרבע און גאָרנישט געענטפערט.

— לאָז אַראָפּ!

זיי האָבן אים אַראָפּגעלאָזט אונטן, און טאָם האָט פאַר־וואָרפן דאָס גראָב־אייזן אויפן אַקסל און זיך געלאָזט גיין צום געצעלט. אויף דעם נישט־געהובלטן טיש אין בוש־געצעלט האָט ער געפונען צוגעגרייט אַ ציינענעם טעלער, אַ קוואַרט און דאָס איבריקע געשיר. דאָס נאַכט־עסן איז געווען פאַרטיק, דאָס קרויט און די קאַרטאָפל זענען געשטאַנען אָפּגעזייט אין אַ קענדל נעבן פייער. ער האָט געפונען דאָס געפּרעגלטע פלייש צווישן צוויי טע־לער אין דעם געצעלט־אייוועלע, ער האָט זיך געזעצט צום טיש, אָבער ער האָט נישט געקענט עסן. ער האָט זיך געפילט אומגע־רעכט, געמיין. די קנאַפּע דערפאַרונג און דער היציקער טעמפּע־ראַמענט פון זיין ברודער האָבן דערפירט היינטיקן פרימאָרגן צו אַ מחלוקה צווישן זיי; דזשעק אָבער האָט צוגעגעבן זיין שולד,

זיך אַנטשולדיקט און דער ערשטער געוואָלט מאַכן שלום.

טאָם האָט אַ צערודערטער זיך אַרומגעדרייט אַהין און צוריק, און פּרובירט צו רויכערן: ער האָט נישט געקאָנט פאַרשלאָגן דזשעקס לעצטן רוף, וואָס האָט געהאַלטן אין איין קלינגען אין זיינע אויערן: — וועסט דאָך די זון נישט לאָזן אַזוי־אָט פאַר־גיין, טאָם? —

טאָם האָט זיך פאַרקוקט אויף דער זון. עס איז געווען ווינ־ציקער פון צוויי שעה פאַרן זון־פאַרגאַנג. ער האָט געטראַכט וועגן די ווערטער פון דעם פאַרצייטיקן העברעאישן — צי כינעזישן — דיכטער; ער איז נישט געווען פרום, און אים איז נישט גע־גאַנגען שטאַרק דערין, ווער אייגנטליך עס האָט עס געזאָגט, און די ווערטער פון דעם פאַרצייטיקן פּאָעט האָבן גענומען אים מאַטערן: זאָלסט נישט לאָזן די זון פאַרגיין און דיין צאָרן זאָל בלייבן. זאָלסט נישט לאָזן די זון פאַרגיין.

די ווערטער זענען געווען גוטע, גערעכטע, ווארום היציקע מענטשן־זענען מערסטנס אויך זייער עמפינדליך, און אויב עס פאַרגייט נישט די זון צוזאַמען מיט זייער צאָרן, פּלאָגט דאָס זיי און לאָזט זיי נישט צו־רו אַ גאַנצע נאַכט.

טאָם האָט זיך געלאָזט גיין צום גאָלד־גרובן, אָבער ער האָט זיך צוריקגעהאַלטן און געפּרוווט צו געפינען מנוחה אין זיין ליולקע. ער האָט פאַרשטאַנען זיין ברודער זייער גוט, אָבער זיין ברודער האָט אים קיינמאָל נישט פאַרשטאַנען, און דערפון זענען געקומען אַלע צרות. עס איז אים מיטאַמאָל איינגעפאַלן, אַז דזשעק וועט זיך שטאַרק איבערנעמען פון דער מחלוקה און נישט האָבן קיין האַרץ צו דער אַרבעט. ער איז איצט צוליב דעם מסתמא אומרואיק, איינער אַליין אונטן אין סאַמע עק פון פייכטן, פינצ־טערן גראָבן. טאָם איז אין זיין טבע געווען אַ שטיק אַלטע נקבה, נישט געקוקט אויף זיינע מרה־שחורהדיקע, אומפריינטליכע גענג.

ער איז שוין געווען כמעט גרייט צוריק אַראָפּצולאָזן זיך אונטן, ווי ער האָט דערהערט דעם שותף שרייען ביי דער שאַכטע אינדערהויך:

— טאָם! טאָם! אַהער קום, ווי גאָט איז דיר הייליק!

ביי טאָמען האָט דאָס האַרץ אַ צאַפּל געטון און ער איז ווי אַ קענגערו צוגעשפּרונגען צום גראָבן. אַלע גאָלד־גרעבערס פון ארום זענען באַלד געווען אויפן פּלאַץ. זיי האָבן מיט איין קוק דערזען, וואָס עס האָט געטראָפן. עס איז געווען אַ משוגעת צו גראָבן אָן געהילץ אין אַזאַ פאַררעטערישן באָדן. די זייטן פון דער שאַפטע זענען זיך צונויפגעקומען און אָנגעהויבן זיך צו פאַרמאַכן. טאָם האָט אַ שפּרונג געטון פאָראויס און אַריינגעשריגן דורכן שפּאַלט:

— צו דער „וואַנט" צו, דזשעק! צו דער „וואַנט", ווי דאָס לעבן איז דיר ליב!

— צו די אַלטע גראָבנס! — האָט ער געשריגן, ווענדנדיק זיך צו גרעבערס. — ברענגט אַ בלאַזער און מכשירים. מיר וועלן אים ארויסגראָבן.

אין עטליכע מינוט ארום האָט מען צוגעפּעסטיקט אַ ווענ־טילאַטאָר איבער אַ פאַרלאָזענעם גאָלד־גראָבן דערנעבן. צום גליק האָט מען דאָרט איבערגעלאָזט די שטריק־ווינדע אויף ארויסצו־שעפּן וואַסער, און באַלד האָבן זיך די גרעבערס אַראָפּגעלאָזט אין דעם אַלטן גראָבן. טאָם האָט געוווּסט, אַז ער מיט זיינע שותפים האָבן געגראָבן נאָנט ביי דעם אַלטן גראָבן.

ער האָט אַנידערגעקניט אויף דעם פייכטן ליים ביי דער וואַנט און זיך גענומען משוגענערווייז צו דער אַרבעט. ער האָט נישט געוואָלט אָפּטרעטן פון פּלאַץ אַ צווייטער זאָל אים ארויס־העלפן, און אַוועקגעוואָרפן דאָס גראָב־אייזן האָט ער בלויז כדי צו כאַפּן אין זיינע שטאַרקע הענט אריין אַ לאָפּעטע אַוועקצושאַרן דעם ליים פון אונטער די פיס. ער האָט אויסגערעכנט, אַז ער דאַרף נאָך צו גראָבן אַ זעקס אָדער אַכט פוס, און ער האָט גע־וווּסט, אַז לאַנג וועט נישט סטייען קיין לופט אין דעם נייעם גראָבן, אפילו ווען ער זאָל זיך נאָך נישט האָבן צוזאַמענגעפאַלן און פאַרשיט אונטער זיך זיין ברודער. גרויסע שווייס־טראָפּנס האָבן ארויסגעשלאָגן אויף טאָמס שטערן, און זיין אָטעם איז גע־וואָרן פאַרשטיקט און קייכנדיק. ער האָט אָבער ווייטער געאַר־בעט מיט אַלע כוחות און ווילד אַריינגעשלאָגן דאָס גראָב־אייזן טיף אין דעם ליים, און דער גרוב איז גיך געוואַקסן אין דער לענג.

ער האָט זיך אויף אַ ווייל אָפּגעשטעלט און זיך גענומען איינ־האָרכן. ער האָט קלאָר געהערט, ווי אַ כלי, אָדער אַ שטיין קלאַפּט־אָן אויף דער וואַנט פון דער צווייטער זייט גרוב. דזשעק איז גע־ווען געראַטעוועט!

טאָם האָט געגראָבן ביז דער ליים איז פּלוצלינג אַוועקגע־פאַלן פון זיין גראָב־אייזן, איבערלאָזנדיק אַ לאָך גרויס ווי אַ טע־לער אויף דער „וואַנט" אַנטקעגן אים.

—גאָט זיי דאַנק! — האָט זיך דערהערט אַ הייזעריק, דער־שטיקט קול פון דער צווייטער זייט.

— אַלרייט דזשעק?

— יאָ, אַלטער! ביסט געקומען צו דער צייט. איך האָב קוים אָרט איינצושטיין, און איך בין שיער נישט דערשטיקט געוואָרן.

ער איז געשטאַנען געבויגן אין דרייען אַנטקעגן דער „וואַנט" פון דעם נייעם גראָבן.

טאָם האָט אַרויסגעלאָזט דאָס אייזן פון די הענט און איז אַ פּאַל־געטון אויף צוריק אַרויף אויף אַ מאַן הינטער אים.

— גאָט, מיין רוקן! — האָט ער אויסגעשריגן.

ער האָט פּלוצלינג זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני און געפאַלן מיטן פּנים פאָראויס אויף זיין האַנט און זיך צוגעשלעפּט צום לאָך ביים סאַמע סוף פון דעם גראָבן.

— דזשעק! — האָט ער מיט אַ כאָרכל אויסגערופן — דזשעק!

— יאָ, אַלטער! וואָס איז?

— עפּעס איז געשען מיט מיין האַרץ, דזשעק! דערלאַנג מיר די האַנט, גיכער!... די זון האַלט ביים פאַרגיין.

דזשעק האָט אַרויסגעשטעקט די האַנט דורכן לאָך. טאָם האָט זי אָנגעכאַפּט און אַנידערגעפאַלן מיטן פּנים אין ליים אריין.

די מענטשן האָבן אים האַלב אַרויסגעטראָגן, האַלב אַרויס־געשלעפּט פון דעם גראָבן, וואַרום דער באַלקן איז געווען נידעריק, און זיי האָבן געמוזט גיין איינגעבויגענערהייט. זיי האָבן אים צו־געשלעפּט צו דער שאַכטע און אַרויפגעצויגן אים אַ צוגעבוגדענעם צו דעם שטריק.

נאָך עטליכע קלעפּ מיטן גראָב־אייזן האָט דזשעק זיך ארויס־געקריגן פון זיין תפיסה און ארויס אויבן. ער האָט אַנידערגע־קניט ביים גוף פון זיין ברודער. די גאָלדגרעבערס האָבן זיך גע־שטעלט ארום און אראָפּגענומען די היטן. און די זון איז פארגאַנגען.

איבערזעצט פון ענגליש: פּ. ג.

די פּרעסע ביי יידן אין אויסטראַליע

איבערבליק איבערן יידיש־ענגלישן און יידישן פּרעסעוועזן אויף דעם פינפטן קאָנטינענט זינט 1842

פון

פּ. גאָלדהאַר

די פּרעסע פון דעם יידישן קיבוץ אין אויסטראַליע האָט שוין הינטער זיך אַ פאַרגאַנגענהייט פון קרוב 100 יאָר. זי איז אַנטשטאַנען כמעט גלייכצייטיק מיט דעם אויסטראַליש־יידישן יישוב און איז געווען פון די סאַמע ערשטע פאַקטאָרן אין זיין געזעלשאַפטליכער און קולטורעלער אַנטוויקלונג. זי האָט אָן שום ספק געשפּילט אַ דעצידירנדיקע ראָלע אין דער געשטאַלטונג פון דעם גאַנצן יידישן לעבן אויף דעם פינפטן קאָנטינענט. מען קאָן, נישט איבערטרייבנדיק זאָגן, אַז די פּרעסע איז נאָכגעגאַנגען דעם אויסטראַליש־יידישן קיבוץ ממש טריט נאָך טריט כמעט פון סאַמע אָנהויב פון זיין אַנטשטייאונג. ביידע שטעלן מיט זיך פאָר איין גאַנצקייט, און אויב מען וויל אַביסל טיפער אַריינדרינגען אין דעם תוך פון דעם היגן יידישן לעבן, קאָן מען זיך לחלוטין נישט באַגיין אָן אַ גרינטליכער פאָרשונג פון דער אויסטראַליש־יידישער פּרעסע. די לעצטע איז אויך אַ גאָר וויכטיקער דאָקומענט פון דער יידישער פאַרגאַנגענהייט אין אויסטראַליע און איז אין אַ סך פּרטים דער איינציקער קוואַל פון אינפאָרמאַציע וועגן דער געשיכטע פון דעם היגן יידנטום.

די אויסטראַלישע יידן האָבן, צום באַדויערן, נישט אַרויסגעוויזן געגוג פאַרשטענדעניש נישט נאָר געהעריק אויסצופאָרשן, נאָר אפילו צונויפצוזאַמלען און צו פּרעזערווירן די פאַרשידענע פּעריאָדישע אויסגאַבעס, וואָס דערשיינען שוין ביי זיי אין משך פון אַ קנאַפּן יאָרהונדערט. עס איז אין גאַנץ אויסטראַליע נישט פאַרהאַן קיין איינציקע יידישע אינסטיטוציע, וואָס זאָל האָבן פאַרשטאַנען די נויטווענדיקייט פון אַ פּרעסע־אַרכיוו.

אַ סך וויכטיקע און אינטערעסאַנטע אויסגאַבעס זענען איינגאַנצן פאַרלוירן געגאַנגען, און בלויז צופעליקע און נאַכלעסיק־געזאַמל־טע קאָמפּלעטן פון די פריע אויסגאַבעס קאָן מען געפינען אין די אויסטראַלישע עפנטליכע ביבליאָטעקן און מלוכה־אַרכיוון. עס איז דעריבער כמעט אוממעגליך אַדורכצופירן אַ גרינטליכע פאָר־שונג פון דער אויסטראַליש־יידישער פּרעסע. ביז איצט איז נע־מאַכט געוואָרן איין־איינציקער פּרווו אויף דעם דאָזיקן געביט. דאָס איז אַ קליינע בראָשור פון 15 זייטלעך, וואָס איז דערשינען אין יאָר 1931. די בראָשור איז אַ באַריכט פון אַ רעפעראַט וועגן דער יידישער פּרעסע אין אויסטראַליע, וואָס דער יידיש־אויסט־ראַלישער פאָרשער, פּערסי מאַרקס, האָט געהאַלטן אין דער יידי־שער ליטעראַטור־סאָסייטי אין סידנעי. אין דער בראָשור ווערט איבערגעגעבן אַ קורצער, כראָניקאַלישער באַריכט וועגן דעם יידישן פּרעסע־וועזן אין אויסטראַליע. זי איז, ווי געזאָגט, די איינציקע אַרבעט אויף דעם דאָזיקן געביט, און אין אונזער איצ־טיקן אַרטיקל שטיצן מיר זיך אויף איר אין אַ גרויסער מאָס, בפרט ווען עס האַנדלט זיך וועגן די ערשטע אָנהויבן פון דעם אויסטראַליש־יידישן צייטונגס־וועזן.

שוין אַזוי פרי ווי אין יאָר 1842 האָבן די יידן אין אויסט־ראַליע געהאַט אַן אייגענעם פּרעסע־אָרגאַן מיטן נאָמען „די וואָיס אָף דזשייקאָב". אייגנטליך איז דאָס געווען אַ לאָנדאָנער אויסגאַבע, אַגב פון די סאַמע ערשטע ענגליש־יידישע פּרעסע־אָרגאַנען. זי האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין סעפּטעמבער 1841. ווען די ערשטע נומערן פון דער דאָזיקער אויסגאַבע זענען אָנ־געקומען קיין סידנעי, האָט איינער, אַ דזשאָרדזש מאָסס, אָנגע־הויבן אַרויסצוגעבן אין סידנעי אַן אויסטראַלישע אויפלאַגע פון דער זעלבער צייטונג. דער ערשטער נומער איז אַרויס דעם 27טן מאַי, 1842, אין גענוי דעם זעלבן פאָרמאַט וואָס די לאָנדאָנער אויסגאַבע, כדי די לעזערס זאָלן קאָנען, ווי עס ווערט געזאָגט אין דעם ערשטן לייט־אַרטיקל, האַלטן ביידע אויסגאַבעס צוזאַמען איינגעבונדן. דער סידנעיער „וואָיס אָף דזשייקאָב" האָט גע־האַלטן 8 זייטן און איז דערשינען אַלס אַ חודשדיקע אויסגאַבע.

דער גרעסטער טייל אַרטיקלען און ידיעות איז געווען איבערגע־דרוקט פון דער לאָנדאָנער אויפלאַגע, און בלויז עטליכע כדאָניק־נאָטיצן האָבן צוגעגעבן דער צייטונג אַ לאָקאַל־אויסטראַלישן כאַ־ראַקטער. אין דעם ערשטן נומער ווערט אָנגעגעבן די צאָל יידן, וואָס האָבן זיך געפונען אין אויסטראַליע, לויט דער מלוכהשער סטאַטיסטיק פון יאָר 1841. לויט אָט־דער סטאַטיסטיק האָט די יידישע באַפעלקערונג אין אויסטראַליע געציילט 856 נפשות. 554 יידן האָבן געלעבט אין און ארום סידנעי, און אין וויקטאָר־יאַ, וואָס האָט זיך נאָך דעמאָלט גערופן פּאָרט פיליפּ דיסטריקט, האָבן געוווינט סך־הכל 57 יידן. דער סידנעיער „וואָיס אָף דזשיי־קאָב" האָט נישט געהאַט קיין לאַנגן קיום און זיך ליקווידירט נאָך דריי נומערן אין סעפּטעמבער 1842. אין דעם לעצטן נומער באַ־קלאָגט זיך דער ארויסגעבער אויף דעם קנאַפּן אינטערעס, וואָס די אויסטראַלישע יידן האָבן ארויסגעוויזן לגבי זייער ערשטער צייטונג, וועלכע האָט צוליב נישט גענוגנדיקער פינאַנסיעלער אונטערשטיצונג זיך נישט געקאָנט אויסהאַלטן.

ערשט נאָך אַ הפסק פון קנאַפּע 20 יאָר איז די אויסטראַ־ליש־יידישע פּרעסע אויפגעשטאַנען תחית המתים. אין יאָר 1861 האָט אין מעלבאָרן אָנגעהויבן צו דערשיינען אַ צייטונג „די אויס־טראַלעיזשן דזשואיש קראָניקל". עס איז אָבער פון דער דאָזי־קער אויסגאַבע נישט פאַרבליבן קיין שום זכר, און עס זענען נישט פאַרהאַן קיין שום פּרטים וועגן איר.

אין מעלבאָרן איז אויך געבוירן געוואָרן דער דריטער פּרווו פון אַן אויסטראַליש־יידישן פּרעסע־אָרגאַן. דאָס איז געווען „די „אויסטראַליען איזראַאיליט", אַ וועכנטליכע אויסגאַבע אונ־טער דער רעדאַקציע פון מר. סאַלאַמאָן דזשאָזעף. דער ערשטער נומער איז דערשינען אין 8 זייטן דעם 20טן יוני 1871. אויך די צייטונג האָט נישט באַקומען קיין געהעריקע פינאַנסיעלע אונ־טערשטיצונג און האָט זיך געמוזט פאַרמאַכן דעם 26טן יוני, 1874 נאָך אַ נישט־רעגולערן דערשיינען פון 45 נומערן.

„די אויסטראַליען איזראַאיליט" איז פאַר דעם געשיכטע־פּעריאָד פון דעם יידישן קיבוץ אין אויסטראַליע אַ ווערטפולער

און אינטערעסאַנטער דאַקומענט. עס געפינען זיך דאָרט אַ סך ידיעות פון היסטאָרישער וויכטיקייט, ווי למשל, די אויספירליכע באַריכטן וועגן דער אַנטשטייאונג פון די ערשטע קהילות אין סענט־קילדאָ און אין סענדהאַרסט (בענדיגאָ). פון גאַנץ באַזונ־דערן אינטערעס זענען די ידיעות וועגן דעם אַנטייל פון דעם יידישן קיבוץ אין דעם פּאָליטישן לעבן אין אויסטראַליע. עס ווערט דערציילט מיט אַלע פּרטים וועגן דער באַשטימונג פון דעם ייד, שאול סעמיועלס, אַלס אַ מיניסטער אין דער רעגירונג פון הענרי פּאַרקס, און דערביי ווערט אויך איבערגעגעבן ווי אַזוי די אויסטראַלישע עפנטליכע מיינונג האָט אויפגענומען די דאָזי־קע באַשטימונג. „די אויסטראַליען איזראַאיליט" ציטירט פון דער אַלגעמיינער פּרעסע: „ווידעראַמאָל איז די יידישע פּאַרטיי (?) אַן אַנערקענטע מאַכט אין דעם שטאַט און סימפּאַטיזירט גאָר שטאַרק מיט דער פּאַרטיי פון מר. קאָופער און מר. ראָבערט־סאָן. אָפּצוווענדן די דאָזיקע מאַכט פון דער אָפּאָזיציע און זי אויסנוצן פאַר אייגענע אינטערעסן איז געווען אַ פּאָליטישער מאַנעווער פון דעם דורכגעטריבענעם הענרי פּאַרקס. ער האָט גוט געוווּסט אַז מר. סעמיועלס איז איינער פון די פירנדיקע פאָר־שטייערס פון דעם יידישן קיבוץ און איינער פון זיינע אַממערסטן פּאַרטרויליכע פּאָליטישע פירערס. ער האָט דעריבער באַשטימט מר. סעמיועלס אַלס אַ פאָרשטייער פון דער רעגירונג אַן פּאָרט־פעל אין סענאַט".

צו די אויסגאַבעס פון גאָר גרויסן אינטערעס געהערט אָן שום ספק די ערשטע און וואַרשיינליך אויך איינציקע יידיש־יוגנטליכע אויסגאַבע אין אויסטראַליע, „די דזשואיש סקול־באָי". די דאָזיקע אויסגאַבע איז דערשינען אין יאָר 1873 אין עטליכע נומערן לויט דער איניציאַטיוו פון די תלמידים פון דער „שבת־שולע" אין אַדעלאַיד. עס איז אָבער נישט פאַרבליבן קיין איינצי־קער עקזעמפּלאַר פון דער דאָזיקער טשיקאַווער אויסגאַבע, וואָס וואָלט געגעבן אַ גוטע געלעגנהייט זיך אַביסל צו באַקענען מיט דער אויסטראַלישער יידישער יוגנט פון יענער צייט.

אין יאָר 1875 האָט אין מעלבאָרן אָנגעהויבן דערשיינען אַ

חודשדיקער ליטעראַרישער זשורנאַל א. נ. „די דייאַלעטיק". די אויפגאַבע פון אָט דעם זשורנאַל איז געווען צו פאַרעפנטליכן די לעקציעס און רעפעראַטן, וואָס זענען געהאַלטן געוואָרן אין דער מעלבאָרנער יידישער ליטעראַרישער סאָסייטי. דער זשורנאַל האָט אחוץ דעם אויך געבראַכט יידישע וועלט־נייעס און נאָטיצן פון יידיש־געזעלשאַפטליכן לעבן אין אויסטראַליע. אויך די דאָזיקע אויסגאַבע האָט נישט געהאַט קיין לאַנגן קיום און אויפגעהערט צו דערשיינען נאָך 7 נומערן. פּערסי מאַרקס גיט איבער אין זיין פריער דערמאָנטער בראָשור, אַז נישט געקוקט אויף אַלע זיינע באַמיאונגען האָט ער בשום אופן נישט געקאָנט געפינען קיין איינציקן פאַרבליבענעם עקזעמפּלאַר פון דעם „די דייאַלעטיק". צופעליק האָט ער אין אַן אַלטוואַרג־געשעפט אָנגעטראָפן אויף אַ געבונדענעם קאָמפּלעט פון דעם זשורנאַל, וואָס איז אַ דאַנק דעם געראַטעוועט געוואָרן פון פולשטענדיקער פאַרגעסנקייט.

צו די וויכטיקסטע יידיש־אויסטראַלישע פּעריאָדישע אויסגאַבעס געהערט דער „דזשואיש העראַלד", וואָס האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין אין מעלבאָרן אין דעצעמבער 1879 און דערשיינט ביזן היינטיקן טאָג. לכתחילה איז דער „דזשואיש העראַלד" דערשינען איינמאָל אַ חודש, אָבער גאָר אינגיכן איז ער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ צווייוועכנטליכע אויסגאַבע. די דאָזיקע צייטונג האָט פּרעטענדירט צו זיין דער אָפיציעלער אָרגאַן פון דעם אויסטראַלישן יידנטום, און אַלס אַזעלכער האָט זי געבראַכט ידיעות און באַריכטן פון אַלע יידישע קיבוצים אין אויסטראַליע און אויך פון ניי־זעלאַנד. עס זענען דאָרט אויך פאַרעפנטליכט געוואָרן קאָרעספּאָנדענציעס פון ענגלאַנד און אַמעריקע און בכלל יידישע וועלט־נייעס. אין יאָר 1883 האָט דער „דזשואיש העראַלד" אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אַ באַזונדערע סידנעיער אויפלאַגע, וואָס האָט זיך כמעט מיט גאָרנישט אונטערשיידט פון דער מעלבאָרנער אויסגאַבע. דער ערשטער רעדאַקטאָר פון „דזשואיש העראַלד" איז געווען דער רעווערענד פון דער סינאַגאָגע אין סענט־קילדאַ, בלאַובאַום, וועלכער איז געווען אַ מאַן פון הויכער יידי־

שער און אַלגעמיינער בילדונג און האָט זיך אויסגעצייכנט מיט א בעסערן ליטעראַרישן געשמאַק. ער האָט אַוועקגעשטעלט דעם „דזשואיש העראָלד" אויף א לפי־ערך הויכער זשורנאַליסטישער מדרגה. דער „דזשואיש העראָלד" האָט נישט נאָר אינפאָרמירט די לעזערס וועגן וויכטיקע געשעענישן אין דער יידישער וועלט און געהעריק רעאַגירט אויף זיי, נאָר איז אויך געווען וואַך צו די פאַרשידענע דערשיינונגען און פּראָבלעמען אין דעם לעבן פון דעם אויסטראַלישן יידנטום.

אָט, למשל, געפינען מיר אין „דזשואיש העראָלד" פון יאָר־גאַנג 1881 אַן אינטערעסאַנטן אָפּקלאַנג וועגן די פּאָגראָמען, וואָס האָבן צו יענער צייט געבושעוועט אין רוסלאַנד. די צייטונג האָט געבראַכט אויספירליכע ידיעות וועגן די פּאָגראָם־געשעע־נישן און רעאַגירט אויף זיי אין כסדרדיקע אַרטיקלען און אויפ־רופן מיט אַזאַ אימפּעט, אַז עס איז ממש אויפגעשטורעמט גע־וואָרן די גאַנצע עפנטליכע מיינונג אין אויסטראַליע. עס איז אונטערגענומען געוואָרן לטובת די פּאָגראָם־קרבנות א ברייטע הילף־אַקציע, אין וועלכער דער „דזשואיש העראָלד" האָט גענו־מען א פירנדיקן אנטייל. די אַקציע איז דורכגעגאַנגען מיט אַזאַ ריזיקן דערפאָלג, אַז זי קאָן פאַררעכנט ווערן צו די גרעסטע יידי־שע הילפס־אַקציעס, וואָס זענען ווען עס איז דורכגעפירט גע־וואָרן אין אויסטראַליע. דער לאָרד מעיאָר פון מעלבאָרן האָט אין אויגוסט 1881 גערופן אין טאָון־האָל א מאַסן־מיטינג פון דער אַלגעמיינער מעלבאָרנער באַפעלקערונג, און אין דעם מיטינג האָבן זיך באַטייליקט מיטגלידער פון פּאַרלאַמענט און די אָנגע־זעענסטע בירגער. דער סיטי־קאָונסיל האָט אומזיסט אָפּגעגעבן די צימערן פון טאָון־האָל פאַר א זיץ־אָרט פון דעם הילפס־קאָמי־טעט, און די ענגליש־סקאָטישע באַנק האָט איבערגעשיקט קיין לאָנדאָן דאָס געזאַמלטע געלט אינגאַנצן אומזיסט. אין מעלבאָרן איז לטובת דער אַקציע געזאַמלט געוואָרן איבער 2000 פונט, א לפי ערך ריזיקע סומע לויט דער דאַמאָלסדיקער קליינער יידישער באַפעלקערונג. דעם גרעסטן חלק אין דעם דערפאָלג און אין דעם ברייטן פאַרנעם פון דער אַקציע האָט געהאַט דער „דזשואיש הע־

ראָלד". די צייטונג איז אויך אין צוזאַמענהאַנג מיט די פּאָגראָ־מען אַרויסגעקומען מיט אַ פּראָיעקט צו שאַפן אין אויסטראַליע אַגראַר־קאָלאָניעס פאַר די פּאָגראָם־געליטענע יידן אין רוסלאַנד.

אויך אַנדערע אַלגעמיין־יידישע און לאָקאַל־יידישע פּראָב־לעמען האָבן געפונען אין „דזשואיש העראַלד" אַ לעבעדיקן אָפּ־קלאַנג. עס איז דאָרט, למשל, אין דעמזעלבן יאָרגאַנג 1881 גע־פירט געוואָרן אַ ליידנשאַפטליכע פּאָלעמיק וועגן דער יידישער יוגנט אין אויסטראַליע, און באַזונדערס וועגן די יידישע מייד־לעך, אַז זיי דערוויטערן זיך פון דעם יידישן לעבן און ברענגען אריין די אַסימילאַציע אין דער יידישער היים. אויך איז אויף די שפּאַלטן פון דער דאָזיקער צייטונג ברייט באַהאַנדלט געוואָרן דער גרים־פּראָבלעם, און מען מוז מודה זיין, אַז אָט דער ספּע־ציפישער יידיש־אויסטראַלישער פּראָבלעם, איז מיט עטליכע און פופציק יאָר צוריק באַהאַנדלט געוואָרן אַ סך זאַכליכער און ערנסטער, ווי עס טוען דאָס די וואָרט־פירערס פון דער יידיש־אויסטראַלישער פּרעסע ביים היינטיקן טאָג.

די עטליכע געבראַכטע ביישפּלין באַווייזן די הויכע געזעל־שאַפטליכע און זשורנאַליסטישע מדרגה, אויף וועלכער דער „דזשואיש העראַלד" האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין די ערשטע יאָרן פון זיין עקזיסטענץ. די צייטונג איז געוואָרן זייער באַליבט ביים גאַנצן יידישן כלל אין אויסטראַליע און האָט געשלאָגן טי־פע וואָרצלען אין דעם היגן יידיש־געזעלשאַפטליכן לעבן.

רעווערענד בלאַובאַום האָט געפירט די צייטונג ביז זיין טויט אין יאָר 1904. נאָך אים האָט די רעדאַקציע איבערגענומען מר. מאָזעס, וועלכער האָט געהאַלטן דעם דאָזיקן אַמט ביזן יאָר 1911.

דער „דזשואיש העראַלד" דערשיינט ביזן היינטיקן טאָג, און דער איצטיקער רעדקאַטאָר איז זינט מער ווי אַ צענדליק יאָר ניומען ה. ראָזענטהאַל, אַ באַקאַנטער זשורנאַליסט אין די ענג־ליש־יידישע קרייזן און דער אויסטראַלישער קאָרעספּאָנדענט פון דער יידישער טעלעגראַפן־אַגענטור.

אַן ערנסטער פּרווו אויף דעם יידישן צייטונגס־געביט אין

אויסטראַליע איז געווען „די אויסטראַלעיזשן היברו", וואָס האָט אָנגעהויבן דערשיינען אין סידנעי אין נאָוועמבער 1895 אונטער דער רעדאַקציע פון דזשאָזעף גאָלדשטיין און גרעוויל טרעגער־טהען, אַ באַקאַנטער אויסטראַלישער פּובליציסט און שריפט־שטעלער, אַ קריסט. די צייטונג האָט אַ חוץ ידיעות און נאָטיצן פון יידישן לעבן אָפּגעגעבן אַ בכבודיקן פּלאַץ פאַר אַלגעמיינע ליטעראַריש־קינסטלערישע אָנגעלעגנהייטן, געדרוקט קריטישע אָפּהאַנדלונגען וועגן ביכער און אויך רעצענזיעס פון טעאַטער־פאָרשטעלונגען. די צייטונג איז געווען אַ דערגרייכונג אין דעם קינסטלערישן זין, אָבער זי האָט גאַנץ קנאַפּ אויסגענומען ביי די אויסטראַלישע יידן. נאָכדעם ווי דזשייקאָב גאָלדשטיין איז אַרויס־געטרעטן פון דער צייטונג, האָט זי דער פריער דערמאָנטער גרע־וויל טרעגאַרטהען ווייטער אַרויסגעגעבן, צוציענדיק אַלס מיט־רעדאַקטאָר דעם אַדוואָקאַט דניאל לעווי, וועלכער האָט שפּעטער געמאַכט אַ גרויסע פּאָליטישע קאַריערע און איז היינט זינט יאָרן דער „ספּיקער" אין דעם פּאַרלאַמענט פון ניי־זיד־וועילס. „די אויסטר. היברו" האָט זיך ליקווידירט נאָך אַ יאָר עקזיסטענץ אין נאָוועמבער 1896.

גלייכצייטיק מיטן „אויסטר. היברו" האָט אין סידנעי אָנ־געהויבן אַרויסגיין דער „היברו סטענדערד", וואָס עקזיסטירט נאָך ביזן היינטיקן טאָג. דאָס איז געווען אַ וועכנטליכע אויסגאַ־בע פון 8 זייטן און איז געווען געווידמעט כמעט אויסשליסליך דעם קהילה־לעבן פון די יידן אין סידנעי. נאָכן דערשיינען פון צוויי נומערן האָט דער „היברו סטענדערד" זיך פאַרמאַכט, נישט קענענדיק אָפּנים אויסהאַלטן די קאָנקורענץ פון „אויסטראַ־לעיזשען היברו". אָבער נאָכדעם ווי דער לעצטער האָט זיך ליק־ווידירט, האָט דער „היברו סטענדערד" אויפסניי אָנגעהויבן צו דערשיינען און האַלט זיך ביזן היינטיקן טאָג.

חוץ דעם עקזיסטירנדיקן „היברו סטענדערד" אין סידנעי און דעם „דזשואיש העראַלד" אין מעלבאָרן דערשיינט היינט־צו־טאָג נאָך אַ דריטער אָרגאַן, „די וועסטרעיליען דזשודיען", אַ חודשדיקער זשורנאַל, וואָס גייט אַרויס אין פּערט, מערב־אויסט־

ראַליע, שוין דאָס נײַנטע יאָר. אין דער דאָזיקער אויסגאַבע אַר־בעטן־מיט די בעסטע ענגליש־יידישע שרײַבערישע כוחות אין אויסטראַליע, און זי גיט־אָפּ אַ סך אָרט פאַר ליטעראַטור און פּובליציסטיק. לאָקאַלע כראָניק און פּערזענליכע נאָטיצן, וואָס פאַרנעמען געוויינליך דעם אויבן־אָן אין די אויסטראַליש־יידי־שע פּרעסע־אויסגאַבעס, ווידמעט דער „וועסטרעיליען דזשודיען" אַן אומבאַדײַטנדיקן פּלאַץ.

„די אויסטראַליען דזשואיש ניוס", וואָס דערשײַנט וועכנט־ליך אין מעלבאָרן אין משך פון די לעצטע 2 יאָר, איז די, אין זײַטן־פאַרנעם, גרעסטע יידישע פּעריאָדישע אויסגאַבע אין אויסטראַליע. זי דערשײַנט צוזאַמען מיט דעם אײַנציקן אויסט־ראַלישן פּרעסע־אָרגאַן אין דער יידישער שפּראַך „די יידישע נײַעס", און מיר וועלן זיך דעריבער גענויער אָפּשטעלן איבער דעם דאָזיקן וואָכנבלאַט, ווען מיר וועלן רעדן ויעגן דער אויסט־ליש־יידישער פּרעסע אויף יידיש.

ס'דאַרף אויך דערמאָנט ווערן אַ יידיש־ענגליש וואָכנבלאַט, „די אויסטראַליען דזשואיש קראָניקל", וואָס האָט אָנגעהויבן צו דערשײַנען אין סידנעי אין יאָר 1930 און האָט זיך ליקווידירט נאָך אַ עקזיסטענץ פון אַ יאָר צײַט. „די אויסטר. דזשואיש קראָ־ניקל" איז געווען אַ גרויסע פאַרמעסטונג אויף דעם יידישן צײַ־טונגס־געביט אין אויסטראַליע. די דאָזיקע צײַטונג האָט אין קעגנזאַץ צו אַלע איבריקע אויסטראַליש־יידישע אויסגאַבעס גע־טראָגן אַ מער וועלטליכן כאַראַקטער און האָט זיך בכלל באַמיט ארויסגיין פון די ענגע ד' אמות פון לאָקאַלע פאַראינטערעסירונ־גען, אַוועקשטעלנדיק זיך אויף אַן אַלוועלטליך־יידישן שטאַנד־פּונקט. די צײַטונג איז געווען שײַן ארויסגעגעבן מיט אַ סך אי־לוסטראַציעס און פאַרעפנטליכט איבערזעצונגען פון דער מאָ־דערנער יידישער און העברעאישער ליטעראַטור. זי האָט אויך געדרוקט רעפּראָדוקציעס פון יידישע בילדער און בכלל זיך גע־מיט צו באַקענען די לעזערס מיט דער מאָדערנער יידישער קול־טור און קונסט. „די אויסטר. דזשואיש קראָניקל" האָט זיך אָרי־ענטירט אויסגעשפּראָכן ציוניסטיש, אָבער נאָך מיט עטליכע

יאָר צוריק האָט דער ציוניזם אין אויסטראַליע פאַרנומען אַן אומ־באַדייטנדיקע געזעלשאַפטליכע פּאָזיציע, און די צייטונג האָט נישט געפונען דעם געהעריקן אָפּקלאַנג מצד דעם היגן יידישן כלל. זי האָט זיך דעריבער פאַרמאַכט נאָך אַ קורצער איין־יאָרי־קער עקזיסטענץ.

עס איז נישט אויפן פּלאַץ אין דעם־אָט אַרטיקל צו געבן אַ ברייטערע קריטישע אָפּשאַצונג וועגן דעם צושטאַנד פון דער יידישער אויסטראַלישער פּרעסע ביים היינטיקן טאָג. די אויפגאַ־בע פון דעם אַרטיקל איז צו געבן בלויז אַ געשיכטליכן איבער־בליק וועגן דעם יידישן פּרעסע־וועזן אין אויסטראַליע. דאָך קאָן מען נישט אַרויסגייענדיק פון די ראַמען פון אָט־דער אויפגאַבע זאָגן, אַז די יידיש־אויסטראַלישע פּרעסע ביי איר איצטיקן צו־שטאַנד שטייט נישט אויף דער אַנטוויקלונג־מדרגה, וואָס מען האָט געמעגט דערוואַרטן נאָך אַן עקזיסטענץ פון אַ קנאַפּן יאָר־הונדערט. די היינטיקע יידיש־אויסטראַלישע צייטונגען זענען נישט אַוועקגעגאַנגען קיין סך ווייטער פון זייערע פאַרגייערס זינט 1842. הגם זיי האָבן אַלע אָן אויסנאַם געביטן זייער אַסימי־לאַטאָריש־יאַהודישע אָריענטאַציע און שטייען שטאַרק אונטערן איינפלוס פון ציוניזם, דאָך האָבן זיי נאָך אַלץ נישט באַוויזן אַרויסצוגיין פון די ענגע גרעניצן פון די לאָקאַלע קהילה־אינטע־רעסן, קולטורעלע אויפטרייסלונגען איבער דער גאַנצער יידישער וועלט ביים היינטיקן טאָג געפינען קוים אַן אָפּקלאַנג אויף זייע־רע שפּאַלטן.

* * *

אַ גאַנץ באַזונדער קאַפּיטל אין דעם צייטונגס־וועזן פון דעם יידיש־אויסטראַלישן קיבוץ פאַרנעמט די פּרעסע אין דער יידי־שער שפּראַך. דער געדאַנק וועגן דער נויטווענדיקייט פון אַ פּרע־סע־אָרגאַן אין יידיש האָט אָנגעהויבן צו ווערן אַקטועל, ווען עס האָט מיט אַ יאָר 10-11 צוריק אָנגעהויבן שטראָמען אַהער אַ יידישע עמיגראַציע פון מזרח־אייראָפּע און בעיקר פון פּוילן. עס זענען אָבער נישט געווען קיין שום טעכנישע מעגליכקייטן צו

ברענגען אין לעבן אַזאַ זאַך. קיין יידישע דרוקעריי איז דאָ ניט געווען און אַראָפּצובערענגען מעבר לים אַ יידישן דרוקער מיט יידישע שריפט איז געווען אַ צו שווערע און צו ריזיקאַלישע אונ־טערנעמונג. דער שרייבער פון די שורות, האָבנדיק אַביסל דער־פאַרונג אַלס יידישער זשורנאַליסט אין לאָדזש, האָט צוזאַמען מיט עטליכע ניי־אָנגעקומענע עמיגראַנטן, פריינט פון געדרוקטן יידישן וואָרט, פּראָיעקטירט אַרויסצוגעבן אין מעלבאָרן אַ העק־טאָגראַפירטע צייטונג אין יידיש. אָבער דער פּראָיעקט איז נישט צושטאַנד געקומען, מחמת גראַד דאַמאָלס, עס איז געווען יאָר 1927, האָט דער עמיגראַציע־שטראָם קיין מעלבאָרן געבראַכט אַהער אַ יידישן דרוקער, דוד אַלטשול. אַלטשול האָט איינגעזען, אַז עס איז דאָ פאַרהאַן פּלאַץ פאַר אַ יידישער צייטונג, ער האָט זיך אַריינגענומען אין געדאַנק אָט אַזאַ זאַך אַדורכצו־פירן. ער האָט געבראַכט מיט זיך אַביסל יידישע שריפט, גענוג אפשר אויף אויסצוזעצן אַ חתונה־קאַרטע, און דערצו נאָך איז ער געווען אַ קנאַפּער פאַכמאַן אַלס זעצער. ער איז אָבער געווען אַזוי איבערגענומען מיט זיין געדאַנק אַרויסגעבן אין אויסטראַל־יע אַ יידישע צייטונג, אַז קיין שום מניעות האָבן נישט געקענט אים אָפּשלאָגן פון זיין פּלאַן. ער האָט נישט גערוט, אָפּגעריבן די שוועלן ביי די איינפלוסרייכע יידן, געשטורעמט די קאָמיטעטן פון די היגע יידישע אָרגאַניזאַציעס, מען זאָל אים העלפן אַדורכ־צופירן זיין פּלאַן, אָבער אומעטום האָט־מען אים באַגעגנט מיט אַ קנאַפּן ענטוזיאַזם. מען האָט געצווייפלט אין די עקזיסטענץ־מעגליכקייטן פון אַ יידישער צייטונג אין אויסטראַליע, און בכלל איז דאָ דער געדאַנק וועגן אַזאַ זאַך געווען אַזוי פרעמד און ניי, אַז אפילו די פירערס פון דער היגער אינסטיטוציע „קדימה", וואָס האָט געפירט אַ קולטור־טעטיקייט אין יידיש, האָבן זיך אָפּ־געזאָגט צו אונטערשטיצן אַלטשולן אין זיינע באַמיאונגען.

אָבער אַלטשולס ענטוזיאַזם איז נישט אָפּגעקילט געוואָרן. ער האָט זיך דערשלאָגן צום רעדאַקטאָר פון „דזשואיש העראַלד", נ. ראָזענטהאַל און ער האָט אויף אים סוף כל סוף געווירקט צו געבן אין זיין צייטונג אַ ביילאַגע אין יידיש. מיט זיין ביסל

שריפט פון כל המינים און גרויסן האָט אַלטשול זיך גענומען צו דער אַרבעט, און אין אָנהויב 1928 איז דער „דזשואיש הערעלד" דערשינען מיט אַ יידישער ביילאַגע פון איין זייטל. דער דאָזיקער יידישער „פּיידזש" איז אַן אמתער קוריאָז פון זשורנאַליסטישן און דרוקערישן שטאַנדפּונקט. די עטליכע נאָטיצן, וואָס זענען אַריין אין דער ביילאַגע, זענען געשריבן אין אַן אויסטערלישן דייטשמעריש־ענגליש־יידישן זשאַרגאָן, און נישט נאָר יעדער נאָטיץ, נאָר יעדעס וואָרט באַזונדער איז געזעצט מיט פאַרשידנ־ערליי שריפטן. די יידישע ביילאַגע אין „דזשואיש הערעלד" האָט זיך געענדיקט מיט דעם דאָזיקן ערשטן עקספּערימענט.

אַלטשול איז אָבער נישט אָפּגעשטאַנען. עס איז גראַד דאַ־מאָלס אַנטשטאַנען אַ מחלוקה צווישן צוויי מעלבאָרנער רבנים, אַ׳ן אַזוי ווי איינער פון זיי האָט געהאַט אויף זיין זייט דעם „דזשואיש הערעלד", האָבן די אָנהענגערס פונם צווייטן צד באַ־שלאָסן זיך איינצושאַפן אַן אייגענעם אָרגאַן. אַלטשול מיט זיינע צייטונגס־פּראָיעקטן איז גראַד געווען צו דער האַנט, און דעם 24טן פעברואַר 1928 איז אין מעלבאָרן דערשינען אַ נייע ציי־טונג, אייגנטליך די ערשטע יידישע צייטונג אין אויסטראַליע, אַ. נ. „דער יידישער פּיאָנער". די צייטונג איז געווען האַלב אויף יידיש און האַלב אויף ענגליש. אויף דער הילע פון דעם ענג־לישן טייל האָט דער רעדאַקטאָר, רעווערענד לעאָפּאָלד גאַראַן, אָפּ־געדרוקט זיין פּאָטרעט מיט אַן אונטערשריפט אויף ענגליש: דער גרינדער און רעדאַקטאָר פון „דער יידישער פּיאָנער". דער יידישער טייל האָט זיך אָנגעהויבן מיט „שהחינו" געדרוקט מיט גרויסע אותיות. כדי דער לעזער זאָל זיך קענען מאַכן אַ באַגריף, ווי „דער יידישער פּיאָנער" האָט אויסגעזען, וועלן מיר ברענגען דעם לייט־אַרטיקל וואָרט ביי וואָרט. אויך די אָרטאָגראַפיע וועלן מיר געבן אומפאַרענדערט:

ברוך
שהחינו וקימנו והגיענו
לזמן הזה.

מיט דעם אָנפאַנג פון דעם יודישען פּיאָנער בעטען מיר דאָס

געהרטע פּובליקום אַז זיי זאָלען אונז ענטשולדיגען פאַר דעם וואָס ער איז אין אַזאַ קליינעם פאַרמאַט ערשיענען ווייל כל התחלות קשות.

מיט דער ערשיינונג פון דעם יידישען פּיאָנער פאַנגט זיך אָן אַ נייע עפּאָכע אין דער געשיכטע פון אויסטראַליער יודען און מי קען גאַנץ ערנסט מאַכען די ברכה שהחינו און מיר האָפען אַז מיט דער הילף פון דעם געהרטן יודישען פּובליקום דאָס אינגיכען צו פאַרבעסערען.

אונזער אויפגאַבע איז אריין צו ברענגען אין דיא הערצער פון אונזערע ברידער אונדשוועסטער דיא ליבע צום יודענטום.

און כדי צו ערוועקען אין זיי דעם גייסט וועלכעס זאָל ברענ־גען איין פאַראייניגונג פון אונזערע צו וואַרפענע יודען אין אויסטראַליען. מיר האָבען קיין צווייפעל נישט אַז דאָס יודישע פּובליקום וועלכע האָט געמאַכט דאָס לאַנד פאַר זייער היימאַט וועט בעגריס. דיזע ערשיינונג מיט באַגייסטערונג אונד וויא אויך שטיצען אונז אין אַזאַ נאַטהינער אונטערנעהמונג מאַטע־ריעליש גייסטליך און וויסענשאַפט כדי צו געב. אונז אַ מעגליכ־קייט צו וואַקסען גרעסער אונד גרעסער. —

„דער יידישער פּיאָנער" איז נישט באַגריסט געוואָרן מיט באַגייסטערונג, ווי עס האָבן זיך פאָרגעשטעלט די ארויסגעבערס און ער האָט זיך פאַרמאַכט נאָך דעם ערשטן דעביוט זיינעם.

די אומגעלונגענע פּרוווּן פון „דזשואיש הערעלד" און פון „דער יידישער פּיאָנער" האָבן אָבער געהאַט אַ פּעולה: דער גע־דאַנק וועגן אַ יידישער צייטונג אין אויסטראַליע האָט אָנגעהויבן צו באַהערשן די פאָרשטייערס פון דער יידיש־רעדנדיקער אינטע־ליגענץ אין אויסטראַליע, און עטליכע פירערס פון דער פריער־דערמאָנטער „קדימה" האָבן געמאַכט אַן ערנסטן פּרוּוו צו גרינדן אַ צייטונג אין יידיש. די איניציאַטאָרן דערפון, דר. א. פּאַטקין, הערש מינץ און א. נ. בר־כהן, האָבן זיך געשטעלט אין פאַרבינ־דונג מיט אַ יידישן דרוקער אין סידנעי, מר. סטאַליאַר, וועלכער האָט אָפּגעקויפט אַביסל יידישע שריפט, וואָס איז אַ דאַנק אַלט־

שולס באַמיאונגנען געבראַכט געוואָרן פון דייטשלאַנד, און מען איז צוגעטרעטן צו דער אויסגאַבע פון אַ יידישער צייטונג. עס זענען אָבער אַנטשטאַנען געוויסע שוועריקייטן, און דער גאַנ־צער פּראָיעקט האָט זיך געענדיקט מיט אַ געדרוקטן יידישן אויפרוף, וואָס דער איניציאַטיוו־קאָמיטעט האָט אַרויסגעלאָזן אין שייכות מיט דער געפּלאַנטער אויסגאַבע.

נאָך אָט די אַלע דורכגעפאַלענע פּרוּוון האָבן אפילו די סאַ־מע הייסטע ענטוזיאַסטן אויפגעגעבן די האָפנונג פון אַ יידישער צייטונג אין אויסטראַליע. אַלטשול אָבער האָט שטילערהייט ווייַ־טער געאַרבעט, כדי צו פאַרווירקליכן זיין פּלאַן. ער האָט ביס־לעכווייז איינגעקויפט יידישע שריפטן, אַראָפּגעבראַכט פון פּאַ־לעסטינע זיינעם אַ זון, אַ געניטן יידישן זעצער און דרוקער, און סוף כל סוף איז דעם 16טן יאַנואַר 1931 אַרויס דער ערשטער נומער פון אַ יידישער צייטונגנ אין אויסטראַליע „אויסטראַל־יער לעבן". דער שרייבער פון אָט־די שורות איז צוגעצויגן געוואָרן אַלס רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, וועלכע האָט אָנגעהויבן נאָר־מאַל צו דערשיינען וואָך ביי וואָך. די ערשטע צוויי נומערן זע־נען אַרויס אין 4 זייטלעך פון קליינעם פאָרמאַט, אָבער דער דריי־טער נומער האָט שוין געהאַלטן 6 זייטן און דערנאָך זיך ווייטער פאַרגרעסערט ביז 8 זייטן.

דער „אויסטראַליער לעבן" איז וואַרעם אויפגענומען געוואָרן דורך דעם לעזער־עולם. די רעדאַקציע האָט כסדר דער־האַלטן בריוו פון דאַנק און אַנערקענונג, און אַלס מיטאַרבעטער, נישט נאָר אין רעדאַקציע נאָר אויך אין דער אַדמיניסטראַציע, זענען פרייוויליק צוגעטרעטן די בעסטע פאָרשטייערס פון דער־יידיש־רעדנדיקער אינטעליגענץ אין מעלבאָרן. אָבער פינאַנסיעל האָט די צייטונג געהאַט אַ קנאַפּן דערפאָלג. די צאָל אַבאָנענטן איז געווען נאָר אַ קליינע, און עס איז געווען זייער שווער צו באַ־קומען אַנאַנסן. נאָך די ערשטע 10 נומערן איז די פינאַנסיעלע לאַגע געוואָרן ביז נאָר קריטיש, עס איז מיט דער מיטהילף פון דער „סדימה" געשאַפן געוואָרן אַ געזעלשאַפטליכער קאָמיטעט אַרויסצוהעלפן דער צייטונג פונם קריזיס. די יידישע אַמאַטאָרן־

גרופּע, דער „פאַראיין יידישע בינע" האָט לטובת דער צייטונג אויפגעפירט שלום עליכמס „דאָס גרויסע געווינס", און דאָס האָט אין אַ גרויסער מאָס מעגליך געמאַכט, אַז דער „אויסטר. לעבן" זאָל ווייטער דערשיינען.

צוויי יאָר צייט איז דער „אויטר. לעבן" דערשינען אָן איבערריים, ער האָט אָבער בשום אופן נישט געקענט זיך אוועקשטעלן פינאַנסיעל אויף אַ פעסטן באָדן. אַלטשול האָט ענדליך זיך אַנטשלאָסן צו ליקווידירן די צייטונג, אָבער גראַד האָט זיך אונטערגערוקט אַ יידישער פינאַנסמאַן, לאַזאַר רובינשטיין, וועלכער האָט אָפּגעקויפט די צייטונג און זי ווייטער אַרויסגעגעבן.

וועלנדיק פאַרפעסטיקן די צייטונג פינאַנסיעל, האָט רובינשטיין אָנגעהויבן צו פירן אונטערהאַנדלונגען מיט דעם רעדאַקטאָר פון „דזשואיש הערעלד", ראָזענטהאַל, וועגן פאַראייניקן ביידע צייטונגען. די אונטערהאַנדלונגען זענען דערפירט געוואָרן צו אַ גינסטיקן רעזולטאַט, און אין יאָר 1934 האָבן ביידע צייטונגען זיך צונויפגעגאָסן און אָנגעהויבן צו דערשיינען אַלס אַ וועכנטליכע אויסגאַבע א. נ. „די דזשואיש וויקלי" מיט אַ יידישער ביילאַגע, „די יידישע וואָך". ביידע צייטונגען האָבן זיך דורך דער דאָזיקער פאַראייניקונג פאַרשטאַרקט, באַקומען אַ ברייטן לעזער־קרייז און געוואָרן די גרעסטע יידישע פּרעסע־אויסגאַבע אין אויסטראַליע.

צוליב דעם אָבער, וואָס דער „דזשואיש הערעלד" איז געווען דער אָפיציעלער אָרגאַן פון דעם מעלבאָרנער „אַדווייזאָרי באָארד" (קהילה־ראַט), און דער „אויסטר. לעבן" האָט געטראָגן אַן אויסגעשפּראָכן וועלטליכן כאַראַקטער, זענען אויף דעם דאָזיקן באָדן אַנטשטאַנען שאַרפע סכסוכים צווישן די רעדאַקציעס פון דעם יידישן און פון דעם ענגלישן טייל פון דער צייטונג. דער שרייבער פון די שורות, וועלכער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער יידישער ביילאַגע, האָט סוף כל סוף זיך צוריקגעצויגן פון זיין אַמט, און חיים רובינשטיין, דער פאָטער פון דעם אַרויסגעבער, איז באַשטימט געוואָרן אַלס יידישער רעדאַקטאָר.

די חילוקי דעות זענען אָבער דורכדעם נישט באַזייטיקט גע־וואָרן. עס האָבן זיך נאָך דערצו אַריינגעמישט געלט־קאָנפליקטן, און ביידע צייטונגען האָבן זיך אין יאָר 1935 צוריק פונאַנדער־געטיילט. דער „דזשואיש העראָלד" האָט צוריק אָנגעהויבן צו דערשיינען אַלס דער אָפיציעלער קהילה־אָרגאַן, אָבער אַנשטאָט אַ צוויי־וועכנטליכער אויסגאַבע, וואָס דער „דזשואיש העראָלד" איז געווען ביז דער פאַראייניקונג, האָט ער איצט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ וועכנטליכער, און אַזוי דערשיינט ער ביז איצט, אונטער דער רעדאַקציע פון נ. ה. ראָזענטהאַל.

ל. רובינשטיין האָט, נאָכדעם ווי ביידע צייטונגען האָבן זיך פונאַנדערגעטיילט, ווייטער אַרויסגעגעבן אַ וועכנטליכע צייטונג „די דזשואיש ניוס" מיט אַ יידישער ביילאַגע, „די יידישע נייעס". די צייטונג האָט אַ ברייטן לעזער־קרייז און איז פאַרשפּרייט אי־בער גאַנץ אויסטראַליע.

נ. ה. ראָזענטהאַל האָט בעת דער צוזאַמענאַרבעט אין דעם „דזשואיש וויקלי" געהאַט די געלעגנהייט זיך צו איבערצייגן, אַז דאָס יידישע געדרוקטע וואָרט קאָן זיין אַ גרויסער געזעלשאַפט־ליכער פאַקטאָר אין דעם יידישן לעבן אין אויסטראַליע, און ער האָט באַשלאָסן צו געבן אין דעם באַנייטן „דזשואיש העראָלד" אַ ביילאַגע אין יידיש. נאָך לאַנגע אונטערהאַנדלונגען זענען אַלס מיטאַרבעטערס צוגעצויגן געוואָרן מ. ראַוויטש און אויך דער שרייבער פון די שורות. אין אַפּריל 1936 האָט דער „דזשואיש העראָלד" אָנגעהויבן אַרויסצוגיין מיט אַ יידישער ביילאַגע פון 4 זייטן א. נ. „דער יידישער העראָלד". די ביילאַגע איז אָבער נאָך 7 נומערן ליקווידירט געוואָרן מחמת פינאַנסיעלע טעמים.

אַ חוץ די אויסגערעכנטע פּרעסע־אויסגאַבעס אין דער יידישער שפּראַך דאַרף אויך פאַרצייכנט ווערן „די געזערד־טריבונע", וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך דעם מעלבאָרנער געזערד אין יאָר 1931. די דאָזיקע אויסגאַבע האָט געהאַלטן 16 זייטן, און געטראָגן אַן אויסגעשפּראָכענעם פּאָליטיש־ראַדי־קאַלן כאַראַקטער. נאָך צוויי נומערן האָט די "געזערד־טריבונע"

זיך ליקווידירט. דער "געזערד" האָט לעצטנס ווידער אָנגעהויבן אַרויסגעבן אַ זשורנאַל, "דאָס נייע וואָרט". דער ערשטער נומער איז דערשינען אין מערץ 1937, און אַנטהאַלט אַרטיקלען אין יידיש און אין ענגליש.

דאָס איז דער סך־הכל פון דעם יידישן פּרעסע־וועזן אין אויסטראַליע. פאַר אַזאַ קליינעם און ווייט־פאַרוואָרפענעם יידישן קיבוץ איז אַזאַ סך־הכל נישט ווי צום ערגסטן.

די „לייבאָר־פּאַרטיי"

אַ בליק אין דער געשיכטע און קעגנוואַרט פון דער אויס־טראַלישער „לייבאָר־פּאַרטיי" (ארבעטער־פּאַרטיי) און די אַנדערע פּאָליטישע פּאַרטייען

פון

שמעון זאַנדער

באַהאַנדלענדיק די פראַגען פון אויסטראַליער פּאָליטישע פּאַרטייען בכלל, און די ענטוויקלונג פון דער לייבאָר־פּאַר־טיי בפרט, מוז מען זיך אָפּשטעלן אויף דעם שטאַט ניי־זיד־וועילס מער ווי אויף די אַנדערע פינף שטאַטן. דאָס צוליב די פאָלגנדע סיבות:

א. ניי־זיד־וועילס איז דער עלטסטער און מייסט־באַפעל־קערטיר שטאַט.

ב. ניי־זיד־וועילס איז געווען דער ערשטער שטאַט אין אויסטראַליע, וואָס האָט דעראָבערט אַן אייגענע רעפּרעזענטאַ־טיווע רעגירונג.

ג. די פּאָליטישע אַנטוויקלונג אין ניי־זיד־וועילס האָט די־רעקט באַאיינפלוסט די פּאָליטיק פון אַלע אַנדערע שטאַטן.

ד. די אויסטראַלישע לייבאָר־פּאַרטיי איז געבוירן געוואָרן אין ניי־זיד־וועילס.

באַלד נאָכדעם, ווי ניי־זיד־וועילס איז געוואָרן אַ זעלבסט־רעפּרעזענטיווע רעגירונג (אין יאָר 1856) זענען זיינע הויפּט־פּאַרטייען געווען: די „ליבעראַלן" און „פּראָגרעסיוון", אָדער ווי מען פלעגט זיי רופן: די „פרי־טריידערס" און „פּראָטעקציאָ־ניסטן". די פרי־טריידערס האָבן זיך געהאַלטן ביים פּאָליטישן גלויבן, אַז אויסטראַליע איז און מוז זיין אַ לאַנד, וואָס פּראָדו־צירט נאָר רויע מאַטעריאַלן, ווי צ. ב. ש. ווייץ, וואָל, פּוטער, פּלייש, א. א. וו. פאַרן וועלט־מאַרק; אויסגעאַרבעטע אַרטיקלען

זאָל מען אַריינברענגען פון ענגלאַנד. דערפון שטאַמט דער „פּרי־טרייד" אָדער פרייהאַנדל־פּראָגראַם.

די „פּראָטעקציאָניסטן" האָבן נישט פאַרמינערט די וויכ־טיקייט פון אויסטראַליעס פּרימערע פּראָדוקטן, אָבער דערצו האָבן זיי געוואָלט, אַז אויסטראַליע זאָל אויך אַנטוויקלען אַן אייגענע מאַנופאַקטור און צו באַשיצן די יונגע אייגענע מאַני־פאַקטור קעגן פרעמדער קאָנקורענץ, האָבן זיי שטאַרק געקעמפט פאַר אַ הויכן צאָל־טאַריף. דער קאַמף צווישן די צוויי פּאַרטייען האָט באַלד פון די ערשטע צייטן אָנגענומען אַן אַל־אויסטראַלישן כאַראַקטער, איבערהויפּט צווישן ניי־זיד־וועילס און וויקטאָריע. מעלבאָרן איז דעמאָלט געוועזן דער צענטער און פעסטונג פון די וואַרן־הייזער, און דערפאַר, נאַטירליך, פאַר פרייהאַנדל. ניי־זיד־וועילס, פון דער אַנדערער זייט, האָט זיך אַרויסגעשטעלט אַלס דער קעמפער פאַר דעם פּראָגרעס פון אויסטראַליעס „סע־קאָנדאַרי־אינדוסטריעס" און דערפאַר נאַטירליך פאַר צאָל־שוץ. אין און צווישן די ביידע גרויסע פּאַרטייען איז געוועזן אַ גאַנצע רייע פון פּאָליטישע גרופּען ווי „סינגל־טעקס", „פּראָהיבישאָן" „לאַנד־רעפאָרמערס", „באַנק־רעפאָרמערס" און אפילו אַ שטאַר־קע גרופּע, וואָס האָט געוואָלט אַ — אומאָפּהענגיקע „אויסטראַ־לישע רעפּובליק". אויף די ליניעס האָט זיך באַוועגט מיט קליינע אונטערשיידן מער אָדער ווייניקער די גאַנצע פּאָליטישע אַנט־וויקלונג פון אַלע שטאַטן אין אויסטראַליע ביז צום יאָר 1891.

מיט דעם יאָר 1891 הויבט זיך אָן אַ גאַנץ נייער און העכסט־אינטערעסאַנטער קאַפּיטל אין אויסטראַליעס פּאָליטישער און עקאָנאָמישער געשיכטע. אין דעם יאָר איז געבוירן געוואָרן די גרויסע אויסטראַלישע אַרבעטער אָדער: לייבאָר־פּאַרטיי. דאָס הייסט נישט, אַז ביז דאַמאָלס זענען די אויסטראַלישע אַרבע־טער נישט געוועזן אָרגאַניזירט. פאַרקערט, עס זענען געוועזן שטאַרקע „טרייד־יוניאָנס" פון וואָל־שערערס, האַפען־אַרבעטער, קוילן און גאָלד־גרעבער און שיף־אַרבעטער, און די מעכטיקע „אויסטראַלישע וואָרקערס יוניאָן" אין סידנעי האָט שוין מיט עטליכע יאָר פריער עקזיסטירט. ס'האָט אויך עקזיסטירט אַ

צענטראַלע טרייד־יוניאָן־אָרגאַניזאַציע, אונטערן נאָמען „טרייד־און לייבאָר־קאָונסל". עס פלעגן פאָרקומען פיל סטרייקן, און אָפט אפילו בלוטיקע צוזאַמענשטויסן צווישן אַרבעטער און פּאָליציי. דאָס אַלץ, אמת, האָט טאַקע עקזיסטירט לאַנג איידער די לייבאָר־פּאַרטיי איז געבוירן געוואָרן. אָבער די אַרבעטער־באַוועגונג אין אויסטראַליע ביז 1891 איז געווען איינגעצאַמט בלויז נאָר אין די ראַמען פון אינדוסטריעלער אַקטיוויטעט. פּאָליטיש האָבן די אַרבעטער, אַזוי ווי אַלע בירגער אין לאַנד, געשטימט און אונערשטיצט איינע, אָדער די צווייטע, פון די אויבן־דערמאָנטע פּאַרטייען.

די גרינדונג פון דער „אויסטראַלישער לייבאָר־פּאַרטיי" איז, אויסער אַ רייע פון גרעסערע און קלענערע היסטאָרישע אורזאַכן, דער דירעקטער רעזולטאַט פון דעם גרויסן אַל־אויסטראַלישן ים־סטרייק, וואָס איז פאָרגעקומען אין 1890. די דירעקטע אורזאַך פון דעם סטרייק איז געווען דאָס, וואָס די ים־אַרבעטער האָבן געפאָדערט, אַז אויף צווישן־שטאַטן־שיפן זאָלן נישט אַרבעטן קיין כינעזער און אַנדערע נידריק באַצאָלטע אַרבעטער. אַז נאָר ווייסע אַרבעטער זאָלן ווערן באַשעפטיקט אויף די צווישן־שטאַטן־שיפן, אַז אַ מינימום לוין זאָל באַשטימט ווערן, און אויך באַשטימטע אַרבעטס־שעה'ן. נאָך אַ לאַנגן, אינטענסיוון און בלוטיקן קאַמף האָבן די אַרבעטער דעם סטרייק — פאַרשפּילט. די פּרעסע, די קאַנצל, און די פּאָליטישע פירערס אין גאַנץ אויסטראַליע האָבן געשריגן, אַז דער סטרייק איז פאַרברעכעריש און רעוואָלוציאָנער. און אויב די אַרבעטער ווילן זייער לאַגע פאַרבעסערן זאָלן זיי באַנוצן קאָנסטיטוציאָנעלע מיטלען. ווייניקע פון די, וואָס האָבן אַזוי געשריגן, האָבן געדענקט, אַז די אַרבעטער וועלן אָננעמען זייער עצה און טאַקע אָרגאַניזירן אַ אומאָפּהענגיקע פּאָליטישע אַרבעטער־פּאַרטיי.

אין די ערשטע טעג פון יאָר 1891 האָבן דריי אַרבעטער־דעלעגאַטן: באַקסאַל, קאַטטען און האָוטאָן באַזוכט דעם סידנעיער „טריידס און לייבאָר־קאָונסל" און פאָרגעלייגט אַ פּלאַן צו גרינדן אין אויסטראַליע אַ „לייבאָר־פּאַרטיי". דער „טריידס

און לייבאָר קאָונסל" האָט די פראַגע באַטראַכט עטליכע טעג צייט. ענדליך איז באַשטימט געוואָרן צוזאַמענצורופן אַ קאָנפע־רענץ פון אַרבעטער־דעלעגאַטן. די קאָנפערענץ האָט געהאַט דעם גרעסטן ערפאָלג און מיט ענטוזיאַזם איז געגרינדעט געוואָרן די ערשטע אויסטראַלישע לייבאָר־פּאַרטיי אונטערן נאָמען „די ליי־באָר עלעקטאָריאַל ליג".

עס איז אויך באַשלאָסן געוואָרן אַז: כאָטש די „טרייד יו־ניאָנס" מוזן זיין די נאַטירליכע הויפּט־קראַפט און שטיצע פון דער נייער פּאַרטיי, זאָלן פונדעסטוועגן געגרינדעט ווערן אוי־סער די „טרייד־יוניאָנס" „ברענטשעס" אין אַלע וואַלן־אָפּטיי־לונגען. און באַלד טאַקע זענען באַשאַפן געוואָרן 40 זייער ענער־גישע „ברענטשעס".

אַז די יונגע לייבאָר־פּאַרטיי איז באַלד געוואָרן אַ פּאָליטי־שע קראַפט אין לאַנד, קען מען זען לויט די ציפערן פון די וואַלן, וואָס זענען פאָרגעקומען אין יוני 1891 — ד. ה. אין דעם זעלבן יאָר, אין וועלכן די לייבאָר־פּאַרטיי איז געגרינדעט געוואָרן. — „לייבאָר" האָט אַרויסגעשטעלט 45 קאַנדידאַטן, און 36 זענען געוואָרן אויסגעוועלט. דאָ מוז מען געדענקען, אַז אין יענער צייט האָט נאָך נישט עקזיסטירט קיין אַלגעמיין און גלייך שטימרעכט, און דערפאַר טאַקע איז דער וויכטיקסטער פּונקט אין דער ליי־באָר־פּאַרטיי־פּראָגראַם געוועזן: צו רעפאָרמירן דעם וואַל־סיס־טעם, און געבן „איין מענטש איין שטימע".

ניי־זיד־וועילס האָט געגעבן דעם ערשטן סיגנאַל און שנעל זענען נאָכגעקומען אַלע אַנדערע שטאַטן, אין וועלכע עס זענען אויך געגרינדעט געוואָרן אַקטיוו לייבאָר־פּאַרטייען.

כאָטש עס האָבן עקזיסטירט זייער פריינטליכע קעגנזייטיקע באַציאונגען צווישן די לייבאָר־פּאַרטייען פון די פאַרשידענע שטאַטן, איז פונדעסטוועגן די לייבאָר־פּאַרטיי פון איין שטאַט געוועזן נישט נאָר פּאָליטיש, נאָר אויך אָרגאַניזאַציאָנעל קאָמפּ־לעט אומאָפּהענגיק פון דער לייבאָר־פּאַרטיי אין אַ צווייטן שטאַט.

ערשט אין יאָר 1900 ווען דורך אַ רעפערענדום האָבן די

שטאַטן באַשלאָסן צו ווערן פעדערירט, און עס איז באַשאַפן געוואָרן (דעם 1טן יאַנואַר 1901) די „פעדעראַל קאָממאָנוועלט אָף אויסטראַליע" איז אויך געגרינדעט געוואָרן די פעדעראַלע לייבאָר־פּאַרטיי. דער וווקס, קראַפט און איינפלוס פון דער לייבאָר־פּאַרטיי — (פון די שטאַטן און דער פעדעראַל) איז געוועזן באמת פענאָמענאַל און אין פּראָפּאָרציע צום וווקס און קראַפט פון דער לייבאָר־פּאַרטיי זענען אין דער זעלבער מאָס אַלץ שמעלער און שוואַכער געוואָרן די פּאָליטישע דיפערענצן פון די דאַמאָלס עקזיסטירנדע צוויי הויפּט־פּאַרטייען.

אַ לאַנגע צייט האָט די לייבאָר־פּאַרטיי אין די פאַרשידענע שטאַטן־פּאַרלאַמענטן אָנגעפירט אַ דינגעכץ־פּאָליטיק, איבער־הויפּט איז דאָס געוועזן דער פאַל אין ניי־זיד־וועילס. זייענדיק אַ דריטע פּאַרטיי, האָט זי געשטיצט היינט איין פּאַרטיי, מאָרגן די צווייטע פּאַרטיי און אַזוי אַרום האָט טאַקע די לייבאָר־פּאַרטיי אַרויסגעריסן אַ גאַנצע רייע מיט קאָנצעסיעס אין די אינטערעסן פון אַרבעטער־קלאַס. מיר רעכענען אויס:

1) אַלגעמיינע און גלייכע שטימרעכט.
2) אַן 8־שעהדיקער אַרבעטס־טאָג.
3) געצוווּנגענע אויסגלייכס־געריכטן פאַר אינדוסטריעלע קאָנפליקטן.

עס איז זייער וויכטיק צו געבן אַ קורצע דערקלערונג איבער דעם כאַראַקטער פון די אויסגלייכס־געריכטן: דער נאָמען זיינער איז געוועזן: „אַרביטריישאָן קאָרט און קאָונסיליעשאָן באָרד". באַשטאַנען איז דער געריכט פון איין אַרבעטער־פאָרשטייער און איינער פון די באַלעבאַטים און אַ ריכטער באַשטימט פון דער רעגירונג. לעגאַל האָט דאָס געריכט געהאַט דעם סטאַטוס פון אַ „סופּרים־קאָרט", (אַ העכסט־געריכט), אָבער זיין פונקציע איז געוועזן אַ צווייענדיקע. ווען אַ דיספּוט איז ענטשטאַנען אין אַ אינדוסטריע האָט דער געריכט פאַראָרדנט, אַז די צוויי צדדים פון דיספּוט זאָלן אָפּהאַלטן אַ קאָנפערענץ און פּרוּוון זיך אויסגלייכן („קאָנסיליעשאָן"). אין אַזאַ פאַל פלעגט דאָס געריכט סאַנקציאָנירן דעם אויסגלייך און דערמיט אים מאַכן געזעצליך.

ווען אָבער די צדדים האָבן אין דער קאָנפערענץ נישט געקענט קומען צו אַ אויסגלייך, איז דער דיספּוט צוריקגעקומען צום גע־ריכט און זיין באַשלוס האָט שפּעטער געבונדן (אונטער שטראָף) ביידע זייטן אויסצופילן דעם באַשלוס. מיט קליינע אויסנאַמען קען מען זאָגן, אַז דער אויסגלייך־סיסטעם האָט פיל אויפגעטון צו פאַרבעסערן די לאַגע פון אַרבעטער־קלאַס.

דאָ מוז באַמערקט ווערן, אַז די אינדוסטריעלע אויסגלייכס־געריכטן פאַרנעמען זיך נאָר מיט אַזעלכע ענינים, וואָס קומען פאַר צווישן די באַלעבאַטים און טרייד־יוניאָנס פון די פאַרשי־דענע אינדוסטריעס. מיט ענינים פון אינדיווידועלע אַרבעטער און אינדיווידועלע באַלעבאַטים פאַרנעמען זיך די געריכטן נישט. דאָס שטאַמט דערפון, וואָס נאָך מיט עטליכע דרייסיק יאָרן צוריק האָט די לייבאָר פּאַרטיי אויסגעקעמפט, אַז נאָר די טרייד־יוניאָנס זאָלן ווערן געזעצליך אַנערקענט אַלס די איינציקע פאָרשטייערשאַפט פון אויסטראַלישן אַרבעטער־קלאַס אין אינ־דוסטריעלע שטרייט־ענינים. האָבנדיק אין זינען, אַז ערשט איצט אונטער דער בלום־רעגירונג אין פראַנקרייך האָבן די פראַנצויזישע אַרבעטער געוווּנען אַזאַ רעכט, איז לייכט צו פאַרשטיין די פולע באַדייטונג פון אַזאַ זיג פאַר די אויסטראַליער „טרייד־יוניאָנס" שוין מיט 33 יאָר צוריק.

זינט 1891 זענען ביי די וואַלן אין אַלע שטאַטן די צאָל לייבאָר־רעפּרעזענטאַנטן כסדר געוואַקסן. און אין מערץ 1901, ווען עס זענען פאָרגעקומען די ערשטע וואַלן צום ערשטן פע־דעראַלן פּאַרלאַמענט, האָט דאָרט אויך די לייבאָר־פּאַרטיי געוווּנען אַ שטאַרקע רעפּרעזענטאַנץ.

די צווייטע וואַלן צום פעדעראַלן פּאַרלאַמענט זענען פאָרגע־קומען אין יאָר 1904. און די לייבאָר־פּאַרטיי האָט אין דעם דריי־פּאַרטייען־סיסטעם געוווּנען אַ פּלאַץ אַלס די שטאַרקסטע אין צאָל. און אַזוי ווי די צוויי אַנטי־לייבאָר־פּאַרטייען האָבן נישט געקענט קומען צו קיין קאָמפּראָמיס, האָט דער „גאָווערנאָר־דזשענעראַל" (בריטישער גענעראַל־גובערנאַטאָר) באַשטימט דזש. סי. וואַטסאָן — דעם דאַמאָלסדיקן פירער פון דער פעדע־

ראַלער לייבאָר־פּאַרטיי — צו פאָרמירן אַ רעגירונג. נאָך דעם האָבן די צוויי אַנטי־לייבאָר־פּאַרטייען שוין געפונען אַ באַזיס פאַר אַ קאָמפּראָמיס און נאָך 4 מאָנאַטן איז די ערשטע פעדעראַלע לייבאָר־רעגירונג אַראָפּגעזעצט געוואָרן.

דעם 13טן נאָוועמבער 1908 איז פאָרמירט געוואָרן די צווייטע לייבאָר־רעגירונג אונטער דער פירערשאַפט פון אַנדרעי פישער און האָט זיך געהאַלטן 7 מאָנאַטן. דעם 29טן אַפּריל 1910 איז מיט אַ קלאָרער מאַיאָריטעט די דריטע פעדעראַלע לייבאָר־רעגירונג (אונטער פישער) אויסגעוועלט געוואָרן און האָט זיך געהאַלטן אין אַמט גאַנצע 3 יאָר, ד. ה. ביז צו די נאָענטסטע וואַלן, וואָס זענען פאָרגעקומען דעם 24טן יוני 1913. אין די וואַלן האָט די פעדעראַלע לייבאָר־פּאַרטיי ווידער געהאַט אַ גרויסן זיג און צום דריטן מאָל פאָרמירט אַ לייבאָר־רעגירונג. אין יאָר 1915 איז אַנדרעי פישער באַשטימט געוואָרן אַלס אויס־טראַליעס הויך־קאָמיסאַר קיין ענגלאַנד און וויליאַם מאָריס יוז איז געוואָרן דער לידער פון דער לייבאָר־פּאַרטיי און לייבאָר־פּרעמיער־מיניסטער אין פעדעראַלן פּאַרלאַמענט.

דורך די זעלבע יאָרן זענען ענטשטאַנען אַ רייע לייבאָר־רעגירונגען אין פינף פון די 6 שטאַטן. וויקטאָריע איז געוועזן אַן אויסנאַם.

ניי־זיד־וועילס האָט געהאַט איר ערשטע לייבאָר־רעגירונג אין יאָר 1908 אונטער דער פירערשאַפט פון מאַגאַוועזן. עטליכע יאָר שפּעטער ווערט דער „זילבער־צונגיקער" (אַזוי האָט מען אים גערופן) וויליאַם אַרטור האַלמאַן דער לידער פון דער לייבאָר־פּאַרטיי, געווינט אַ קלאָרע מאַיאָריטעט, און פאָרמירט די צווייטע נ. ז. וו. לייבאָר־רעגירונג. האַלמאַן האָט באַקומען דעם נאָמען „אויסטראַליעס רויטער פּרעמיער" דורך אַ פּאַרלאַמענ־טאַרישן צופאַל. זיינע פּאָליטישע קעגנער האָבן אים כסדר אָנ־גערופן „סאָציאַליסט"! אויף די פאַרוואָרפן האָט אַמאָל האַלמאַן אַזוי געענטפערט: „יאָ מיינע הערן, און מיין סאָציאַליזם וועט זיך טאַקע אויסדריקן אין פיל מער ווי — טראָגן אַ רויטן קראַוואַט".

לייבאָר־רעגירונגען זענען אויך אין די זעלבע יאָרן געשפּאַן

געוואָרן אין מערב־אויסטראַליע, דרום־אויסטראַליע, טאַסמאַנ־יע און אַ ספּעציעל שטאַרקע לייבאָר־רעגירונג איז געשאַפן גע־וואָרן אין קווינסלענד אונטער דער אויסנאַמליך פּעאיקער פּי־רעשאַפט פון דזשאַן טאַמאַס רייען.

די לייבאָר־רעגירונגען פון די פאַרשידענע שטאַטן, צוזאַ־מען מיט דער פעדעראַלער לייבאָר־רעגירונג, האָבן אין אַ קורצער צייט אדורכגעפירט אַ רייכן פּראָגראַם פון גרויסע רעפאָרמען, דורך וועלכע עס איז באַשאַפן געוואָרן די וועלט־לעגענדע אַז „אויסטראַליע איז דעם אַרבעטערס גן־עדן". אמת אָבער איז עס פאָרט, אַז אַזעלכע הומאַניסטישע רעפאָרמען, ווי אַן אַלגעמיין 8־שעהדיקער אַרבעטס־טאָג, אַ מינימום אַרבעטס־לוין, פּענסיעס פאַר אַלטע מענער און פרויען און אינוואַלידן, קאָמפּענסאַציע פאַר אַרבעטס אומגליקספאַלן, קליינקינדער שטיצע און אַלמנה־פּענסיע — זענען דירעקט דער רעזולטאַט פון דער אַרבעט פון דער אויסטראַלישער לייבאָר־פּאַרטיי און די לייבאָר־רעגירונגען.

אין אידעאָלאָגישן זין איז די לייבאָר־פּאַרטיי און לייבאָר־פּאָליטיק דער שטאַרקסטער אומאָפּטיילבאַרער עלעמענט אין קול־טור־לעבן פון אויסטראַליע. אָבער מען קען נישט האָבן קיין פולן באַגריף איבער דער אויסטראַלישער לייבאָר־פּאַרטיי אויב מען באַשרייבט נישט די צוויי גרעסטע זיגן פון דער פּאַרטיי אין דער צייט פון דער גרויסער וועלט־מלחמה — איך האָב דאָ אין זינען די צוויי „קאָנסקריפּשאָן־ (געצוווּנגענע מיליטער־דינסט) קאַמפּאַניעס".

אין יאָר 1915 האָט וויליאַם מאַרריס יוז, לייבאָר פּרעמיער־מיניסטער, דערקלערט אַז: „אונטער קיין אומשטענדן וועט ער נישט איינשטימען צו צווינגען אויסטראַליער צו דינען אַלס זעל־נער אין אַ מלחמה אויסער צום שוץ פון אויסטראַלישן קאָנטי־נענט". אָבער אין יאָר 1916 האָט יוז באַזוכט ענגלאַנד און איז צוריקגעקומען מיט אַ פאַרקערטן גלויבן. ער איז געוואָרן אַן אָנהענגער פון קאָנסקריפּציע און אַלס פּרעמיער־מיניסטער און פירער פון דער פעדעראַלער לייבאָר־פּאַרטיי האָט ער פאָרגע־לייגט דעם פּלאַן פאַר זיינע קאָלעגן, און די לעצטע האָבן דעם

פּלאַן גלייל אָפּגעוואָרפן. יוז האָט אָבער באַוויזן צו געווינען אויף זיין זייט עטליכע אָנגעזעענע לייבאָר־לידערס — צווישן זיי דעם לייבאָר־פּרעמיער פון נ. ז. וו. האַלמאַן — דערצו האָט ער געהאַט די סאָלידע שטיצע פון די אַנטי־לייבאָר־פּאַרטייען און מיט אַזאַ קראַפט אויף זיין זייט, האָט ער פּראָפּאַגאַנדירט פאַר געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט. די לייבאָר־פּאַרטיי האָט געענטפערט אין אַ זייער שאַרפער פאָרם. אָן גרויסע צערעמאָניעס האָט די פּאַרטיי גלייך אויסגעשלאָסן יוזן, צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע לייבאָר־לידערס, וועלכע האָבן מיט אים פּראָפּאַגאַנדירט „קאָנסקריפּשן". דאָס האָט געברענגט צו אַ שפּאַלטונג אין דער לייבאָר־פּאַרטיי און יוז מיט זיינע לייבאָר־נאָכפאָלגער, צוזאַמען מיט די אַנטי־לייבאָר־פּאַרטייען, האָט געגרינדעט — די „נאַציאָנאַלע פּאַרטיי", וועמעס איינציקער פּונקט פאַר דער צייט איז געווען: „צו געווינען די מלחמה דורך געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט".

די פעדעראַלע קאָנסטיטוציע ערלויבט אָבער נישט אַזאַ ראַדיקאַלע ענדערונג אָן אַ רעפערענדום און דערפאַר איז באַשטימט געוואָרן אַ טאָג — דער 28טער אָקטאָבער 1916 — אין וועלכן עס זאָל פאָרקומען אַ רעפערענדום וועגן דער פראַגע פון געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט. די וואָס זענען איינשטימיק זאָלן ענטפערן: — יאָ און געגנער: — ניין.

די לייבאָר־פּאַרטיי האָט איר גאַנצע קראַפט אַריינגעוואָרפן אין קאַמף קעגן „קאָנסקריפּשאָן". ספּעציעל מוז מען אויסרעכענען די פאָלגנדע, אויסנאַמליך פעיקע, לייבאָר־לידערס אין דער אַנטי־„קאָנסקריפּשאָן"־קאַמפּאַניע: דזשאַן טאַמאַס רייען, לייבאָר־פּרעמיער פון קווינסלענד, הענרי ערוואַרד בוט, — רעדאַקטאָר פון וועכנטליכן זשורנאַל „דער אויסטראַליער אַרבעטער" ערנסט דזשאַד און דזשאַן טאַמאַס לאַנד.

דער קאַמף איז געווען זייער אַ ביטערער און ווען דער רעזולטאַט פון דעם רעפערענדום איז אַרויס, האָט זיך באַוויזן אַז אין גאַנץ אויסטראַליע האָבן געשטימט 1,087,557 פאַר „קאָנסקריפּשאָן" און 1,160,033 קעגן ד. ה. אַ מאַיאָריטעט פון 72,476 קעגן קאָנסקריפּשאָן. אינטערעסאַנט זענען די שטימען

אין ניי־זיד־וועילס אַליין: פאַר געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט האָבן געשטימט — 356,805 און קעגן — 474,544. דאָס איז געוועזן דער ענטפער פון דער אויסטראַלישער באַפעלקערונג אונטער דער פירערשאַפט פון דער לייבאָר־פּאַרטיי אין דער פראַגע וועגן „קאָנסקריפּשאָן" אין יאָר 1916.

אָבער די פעדעראַלע רעגירונג אונטער יוז איז מיט דעם ענטפער נישט געוועזן צופרידן און דערפאַר איז מיט אַ יאָר שפּעטער די זעלבע פראַגע נאָך אַמאָל געגאַנגען צום פאָלק.

דעם 20טן דעצעמבער 1917 איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן דער צווייטער רעפערענדום. דער רעזולטאַט נאָך אַן ערגערער. — 1,015,159 האָבן געשטימט פאַר קאָנסקריפּציע, און 1,181,747 — קעגן. אָדער אַ מאַיאָריטעט פון 166,586 קעגן געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט.

אַזוי האָט איין מענטש, ווילאָם מאַרים יוז, דער פירער און פּרעמיער־מיניסטער פון דער פעדעראַלער לייבאָר־פּאַרטיי און לייבאָר־רעגירונג, צעשפּאָלטן די פּאַרטיי, צעבראָכן די רעגירונג און דאָך פאַרשפּילט זיין קאַמף פאַר געצוווּנגענעם מיליטער־דינסט. שפּעטער האָט ער געקראָגן אַ מתנה פון פינף און צוואַנציק טויזנט פונט. איין זאַך איז זיכער: די האַפן־אַרבעטער, וועמעס פּרעזידענט ער איז געוועזן, איידער ער איז געוואָרן פּרעמיער־מיניסטער, אָדער וועלכע עס איז אַנדערע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציע, האָבן אים אַזאַ מתנה נישט געגעבן.

און דאָ האָט ניי־זיד־וועילס ווידער אַרויסגעוויזן איר ראַדיקאַלע פירערשאַפט. פאַר „קאָנסקריפּשאָן" (אין דעם 1917 רעפערענדום) האָבן אין נ. ז. וו. געשטימט 341,256, און דאַגעגן 484,774. ווי מיר זעען האָט נ. ז. וו. אַליין נעגאַטיווירט די קליינע מאַיאָריטעט פאַר „קאָנסקריפּשאָן" פון עטליכע אַנדערע שטאַטן. די „קאָנסקריפּשאָן"־קאַמפּאַניע האָט געשאַפן דעם ערשטן קריזיס און שפּאַלטונג אין דער אויסטראַלישער לייבאָר־פּאַרטיי אָבער אין דער זעלבער צייט האָט דאָס אויך באַשאַפן אַ פאָלקס־גלויבן, אַז אין אַ צייט פון טיפן פאָלקס־קריזיס איז די אויסטראַלישע לייבאָר־פּאַרטיי די נאַטירליכע רעטערין.

מען מוז ווייטער צוגעבן, אַז פון דער ערשטער שפּאַלטונג אין דער לייבאָר־פּאַרטיי האָט זיך ענטוויקלט אַ גרופּען־פּאָליטיק, וועלכע פירט אַלע מאָל צו נייע שפּאַלטונגען, פון וועלכע די לייבאָר־פּאַרטיי האָט זיך נאָך ביז היינט נישט אינגאַנצן באַפרייט.

איר קראַפט און איינפלוס אָבער בלייבט און איז דער וויכטיקסטער עלעמענט אין אויסטראַליעס סאָציאַל־פּאָליטישן לעבן. די רעפאָרמען, וואָס די לייבאָר־פּאַרטיי און לייבאָר־רעגירונגען האָבן אַדורכגעפירט דערוועגט זיך נישט קיין אַנטי־לייבאָר־רעגירונג צו צעשטערן. זיי מעגן די רעפאָרמען פאַרוואַסערן וויפיל זיי קענען (נישט וויפיל זיי וואָלטן וועלן) אָבער צעשטערן זיי טאָר מען נישט — איינפאַך אויס מורא.

זינט די לעצטע 16 יאָר האָט אויסטראַליע געהאַט נאָר איין פעדעראַלע לייבאָר־רעגירונג, וועלכע איז געפאַלן אַלס רעזולטאַט פון אַ צווייזייטיקער שפּאַלטונג. דער איצטיקער פּרעמיער־מיניסטער — לייאָנס, און אייניקע נאָכפאָלגער זיינע, האָבן פאַרלאָזט די פעדעראַלע לייבאָר־פּאַרטייען אין יאָר 1930 און צוזאַמען מיט די אַנטי־לייבאָר־פּאַרטייען האָבן זיי געגרינדעט די איצטיקע „יונייטעד אויסטראַליען פּאַרטיי".

אַ צווייטע גרופּע ווידער, אונטער דער פירערשאַפט פון מר. ביזלי זענען געגאַנגען אַביסל לינקס.

היינט איז די ביזלי־גרופּע ווידער פאַראייניקט מיט דער פעדעראַלער לייבאָר־פּאַרטיי אונטער דער פירערשאַפט פון דזשאָן קערטין.

ניי־זיד־וועילס האָט דורך דער זעלבער צייט געהאַט 4 לייבאָר־רעגירונגען, צוויי מאָל אונטער דער פירערשאַפט פון דעם באַוווסטן דזשאָן טאַמאַס לאַנג, וועלכער איז נאָך אַלץ דער לידער פון דער נ. ז. וו. לייבאָר־פּאַרטיי.

די שטאַטן דרום־אויסטראַליע, מערב־אויסטראַליע, טאַסמאַניע, קווינסלענד און אפילו וויקטאָריע האָבן דורך די זעלבע יאָרן אויך געהאַט לייבאָר־רעגירונגען.

היינט זענען אין דריי שטאַטן פון די 6 פאַרהאַנען לייבאָר־

רעגירונגען, נעמליך: טאַסמאַניע, מערב־אויסטראַליע און קווינס־לענד. אין די איבריקע דריי פּאַרלאַמענטן ווי אויך אין פעדע־ראַלן פּאַרלאַמענט שטעלט די לייבאָר־פּאַרטיי מיט זיך פאַר אַ שטאַרקע, און — אין פּאָליטישן זין — שטענדיק געפערליכע אָפּאָזיציע.

אייזאַק נעיטען

דער ערשטער אויסטראַלישער קאָמפּאָזיטאָר — אַ ייד

פון

ל. זשאַבינסקי

דער ייד אייזאַק נעיטען, וועלכער ווערט באַטראַכט פאַר דעם ערשטן אויסטראַלישן קאָמפּאָזיטאָר, איז איינער פון די הערליכסטע און אינטערעסאַנטסטע פּערזענליכקייטן אין דער געשיכטע פון דעם קאָנטינענט.

זיין לעבן איז פול מיט מערקווירדיקע פּאַסירונגען און לייענט זיך ווי אַ שפּאַנענדער ראָמאַן.

אייזאַק נעיטען איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1790, אין קענטערבעררי (ענגלאַנד) ביי אַ יידישער עמיגראַנטן־פאַמיליע פון פּוילן. זיין פאָטער, אַ ייד אַ תלמיד־חכם, פלעגט ביי יעדער געלעגנהייט פאַרזאַמלען זיין בני־בית ארום טיש און דערציילן פאַר דעם יונגען דור לעגענדעס און עפּיזאָדן פון דער יידישער געשיכטע, כדי איינצופלאַנצן אין זיינע קינדער ליבע און באַגייסטערונג פאַרן יידישן פאָלק און זיינע קולטור־טראַדיציעס.

דער יונגער אייזאַק האָט שוין פון דער פריסטער יוגנט מוזיקאַלישע נייגונגען ארויסגעוויזן. אזוי, למשל, האָט ער ערגעץ אויף אַ בוידעם־שטיבל פון זיין פאָטערס הויז אַן אַלטע, אָפּגענוצטע האַרפע געפונען, וואָס עמיץ פון די פריערדיקע שכנים האָט דאָס איבערגעלאָזן און אָט די אַנטדעקטע שברי כלי איז פאַרן יונגען אייזאַק אַן אמתער אוצר געוואָרן. 4 אזייגער פאַרטאָג פלעגט אייזאַק פון שטוב זיך ארויסגנבענען, מיטנעמענדיק מיט זיך עפּעס וואָס איבערצוכאַפּן. ער פלעגט אזוי אויף דעם בוידעם־שטיבל גאַנצע טעג זיך פאַרזיצן, די האַרפע פון האַנט נישט ארויסגעלאָזן אומערמידליך צימבלען, אזוי לאַנג, ביז ער האָט געוויסע מעלאָדיעס ארויסגעבראַכט.

ווי דער שטייגער אין יידישע פאַמיליעס אין יענע צייטן, איז אַ מלאכה, אָדער גאָר עפּעס אַ קלעזמער, רחמנא לצלן, דער גרעסטער שאַנד־פלעק אין דער משפּחה געווען. זיין פאָ־טער האָט נישט אַנדערש געוואָלט, ווי נאָר פאַר אַ רב אים צו מאַכן. צוליב דעם צוועק האָט ער אין 1805 אייזאַק נאָך קעמב־רידזש אַוועקגעשיקט אין דער גרעסטער ישיבה אין ענגלאַנד.

די תלמודישע לימודים, און די גאַנצע ישיבה־אַטמאָס־פערע, האָבן אָבער ווייט נישט באַוויזן צו באַפרידיקן די אַמביצ־יעס און שטרעבונגען פונם יונגן טרוימער, וועלכער האָט זיינע אַלע געדאַנקען פאַר גאַנץ אַנדערע פּלענער מאָביליזירט. ער פלעגט זיין גאַנץ טאַשן־געלט, וואָס ער פלעגט פון דער היים באַ־קומען, אויף נאָטן־פּאַפּיר אויסגעבן, און יעדע פרייע מינוט אויף מוזיק־איבונגען און נאָטן־פאַרצייכנונגען אָפּגעגעבן. דער דראַנג צו מוזיק איז ביי אים אַזוי גרויס געווען, אַז זיינע עלטערן האָבן זיך סוף כל סוף מיאש געווען פון זייער תלמודישער קאַ־ריערע אויסוואַל פאַר זייער זון. זיי האָבן אים אָפּגעגעבן צו אַ מוזיק־לערער, אַן איטאַליענער, מיטן נאָמען דאָמעניקאָ קאָררי. ביי אים האָט ער דאָס פאַך פון געזאַנג און קאָמפּאָזיציע אויס־ווייַלט. נעיטען האָט מיט דעם גרעסטן ענטוזיאַזם און פליס, זיך אינגאַנצן אין זיין שטודיום אַריינגעוואָרפן. נאָך אַן אַכט־חדשימדיקן לערן־טערמין ביי קאָררי האָט נעיטען זיין ערשט ליד „קינדער־ליבע" קאָמפּאָנירט. דער דאָזיקער געלונגענער אָנהויב האָט זיין מוזע פּרוכטבאַר אינספּירירט און אין משך פון 2 ווייטערדיקע יאָרן אַרבעט האָט ער צו צוויי הונדערט פאַר־שידענע לידער די מוזיק געשאַפן. זיין לערער קאָררי איז ממש ענטציקט געוואָרן און זיך נישט געקענט גענוג אָפּלויבן איבער די רייכע מעלאַדיק און דעם אָריגינעלן טאָן פון דעם פענאָמע־נאַלן, יונגען קאָמפּאָזיטאָר.

אין יאָר 1813 האָט דער ענגלישער קלאַסיקער־פּאָעט לאָרד בייראָן זיין באַקאַנטע אָריענטאַלישע פּאָעמע די „כלה פון אביידאָס" פאַרעפנטליכט. די רייכע פאַנטאַזיע און קלאַנגפולע ריטמיק פונם דאָזיקן ווערק האָבן ווי פאַרשיכורט דעם יונגען

נעיטען און אָנגעפילט מיט באַגייסטערונג אַזוי ווייט, אַז ער האָט אין משך פון עטליכע שעה צייט געשאַפן אַ קאָמפּאָזיציע צו די ווערטער פון דער דערמאָנטער פּאָעמע. ער האָט גלייך פאַר־עפנטליכט די דאָזיקע קאָמפּאָזיע, וועלכע האָט אַ גרויסן רושם געמאַכט ביי דעם מוזיק ליבענדן פּובליקום אין ענגלאַנד. נעיטען ווערט דורך מיסטער דאַגלאַס קונארד פאַר ביירן פאָרגעשטעלט און ביירן האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט יונגן מוזיקער. צווישן פּאָעט און מוזיקער פאַרבינדט זיך באַלד אַ הייסע, נאָענ־טע פריינטשאַפט. ביירן האָט אונטער נעיטענס השפעה אָנגע־הויבן דיכטן אויף יידישע טעמעס. צו יענער צייט האָט ער אָנ־געשריבן זיין באַרימטן לידער־ציקל „די העברעאישע מעלאָד־יעס", צו וועלכע נעיטען האָט באַלד די מוזיק קאָמפּאָנירט. אין די דאָזיקע כאַראַקטעריסטישע העברעאישע מעלאָדיעס זענען די ווערטער און טענער אַזוי האַרמאָניש נאָר אַ דאַנק דעם גייס־טיקן, סוגעסטיוון איינפלוס פון דעם פּאָעטיש־מוזיקאַלישן זיווג פון די קינסטלער. די „מעלאָדיעס" זענען אַזוי פּאָפּולער געוואָרן ביי די ענגלישע יידן אַז זיי ווערן נאָך ביים היינטיקן טאָג, אין פילע ערטער אין די ענגלישע קהילות, ביי געוויסע רעליגיעזע צערעמאָניעס געזונגען.

אין יאָר 1829 פאַרעפנטליכט נעיטען אַ בראָשורע, אַן אָפּשאַצונג פון עטליכע פון לאָרד ביירנס ווערק, ווו נעיטען מאַכט אויך אַ וויכטיקן שריט אין דער ליטעראַטור, אַרויסווייז־ענדיק זיך שטאַרק באַגאַבט און באַלעזן אויך אויפן ליטעראַרישן פעלד. זיין שפּראַך איז זאַפטיק, דער סטיל לייכט, דער געדאַנק קלאָר. ער פאַרמעסט זיך ווייטער צו אַ גרעסערער ליטעראַריש־מו־זיקאַלישער אַרבעט. ער פאַרעפנטליכט אַ ווערק איבער מוזיק־טעאָריע און געזאַנגס־לערע, ווו ער אַרבעט אויס אַ גאַנץ נייע מעטאָדע פון שטימע־בילדונג אויפן יסוד פון אינדיווידועלע באַהאַנדלונג פון די האַלז־אָרגאַנען און שטעלט פעסט די פּרינ־ציפּן פון טאָן־פּראָדוקציע אָן וועלכע פיזישע אָנשטרענגונגען. דאָס בוך האָט דאַמאָלס צוליב זיין אייגנאַרטיק־נייער אויפפאַ־סונג פון געזאַנגס־פּראַצעס און שטימע־בילדונג אַ גרויסע סענ־

סאַציע צווישן די פּראָפעסיאָנעלע מוזיקער און לערער ארויסגע־רופן. די מוזיק־קריטיק האָט איינשטימיק אנערקענט די פיין דורכגעטראַכטע און מייסטערהאַפט אַנטוויקלטע מוזיק־לערע בכלל, און זיינע פּרינציפּן פון שטימע־בילדונג בפרט, אַלס עטאַפּן אין דער פאָרשונגס־אַרבעט אויפן פעלד פון דער מוזיק־און געזאַנגס־קונסט. נעיטען האָט אין זיין רעפּערטואַר אַלס מו־זיקער און קינסטלער וואָס מער כבוד און לאַרבער קרענץ זיך פאַרשאַפט און דאָך — דאָך מערקווירדיק: — מסתמא איז שוין דער גורל פון אמתע קינסטלער אַזאַ פאַרשאָלטענער — נעיטען האָט פון זיינע מוזיקאַלישע און ליטעראַרישע ווערק קיין פּרנסה נישט געקענט מאַכן. און בכלל איז זיין מאַטעריעלע לאַגע ווייט קיין גוטע נישט געווען. זיינע ביאָגראַפן דערמאָנען אַ מאָ־מענט אין נעיטענס לעבן, ווען דער קינסטלער מוז אונטער דעם דרוק פון אָרימקייט זיך פּשוט אַלס פּראָפעסיאָנעלער אַקטיאָר אויף דער בינע פאַרקויפן. ער איז אויפגעטרעטן אין „קאַוועגט גאַרדן" אין לאָנדאָן אַלס הענרי בערטראַם אין דער פּיעסע „גאַי מאַנערינג". נעיטען האָט פאַרמאָגט אַ צאַרטע לירישע טענאָר־שטימע, איז אויסגעקומען אַז אין דעם טייל פון דער פּיעסע, ווו ער האָט געזונגען אָן וועלכע עס איז באַגלייטונג פון אינסטרומענטן, האָט זיין געפילפול לייכט זינגען אַ גוטן רושם געמאַכט אויף די צוהערער. אין דעם ווייטערדיקן פאַרלויף פון דער פּיעסע האָט אים אָבער אַן אָרקעסטער באַגלייט, ביי וועלכן זיין שוואַכע שטימע האָט זיך אינגאַנצן פאַרלוירן, אַזוי אַז מען האָט אים לגמרי נישט געהערט און דערמיט איז זיין פּרווו אַלס אַקטיאָר נישט געלונגען.

אין יאָר 1835 ערשיינט נעיטען אין אַ ניי ליכט אין זיין פּריוואַטן לעבן. ער טרעט אויף אַלס אַן עדות אין אַ משפּט לטובת דער ליידי לאַנגפאַרד קעגן איר מאַן דעם לאָרד לאַנגפאַרד. מיסטער נעיטען דערציילט, אַז ער איז געצוווּנגען געווען אַרונ־טערצורייסן די מעשים פון לאָרד לאַנגפאַרד, האַנדלענדיק לויט זיין געוויסן, ער ווערט פון לאָרד אין געריכט אָנגעקלאָגט פאַר רכילות. דאָס געריכט אָבער באַפרייט אים.

נעיטען פאַרמעסט איצט זיינע כוחות און קאַמפּאַנירט אַ גרעסערע אָפּערע מיטן נאָמען „געליבטע און פרויען", און האַלט אָפּ זיין גרעסטן מוזיקאַלישן נצחון אויף דער ענגלישער אָפּערן־בינע. איבעראַל ווערט ער געפייערט אַלס דער קאָמפּאָזיטאָר פון גרויסע האָפנונגען און זיין פּאָפּולאַריטעט פאַרשפּרייט זיך איבערן גאַנצן לאַנד, ווו זיינע לידער און אָפּערן־מעלאָדיעס ווערן פון יונג און אַלט אויפגענומען און געזונגען.

*

אָבער נעיטען קען זיך מיט זיין ערפאָלג אין ענגלאַנד אַליין נישט באַפרידיקן. זיין אומרואיקער גייסט, זיין נשמה בענקט נאָך עפּעס ווייטעס און פרעמדעס. זיין קינסטלער־פאַנטאַזיע האָט אים צו אומבאַקאַנטע לענדער געצויגן. ער האָט געדורשט נאָך נייע נישט געהערטע קלאַנגען. זיין הייסער יידישער טעמפּעראַמענט האָט מיט דער קאַלטער ענגליש־קאָנסערוואַטיווער סביבה נישט האַרמאָנירט און ער האָט פּונקט ווי זיין פריינט לאָרד בייראָן באַשלאָסן זיך אין דער קיילעכדיקער גרויסער וועלט אַוועקצולאָזן, כדי זיין הונגעריקע קינסטלער־נשמה מיט נייע איינדרוקן און איבערלעבונגען אָפּצופרישן.

* * *

צו יענער צייט איז אין די קרייזן פון ענגלישער אינטעליגענץ שטאַרק אין דער מאָדע געוואָרן אויסטראַליע. סתם שפּעקולאַנטן, סוחרים, זשורנאַליסטן, דאָקטוירים, פאַרשידענע באַרופס־קינסטלער, באַשליסן זיך דורכצומאַכן מיט לעבנס־ריזיקאַ די זייער שווערע, מיסטעריעזע נסיעה, פאַרבונדן מיט אַ חדשים־לאַנגער ים־רייזע אויף די נאָך זייער פּרימיטיווע לייכטוואָניקע שיפן. אָבער אַזאַ סאָרט עמיגראַציע איז זעלבסטפאַרשטענדליך צוליב פאַרשידענע צילן און צוועקן אינספּירירט געוואָרן, זיי האָבן מערסטנטייל אַ ריין מאַטעריעלן כאַראַקטער געטראָגן. די מענטשן זענען געפאָרן ווי די מרגלים, די נייע ענטדעקטע אינזלען אין עק וועלט פאַר די פאַרשידנסטע אונטערנעמונגען און שפּעקולאַציעס אויסצופאָרשן.

אָבער עס זענען נאָך אַנדערע, ראָמאַנטישע אויסוואַנדער־

רונגס־מאָטיוון געווען: מ׳האָט זיך אָנדערציילט חידושים וועגן דעם עקזאָטישן וווּנדערליכן וועלט־טייל און אָט די דאָזיקע לעגענדעס און דערציילונגען האָבן דאָס אייזאַק נעיטענען גאַנץ באַזונדערס באַצויבערט און צעהיצט זיין פאַנטאַזיע, פאַרשטעלנ־דיק אים אַ וועלט, אין וועלכער ער וועט זיך קענען אויסלעבן סינסטלעריש און האָבן די הערליכסטע שאַפונגס־מעגליכקייטן.

אין יאָר 1837 האָט ער אָנגעשריבן אַ פּעטיציע צום קעניג וויליאַם דעם פערטן, אין וועלכער ער האָט פאַרגעשטעלט אַ ברייטן אויסגעאַרבעטן פּלאַן פון אַ מוזיקאַלישע מיסיע, וואָס ער איז גרייט מיטן גרעסטן חשק און אָפּפערוויליקייט אדורכצופירן אין אויסטראַליע. ער האָט געבעטן ביים קעניג פּראָטעקציע און אונטערשטיצונג אין זיין אונטערנעמונג. זיין פאַרשלאַג איז אָנ־נענומען געוואָרן און מ׳האָט אים צוגעזאָגט אויסצוצאָלן אין סידנעי די סומע פון 2325 פונט, אויב עס וועט אים געלונגען זיין מיסיע אדורכצופירן — און דערווייל אַן אוואַנס.

צו נעיטענס אומגליק איז אין דער זעלבער צייט דער קע־ניג וויליאַם, זיין פּראָטעקטאָר, געשטאָרבן, און דורך פאַרשי־דענע באַהאַלטענע אינטריגעס פון זיינע נישט־פאַרגינערס, האָט ער אויך די דאָזיקע צוגעזאָגטע שטיצע נישט געקענט באַקומען. נאָך פּראָטעסטן, לאַנגע אונטערהאַנדלונגען און דער אינטער־ווענץ און הילף פון דער פּרעסע איז אים געלונגען אַרויסצובאַקו־מען די סומע פון 326 פונט, וואָס האָט קוים געקלעקט אויף די ערשטע הוצאות צו דעקן.

אָבער נעיטען איז נישט געווען פון די נאַטורן, וואָס פאַלן ביי זיך אַראָפּ און גיבן זיך אַזוי לייכט אונטער, פאַרלירן גיך דעם קאָפּ און קוראַזש, בפרט נאָך איבער געלט־ענינים. אין זיין נאָך יונגען לעבן האָט ער זיך אין זיינע שטענדיקע נויט־ראַנג־לענישן שטאַרק אָפּגעהאַרטעוועט. אַ דאַנק זיין אויסערגעוויינ־ליכן שטאַרקן ווילן און אייזערנעם עקשנות האָט ער דאָך אין דעם פאַל נישט רעזיגנירט אויף אַ האָר פון זיינע רייזע־פּלענער. פאַרקערט, ער באַשליסט אויף אַלע מעגליכסטע קרבנות אין דער וועלט און לאָזט זיך אין דעם ווייטן, ווייטן, אומבאַקאַנטן וועג

אריין.

* * *

אין יאָר 1841 איז נעיטען אָנגעקומען קיין אויסטראַליע. די יונגע קאָלאָניע האָט גראד דעמאָלט זייער אַ שווערן ווירט־שאַפטליכן קריזיס איבערגעלעבט. דאָס האָט אים געוואַלדיק באַ־שווערט אין זיין קינסטלערישער טעטיקייט, אָבער דאָך נישט ענטמוטיקט. די הערליכע רייכקייט פון דער אויסטראַלישער נאַ־טור און די פּראַכט פון אירע פייזאַזשען האָבן אַ טיפן איינדרוק אויף אים געמאַכט און אַזוי באַגייסטערט, אַז ער האָט נישט קוקנדיק אויף אַלע שוועריקייטן, אונטער כמעט אוממענטשליכע באַדינגונגען באַשלאָסן אין לאַנד צו פאַרבלייבן און פעסטע שריט אויף זיין ווייטערדיקן וועג צו מאַכן. צוזאַמען מיט אַלע פאַרשיקטע פּיאָנערן־מאַרטירער וויל ער אויך זייער גורל טיילן. מיט זיין גאַנצער אומדערשעפּליכער ענערגיע און אידעאַלן פייער האָט ער זיך אין דער עבודת־הקודש אריינגעוואָרפן, כדי זיינע קינסטלעריישע אַמביציעס צו פאַרווירקליכן, נעמליך: שאַפן אַן אָריגינעלע אויסטראַליש־נאַציאָנאַלע מוזיק אויפן גרונט פון די ניגונים וואָס זענען דורך די ווילדע אור־אויסטראַליער געזונ־גען געוואָרן. צו שאַפן, פּלעגן און צו עפּעס פאָלקאָמענעס גאַנצעס ארויפצואַרבעטן. ווי אַן אמתער פּיאָנער־אידעאַליסט האָט ער אָן שום הילפס־מיטלען מן הצד, העלדיש אַלע שוועריקייטן באַ־קעמפט. ער האָט געשריבן, קאָמפּאָנירט און אַליין אפילו דעם זאַץ פאַר דעם נאָטן־דרוק געמאַכט. ער פלעגט אַרבעטן צו 20 שעה אַ מעת־לעת און לעבן פּשוט אויף ברויט מיט וואַסער. און ביי די באַדינגונגען האָט ער געגרינדעט צוויי מוזיקאַלישע גע־זעלשאַפטן, וועלכע האָבן רעגולער געגעבן קאָנצערטן אונטער זיין אָנפירונג. ער האָט זייער שנעל זיך דערוואָרבן די פּאָפּולאַ־ריטעט ביי דער באַפעלקערונג און אין אַ קורצער צייט שטאַרק באַליבט געוואָרן איבער גאַנץ אויסטראַליע.

דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן האָט ער אָפּגעגעבן דער אויספאָרשונג פון די ניגונים פון די איינגעבוירענע שוואַרצע אויסטראַליער. צוליב דעם צוועק האָט ער זיך אַוועקגעלאָזן אין

די פאַרוואָרפנסטע געגנטן צווישן די ווילדסטע שבטים. גאַנץ אָפט איז זיין לעבן אויף אַ האָר געהאָנגען צווישן די געפערליכ־סטע קאַניבאַלן. און דאָרט האָט ער באַוויזן אַן אוצר פון די פרימיטיווסטע זייער מאָדנע קלינגענדע מעלאָדיעס צו זאַמלען. מעלאָדיעס, וואָס פאַרשמעלצן אין זיך אַלעס, וואָס די אויסט־ראַליער טיפסטע בושן האָבן פאַרן מענטשליכן געהער געקענט אין קלאַנגען איבערגעבן.

אויף דעם יסוד האָט ער זיינע ערשטע, אָריגינעלע קאָמפּאָ־זיציעס „קאַרינדאַ בראַיאַ" פון אַ הונדערט פּראָצענטיקער אויס־טראַלישער מוזיק געשאַפן. אויף דעם ווערק זענען די אויסט־ראַליער ווירקליך שטאָלץ. עס פאַרנעמט אַ זייער חשובן פּלאַץ אין דער נאַציאָנאַלער קולטור־געשיכטע פון דעם קאָנטינענט.

* * *

אין יאָר 1847 האָט נעיטען אויפגעפירט אין סידנעי זיין אָפּערע „דאָן זשואַן פון אויסטריאַ". אין איר האָט ער אַרויסגע־גיזן נאָך מער קראַפט פון טאָן און אָרקעסטראַלן שוווּנג. אָבער אַלעס, וואָס נעיטען האָט אין דער צייט געשאַפן, איז אַ דירעק־טער אויסדרוק פון דער אויסטראַליער נאַטור און דעם פּיאָנערן־לעבן. ער האָט אויך געגעבן אַ גאַנצע רייע קאָנצערטן, אויף וועלכע עס זענען אויסגעפירט געוואָרן זיינע קאָמפּאָזיציעס און לידער, וואָס פילן אויס אַ לאַנגע ליסטע פון נומערן און טיטלען. פיל פון זיי זענען נאָך איצט פּאָפּולער אין אויסטראַליע.

נעיטען איז געשטאָרבן אין יאָר 1864 צוליב אַ טראַגישן צופאַל. אָט וואָס עס דערציילט זיך וועגן דעם: אין יאָר 1864 האָט סידנעי פאַרמאָגט אַ פערד־טראַמוויי, וועלכער האָט קור־סירט איבער דער פּיט סטריט. אין איין נאָכמיטאָג, דעם 13טן יאַנואַר 1864 איז נעיטען אַראָפּ פון טראַמוויי אין ווינקל צווישן פּיט און גאַלבאַרן־סטריט, מיט דער כונה אהיימצוגיין אין זיין פּריוואַטער וווינונג אויף 442 פּיט סטריט. אָבער דער טראַמוויי האָט פּלוצלינג אַ ריר געגעבן, און נעיטען איז מאָמענטאַן אַריינ־געכאַפּט געוואָרן צווישן די רעדער פון טראַמוויי און צע־קוועטשט געוואָרן אויף טויט.

אייזאק נעיטען

נעיטען איז געווען צוויי מאָל פאַרהייראַט, ער האָט אי־בערגעלאָזט נאָך זיך אַ גרויסע, פיל־פאַרצווייגטע פאַמיליע פון קינדער, אייניקלעך און אור־אייניקלעך איבער גאַנץ אויסט־ראַליע.

איך שליס מיין אַרטיקל מיט די ווערטער פון דעם אין אויסטראַליע באַרימט־געוועזענעם מוזיקער און דיריגענט הענרי ווערבראַגן:

אייזאק נעיטען פאַרנעמט דעם סאַמע ערשטן און בכבו־דיקסטן פּלאַץ אין דער מוזיק־געשיכטע פון אויסטראַליע, אַלס דער ערשטער, אָריגינעלער שעפער און וועגווייזער.

אהרן·ניסן בר־כהן

א געדענקווארט נאך דעם פיאנער פון מאדערנער יידישער קולטור אין אויסטאליע

פון

ב. סטאוואראווסקי

דער 19טער אקטאבער 1934 וועט, אפשר, פאר פילע פון די לעזער פונם אלמאנאך זיין א אינהאלטסלאזע דאטע, פאר דער מעלבארנער יידישער אינטעליגענץ איז עס אבער גע־וועזן א טרויעריקער טאג. קיין זאך איז דאן נישט געשען, וואס זאל אויפרודערן די אויפמערקזאמקייט פון דעם גאנצן אויסט־ראלישן יידנטום, אפילו נישט פון אלע יידן אין מעלבארן, דאך האט דאס גאנצע יידישע אויסטראליע אין דעם טאג געליטן א גרויסן פארלוסט, אן אבדה, וואס איר גרויסקייט האבן ביז איצט נישט פילע גענוג אפגעשאצט.

קארלטאן — דאס הארץ, דער גייסט און דער מוח פון דעם היגן יידישן יישוב, האט דאך טיף געפילט דעם ווייטיק. פריינט, קרובים, באקאנטע און סתם יידן — אלע געוועזענע תלמידים פון דעם נפטר, וואס האבן זיך תמיד געשפייזט פון זיין גייסטיקן טיש — האבן אנגעפילט די לייגאן־גאס, פון מויל צו מויל איז אריבער די טרויעריקע בשורה אז בר־כהן איז שוין מער נישטא.

עס איז געשטארבן דער ריטער, וואס האט פרייוויליקער־הייט זיינע בעסטע יארן געדינט די אינטערעסן פון דער מעלבאר־נער יידישער דערציאונג. עס האט אויסגעהויכט די נשמה דער, וואס איז פאר מער ווי צוויי יארצענדליקן געשטאנען אויך דער זאך פון יידישע קולטורעלע אינטערעסן און געהאלטן זיין סביבה אין שטענדיקן קאנטאקט מיט דער גרויסער יידישער קול־טורעלער וועלט.

אין זיין עסיי „אדון הנביאים" גיט אחד העם א פילאזאפי־שע קאנצעפציע פון דעם באגריף נביא און כהן. דער נביא שאפט

קולטורעלע ווערטן אומאָפּהענגיק פון צייט און באַדינגונגען. דער נביא איז דער טרעגער פון אַבסאָלוטע אידעען, און קען זיך דעריבער נישט אריינפּאַסן אין דעם סדום־בעטל פון צייט און באַדינגונגען. די מאַסן ווידער, זאָגט אחד־העם, קענען נישט באַגרייפן די מאַקסימאַלע פאָדערונגען פון דעם נביא. זיי נויטיקן זיך אין אַ כהן — דעם מיטלמענטש צווישן דעם פילאָזאָף און די מאַסן — וואָס זאָל דעם נביא'ס געדאַנקען פּאָפּולאַריזירן. דער כהן איז נישט אַזוי אַבסאָלוט און קען צופּאַסן די נביאישע לערעם צו מענטשן און באַדינגונגען. דער נביא קען נישט צוזען ווי זיין אַבסאָלוטער אמת ווערט צעברעקלט און אָפּאַרטוניסטיש צוגעפּאַסט צום געברויך. דער נביא שטאַרבט פאַר זיין צייט. יעדע קולטורעלע געזעלשאַפט האָט זיך אירע נביאים און כהנים לויט איר מאָס און שטייגער.

בר־כהן איז געווען פאַר דער פאַרוואָרפענער, וועלטווייטער מעלבאָרנער יידישער אינטעליגענץ אַ נביא און אַ כהן אינאיינעם. בר־כהן דער נביא איז געווען אַ טראַגישע פּערזאָן, אַן אויסגעוואָרצלטער אינטעליגענט, וואָס האָט זיך קיינמאָל נישט געקענט צופּאַסן צו דער אויסטראַליש־יידישער רעאַליטעט. ער איז געווען ווי אַ בוים אין מדבר, וואָס האָט נישט געקענט בליען אין דעם וויסטן זאַמד, און צוליב דער טריקעניש פאַרוועלקט געוואָרן.

ווען בר־כהן וואָלט געלעבט אין זיין ריכטיקער סביבה, פול מיט קולטורעלער לעבעדיקייט, וואָלט ער זיכער זיך פאַרייביקט אין דער העברעאישער און יידישער ליטעראַטור. אין אויסטראַליע אָבער האָט בר־כהן געמוזט שטאַרבן פאַר זיין צייט. ער האָט נישט געקענט אַראָפּנידערן פון זיין קולטורעלער הויך און צופּאַסן זיך צו דער סביבה, און די ארומיקע האָבן זיך נישט געקענט דערהויבן צו זיין ניוואָ.

בלויז מיט דעם, אפשר, דערקלערט זיך דער פאַקט וואָס בר־כהן האָט פאַר אַזויפיל יאָרן געשריבן און געדיכטעט, און זייער זעלטן זיינע אַרבעטן פאַרעפנטליכט. מיט אַן איינגנאַרטיקער עקשנות האָט ער זיך געהאַלטן ביים שרייבן און קיינמאָל נישט געוואָלט דערשיינען אין דרוק. ער האָט זיינע ווערק אָפּגע־

היט מיט אַ מוטערליכער צערטליכקייט און זיי געליינט בלויז פאַר יחידי־סגולה. בר־כהן דער שריפטשטעלער, דער נביא, איז געשטאָרבן אַ פאַרביטערטער מענטש, ענטוישט אין לעבן.

דאָס טראַגישסטע איז, אַז איידער פריינט האָבן זיך אַרומגעזען, אַז מען דאַרף זיינע שריפטן דורכבליקן און איבערגעבן אין פאַכמענישע הענט פאַר אַן אויסקלויב און פאַרעפנטליכונג איז דער גרעסטער טייל שוין — ווי איבריקע פּאַפּירן — געוועזן פאַרניכטעט.

בר־כהן איז אָבער אויך געוועזן אַ כהן, און אַלס אַזעלכער האָט ער זיך שוין פולשטענדיק אויסגעלעבט. ער איז געוועזן אַ פּאָפּולאַריזאַטאָר פון יידישער קולטור און העכער 20 יאָרן לאַנג דערצויגן לעזער און קאָנסומענטן פאַר דער העברעאישער און יידישער ליטעראַטור. עס איז מערקווירדיק ווי פאַר אַזאַ לאַנגער צייט, אַ דור כמעט, האָט בר־כהן שטענדיק באַוויזן צו זיין אין קאָנטאַקט מיט אַלע קולטורעלע דערשיינונגען אין דער גאָרער יידישער וועלט, כאָטש אַרום אים האָבן געבושעוועט עם־הארצות און גלייכגילטיקייט. דאָס איז דער בעסטער באַווייז, אַז אויב עס איז פאַרהאַנען אַ געהעריקער אינערליכער קולטורעלער דראַנג, קען מען זיך אַן עצה געבן, אפילו אין יידיש־איזאָלירטן אויסטראַליע.

בר־כהן דער כהן איז געוועזן פיל גליקליכער ווי בר־כהן דער שריפטשטעלער און אידעען־טרעגער.

* * *

אהרון ניסן כהנוביץ (געענדערט דעם נאָמען אויף בר־כהן) איז געבוירן געוואָרן אין רוסלאַנד אין 1886. שוין אַלס אַ פערצנ־יעריקער יינגל האָט זיך דער יונגער אהרון פאַרנומען מיט לע־רעריי. אַ לערער איז ער אַזוי פאַרבליבן ביז דעם לעצטן טאָג פון זיין לעבן. צו זיבעצן יאָר איז ער אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל, זיך פאַרנומען מיט מאַנדלען־פּלאַנטאַציעס און גלייכצייטיק פאָרטגעזעצט לערעריי. דריי יאָר שפּעטער, ווען ער איז אָנגעקומען קיין אויסטראַליע, האָט ער צוערשט פּרובירט האַנדלען מיט פּרוכט, און נאָך אַ קורצן איבעררייס זיך ווידער אַריינגעוואָרפן

אין דער דערציערישער ארבעט.

דער יונגער אידעאַליסט האָט זיך ארומגעטראָגן מיט גראַנ־דיעזע אידעען. ער האָט געוואָלט אַוועקמאַכן מיט דעם טרוקע־נעם עברי־לערנען און געהאָפט מיט דער צייט עס אויסצובייטן אין אויסטראַליע אויף דעם מאָדערנעם העברעאישן אונטער־ריכט. זיינע לאָזונגען פון „עברית בעברית" האָבן געקלונגען רעוואָלוציאָנעריש אין די אויערן פון מלמדים, וועלכע האָבן נאָ אַלץ געקנעלט לשון־קודש מיט אַלט פאַרשימלטע, שוין פון לאַנג אויפגעגעבענע מעטאָדן.

בר־כהן האָט זיינע דערציערישע אידעאַלן קיינמאָל נישט אויפגעגעבן. אין זיין פּריוואַטן קולטורעלן לעבן האָט בר־כהן געוויסערמאַסן זיך יאָ צוגעפּאַסט צו דער אויסטראַלישער סביבה. ער האָט פולקאָם באַהערשט די ענגלישע שפּראַך און געשריבן אין ענגליש אַזוי פריי ווי אין העברעאיש און יידיש. זיין ביבלי־אָטעק איז פול געווען מיט פּערלען פון דער ענגלישער ליטעראַ־טור, זייט ביי זייט מיט די פילע הונדערטער בענדער אין העב־רעאיש, יידיש און רוסיש. פּראָפעסיאָנעל אַלס לערער, אָבער, האָט בר־כהן אין אויסטראַליע קיינמאָל זיך נישט אויסגעלעבט. זיין נשמה פון אַ געבוירענעם לערער איז געוואָרן צעריסן דורך דעם קאָנפליקט צווישן זיינע פּעדאַגאָגישע אידעאַלן און דער היגער ווירקליכקייט. דער תהום צווישן די צוויי האָט זיך נאָך שטאַרקער פאַרגרעסערט, ווען ער האָט אויפגעגעבן זיין אַרבעט אין דער „התחיה"־שולע, ווו ער האָט לכל הפחות געהאַט פרייע הענט צום עקספּערימענטירן. שפּעטער, ווען ער האָט זיך גע־שטעלט אין רשות פון דעם „דזשואיש באָרד אָף עדיוקיישן", האָט ער דאָס דאָזיקע ביסל פרייהייט אַלס אַ לערער אויך פאַר־לוירן.

אַלס אַ פּעדאַגאָג־רעפאָרמאַטאָר האָט בר־כהן אין אַזעלכע באַדינגונגען קיין שום וועזנטליכעס נישט געקענט אויפטון און דאָס איז געווען די סיבה פון זיין טראַגישן לעבן. אַלס אַ לערער אָבער איז בר־כהן געווען דער פעסטאַלאַצי פאַר דעם אויסטראַ־ליש־יידישן דערציאונגס־וועזן. אויב מעלבאָרן איז היינט דאָס

ירושלים דאוסטראַליע, איז בר־כהן דאָ געווען דער מאָדערנער רש"י.

בר־כהן האָט ליב געהאַט מענטשן און איבערהויפּט קינדער. ער האָט געקענט די פּסיכאָלאָגיע פון קינד און זיך באַצויגן צו זיינע קליינע תלמידים מיט פאַרשטענדעניש און פּעדאַגאָגישער אינטואיציע און פּעדאַגאָגישן וויסן. ער איז געווען באַשאָנקען מיט דער באַגאַבונג, וועלכע יעדער אמתער לערער מוז פאַרמאָגן: צו דערקלערן און געבן צו פאַרשטיין. ער האָט געקענט צעגליִדערן די אמהעכסטן קאָמפּליצירטע פּראָבלעמען און פאָרשטעלן זיי אויף אַזאַ זעלבסטפאַרשטענדליכן אופן, אַז יעדער האָט עס געקענט באַגרייפן.

נאָך איין מעלה האָט ער געהאַט, וואָס האָט פון אים געמאַכט דעם אידעאַלן לערער. דאָס איז געווען דער הונגער נאָך וויסן. בר־כהן האָט זיך נישט אויסגעשולט אין פּעדאַגאָגישע אַנשטאַלטן, און דאָך איז ער געווען באַוואַפנט מיט פּעדאַגאָגישער וויסנשאַפט. ער האָט זיך שטענדיק אליין געלערנט, איז געווען דער אוטאַדידאַקט, וואָס האָט טאַקע צוליב זיין זעלבסטבילדונג אַזוי קלאָר פאַרשטאַנען די פּראָבלעמען פון דעם שילער און געוווּסט ווי אמבעסטן אים צו העלפן.

די פּראָפעסיאָנעלע באַשעפטיגונג איז, פון פּסיכאָלאָגישן שטאַנדפּונקט, איינער פון די וויכטיקסטע פאַקטאָרן אין אַ מענטשנס לעבן. בר־כהנ'ס פּראָפעסיאָנעל לעבן איז געווען אַ שטענדיקער קאָנפליקט צווישן אידעאַלן און ווירקליכקייט. און די שעהן אין זיין ביבליאָטעק האָט ער געלעבט מיט זיינע אידעאַלן און געאָטעמט מיט דער אַטמאָספער פון זיינע ביכער. דער קאָנטאַקט מיט די מאָדנע אייגנאַרטיקייטן פון דער אויסטראַליש־יידישער פּעדאַגאָגיק איז געווען די ווירקליכקייט. צווישן אָט די צוויי וועלטן האָט ער זיך געראַנגלט, געווייטיקט, געלעבט און געשטאָרבן.

אָבער נישט בלויז אַ לערער איז געווען בר־כהן, נאָר אויך אַ דערציער, און דערצויגן האָט ער יעדן איינעם אין זיין סביבה.

אויב מיר האָבן דאָ היינט אַ „קדימה", אויב אַ גרויסער

טייל פון מעלבאָרנער יידן זענען יידיש־קולטורעל נישט אסימי־לירט — ווי עס איז דער פאַל מיט די יידישע ישובים אין די אַנ־דערע שטאַטן פון אויסטראַליע — אויב מיר האָבן זוכה געווען איצט ארויסצוגעבן טאַקע אָט דעם יידישן אַלמאַנאַך, איז עס אַלץ צו פאַרדאַנקען בר־כהנ׳ס השפּעה אויף זיין סביבה.

בר־כהן איז געווען אַ גרויסער ליטעראַטור־קענער און פע־נאַמענאַלער קאָנסומענט פון דעם געדרוקטן וואָרט. מיט זיין ענטוזיאַזם פאַר גוטער ליטעראַטור (ספּעציעל מאָדערנער העב־רעאישער און יידישער) האָט ער באַגייסטערט אַלע די, וואָס זענען געווען אין זיינע ד׳ אמות. ער איז געווען אַ ליטעראַטור־קענער, אָרגאַניש פאַרבונדן מיט יידישע קולטור־פּראָבלעמען, און אַזוי האָט ער פון זיין קרייז פריינט אויסגעשולט אַ גרופּע אינטעליגענטע יידן, וועלכע האָבן שוין מער נישט געקענט זיך באַפרידיקן מיט אַ פיליסטערהאַפטן וויילזיין, אָפּגעריסן פון יידישער קולטור און יידישע וועלט־פּראָבלעמען. ער האָט זיי גע־נומען פון די אימיגראַנטן פון מיט בערך 30־20 יאָר צוריק, וואָס זענען געטריבן געוואָרן קיין אויסטראַליע צוליב מאַטעריעל־עקאָנאָמישע מאָטיוון, געווען לרוב איזאָלירט פון דער גרויסער יידישער וועלט. דער מעלבאָרנער יידישער יישוב פון פריער איז באַשטאַנען ס׳רוב פון קאָלאָניאַלע ענגלישע יאהודים. ס׳איז, אַזוי צו זאָגן, געווען נישט קיין יישוב און נישט קיין יידישער. פון יידיש־וועלטליכן שטאַנדפּונקט. נישט האָבנדיק אויפן פּלאַץ קיין קולטורעלן באָדן, וואָלטן די ניי־צוגעקומענע מזרח־יידן, פריער אָדער שפּעטער פאַרגעסן זייער יידישקייט, און צעבלאָזן געוואָרן פון דעם ווינט. אַזוי איז עס דאָך געשען מיט דעם הע־כער 10 טויזנטדיקן יידישן יישוב אין סידנעי, ווו דער קאַלטער, דרום־אויסטראַלישער ים־ווינט האָט אָפּגעקילט דאָס ביסל יידיש־קייט, וואָס זיי האָבן אפשר נאָך פאַרמאָגט, און דער הייסער צפון־אויסטראַלישער מדבר־ווינט האָט דאָס איבערגעבליבענע, אָפּגעקילטע יידישקייט... פאַרברענט.

בר־כהן האָט איינגעפּלאַנצט אין די הערצער פון יענע אי־מיגראַנטן אַ ליבע צו די יידישע גייסטיקע ווערטן. ער האָט אין

זיי אַריינגעבלאָזן דעם מאָדערנעם יידישן באַוווסטזיין, ער האָט אין זיי אַריינגעהויכט אַ קולטורעלע יידישע נשמה.

די דאָזיקע פריינט און תלמידים זיינע זענען עס געווען די, וועלכע האָבן געפילט די נויטווענדיקייט אין יידישע קולטורעלע אינסטיטוציעס, און האָבן דאָס געפיל סוף כל סוף פאַרוואַנדלט אין ווילן, און דעם ווילן — אין טאַט.

און אַזוי איז עס געשען, אַז דער אייביק פרוטה־לאָזער לע־רער, וואָס האָט זיך צייטלעבנס געראַנגלט מיט מאַטעריעלער נויט, האָט איבערגעלאָזן דעם יידישן מעלבאָרן די גייסטרייכע ירושה — אין דער פאָרם פון אַ גרויסער, מאָדערנער קולטור־אינסטיטוציע — און אַ לעבעדיקן, אַקטיוון קרייז אַרום איר.

פּרץ הירשביינס באַזוך

דער ערשטער באַזוך פון אַ גרויסן יידישן שרייבער אין אויסטראַליע. אַ געשעעניש, וואָס האָט געהאַט אַ דעצי־דירנדיקע השפּעה אויף דעם היגן יידישן קולטור־לעבן

פון

ישראל שער

פּונקט ווי אין לעבן פון יחיד, אזוי אויך אין לעבן פון כלל האָבן אַמאָל, קליינע אין פלוג, געשעענישן אַ דעצידירנדי־קע ווירקונג אויף די קומענדיקע יאָרן, אַמאָל אפילו אויף אַ גאַנץ לעבן.

דאַכט זיך — נישט מער, ווי אַ צופעליקער פינפוואָכיקער באַזוך פון אַ יידישן שרייבער — טאַקע דער באַרימטער פּרץ הירשביין, אָבער פאָרט נישט מער ווי אַ פאַראיבערגייענדיקע דערשיינונג אין מעלבאָרן און דאָך, דער דאָזיקער באַזוך האָט דעצידירט אין דער באַשטימונג פון דער ליניע פון דער קומענ־דיקער מאָדערנער יידישער קולטור־אַרבעט אויף דעם דאָזיקן קאָנטינענט.

וויל איך טאַקע — נאָך גאַנצע זעכצן יאָר — מיט ליבע מיך אומקערן אין דער דערינערונג צו יענע טעג פון דעצידירנדיקן באַ־זוך, וואָס זענען ביי אַ סך פון אונז געבליבן אין זכרון ווי אַ אומ־פאַרגעסליכער פרילינג...

נישט נאָר אין אויסטראַליע אליין, נאָר אומעטום, ווו מען האָט אינטערעס פאַר דעם יידישן יישוב אין אויסטראַליע און אויך — אַביסל וויסן וועגן דעם, ווייסט מען, אַז מעלבאָרן איז דאָס ירושלים ד'אויסטראַליע. עס איז דער צענטער אין וועלכן עס פּולסירט צום לעבעדיקסטן דאָס קולטורעלע פּינטעלע ייד. כאָטש — ווי באַוווסט — זענען אין מעלבאָרן דאָ פיל ווייניקער יידן ווי אין סידנעי. מיט טויזנטער ווייניקער — און „טויזנטער יידן" איז אין אויסטראַליע אַן אסטראַנאָמישע ציפער אין דעם

דאָזיקן מינימאַלסטן פון די יידישע קיבוצים.

איך וויל מיך דאָ אַיצט נישט אָפּשטעלן געגוי, פונאַנדער־קלייבן זיך און אויספאָרשן, וואָס עס האָט געבראַכט צו דעם דאָזיקן פעסטשטייענדיקן פאַקט פון מעלבאָרנס סופּעריאָריטעט אויף דעם יידישן קולטור־געביט. דאָ האָבן זיך זיכער צוזאַמענגעלייגט אַ סך סיבות. זיכער איז דאָס אַ קייט פון געשעענישן, אין דער ערשטער צייט צופעליקע, שפּעטער שוין נויטווענדיקע — אַרויסוואַקסנדיקע איינע פון דער אַנדערער. אַ באַדייטנדיקער רינג אין דער קייט פון די דערמאָנטע געשעענישן איז בלי שום ספק געווען דער באַזוך פון פּרץ הירשביין, וואָס איז פאָרגעקומען אין יאָר 1921.

זעכצן יאָרן זענען שוין פון דעמאָלט אַוועק און די דערינערונג איז נאָך אַזוי פריש, אָט ווי ערשט נעכטן. און אויך דאָס באַווייזט, אַז עס איז געווען אַ געשעעניש, וואָס האָט זיך גוט איינגעקריצט אין נעראַנק, איינגעבאַקן אין האַרצן.

ווי קען מען דאָס פאַרגעסן. אָט ווי נעכטן וואָלט עס ערשט געווען, אַזוי גוט געדענק איך די ערשטע ידיעה, אַז פּרץ הירשביין קומט. עס איז געווען אין דעצעמבער 1920. נישט נאָר איך, נאָר מיר אַלע האָבן באַלד אינסטינקטיוו דערפילט, אַז דאָס וועט געשען עפּעס זייער, זייער וויכטיקס, עפּעס, וואָס וועט באַאיינפלוסן און באַשטימען דעם ווייטערדיקן גאַנג פון אונזער קולטור־אַרבעט.

גראַד דעמאָלט איז דאָס יידישע קולטורעלע לעבן ביי אונז — צוליב עטליכע סיבות — געווען זייער אָפּגעשטאַנען. אונזער קולטור־אינסטיטוציע, די „קרימה" האָט עקזיסטירט — אָבער מער אויף דעם פּאַפּיר ווי אין דער ווירקליכקייט. די יידישע געזעלשאַפטליכע און קולטור־טוער זענען געווען צעריסן — מיינונגספאַרשידנהייטן זענען אויסגעבראָכן — אַ טייל פון זיי האָט לחלוטין געסטרייקט, דער אַנדערער טייל האָט געשוויגן מער ווי גערעדט, און גערוט מער ווי עפּעס געטון. אין דער אָדער אין יענער פאָרם — פּאַסיוו זענען אַלע געווען.

האָט טאַקע באַלד די ידיעה פון הירשביינס באַזוך אַלעמען

עלעקטריזירט, אלעמען פארבונדן, צווישן יאָ און ניין אלעמען אויסגעגלייכט, אלעמען אויפגעוועקט צו באנייטער טעטיקייט.

אָט ווי היינט —

די ערשטע און נישט אָפיציעלע פארזאמלונג וועגן צו־גרייטן זיך אויפצונעמען דעם גרויסן גאסט איז פאָרגעקומען ביים ברעג פון ים, אונטערן פרייען הימל, ביים „ברייטאָן־ביטש" — אָט ווי עס פאסט פאר א פארזאמלונג, ויאָס גרייט זיך אויפצו־נעמען א דיכטער און א וועלט־רייזנדער דערצו. אלע האָבן באלד פארשטאנען אז אלע רייבונגען דארפן פארשווינדן, אלע חילוקי דעות דארפן געשטעלט ווערן אָן א זייט — און דאָס קו־מען פון הירשביין איז א יום־טוב, און א יום־טוב דארף עס ווערן. באלד איז אויך פאר אלעמען קלאָר געוואָרן, אז דער בעסטער פּלאַץ אויפצונעמען אזא גאסט איז די „קדימה" — אזוי וועט זיין צום בעסטן פאר אונז און אזוי וועט אויך זיין צום בעסטן פאר דעם גאסט.

אלע די, וואָס האָבן נאָר געהאט, אָדער מיטגעברענגט פון דער אלטער היים מיט זיך אביסל חוש פאר קולטור־ארבעט און געזעלשאפטליכקייט, זענען באלד פול געוואָרן מיט אמביציעס צו באווייזן דעם גאסט, אז כאָטש עס דאכט זיך אים זיכער, אז ער קומט אויף אָן אינזל, און א מדבר דערצו, אין קולטורעלן זינען — איז דאָ דאָך עפּעס אויפגעטון געוואָרן. די נאָענטקייט פון הירשביינס באזוך איז געוואָרן ממש א דינאמישע קראפט, ויאָס האָט אלעמען אונטערגעטריבן.

דעם שרייבער פון די דאָזיקע שורות איז איבערגעגעבן גע־וואָרן די מיסיע צו באארבעטן די ענגלישע פּרעסע, צו זאָרגן פאר אביסל „פּובליסיטי" — ווי מען רופט עס. דאָס איז באזונ־דערס נויטיק געוועזן, ווייל די יידישע פּרעסע דעמאָלט האָט געהאט א קנאפּע צירקולאציע און נאָך א קנאפּערן איינפלוס — און יידן האָבן ליב צו וויסן — מה יומרו הגוים — — די ענגלי־שע פּרעסע האָט מיט גרעסטער ברייטהארציקייט געגעבן אלע אונזערע נאָטיצן, אינטערוויוען, געגעבן איבערבליקן איבער הירשביינס שאפן און באדייטונג פאר דער יידישער ליטעראטור

און זיינע אָנשויאונגען אויף מענטשן און וועלט, וואָס ער האָט שוין דעמאָלט אַזויפיל פון איר געזען.

און אָט קומט הירשביין, קומט אין דער באַגלייטונג פון זיין פרוי, דער דיכטערין אסתר שומיאטשער, וואָס איז נאָך דעמאָלט ווייניק באַקאַנט געווען,דערעיקר אין אַזאַ ווייטן ווינקל פון דער וועלט.

אָט זענען מיר שוין אויף דער באַן־סטאַציע און הירשביין קומט. ער קומט פון סידנעי, ווו ער האָט זיך צוערשט אָפּגעשטעלט און דעריבער קומט ער מיט דער באַן און נישט מיט דער שיף.

אָט זעען מיר אים — זיין פּערזענליכקייט מאַכט אַ גרויסן רושם, ער מאַגנעטיזירט אונז אַלעמען. ווי חסידים, ווען זיי באַגעגענען אַ רבין — האָבן מיר זיך שוין מער נישט געקענט אָפּרייסן פון אים.

און נישט בלויז מיר קענען זיך נישט אָפּרייסן פון אים, נאָר אויך ער קען זיך שוין נישט אָפּרייסן פון אונז... מיר נעמען זיך חלילה מיט דעם נישט איבער און ווילן זיך נישט צופיל איינרעדן אויף אונזער חשבון. דאָ איז נישט אַזויפיל געווען אונזער זכיה, ווי דער פאַקט פון אַ נאַטירליכער רעאַקציע נאָך אַזאַ לאַנגער איזאָלירטקייט פון אַ יידישער סביבה. פּרץ הירשביין איז דעמאָלט געקומען פון אַ ווייטער רייזע און חוץ דער ווייטער רייזע איז ער נאָך אויך געקומען פון סידנעי — און ווי קיל עס איז אים דאָרט געווען, דאָס האָט ער באַשריבן אין זיינע רייזעאיינדרוקן, איז שוין קלאָר, אַז אויך ער האָט זיך נישט געקענט פון אונז אָפּרייסן. אויפריכטיק האָט ער אונז געבעטן, אַז מיר זאָלן אים נישט פאַרלאָזן... און מיר האָבן זיך גאָרנישט געגרייט דאָס צו טון, אפילו אויף איין רגע... פאַר הירשביינען זענען מיר געווען אַן עפּיזאָד, ער אָבער פאַר אונז אַן איבערלעבונג.

איינער פון אונז, א. ניומאַרק, לייגט פאָר, אַז הירשביין זאָל זיין אַ גאַסט אין זיין הויז — אַ גרויס הויז און אַביסל הינטער דער שטאָט. אַלע נעמען מיר דאָס אויף מיט גרויס דאַנקבאַרקייט. עס וועט זיין גוט פאַר די געסט און עס וועט אויך זיין גוט פאַר

די פילע, וואָס ווילן זיין געסט ביי די געסט...

פון דער מינוט, ווען הירשביין מיט זיין פרוי האָבן זיך אריבערגעקליבן צו ניומארק'ן, האָט זיך אָנגעהויבן דער הירש־ביין־יום־טוב.

חוץ אַלעמען איז עס דאָך געוועזן באַלד נאָך דער גרוי־סער מלחמה, ווען יעדע קולטור־ארבעט איז געוועזן אַוועקגע־רוקט אין הינטערגרונט. הירשביינס באַזוך איז אזויארום פאַר אונז געוועזן דער ערשטער נאָכמלחמהדיקער גרוס פון דער גרוי־סער און מיט לעבן פולסירנדיקער יידישער וועלט.

דער אָפיציעלער קבלת־פנים איז פאָרגעקומען אין דער „קדימה" — נישט שייך צו רעדן פון דער געהויבנקייט פון דער שטימונג. ווען הירשביין זאָגט אונז די איינפאַכע ווערטער, אַז עס שטייט פאַר אונז אַ גרויסע אויפגאַבע — אַ היסטאָרישע מיסיע אויף דעם קאָנטינענט צו פרעזערווירן דאָס אמתע מאָ־דערנע יידישע וואָרט און די אמתע מאָדערנע יידישע קולטור— פילן מיר אַלע ממש, אַז אַ נייע נשמה גיסט זיך אריין אין די עצמות היבשים — מיר נעמען די ווערטער טאַקע ווערטליך און באַשליסן זיי אויסצופירן אות אין אות.

דריי פאָרלעזונגען האָט פרץ הירשביין געהאַלטן אין מעל־באָרן — די קדימה האָט נאָך דעמאָלט קיין פאַסיקן זאַל נישט געהאַט און די פאָרלעזונגען זענען פאָרגעקומען אין טעמפּע־רענס־האָל. די טעמעס זענען געוועזן: לעבן און לייד פון יידן, יצחק לייב פרץ און זיין שאַפן. דער דריטער אויפטריט איז גע־וועזן אַ רעציטאַציע־אָוונט, ווו הירשביין האָט מייסטערהאַפט געלעזן זיינע אייגענע שאַפונגען, דער עיקר פון ד' פאָלקסטיס־ליכע איינאַקטערס, פול מיט דעם ספּעציעלן חן און נאָך געשטיי־גערט דורך דעם ספּעציעלן חן פון הירשביינס רעציטאַציע, וואָס באַצווינגט אזוי דעם עולם.

מיט יעדן אויפטריט הירשביינס, מיט יעדן וואָרט זיינעם איז ער אונז אַלץ נענטער געוואָרן און דורך אים די גאַנצע מאָ־דערנע יידישע לטעראַטור.

הירשביין פילט, אַז מיט דעם פאַרלאָזן אונז פאַראיינזאַמט

ער אונז — און ער גיט אַ צוזאָג, אַז ווו ער זאָל נישט זיין אויף דער וועלט — אויב מיר וועלן אים אויפפאָדערן צו קומען צו אונז וועט ער אונזער פאַרלאַנג דערפילן. עס איז מיין הייסער וווּנש, אַז דאָס זאָל טאַקע נאָך אַמאָל געשען.

און פּונקט ווי דער גרויסער דיכטער איז אונז טייער געווען און נאָך טייערער געוואָרן, אַזוי טייער איז אונז אויך געוואָרן זיין פרוי, די דעמאָלט נאָך גאַנץ יונגע און אָנהויבנדיקע דיכטע־רין אסתר שומיאַטשער. אַזויפיל באַצווינגענדיקער צויבער אין אָט דעם דיכטער־פּאָר.

פינף וואָכן האָט דער גאַנצער באַזוך געדויערט. אַלע פינף וואָכן — טאָג ביי טאָג — איין לאַנגער יום־טוב גאָר אָן אַ חול־המועד.

נאָך היינט זינגען מיר ביי יעדער פייערליכער געלעגנהייט הירשביינס פאַרבענקט ליד „ימים רוישן" — מיר זינגען עס ממש ווי אונזער הימן, אונזער יידישן קולטור־הימן.

הירשביין האָט אָבער אין מיטן יום־טוב קיינמאָל נישט פאַרגעסן די פליכט פון דעם אויפמונטערער צו קולטור־טעטי־קייט. דער יום טוב גייט אַוועק און דער אינדערוואָכן קומט אָן — און מען דאַרף טון. און אויף וויפיל אונזערע כוחות גרייכן האָבן מיר זיך באַמיען און באַמיען מיר זיך אויסצופירן הירש־ביינס אָנזאָג. דערפאַר טאַקע האָט דער דאָזיקער באַזוך געהאַט אַ דעצידירנדיקע ווירקונג און אין אונזער קולטור־וועלט איז ער געווען אַ היסטאָרישער. זאָל ער טאַקע דאָ פאַרצייכנט ווערן אין דעם ערשטן יידישן בוך אויף דעם דאָזיקן קאָנטינענט. אויך דאָס דערשיינען פון דעם דאָזיקן בוך איז אַ רינגל אין דער קייט, וואָס פירט אונז צוריק זעכצן יאָרן — טאַקע צום אומפאַרגעסליכן באַזוך פון דעם דיכטער...

די מעלבארנער „קדימה"

25 יאָר לייד און פרייד פון אַ מאָדערנעם יידישן קולטור־ווינקל אין ווייטסטן ווינקל פון דער וועלט

פון

שלמה ווין

די געשיכטע פון דער יידישער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק „קדימה" איז אייגנטליך די געשיכטע פון דעם יידישן פאָלקסטימליכן באַוווסטזיין אין מעלבאָרן און אפשר, אפשר טאַקע אין גאַנץ אויסטראַליע. און אַזוי ווי אויסטראַליע געפינט זיך אין דעם ווייטסטן און איזאָלירטסטן ווינקל פון דער וועלט, קען אָט אַזאַ געשיכטע זיין אינטערעסאַנט, אין אַ געוויסן זינען, אויך פאַר דעם פאָרשער פון דעם אַלוועלטליכן יידישן רענעסאַנס.

אין דער צייט, ווען די „קדימה" איז אַנטשטאַנען האָט דאָ כמעט לחלוטין נישט עקזיסטירט קיין נאַציאָנאַל־יידיש באַוווסטזיין אין נייערן זין פון דעם וואָרט. דאָס אין געוועזן עטליכע יאָרן פאַר דער מלחמה, אין יאָר 1911. די דעמאָלסטיקע היגע יידישע באַפעלקערונג איז לרוב באַשטאַנען פון צוויי סאָרטן. פון איין זייט אויסגעשפּראָכענע אַסימילאַטאָרן, אַזויגערופענע „יאַהודים", און גלאַט עם־הארצים. פּונקט ווי עס איז דער שטייגער אין אַלע ענגליש־יידישע יישובים, האָבן דאָ אויך עקזיסטירט יידישע פילאַנטראָפּישע אַנשטאַלטן און אַ נאָכמיטאָג־און זונטיק־שולע פאַר רעליגיעזע לימודים, און — פאַרשטייט זיך — אַלע אַנדערע כלי־קודשדיקע קלאַפּערגעצייגן. און דאָס אַלץ איז געשטאַנען אונטער דעם שטאַרקסטן איינפלוס פון די קלערי־קאַלן און יאַהודים און ועל כולם האָט איבער אַלץ געבושעוועט דער גייסט פון אַסימילאַציע. דער הויפּט־ציל פון די דעמאָלטיקע פירער איז געוועזן צו אַנגליזירן דעם היגן יישוב און אים האַלטן אונטער דער השפּעה פון די רעליגיעזע אַנשטאַלטן.

עס איז יעמאָלט געווען די צייט פון די נאָכווייענישן נאָך דער שרעקליכער רעאַקציע אין רוסלאַנד נאָך דעם יאָר 1905, די צייט, ווען די אַנטוישטע יידישע אינטעליגענץ פון רוסלאַנד און פוילן האָט זיך אַ וואָרף געטון צו דער עמיגראַציע פאַר יערן פרייז. אָט די עמיגראַציע־כוואַליע האָט אויך קיין אויסטראַליע פאַרשוועגקט אַ קליין הייפל פון פּראָגרעסיווער יוגנט, וואָס איז אַנטרינען געוואָרן פון די דערמאָנטע לענדער. באַלד נאָך איר אַהערקומען האָט יענע קליינע גרופּע דערזען, אַז אידעאיש איז זי אין אַ מדבר. און כאָטש דער גרעסטער טייל פון זיי איז נאָך יעמאָלט גאָרנישט געווען מאַטעריעל איינגעאָרדנט, האָט מען אָבער אָנגעהויבן צו טראַכטן וויאַזוי אַביסל אויפצולעבן דעם אידעאישן מדבר. דער ערשטער אָנהויב איז — די גרינדונג פון אַ קולטור־קרייז.

געזוכט מענטשן, געזוכט אין דער — מדבר און געפונען: יהושע ראַכלין (ז"ל), אברהם סטאָן (ז"ל) און דר. מ. שאַליט. יידן — ווייט פון אַסימילאַטאָרישע געדאַנקען און אויך ווייט פון עם־הארצות, טיפּן פון אַמאָליקע משכילים און דערצו תושבים פון דעם לאַנד. און דאָס איז וויכטיק געווען.

אָבער גיי טו עפּעס אויף, אַז עס זענען נישטאָ די מאַטעריעלע מיטלען דערויף. אָט אַזוי האָט מען שוין געמוזט אָנקומען צו פילאַנטראָפּיש געשטימטע יאַהודים, דערפאַר צוגעזאָגט צו געבן אַן איינפלוס אויף דער קומענדיקער געזעלשאַפט אין דער פאָרם פון עטליכע שטולן אין דער פאַרוואַלטונג. מצד די יאַהודים האָט מען אַזאַ מין פּראָפּאָזיציע ווייליק אָנגענומען, ערשטנס — ווער זאָגט זיך עס אָפּ פון אחינו בני ישראל פון „בענקלעך"? און צווייטנס איז דערמיט געגעבן געוואָרן אַ געוויסע גאַראַנטיע, אַז דער נייער קרייז וועט נישט צופיל פאַר...יידישט ווערן, נאָר וועט גיין אויף די וועגן ווי זיי איז ליב.

און אָט ווי אַ קינד פון אַזאַ מין געזעלשאַפטליכער קאָמבינאַציע איז דעם 26טן דעצעמבער 1911 געבוירן געוואָרן דער ערשטער יידיש־קולטורעלער פאָלקסטימליכער צענטער אויף דעם קאָנטינענט. מען האָט דעם קינד אַ נאָמען געגעבן „בית

ספר לאומי — קדימה". אין ענגליש „דזשואיש נעשאָנאל לייב־רערי קדימה". די ערשטע פאַרוואַלטונג האָט זיך אָט אזוי צוזאַ־מענגעשטעלט: פּרעזידענט — י. ראַכלין, וויצעפּרעזידענט א. סטאָן, קאַסיער — דר. שאַליט, סעקרעטאַר — מ. רייזעס. וויי־טער י. מאַלינסקי, ס. סלאַצקין, ע. יאַקאַבסאָן, ל. בערנער, ר. דאָטבערג, א. זאַלמאַנאָוו, מ. זעלטנער, צ. בערמאַן, א. מאַטש. דער ערשטער ביבליאָטעקאַר איז געוועזן ב. שאַבין.

דער דאָזיקער אַרטיקל איז דאָך לרוב באַשטימט פאַר די לאָ־קאַלע לעזער און דעריבער גיב איך אין אים אזויפיל נעמען. דעם לאָקאַלן זאָגן זיי עפּעס מער, ווי עס זאָגט דער בלויזער קלאַנג פון נאָמען. אָבער איך וועל אויך פאַר דעם לאָקאַלן לעזער נישט גלאַט אויסרעכענען די נעמען פון די פאַרוואַלטונגען. אויב איך גיב זיי, האָט דאָס אַ געוויסן זינען. אויף דעם אופן ווערט קלאָר דער אידעען־קאַמף, וואָס איז דאָ אָנגעגאַנגען די גאַנצע צייט און וויאַזוי די קדימה האָט לאַנגזאַם געביטן דאָס ערשטע פּנים אירס דער קאָנסערוואַטיווער עלעמענט פאַרשווינדט אַלץ מער און מער פון די רשימות — מיט דעם גאַנג פון די יאָרן, און דער ראַ־דיקאַלערער קומט אויף זיין פּלאַץ.

אין דעם ערשטן יאָר איז די פאַרוואַלטונג, וועמעס נעמען איך האָב שוין פריער דערמאָנט, באַשטאַנען פון מער ווי דריי פערטל קאָנסערוואַטיוון און דער לעצטער פערטל איז באַשטאַנען פון משכילים פון אַלטן שטייגער.

אין צווייטן יאָר האָט זיך די פאַרוואַלטונג אויף דעם פאָלג־ענדן אופן צוזאַמענגעשטעלט: פּרעזידענט מ. זעלטנער, וויצע־פּרעזידענט — א. סטאָן, קאַסירער — דר. שאַליט, סעקרעטאַ־רין מיס מ. זאַכאַרין. אין ווייטערדיקן קאָמיטעט: ה. בראַוו, ס. פרידמאַן, י. גאַן, אהרן בר־כהן, ל. לאַוו, א. ניומאַרק, ס. פּרעס, א. ריטשאַרדסאָן, ר. דאָטבערג, מ. טאַפּט; פאַר וועמען די נע־מען זענען נישט בלויז נעמען — וועלן מערקן, אַז דאָס כוחות־פאַרהעלטניש האָט זיך שוין אַ רוק געטון און עס האַלט שוין ביי האַלב אויף האַלב אין די קאָלירן...

אין דריטן יאָר איז דער קאָנסערוואַטיווער עלעמענט נאָך

שוואַכער געוואָרן. אין יענעם יאָר זענען אַריין אין דער פאַרוואַל־טונג די פאָלגנדע פּערזאָנען: מ. זעלטנער — פּרעזידענט, מ. טאַפּט — וויצע־פּרעזידענט, דר. מ. שאַליט — קאַסיר. סעקרע־טאַר — י. רייזעס. אין קאָמיטעט: דר. ד. ראָזענבערג, י. ווייט, י. גאַן, א. ריטשאַרדסאָן, א. זאַלמאַנאָוו, א. ניומאַרק, ז. פּרעס, א. בר־כהן, ה. הויזדאָרף־הויזי, א. מאַיז; דער ראַדיקאַלערער עלעמענט איז שוין באַדייטנדיק פאַרגרעסערט.

ווי געוויינליך איז עס נישט צוגעגאַנגען אַזוי גלאַטיק ביי דעם דאָזיקן יערליכן טויש פון די פאַרוואַלטונגען. עס איז דאָ צוגעגאַנגען זייער שאַרף אויף די דאָזיקע פאַרזאַמלונגען — וועלטן האָבן זיך געקערט. אַמאָל איז מען יאָ פאַרטיק געוואָרן פאַרטאָג... און אַמאָל האָט מען געמוזט די פאַרזאַמלונג אָפּלייגן אויף נאָך אַ טאָג. די יאַהודים האָבן געצויגן אויף זייער זייט און די יאַהודיש־אָריענטירטע נאָכלויפערס האָבן געהאָלפן ציען. זיי האָבן דורכאויס געוואָלט האָבן די קרימה אונטער זייער איינ־פלוס, אונטער דעם איינפלוס פון די ראַבאַיס. ביכער און צייט־שריפטן זאָל מען באַציען וואָס מער ענגלישע און בכלל דינען ווי אַן אַנגיליזירנדיקע, אין קולטורעלן זינען, אינסטיטוציע — ווי דער פאַרעלטערטער שטייגער. דער אַנדערער טייל האָט ווידער געשטרעבט צו באַפרייען זיך דווקא פון דעם דאָזיקן פאַרעל־טערטן גייסט און פירן די קרימה אויף מאָדערן־יידיש־נאַציאָנאַ־לע און פאָלקסטימליכע וועגן. דער דאָזיקער טייל פון דער מיט־גלידערשאַפט האָט איינגעזען, אַז דאָס גיין מיט די יאַהודים הייסט פאַרקויפן די בכורה פאַר אַ טאָפּ מיט לינזן. און עס איז אָנגעגאַנגען אַ קאַמף פאַר: אויס שידוך! האָט אָבער דער אַנדע־רער צד נישט אַזוי גרינג געוואָלט אַרויסלאָזן די ממשלה פון די הענט. געציטערט האָבן זיי, אַז טאָמער וועלן זיי אויפהויבן זיי־ערע הענט פון דער קרימה, וועט זי חלילה גאָט ווייסט ווי פאַר־יידישט ווערן און אפשר — אפשר — די שעה זאָל נישט זיין — גאָר רעוואָלוציאָנער.

כוואַליע אַרויף און כוואַליע אַראָפּ איז אַזוי אָנגעגאַנגען דער קאַמף ביז צום יאָר 1919. אין יענעם יאָר האָט זיך די אינ־

סטיטוציע אינגאַנצן באַפרייט פון דער קאָנסערוואַטיווער השפעה. דעמאָלט איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ פאַרוואַלטונג פון יינגערן עלעמענט, פון מאָדערנעם און ראַדיקאַלן. דער שרייבער פון די שורות האָט געהאַט דעם כבוד צו זיין דער פאָרזיצנדער אין יענער פאַרוואַלטונג.

אָבער דער טויש פון דער פאַרוואַלטונג צו לינקס צו האָט נאָך נישט באַטייט אַז דער אידעישער קאַמף האָט זיך שוין געענדיקט. פאַרקערט — ער האָט טאַקע דעמאָלט אויפגעפלאַקערט אויפסניי. עס איז דעמאָלט געווען די צייט נאָך דער זיגרייכער רוסישער רעוואָלוציע און אַ געוויסער עלעמענט פון די קדימה־מיטגלידער האָט דווקא געוואָלט די אומפּאַרטייאישע אינסטיטוציע אַריינוואַרפן אין די אָרעמס פון דער פּאָליטיק און פאַרשטייט זיך — לינקס. דער ציוניסטישער עלעמענט האָט ווידער געשטרעבט, אַז די קדימה זאָל אָפיציעל זיך אַנערקענען אַלס ציוניסטישע אינסטיטוציע. מיט אַ יאָר שפּעטער איז דאָס אין אַ געוויסער מאָס געשען. דעמאָלט האָט זיך די קדימה אָפיציעל אָנגעשלאָסן אָן דער דעמאָלסטיקער ציוניסטישער געזעלשאַפט „התחיה". עס איז אָבער שטענדיק געבליבן אַן עלעמענט מיטגלידער וואָס איז געווען אומצופרידן פון דעם אויסגאַנג און האָט געשטרעבט, אַז די אינסטיטוציע זאָל זיך פאַרנעמען נאָר מיט יידיש־קולטורעלער אַרבעט און זיך נישט פאַראייניקן מיט קיין שום פּאַרטיי און זיך נישט מישן אין קיין שום פּאָליטיק.

אַרגומענטירט האָט דער קרייז: סך הכל זענען מיר דאָ אַ הייפעלע יידן פאַראינטערעסירטע אין אידעען און קולטור. טאָמער וועלן מיר זיך צעברעקלען, וועט דער גאַנצער בנין איינפאַלן. איז שוין בעסער צו אַרבעטן צוזאַמען, דערפאַר אָבער בלויז אויף דעם קולטור־געביט.

סוף כל סוף האָט טאַקע דער עלעמענט געוווּנען די אויבערהאַנט און אין יאָר 1926 האָט זיך די קדימה אָפּגעטיילט פון דער „התחיה" און דעמאָלט טאַקע האָט זיך ערשט אָנגעהויבן איר אמתער רענעסאַנס־פּעריאָד.

נאָך עפּעס האָט דאָ געשפּילט אַ ראָלע און מיר ווילן עס

נישט פאַרבייגיין. אין יענער צייט האָט זיך דאָ אָנגעהויבן אַ שטאַרקער שטראָם פון אַ נייער אימיגראַציע־כוואַליע. אַ גרויסער טייל פון די נייע אימיגראַנטן האָט אפילו מיטגעבראַכט מיט זיך אַ מין נאָך־מלחמה און אינפלאַציע־מענטאַליטעט פון די אַלטע לענדער, וואָס דאָס איז נישט אַזוי גינציק פאַר קולטור־אַרבעט. עס איז אָבער אויך געקומען, ווי אַלעמאָל, אַ הייפעלע אינטעליגענץ, און דאָס הייפעלע איז באַלד צוגעשטאַנען, איך וואָלט אפילו געזאָגט: צוגעפאַלן, צו דער קרימה־אַרבעט. און אַ נייער צופלוס פון פרישע כוחות איז אַלעמאָל גוט און געזונט פאַר אַ קולטור־אינסטיטוציע. האָט זיך טאַקע דעמאָלט דער ניוואָ פון דער קרימה אַ הויב געטון.

איידער איך וועל געבן אַ גענויער בילד פון דער פאַרצווייגטער קרימה־טעטיקייט, וויל איך מיך נאָך אויף אַ ווײַלע אומקערן צו איר פריערדיקער געשיכטע. אָט ליגן פאַר מיר די ערשטע יערליכע באַריכטן. עס זענען נאָך די באַריכטן פון די יאָרן 1912 ביז 1914 — ווען דער לאָקאַל פון דער קרימה איז נאָך געווען אויף בערק־סטריט 59, און איז נאָך שטאַרק געווען אונטער דער יאַהודישער השפעה. עס איז נאָר גענוג אַ בליק צו טון אויף זײַ טיטלען פון די אונטערנעמונגען: יאַהודיש־זינלאָזע אַנגליזירונגען. די רעפערענטן — ראַבאַים, די טעמעס — טעאָלאָגישע... אויף די מוזיקאַלישע אָוונטן האָט זיך נאָך ווען עס איז אַרומגעדרייט פאַריתומט אַ יידיש לידל, אָבער אין אַלגעמיין איז יידיש געווען פאַרוקט אין אַ טונקעלן ווינקל אַריין.

אין 1915 האָט זיך די קרימה אַריבערגעקליבן אין יידישן געגנט אַריין, אויף דראַמאָנד־סטריט 313. פון דעמאָלט אָן באַמערקט זיך גלייך אַ נייגונג צו מער אַלגעמיין קולטורעלע טעמעס. און ס'לשון איז שוין — יידיש. און די טעמעס זענען שוין: מענדעלע, אחד העם, ביאַליק, פּרץ, פרוג. עמכ'דיק. עס קומען אויך פאָר צוויי קאָנצערטן פון יידישער פאָלקסמוזיק. מען רעאַגירט אויף אַלוועלטליכע יידישע פּראָבלעמען. מען זאַמלט אונטער די פליגלען פון דער קרימה אין יאָר 1916 — 950 פונט לטובת די

יידן אין די מלחמה־לענדער. דאָס רעאַגירן אויף אַלוועלטליכע יידישע געשעענישן ווערט פון דעמאָלט אָן גוטע געוווינהייט.

ווען אין יאָר 1922 הויבט זיך אָן ווידער איינצושטעלן דער שטראָם פון דער יידישער אימיגראַציע שטייט די קדימה אויך נישט ביי דער זייט. לויט איר איניציאַטיוו, און צום טייל אונ־טער איר השגחה, ווערט געגרינדעט די „יידישע באַגריסונגס־גע־זעלשאַפט" — (דזשואיש וועלקאָם־סאָסייעטי). איר פּאָרזיצער איז א. ש. ראָוז, סעקרעטאַר א. נ. בר־כהן. די געזעלשאַפט באַ־נוצט זיך אויף דעם ברייטסטן אופן מיט דעם לאָקאַל פון דער קדימה. איר אויפגאַבע איז צו באַגעגענען די אימיגראַנטן אויף יעדן אָנגעקומענעם שיף, געפינען פאַר זיי וווינונגען און אַרבעט (עס ווערט אויך איינגעאָרדנט אַ קורס פון די עלעמענטאַרע קענ־טענישן פון דער ענגלישער שפּראַך). און בכלל מאַכן אַביסל היימישער דעם נייעם אימיגראַנט, וואָס האָט נישט ווער עס זאָל זיך מיט אים פאַרנעמען.

די דאָזיקע „וועלקאָם־סאָסייעטי" האָט עקזיסטירט ביז צום יאָר 1930, ווען עס האָט זיך לחלוטין אָפּגעשטעלט די יידישע אימיגראַציע.

די לייביליאָטעק פון דער קדימה פונקציאָנירט כסדר, אָבער דער נייער קורס ברענגט נייע ביכער און טאַקע וואָס מער יידישע, עס איז דאָך דער קורס פון וואָס מער פאָלקסטימליכ־קייט.

אָבער וואָס נוצט דאָס אַלץ, אַז די קדימה קען נישט פאַר־ברייטערן איר טעטיקייט, מחמת איר לאָקאַל איז צו ענג. אַ זאַל פאַר 150 פּערזאָנען איז אפשר אַמאָל גוט געוועזן, איצט איז דאָס שוין נישט מער גענוג. כדי צו פאַרברייטערן די טעטיקייט — מוז אויך פאַרברייטערט ווערן דער לאָקאַל. און עס ווערט באַשלאָסן צו זאַמלען געלט אויף אַן אייגענעם בנין.

צוויי יאָר צייט ווערט געפירט די בוי־אַקציע — ביז ענד־ליך זונטיק, דעם 25טן סעפּטעמבער 1932 ווערט געלייגט דער גרונטשטיין פון דער געביידע. דער עולם אַ גאַנץ גרויסער און די שטימונג — אַ געהויבענע ביז גאָר. מען לייגט דאָך אַ גרונט־

שטיין פאַר דער היים פון דער יידישער קולטור אין דעם ווייטסטן ווינקל פון גאָטס ערד.

אין אונזער לעבן, דעם לעבן פון ווייטפאַרוואָרפענע יידן, איז דאָס געוועזן אַ גרויסער יום־טוב און אין לעבן פון אונזער אינסטיטוציע איז דאָס געוועזן ד י גרויסע געשעעניש און דערפאַר גלויב איך, אַז איך מעג מיר ערלויבן צו דערציילן אַביסל מער וועגן יענער צערעמאָניע. זאָל עס פאַרשריבן ווערן לדורות — ווי מען זאָגט עס.

דער בויפּלאַץ געפינט זיך אין שענסטן טייל פון דער שיי־נער לייגאָן־סטריט, וואָס ליגט אינמיטן יידישן געגנט. אויף דעם פּלאַץ — אַ גרויסע מאַסע יידן. די זון קאַרגט נישט מיט איר ביי־טראָג צו אונזער שמחה. די געמיטער זענען הייטער: מען לייגט דאָך דאָס ערשטע מאָל אַ גרונטשטיין פאַר אַ היים פון יידישער קולטור אין דעם ווייטן לאַנד. אַלעמענס הערצער פלאַטערן ממש מיט יום־טובדיקן געפיל. דער דעמאָלסטיקער פאָרזיצער, דער שרייבער פון די שורות, האַלט אַן אַריינפיר־רעדע און דערקלערט די וויכטיקייט פון דער געשעעניש. און די צערעמאָניע הויבט זיך אָן. אהרן בר־כהן לייענט די כראָניק פון דער קדימה אין וועל־כער עס ווערן אויסגערעכנט צוערשט אַלע געשטאָרבענע פּרע־זידענטן און אַנדערע פאַרדינסטפולע טוער פון דער אינסטי־טוציע, שפּעטער ווערן אויסגערעכנט אַלע איבריקע פּרעזי־דענטן און פאַרדינסטפולע עסקנים פון דער יידיש־נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק קדימה. צום סוף — דער באַשטאַנד פון דעם איצ־טיקן קאָמיטעט, וואָס איז גלייכצייטיק דער בוי־קאָמיטעט.

נאָך בר־כהנען לייענט אייזיק הורוויץ אַ געדיכט, וואָס ער האָט ספּעציעל צו דער פייערליכקייט אָנגעשריבן. ישראל שער — דער וויצעפּאָרזיצער פון דעמאָלט — דערלאַנגט די טראַדיציאָ־נעלע זילבערנע קעלניע צו משה גראָסבי. ביים לייגן דעם שטיין זאָגט משה גראָסבי: איך לייג אָט דעם שטיין פאַר דער קדימה, פאַר דער היים פון דער יידישער קולטור און צום אַנדענקן פון מיין פאַרשטאָרבענער פרוי ציליא גראָסבי. די געהעריקע ווערטער זענען מיט גאָלדענע אותיות גראַווירט אויף דעם פונדאַמענט־

שטיין. דער עולם גייט איצט אריין אין אַ ספּעציעל צוגעגרייטן לייוונטענעם געצעלט און פאַרבייסט. מען האַלט נאָך אַ פּאָר פייערליכע רעדעס און מיט געזאַנג און גוטער, האָפערדיקער שטימונג גייט מען זיך פונאַנדער.

שבת אָוונט, דעם 25טן מערץ 1933 ווערט דער נייער, אייגענער קדימה־בנין אָפיציעל געעפנט. דער זאַל איז געפּאַקט. דער פאָרהאַנג גייט אַרויף. אויף דער פּראָכטפול דעקאָרירטער בינע זיצט דאָס פּרעזידיום פון דער קדימה. אָבער ווי דער שטייגער פון אַ יידישער שמחה אין אַזאַ באַוועגטער צייט הויבט זי זיך אָן מיט אַ טרויעריקער בשורה. דער פּרעזידענט טיילט מיט, אַז עס איז נאָר וואָס אָנגעקומען אַ ידיעה וועגן דעם זיג פון דעם מאָדערנעם המן און — מיט אַ פּראָטעסטרעזאָלוציע הויבט זיך אָן די טעטיקייט פון דער קדימה אין איר נייעם בנין...

דער פאָרזיצער גיט איבער אַ גאָלדענעם שליסל צו מ. זעלטנער, איינעם פון די ערשטע פּרעזידענטן פון דער אינסטיטוציע, דערויף דערקלערט מ. זעלטנער אָפיציעל, אַז דער נייער בנין פון דער קדימה איז געעפנט.

לינדאַ פיליפּס, די באַקאַנטע יידישע מוזיקערין, שפּילט אַ ספּעציעל פאַרפאַסטע פּיאַנאָ־קאָמפּאָזיציע. דער קוואַרטעט שפּילט און לידער ווערן געזונגען.

פאַר דעם אויסטראַלישן יידנטום איז דער דערמאָנטער אָוונט געווים אַ היסטאָרישע געשעעניש, אָבער אויך פאַר דער יידישער וועלט־קולטור־טעטיקייט האָט ער אַ באַדייטונג: עס איז צוגעקומען נאָך איין פּונקט אין דעם וועלטבליק פון אונזער קולטור־אַקטיוו.

מיט דער עפענונג פון דער אייגענער היים הויבט זיך אָן פאַר דער קדימה אַ נייע תקופה. דאָ, אין די אייגענע פיר ווענט, ווערט שוין יעדע זאַך געטון אויף אַ ברייטערן פאַרמאַט. עס ווערט באַלד געשאַפן דער מוזיקאַלישער קרייז, וואָס אָרגאַניזירט ערנסטע קאָנצערטן, אין וועלכע עס נעמען אַנטייל די בעסטע יידישע מוזיק־קרעפטן פון מעלבאָרן. די דאָזיקע קאָנצערטן

ווערן שטאַרק געריבט מצד ערנסטע פאַכקריטיקער. דער דראַ־מאַטישער קרייז, וואָס האָט שוין זינט אַ רייע פון יאָרן עקזיס־טירט, פירט איצט אויף זאַכן אין אַ ברייטערן פאַרנעם. די בינע־אויסשטאַטונג, וואָס איז אינגאַנצן אַן אייגענע, שטייט נישט ווייט צוריק הינטער אַ קליינעם פּראָפעסיאָנעלן טעאַטער. די ליטעראַרישע אָוונטן קומען פאָר סיסטעמאַטיש, די טעמאַטיק פאַרבריטערט זיך. עס קומען פאָר אָפטע אַקטועלע דעבאַטעס. עס קומען פאָר ערנסטע וויסנשאַפטליכע לעקציעס. און — דער עיקר — דער עולם קומט און ווערט גרעסער פון אָוונט צו אָוונט. עס גרינדעט זיך אַ פרויען־סעקציע, וואָס נעמט אויף זיך דעם געזעלשאַפטליך־אונטערהאַלטערישן טייל פון דער אַרבעט, די באַנקעטן, טענץ און די באַזאַרן, וואָס דער לעצטער ברענגט ביז 200 פונט הכנסה. אויך די יוגנט־סעקציע פאַרבריטערט איר טעטיקייט. עס האָט אַלעמאָל אַזאַ סעקציע עקזיסטירט, אָבער אין נייעם לאָקאַל וואַקסט זי אויס. אמת איז אפילו, אַז וואָס שייך דער יוגנט־קולטור־אַרבעט, און דער עיקר, וואָס שייך דער שפּראַך פון דער יוגנט־סעקציע איז דאָ אַ סך צו רעדן, אָבער נישט דאָ איז איצט דער אָרט דערויף. די ביבליאָטעק וואַקסט שטאַרק אויס. צוליב פיעטעט צום פאַרשטאָרבענעם אהרן בר־כהן קויפט די קרימה אָפּ זיין גאַנצע, גרויסע, זעלטענע, מיט גע־שמאַק געקליבענע, ביכער־זאַמלונג און ווערט אויף איינמאָל שטאַרק באַרייכערט. יעדן אָוונט זיצן אין דעם לעז־צימער פון דער אינסטיטוציע פילע פּערזאָנען און געניסן פון די יידישע צייטונגען און צייטשריפטן פון אַלע עקן וועלט. די ביבליאָטעק איז טעטיק טעגליך און אַלעמאָל קען מען זען עטליכע לעזער בייטן זייערע ביכער. אויף דער בינע קומען פאָר רעפּעטיציעס, אין זייטיקע צימערן — זיצונגען, מיט איין וואָרט, עס שוויבלט און גריבלט מיט טעטיקייט. דער יידישער שרייבער מ. ראַוויטש, וואָס וווינט זינט אַנדערטהאַלבן יאָרן אין מעלבאָרן, איז כסדר טעטיק אין דער ליטעראַרישער קאָמיסיע פון דער קרימה־פאַר־וואַלטונג.

ווען דער דאָזיקער אַלמאַנאַך ווערט אַרויסגעגעבן שטייט

אויפן סדר פון דער „קדימה" ארויפצוציען אַ שטאָק אויף דער געביידע, ווייל עס איז שוין ענג געוואָרן... אַ גוטער סימן, אַז אין אַ קולטור־אינסטיטוציע ווערט ענג. די פאַרוואַלטונג האָפט, אַז אין אַ יאָר ארום וועט זי דעם פּלאַן פאַרווירקליכן. עטליכע הונדערט פונט זענען שוין געזאַמלט

אָט דאָס איז אין קורצן די געשיכטע פון דער „קדימה" — אַן אינסטיטוציע, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן און עקזיסטירט אויסשליסליך צום צוועק אויפצוהאַלטן דאָס יידישע קולטור־באַוווסטזיין אין דעם ווייטסטן יישוב פון דער וועלט. דאָס יידישע מעלבאָרן קען אויף דער אינסטיטוציע שטאָלץ זיין.

יידיש טעאַטער זוכט נייע וועלטטיילן...

זכרונות־בלעטער פון אַ פּיאָנער פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע

פון

שמואל ווייסבערג

* * *

שמ. ווייסבערג, דער מחבר פון דעם דאָזיקן אַרטיקל, איז אַ ייד אין די גוטע זיבעציקער. זיינע זכרונות־בלעטער גיבן מיר דאָ פּונקט אַזוי ווי זיי זענען אונז איבערגעגעבן געוואָרן. אָט אַזוי זענען זיי אינטערעסאַנטער.

די לעזער פון אונזער אַלמאַנאַך וועלן אפשר האָבן טענות: אַן אַרטיקל וועגן אַ יידישן טעאַטער־עפּיזאָד פון פאַר דרייסיק יאָרן איז דאָ, נאָר אַן אַרטיקל וועגן היינט איז נישטאָ. עס איז פּשוט דערפאַר, ווייל ביים היינטיגן טאָג איז אַ ריכטיק יידיש טעאַטער אין אויסטראַליע נישטאָ — פּונקט ווי עס איז קיינמאָל נישט געוועזן און אויך נישט געקענט זיין ביי אַזאַ מאָגערער יידי־שער באַפעלקערונגס־ציפער.

און דאָך איז דאָ יידיש טעאַטער כסדר געשפּילט געוואָרן און ווערט — אָבער נאָר פון צייט צו צייט און נאָר פון אַמאַטאָ־רישע טרופּען.

געשפּילט האָט מען אין מעלבאָרן, סידנעי, פּערט און בריז־בעין, נאָר דער עיקר אין מעלבאָרן. דאָ נעמען די אַמאַטאָרישע יידישע טעאַטער־אויפפירונגען אָן אַ מער סטאַבילן כאַראַקטער.

אַ קוריאָז ווערט צו פאַרצייכענען: דעם 2טן אויגוסט 1914, ווען די וועלט האָט זיך אַ טרייסל געטון מיט דער בלוטיקער בשו־רה פון דער וועלט־מלחמה, האָט מען אין סידנעי מיט גרויס ער־פאָלג אויפגעפירט „כינקע פּינקע"... די אויפפירער זענען געוועזן ראובן פינקעלשטיין, (געשטאָרבן 1937) זיין פרוי און דער אַמאַ־

טאָרן־קרייז ארום זיי. דער דאָזיקער קרייז איז אין דער פאַרגאַנ־גענהייט געווען דער סאַמע אַקטיווסטער. טעאַטער איז אַ צייט לאַנג דאָ געווען דעם דערמאָנטן פינקעלשטיינס פּראָפעסיע.

זלמן זילבערצווייגס „לעקסיקאָן פון יידישן טעאַטער" (הי־גער פאַרטרעטער סעם פּאַדעם) פאַרצייכנט עטליכע נע־מען פון יידישע אַקטיאָרן אין אויסטראַליע. עס זענען פרל. חייה סעגאַל און שלמה מענדעלסאָן, דער לעצטער איז אין זיין יוגנט געווען אַ פּראָפעסיאָנאַליסט, זיין נאָמען געפינט זיך שוין צענדליקער יאָרן כסדר אויף די אפישן פון היגן יידישן טעאַטער־שפּילן.

1927 באַזעצט זיך אין מעלבאָרן דער אַקטיאָר יעקב גינ־טער. איידער ער איז אַהער געקומען איז ער צען יאָרן לאַנג געווען אַ פּראָפעסיאָנאַליסט אין פּוילן. געשפּילט מיט מערערע טרופּעס אין לאָדז און אויף דער פּראָווינץ. פלעגט אויפטרעטן אין איין אנסאמבל מיט מאַרעווסקי, קוטנער, קאַמען, שטיין, בולאָוו און אַנדערע.

אין פאַרשידענע אַמאַטאָרן־קרייזן אין משך פון די יאָרן פירט ער דאָ אויף אַן ערך 35 פּיעסן, כמעט אויסשליסליך פון ליטע־ראַרישן רעפּערטואַר — אש, גאָרדין, נאָמבערג, דימאָוו, שלום עליכם, קאָבּרין, פּרץ, ערשט לעצטנס בערקאָוויטשעס „אונטערן צלם" אין אַ גרויסן טעאַטער־זאַל אין צענטער פון דער שטאָט.

אין 36-1935 וויילט דאָ דער פּראָפעסיאָנעלער שוישפּילער נתן גינטער פון דרום־אַמעריקע. רעזשיסירט אַשס „מאָט־קע גנב" און נאָך אַ צוויי־דריי פּיעסן, אָבער פאָרט סוף כל סוף צוריק אַוועק קיין דרום אַמעריקע.

לעצטנס רעזשיסירט אויך עטליכע פּיעסן אין קדימה דראַ־מאַטישן קרייז, אַ געוועזענער רוסישער פּראָפעסיאָנעלער אַקטיאָר, ישראל ראַטמאַן, אַן אבסאָלווענט פון אַ דראַמאַטישער שולע אין אָדעס. איידער ער קומט קיין מעלבאָרן רעזשיסירט ער יידישע פּיעסן אין בריזבעין און אין סידנעי.

אין 1937 — גאָר לעצטנס — האָט זיך אין מעלבאָרן באַ־זעצט דער יונגער וואַרשעווער אַרטיסט (רעציטאַטאָר און זינגער)

אברהם ברייזבלאט — אבסאלווענט פון דר. מ. ווייכערטס טעאַ־טער־סטודיע — זיינע פּלענער: גרינדונג פון אַ שטענדיקן רעווי־טעאַטער.

ווי אומעטום און ווי אַלעמאָל זענען אויך אין אויסטראַליע די אַמאַטאָרישע טעאַטער־קרייזן זייער לאַביל: עס האָבן עקזיס־טירט, אָדער עקזיסטירן נאָך, דריי אַזעלכע גרופּען.

1. דער „קדימה" דראַמאַטישער קרייז.
2. פאַריין „יידישע בינע".
3. „קדימה" — דראַמאַטישער בינע־פאַריין.

אין די דאָזיקע קרייזן האָבן אַנטיילגענומען, אָדער נעמען אַנטייל, אַן ערך פערציג אַמאַטאָרן, מאַנכע פון זיי מיט עקשנות־דיקער איינגעשפּאַרטקייט, און אויך מיט בינע־באַגאַבונג, שוין צענדליקער יאָרן.

נישט וועלנדיק אַרויסזאָגן, דורך באַזונדערס פאַרצייכענען זייערע נעמען, אונזער מיינונג וועגן קיינעם פון די ענטוזיאַסטן, וואָס גרייטן צו, אָן שום אייגענעם מאַטעריעלן אייגן־נוצן, דעם באָדן פאַר אַ קומענדיקן סטאַבילן יידישן טעאַטער אויף דעם היגן פּלאַץ, און נישט קענענדיק אויסרעכענען אַ ל ע צענדלי־קער נעמען — האָבן מיר פאַרצייכנט דאָ נאָר די, וואָס דער טע־אַטער־לעקסיקאָן האָט פאַרשריבן און די פריערדיקע פּראָפעס־יאָנאַלן.

זינט דעם אויפבוי פון דעם נייעם „קדימה"־בנין קומען פאָר די מערסטע היגע יידישע אויפפירונגען אין גרויסן זאַל פון דער דאָזיקער אינסטיטוציע.

צום גרעסטן טייל פון די מעלבאָרנער יידישע טעאַטער־אויפ־פירונגען מאָלט מ. ש ע כ ט ע ר די דעקאָראַציעס.

און איצט וועט קומען צום וואָרט דער סעניאָר־ענטוזיאַסט פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע.

(רעד. פון אַלמאַנאַך)

* * *

מאָנטיק, דעם 2טן נאָוועמבער 1908, בין איך אָנגעקומען מיט דער שיף „וואַלקאַניע" קיין מעלבאָרן. ווען איך בין אַראָפּ פון שיף איז צו מיר צוגעקומען אַ אָנגעזעענער ייד, מיט אַ שיינער פּאַטריאַרכאַלישער באָרד, און פרעגט מיך: זענט איר מיס־טער ווייסבערג? יאָ. — מיין נאָמען איז מאַלינסקי, איך האָב דערהאַלטן אַ בריוו פון לאָנדאָן, אַז איר קומט מיט דער שיף, און איך זאָל אייך ערוואַרטן. מיך האָט זייער געפרייט זיין הערצ־ליכע באַגריסונג און זיין הייסער שלום־עליכם אין דעם נייעם לאַנד. איך האָב הערצליך געדאַנקט און מיסטער מאַלינסקי האָט מיך גענומען אהיים צו זיך, מיך פאָרגעשטעלט פאַר זיין ווייב מיט זיינע... 6 שיינע טעכטער, דער טיש איז געווען געדעקט צום מיטאָג, די אַטמאָספערע האָט געשמעקט יום־טובדיק. ווי מען וואָלט דאָ עפּעס דערוואַרטעט אַ חשובן גאַסט...

מיסטער מאַלינסקי איז געווען אַ קלוגער, געלאַסענער, רו־איקער מענטש. ער איז געווען פון די סאָרט מענטשן, וואָס ווען מען גיט אַ בליק אויף זיי, מוז מען זיי רעספּעקטירן. זיצנדיק ביים טיש, ביי דעם ריינעם, שיינעם, געשמאַקן מיטאָג, האָבן מיר נאַ־טירליך אַביסל געפּלוידערט פון פאַרשידענע זאַכן. ווען מיר האָבן פאַרלאָזט דעם טיש, זענען מיר אריין אין מר. מאַלינסקיס הויף, באַוואַקסן מיט בלומען, צו כאַפּן אַביסל פרישע לופט.

עס איז גראַד געווען אַ זייער הייסער טאָג. זעצנדיק זיך אויף אַ גראָז־באַנק, זאָגט הער מאַלינסקי צו מיר: הער ווייסבערג, לויט דעם בריוו, וואָס איך האָב דערהאַלטן פון מיין ברודער וועגן אייך, ווייס איך גענוי צוליב וואָס איר זענט געקומען קיין אויסט־ראַליע, עס טוט מיר הערצליך לייד אייך צו זאָגן, אַז איר האָט געמאַכט אַ טעותדיקן שריט. — איר מיינט, מיסטער מאַלינסקיס, ענטפער איך, אַז איך וועל דאָ נישט קענען שפּילן יידיש טעאַ־טער? — איך גלויב קוים. — וואָס?, זענען דען דאָ קיין יידן נישטאָ? — זייער ווייניק, אין גאַנץ מעלבאָרן געפינען זיך אפשר 200 פאַמיליעס, און די מערסטע טייל פון זיי זענען ענגלישע יידן,

אָדער יידן, וואָס זענען שוין דאָ אַריבער 50 יאָר, און די דאָזיקע פאַרשטייען נישט, אָדער ווילן נישט פאַרשטיין קיין יידיש, און רערצו זענען זיי צעוואָרפן אין אַלע עקן פון דער שטאָט, און ווו קומען זיך די יידן דאָ צוזאַמען? אין די שולן, און דאָס נאָר איין מאָל אַ יאָר, ראש־השנה און יום־כיפּור. — האָט איר דעם דאָ ניט קיין קלוב? קיין שום קולטורעלן אנשטאַלט? — ליידער נישט. — איז דאָ גאָרנישט פאַרהאַן אַ אַרבעטער־קלאַס? איך מיין יידישע בעל־מלאכהס? — עס זענען דאָ, אָבער זייער ווייניק. — און ווו קומען זיי זיך צוזאַמען? — עס איז דאָ אַ צוויי יידישע אכסניה׳ס אָדער ווי מען רופט עס דאָ, „באָרדינג״־הייזער, און דאָרט קומען זיי זיך צוזאַמען עסן און מאַכן אַ קערטל... און שטעלן אויף אַ פערדל... — ווי איך זע, מיסטער מאַלינסקי, האָט מען מיך פאַר־פירט, מען האָט מיך אָפּגענאַרט. איך האָב אין לאָנדאָן זיך באַ־קענט מיט אַ אויסטראַליער ייד און ער האָט מיר געזאָגט, אַז אין מעלבאָרן אַליין געפינען זיך העכער 10 טויזנט יידישע פאַמיל־יעס, און אין סידנעי אַריבער 8 טויזנט פאַמיליעס, און ווען איך וועל פאָרן נאָך אויסטראַליע שפּילן יידיש טעאַטער, וועל איך מאַכן אַ פאַרמעגן אין אַ קורצער צייט. און אַזוי ווי איך בין פון תמיד אָן געווען אַ פּיאָנער אין דער גאַנצער וועלט צו עפענען אַ וועג פאַר יידיש טעאַטער, האָב איך אים געפאָלגט, און ווי איך זע איצט ארויס, בין איך זייער מיאוס אריינגעפאַלן. געפאָרן 12 טויזנט מייל, און געפעלט.

פאַרלוירן אַזויפיל געלט, אַזויפיל צייט, איבערגעלאָזט מיין פרוי אַליין. און דערצו די שאַנדע פאַר דער טעאַטער־וועלט. איך וועל איצט פון זיי אויסגעלאַכט ווערן. איך זאָל האָבן געמאַכט אַזאַ מיאוסן טעות!

איך בין געבליבן אַ פּאָר מינוט זיצן ווי צעמישט, איך האָב קיין וואָרט גערעדט. — עס טוט מיר זייער לייד, מיסטער ווייס־בערג, וואָס איך האָב אייך פאַרשאַפט אַזויפיל ווייטיק, איר האָט מיך געפרעגט, און איך האָב אייך געמוזט זאָגן דעם ריינעם אמת. — אָ ניין, מיסטער מאַלינסקי, איר האָט גאָר קיין ווייטיק פאַרשאַפט, איך בין ביי מיר נישט געפאַלן, איך בין אַ גאַנץ אַנ־

דערער סאָרט מענטש ווי איר דענקט. אַז איך בין שוין דאָ, וועל איך שוין זען, וואָס איך האָב צו טון, איך וועל מאַכן פון גוים יידן... און וועל שפּילן פאַר זיי יידיש טעאַטער. און איצט מיסטער מאַלינסקי, ביטע, איר האָט מיר געזאָגט, אַז עס זענען פאַרהאַנען צוויי „באָרדינג"־הייזער, ווו יונגע־לייט, אַרבעטער, קומען זיך צוזאַמען, קענט איר מיר ווייזן ווו דאָס איז? איך וויל די פּלעצער באַזוכן. — מיסטער ווייסבערג, עס טוט מיר זייער לייד, איך קען מיט אייך דאָרט אַהין נישט גיין, ווייל די פּלעצער האָבן זייער אַ מיאוסן נאָמען. — פּליז, מיסטער מאַלינסקי, ווייזט מיר נאָר ווו די גאַס איז, און איך וועל שוין אַליין געפינען די באָרדינג־הייזער.

מר. מאַלינסקי האָט מיך צוגעפירט ביז צו דער גאַס. — איר זעט מיסטער ווייסבערג, דאָס איז קאַרדיגאַן־סטריט, גייט גלייך, און האַלט זיך לינקס, 4 בלאָקן פון דאַנען זענען דאָ די צוויי באָר־דינג־הייזער. — איך דאַנק אייך, מיסטער מאַלינסקי. — איר וועט וויסן ווי אַהיימצוקומען? — זאָרגט אייך נישט, מיסטער מאַלינסקי, דער שאָדן וועט נישט פאַרלאָרן ווערן.

מיסטער מאַלינסקי האָט מיך פאַרלאָזט. איך הייב אָן צו שפּאַנען. דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער, 98 גראַד אין שאָטן, איך גיי לאַנגזאַם און שוויץ ווי אַ ביבער, באַטראַכט מיר יעדעס הויז, מאַך מיר צייכנס, אַז איך זאָל, חלילה, נישט בלאָנד־זשען אויף דעם וועג אויף צוריק אַהיים.

אַזוי גייענדיק פאַרטראַכט באַגעגן איך אַ מענטש, אויף וועלכן איך האָב באַלד דערקענט, אַז דאָס איז איינער פון אונזערע אַחינו בני ישראל. איך שטעל אים אָפּ, גיב אים אַ פרעג: אַ ייד? — יעס, זאָגט ער, — איר רעדט יידיש? — יעס, זאָגט ער — אַ פרעמדער? פרעגט ער מיך? — יעס, ענטפער איך. — שלום־עליכם, שטרעקט ער מיר אויס זיין האַנט. — עליכם שלום, ענט־פער איך. — פון וואַנען קומט אַ ייד? — פון לאָנדאָן. — ווען זענט איר געקומען? — היינט. — אַזוי, היינט? זוכט איר אפשר עמיצן? — איך זוך אַ יידיש „באָרדינג"־הויז. — אַזוי, נו קומט מיט מיר.

גייענדיק דערזע איך שוין אַ פּאָר עכט יידישע ווייבער, און זאָגאַר אַ יידענע מיט אַ שייטל אויפן קאָפּ. מיר זענען אַריין אין הויז. — זעצט זיך. ווילט איר אפשר אַ קאַלטן טרונק? יעס? — חנה־רבקה, ברענג אַריין אַ קאַלט פלעשל לעמאָנאַד!

עס קומט אַריין אַן אַלטמאָדישע יידענע מיט אַ פלעשל לעמאָנאַד. איך טרינק. — חנה־רבקה, דו זעסט, דער ייד איר היינט געקומען פון לאָנדאָן, זאָגט ער צו איר. — אַזוי, פון לאָנדאָן? מיר קומען אויך פון לאָנדאָן. זייער זעלטן, אַז עס קומט איצט אַ ייד צופאָרן, מיר זענען שוין דאָ 18 יאָר. איר זענט אַ בעל־מלאכה? — יאָ, אַ ציגאַרן־מאַכער. — אַזוי, אַ ציגאַרן־מאַכער, זאָגט זי, טאַקע גוט, איר וועט דאָ נישט פאַרפאַלן ווערן, איר וועט פאַרדינען גוטע „ווײַדזשעס". זי האָט זיך געוואָלט פאַרנעמען מיט מיר און אויסטענהן זיך אַביסל. אָבער איך האָב באַלד איבערגעריסן די פראַגן און פרעג דעם מאַן: ווי איז אייער נאָמען? אברהם בערמאַן, און דאָס איז מיין פרוי. — וואָס איז עפּעס קיינער נישטאָ? — דער עולם קומט ערשט פון דער אַרבעט 6 אַזייגער. — האָט איר אַ סך עסערס? — 16 גייען צום טיש. — קען איך דאָ בלייבן ביז די מענטשן וועלן זיך צוזאַמענקומען? — פאַרוואָס דען נישט? — וועל איך קענען אויך קריגן ביי אייך עפּעס צו עסן ביי דעם זעלבן טיש? — מיט דעם גרעסטן פאַרגעניגן.

אין דעם עס־צימער איז געשטאַנען אַ גאַנץ לאַנגער טיש מיט בענקלעך ארום און ארום. ארום 6 אַזייגער זענען אָנגעקומען אַלע מענטשן, אַלע יונגע לייט פון פאַרשידענע מלאכות: שניידערס, שוסטערס, סטאָליאַרעס, פּאַפּיראָסן־מאַכערס. מיר האָט מען געגעבן, אַלס גאַסט, דעם אויבן־אָן ביים טיש. דער בעל־הבית אברהם בערמאַן האָט מיך פאָרגעשטעלט פאַר די מענטשן און געזאָגט, אַז איך בין אַ ציגאַרן־מאַכער. עסנדיק ביים טיש האָט מען לרוב גערעדט מיט ענטוזיאַזם וועגן די „רייסעס", ווייל צומאָרגנס האָט געדאַרפט זיין דער „חג־הסוסים", דער „מעל־באָרן־קאַפּ". דער יונגערמאַן, וואָס איז געזעסן נעבן מיין רעכטער האַנט, איז אויך געווען פון לאָנדאָן. זיין נאָמען איז ריינהאָלץ און אַזוי רעדנדיק מיט מיסטער ריינהאָלץ גיט ער מיך אַ פרעג

צי בין איך אמאָל נישט געווען אין אפריקע. — יעס, איך בין געווען אייניקע מאָל אין אפריקע. — האָט איר דאָרט באַזוכט דאָס יידישע טעאטער אין יאָהאנעסבורג? — יאָ. — האָט איר דאָרט אפשר געזען מיין שוועסטער שפּילן? — ווער איז אייער שוועסטער? מיסעס גראדנער? — מיסעס גראדנער איז אייער שוועסטער? איך קען זי זייער גוט. מיר זענען געווען גוט באַפריינדעט. ווי מיר רעדן אזוי קומען צו נאָך עטליכע עלטערע יידן, טאקע צו מאכן אַ קערטל. איין ייד איז אריין, וואָס איך האָב אים גלייך דערקענט, דאָס איז געווען מיסטער לובראנסקי. איך האָב זיך אָבער נישט געמאכט וויסנדיק, נאָר מיסטער לובראנסקי גיט זיך אַ פרעג — ווער איז דער יוגגערמאַן? — אַ ציגאַרן־מאכער פון לאָנדאָן, האָט מען אים געענטפערט. ער רוקט זיך צו נענטער צום טיש און קוקט מיך גוט אָן. — ניין, זאָגט ער, דאָס איז נישט אַ ציגאַרן־מאכער, איך האָב שוין איצט גאָר קיין טעות נישט. היימאַן! גיט לובראנסקי אַ געשריי אין צווייטן ציִמער אריין, קום נאָר אהער, היימאַן, קוק זיך גוט צו, דו קענסט נישט דעם פויגל? — איך זאָל אזוי לעבן, שרייט מר. היימאַן, דאָס איז דאָך מיסטער ווייסבערג! קינדער, דאָס איז דאָך אַ יידישער אַקטיאָר, איך קען אים נאָך פון פרינצעס־סטריט טעאטער, פון אדלערס קאָמפּאַני.

דאָס וואָרט „יידישער אַקטיאָר" האָט אַלע מענטשן באַצויבערט, אַלע זענען אויפגעשטאַנען פון די פּלעצער און האָבן מיך ארומגערינגלט און באַוואָרפן מיט הונדערטער פראַגן, ווי אַ ווילד פייער האָט זיך באַלד צעשפּרייט איבער גאַנץ קאַרלטאָן, דעם יידישן געגנט, אַז עס איז געקומען אַ יידישע טרופּע נאָך אויסטראַליע צו שפּילן יידיש טעאטער. אין פאַרלויף פון אַ האַלבער שעה איז אָנגעלאָפן אַ פולע שטוב מיט יידן און יידענעס צו כאַפּן אַ בליק אויף מיר... עס זענען אויך געקומען מענטשן, וואָס האָבן מיך גוט געקענט. דער ערשטער גוטער באַקאַנטער איז געווען אברהם סטאָן, ער איז געווען מיין סופליאָר אין קעיפּטאָן, אויך אַ געוויסער טשאַן פון „אַמאַטאָרן־קלוב" אין יאָהאַנעסבורג.

עס איז געוואָרן מיט איין מאָל לעבעדיק אין שטעטל, אין דעם זעלבן אָוונט איז געגרינדעט געוואָרן אַ פּראָוויזאָרישער קאָ־מיטעט. מען האָט זיך באַלד גענומען צו וויכטיקער אַרבעט, און אַזוי ווי צומאָרגנס, דינסטיק, דעם 3טן נאָוועמבער, איז געווען דער הייליקער יום־טוב, חג־הסוסים, האָבן זיי צייט געהאַט אויס־צואַרבעטן אַ פּלאַן. מען האָט פאַרברענגט ביז 2 אַזייגער אינ־דערפרי.

מיסטער אַברהם לאַנדער האָט זיך אונטערגענומען צו זיין מיין וועג־ווייזער, און האָט מיך אַהיימגעפירט. איך האָב אַ לאַנגע צייט נישט געקענט איינשלאָפן און געטראַכט און געמאַכט פּלע־נער: שפּילן טעאַטער? מיט וועמען? ווער וועלן זיין די אַקטיאָרן? און ווער וועלן זיין די אַקטריסעס? איין שוואַלב קען קיין זומער נישט מאַכן. נעמען ווידער רויע, פרעמדע מענטשן, וואָס האָבן קיין שום אַנונג וועגן אַ בינע, זיי אויסלערנען גיין, שטיין, רעדן ווי אַ ניי געבוירן קינד, דאָס איז נישט קיין קלייניקייט. עס פאָ־דערט געדולד, כוח און צייט... און אַזוי מאַטערנדיק זיך בין איך איינגעשלאָפן. אינדערפרי האָבן שוין חברה אויף מיר געוואַרט. מען האָט מיך שוין נישט אָפּגעלאָזט. נאָכמיטאָג האָט דער פּראָ־וויזאָרישער קאָמיטעט צוזאַמענגערופן אַ מיטינג פון פילע אָנגע־זעענע בעלי־בתים. איך האָב ביי דעם מיטינג פאָרגעשלאָגן אָט וואָס: אַזוי ווי איך האָב נישט קיין טרופּע אויפצופירן אַ פאָר־שטעלונג, אַזוי ווי איך ווייס נישט און קען נישט דאָס היגע יידישע פּובליקום, וואָלט איך געבעטן די פאַרזאַמלונג אַז מען זאָל אַראַנזשירן אויף זונטיק ביינאַכט אַ פאָרלעזונג און עס זאָל שטאַרק אַנאַנסירט ווערן צווישן אַלע יידן אין מעלבאָרן. זונטיק וועט זיין אַ פרייע פאָרלעזונג און דאַן וועל איך קענען האָבן אַ באַגריף און אַ געגוויע מיינונג וואָס צו טון. מיין פאָרשלאָג איז אָנגענומען געוואָרן און דער קאָמיטעט האָט אַראַנזשירט אַ פאָר־לעזונג אויף זונטיק אָוונט 8 אַזייגער. אין צווישן־צייט בין איך נישט געבליבן זיצן מיט פאַרלייגטע הענט, איך האָב צונויפגע־נומען מיין גאַנצע ענערגיע און זיך גענומען פעסט צו דער אַר־בעט. מיין ערשטער באַזוך איז געווען צו דעם רעדאַקטאָר מיסטער

מאָזעס פון דעם יידיש־ענגלישן „דזשואיש העראָלד". מיסטער מאָזעס איז געווען זייער אַ ערליכער מענטש, ער האָט מיך זייער שיין אויפגענומען און האָט מיר אין זיין צייטונג געגעבן אַ האַר־ציקן ברוך־הבא, באַגריסט מיך אויף דעם אויסטראַליאַנישן באָדן, און אָנגעשריבן אַ זייער שיינעם לייט־אַרטיקל איבער מיין מיסיע. זונטיק האָב איך מיך צוגעגרייט צו דער פאָרלעזונג. איך האָב באַשלאָסן פאָרצולעזן פון צוויי פּיעסן און זען וואָס פאַר אַן איינ־דרוק עס וועט מאַכן, וואָס פאַר אַ ווירקונג עס וועט האָבן אויף דעם פּובליקום. ארום 7.45 איז מען געקומען נאָך מיר און מען האָט מיך גענומען אין זאַל אריין. צו מיין גרויסער איבעראַשונג האָב איך געפונען דעם זאַל געפּאַקט, איבערפילט. מען האָט מיך אויפגענומען מיט אַ הערצליכן ברוך הבא און מיט שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן. מיסטער סטאָן האָט מיך פאָרגעשטעלט פאַר דעם פּובליקום און איך האָב פאַרנומען מיין פּלאַץ אויף דער עסטראַדע און זיך גוט איינגעקוקט אין די פּנימער, אַז איך זאָל האָבן אַ באַגריף וואָס פאָרצולעזן, אַ מעלאָדראַמע אָדער אַ לעבנס־בילד. איך האָב געהאַלטן אַ קורצע רעדע און האָב ביי מיר בשלאָסן פאָרצולעזן „גבריאל". איך האָב מיר געגעבן די גרעס־טע מי נישט נאָר צו לעזן, נאָר איך האָב אָפּגעשפּילט דעם ערשטן אַקט מיט אַלע קלימפּערלעך, אפילו די לידלעך אויך געזונגען, ווייל איך האָב דאָס פּובליקום באַלד געוואָלט נעמען מיט שטורם און געווינען זייער סימפּאַטיע. נאָך דעם ערשטן אַקט אָפּשפּילן איז דער ענטוזיאַזם געווען אויסערגעוויינליך.

דער פאָרזיצנדער האָט מיך ווייטער נישט געלאָזט לעזן, ווייל ער האָט באַלד געוואָלט צוטרעטן צו וויכטיקער אַרבעט. דעם זעלבן אָוונט איז באַלד געגרינדעט געוואָרן אַ קלוב און עס האָבן זיך פאַרשריבן עטליכע הונדערט מיטגלידער — און עס זענען געקליבן געוואָרן אויף דעם פּלאַץ 50 פונט. איך האָב אויסגענוצט די גינסטיקע געלעגנהייט און האָב אַפּעלירט צו יונגע דאַמען און הערן, אַז זיי זאָלן זיך מעלדן צו מיר און אויב עס וועט מיר געלונגען אויסצוקלויבן אייניקע מיט אַ אַביסל טאַלענט פאַר דער בינע, אַזוי וועל איך אויפפירן אַלס ערשטע פּיעסע

„גבריאל". עס האָבן זיך באַלד פאַרשריבן פיל יוונגעלייט און פרויען און מיט דעם האָט זיך געענדיקט דער אָוונט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז מיר געלונגען צוזאַמענצושטעלן דעם נויטיקן אַנסאַמבל, וואָס האָט זיך געפאָדערט צו דער פּיעסע „גבריאל", אויך אַ גרויסן כאָר פון 10 דאַמען און 10 הערן האָב איך צוזאַמענגעשטעלט, אַלע מיט שיינע שטימען און אַביסל אויך מוזיקאַליש. די צרה איז אָבער געווען, אַז דער עיקר, אַז די פרויען האָבן נישט געקענט אַ וואָרט יידיש רעדן, לעזן, אָדער שרייבן, זיי האָבן געמוזט אויסשרייבן זייערע ראָלן מיט ענגלישע אותיות. דאָס איז מיר נישט אַזוי לייכט אָנגעקומען. גליקליכער בין איך שוין געווען מיט די מענער ראָליסטן, זיי האָבן אַלע כמעט געקענט יידיש לעזן און שרייבן, אָבער אַ פּרימאַדאָנאַ האָב איך אין מעלבאָרן נישט געקענט קריגן און מ'האָט מיר אַזאַ אימפּאָר־טירט פון סידנעי, אַ געוויסע מיס הופּיץ. אין דער צווישנצייט האָט זיך געדאַרפט עפענען דער קלוב און דערצו האָב איך געמוזט פאַרבערייטן אַ מוזיקאַלישן אָוונט. איך האָב צוזאַמענגעשטעלט אַ כאָר פון 20 יידישע שול־מיידלעך און זיי אויסגעלערנט אייניקע כאָר־לידער פון „שולמית", „בר־כוכבא", אייניקע סאָלאָס און יידישע רעציטאַציעס. דער ערעפנונגס־אָוונט איז געווען אַ אומגעהויערער ערפאָלג. טאַטעס, מאַמעס האָבן זיך געפרייט אַז זייערע קינדער קענען זינגען יידישע לידער און גיבן אַ יידישע רעציטאַציע. די אַטמאָספערע האָט זיך אָנגעגליכן געוואָרן היימיש און עכט־יידיש. נאָך עטליכע וואָכן שווערע מי און אַרבעט האָב איך אַנאַנסירט אַז דעם 12טן פעברואַר, 1909 וועט געגעבן ווערן אין דעם „טעמפּערענס־האָל" די ערשטע, היסטאָרישע יידישע פאָרשטעלונג אין מעלבאָרן די אָפּערעטע „גבריאל". די פערזאָנען וואָס האָבן אין דער ערשטער פאָרשטעלונג אַנטיילגענומען זענען געווען פאָלגנדע:

גבריאל, אַ מאַלער: מיסטער היימאַן רענאָלדס; דינע, זיין פרוי: מיס סאַראַ הופּיץ; דאָקטאָר אייבראַמס: מיסטער אברהם סטאָן; פּינקע, דינעס אַנקל: מיסטער שמואל ווייסבערג, כינקע, זיין פרוי: מיס סוזי לאַזרוס; הערצאַג: מיסטער מאיר פעלדמאַן;

אדריאן, זיין אדיוטאנט: מיסטער מאקס ברייער; פריץ, א הויף־נאר: מיסטער אהרן אבראמאוויץ; ריכטער: מיסטער קליין; הענ־קער: מיסטער סיימענאוויטש.

דערצו צוואנציק דאמען און הערן אין כאר.

דעם 12טן פעברואר איז די פיעסע „גבריאל" אויפגעפירט געוואָרן מיט פראכט און גלאנץ. די אויפפירונג איז שטארק גע־לונגען, ביז צום היינטיקן טאָג רעדן מענטשן נאָך פון יענער ערשטער פאָרשטעלונג. נאָך דעם 3טן אקט האָט דאָס פּובליקום געפאָדערט, אז מען זאָל די פיעסע נאָכאמאָל שפּילן. מיט פיר טעג שפּעטער האָט מען די פיעסע טאקע נאָכאמאָל געשפּילט. דער ערפאָלג איז געווען נאָך גרעסער ווי דאָס ערשטע מאָל, אי מאָ־ראליש, אי פינאנסיעל.

הינטער דער בינע האָט זיך אָבער אָפּגעשפּילט א שטיקעלע דראמע: די אקטיאָרן האָבן געמאכט סטרייק, זיי האָבן נישט גע־וואָלט ארויפגיין שפּילן ביז מען וועט זיי אלע באצאָלן. דער גאנ־צער אָנפירער פון דעם סטרייק איז געווען היימאן רענאָלדס, ער האָט דאָך געשפּילט די הויפּט־ראָלע און ער האָט פארלאנגט 5 פונט. מען האָט אים געמוזט געבן דאָס געלט פאר דעם שפּילן. דעם איבריקן עולם האָט דער קאָמיטעט איינגעשטילט און האָט זיי צוגעזאָגט אז מאָרגן ביינאכט אין קלוב וועט מען אלע באַ־צאָלן. מען קען זיך פאָרשטעלן ווי מיר איז געווען אויף דעם הארצן. דאָס האָב איך שוין נישט געקענט אריבערטראָגן, איך האָב באפוילן דעם קאָמיטעט, אז זיי זאָלן דאָס גאנצע געלט צע־טיילן צווישן די אמאטאָרן און איך וועל קיין פּענע נישט געניסן פון דעם געלט. איך בין אהיימגעגאנגען, איינגעפּאקט מיינע זאכן און מיך פארטיק געמאכט צו דער רייזע צוריק אהיימצופאָרן, און גענוג, אויס.

אָט אזוי האָט זיך געענדיקט דער ערשטער ארויספאָר פון יידיש טעאטער אין אויסטראליע.

באַגריסונגס־ווערטער

צו דער דערשיינונג פון ערשטן יידישן בוך אויף דעם פינפטן קאָנטינענט

* * *

אַז מיר האָבן, מיט אַ האַלב יאָר צוריק, גענומען פאַרווירק־ליכן דעם פּלאַן פון דער אויסגאַבע פון דעם ערשטן יידישן בוך אין אויסטראַליע, האָבן מיר וועגן דעם מיטגעטיילט עטליכע יידישע קולטור־אינסטיטוציעס און עטליכע באַקאַנטע יידישע שרייבער איבער דער גאָרער יידישער וועלט. מיט פרייד האָט מען אויפגענומען אונזער נייעס, אַז דאָס יידישע געדרוקטע וואָרט האָט שוין דערגרייכט ביז צום סאַמע ווייטסטן טייל פון דער ערד און דערמיט, אַזויצוזאָגן, קאָמפּלעטירט דאָס „איינגעמען די וועלט"...

עס זענען אָנגעקומען האַרציקע, וואַרימע בריוו מיט דער־מוטיגונגס־ווערטער און באַגריסונגען.

מיר ברענגען דאָ אויסצוגן פון די דערהאַלטענע בריוו. (מיר דרוקן זיי לויט דעם סדר פון די דאַטעס, ווען זיי זענען צו אונז אָפּגעשיקט געוואָרן).

„ליטעראַרישע בלעטער", וואַרשע

מיר האָבן באַקומען דעם פּראָספּעקט וועגן דעם זאַמלבוך, וואָס איר גרייט צום דרוק, און מיר האָבן באמת הנאה געהאַט וואָס דאָס יידישע וואָרט קריגט אַן אָנזען אויך אין דער ווייטער אויסטראַליע. ווער זאָגט עס, אַז די ענגלענדער זענען עס די דער־אָבערער פון ווייטע יישובים און קאָלאָניעס? עס איז נישט ריכ־טיק. אינדעראמתן איז די יידישע שפּראַך די אמתע דעראָבערין פון יישובים און ווייטסטע קאָלאָניעס.. צו די עטליכע און דריי־סיק פאַרשידענע יידישע יישובים, וואָס די יידישע שפּראַך איז

אהין אריינגעדרונגען, קומט איצט צו אויסטראַליע. דאָס יידישע שאַפן שפּראָצט און קומט אויף אומעטום, ווו עס פאַרוואַלגערן זיך יידישע מאַסן, און ווי שווער עס קומט אויס אויפצובויען זיך אַ שטיקל היים — טרייבט שוין גלייך פון אָנהויב דער דראַנג פון־נאַנדערצובויען דאָרט אויך אַ ווינקל פאַר יידיש שאַפן. דאָס פּראָגראַם פון זאַמלבוך האָט אונז ממש איבערראַשט.

מיר זענען באַזונדערס צופרידן, וואָס אויך אין דער ווייטער אויסטראַליע געפינען זיך יידן, וואָס פאַרשטייען די געוואַלדיקע באַדייטונג פון אַ יידיש בוך און וואָס איר זענט מיט געמיינזאַמע כוחות צוגעטראָטן אַרויסצוגעבן אַן אַלמאַנאַך.

זאָל עס אָבער נישט זיין קיין דענקמאָל פאַר אַ אַוועקגעגאַנ־גענעם לעבן, נאָר אַדרבא — אַן אָנזאָג, אַן אַרויסרוף אויף אַ ניי יידיש שאַפנדיק לעבן, וואָס הויבט זיך ערשט אָן.

זאָל דער זאַמלבוך זיין פאַר אייך און פאַרן יינגערן דור אַ רוף — צו זיין און צו לעבן אין קאָנטאַקט מיט דעם יידישן שאַפן פון אַלע אַנדערע לענדער.

נעמט צו אונזערע האַרציקסטע באַגריסונגען, און זאָל אונ־זער לעבן מיט אונזער שאַפן אויפגעריכט ווערן.

אַזויפיל צרות און פּיין קומט אָן פון אַלע זייטן, זאָל פון ער־געץ אויך אָנקומען גוטע גריסן.

„ליטעראַרישע בלעטער".

נחמן מייזיל.

וואַרשע, דעם 2טן דעצעמבער 1936.

יידישער ווינסשאַפטליכער אינסטיטוט, ווילנע

מיט גרויס פרייד האָבן מיר זיך דערוווּסט וועגן דעם, אַז איר גיט אַרויס אַן אויסטראַליש־יידישן אַלמאַנאַך — דאָס ערש־טע יידישע בוך אין אויסטראַליע. כן ירבו! איר פאַרשטייט דאָך, ווי שטאַרק מיר פרייען זיך מיטן פאַקט, וואָס די יידישע שפּראַך

האָט פאַרנומען אַ נייע פּאָזיציע, און מיר זענען זיכער, אַז עס וועט אַרויסגיין אַן אַרבעט וואָס וועט זיך קענען ווייזן פאַר לייטן.

אויספיר־ביוראָ פון ייוואַ

ז. קלמנאָוויטש. מ. ווײַנרייך.

ווילנע, דעם 6טן דעצעמבער, 1936.

דר. מאַקס ווײַנרייך, ווילנע

אַ האַרציקן דאַנק אײַך פאַר אײַער גוטער בשורה וועגן דעם אַלמאַנאַך וואָס איר גייט אַרויסגעבן. מיר הערן דאָ פון צייט צו צייט וועגן דעם יידישן יישוב אין אויסטראַליע, און דאָס האַרץ זאָגט אונז, אַז אויב די כמות איז נישט גרויס, איז אָבער די איכות אַ פיינע.

פון גאַנצן האַרצן שיק איך אײַך מיינע ברכות, און הלוואי זאָל דער פינפטער יידישער קאָנטינענט בקרוב דערלעבן צו אַ גוטער יידישער טאָגצייטונג.

מ. ווײַנרייך.

ווילנע, דעצעמבער 6, 1936.

אברהם רייזען, ניו־יאָרק

איך געפין גאָרנישט קיין ווערטער ווי אַזוי אַזאַ דערשיינונג צו באַגריסן, בפרט אויף דער הייסער מינוט. (און אָפּלייגן טאָר מען דאָך נישט!) עס ווערט פרייליך אויפן האַרצן ביים איבער־לייענען די אַלע נומערן פון רייכן פּראָגראַם, וואָס ער איז ניט נאָר אַ בייטראַג צו יידישער געשיכטע, נאָר אויך צו יידיש שאַפן אין די נייסטע און די ווייטסטע צענטערס פון אונזער צעשפּריי־טונג. ווערט דאָך טאַקע מקוים דער „מאמר" פון דער גמרא, אַז מיט דער צייט וועט די גאַנצע וועלט ווערן ארץ־ישראל... נאַטיר־ליך אין גייסטיקן זין. דאָס מיינט, אַז יידן וועלן אומעטום האָבן די פרייהייט צו לעבן און צו שאַפן פאַר דעם גליק און דעם ווויל־זיין פון דער גאַנצער וועלט און פון דער גאַנצער מענטשהייט.

לא בכוח כי אם ברוח — נישט איינצונעמען די וועלט מיט ברוטאַלער מאַכט, נאָר צו באַלערנען די וועלט מיט דעם שענסטן, וואָס מיר פאַרמאָגן — טאַקע אַ דאַנק דעם, וואָס מיר האָבן ביז אַהער געוואַנדערט און געזאַמלט גייסטיקע אוצרות — צו די אוצרות פון גייסט, וויסן און דערפאַרונג, וואָס מיר האָבן שוין דערוואָרבן מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק.

„דער אויסטראַלישער אַלמאַנאַך" מיט דעם פאַרמעסט פון די ארויסגעבער — וועט זיין אַ פריידיקע איבעראַשונג פאַר אונז דאָ אין אַמעריקע.

אוודאי באַגרים איך די דערשיינונג פון אַזאַ מין אַלמאַנאַך און ווינטש די ארויסגעבער און די מיטאַרבעטער דעם שענסטן ערפאָלג.

איך ווינטש אייך, אַז דאָס בוך זאָל קענען דינען אַלס מוס־טער און וועג־ווייזער פאַר אַנדערע ווייטע קליינע יידישע צענ־טערס, ווו דאָס יידישע וואָרט ווערט גערעדט, געשריבן און גע־שאַפן!

מיט ברידערליכן גרוס און ליבשאַפט —

ניו־יאָרק, 8 דעצעמבער, 1936. אברהם רייזען.

פּרץ הירשביין, ניו־יאָרק

איך דערמאַן מיך ס'יאָר ניינצן צוואַנציק, ווען איך האָב באַטראַכט די וועלט־מאַפּע, געזוכט דעם פּונקט, וווהין מיין אומ־רואיקע בענקעניש אַוועקצופירן. עד היום באַנעם איך נישט, ווי אַזוי כ'האָב אויסגעקליבן דעם ווייטסטן יבשה־פּונקט אין דרומ־דיקע וואַסערן, און אַהין אינאיינעם מיט אַסתרן זיך אַוועקגעלאָזן. איך האָב קיין אַדרעסן נישט געהאַט צו קיינעם, פונדעסטוועגן, ווי נאָר כ'האָב די אויסטראַליער ברעגעס דערגרייכט, האָט דאָס בלוט אַ רודער געטון. טריט פון וואַנדערער, קינדער פון וואַנדער־פאָלק, וועמען די נויט האָט פון היימלאַנד אויסגעוואָרצלט, זיי זענען שוין דעם וועג פאַרלאָפן און פאַר זיך, און פאַר אונז אַ גע־צעלט אויפגעשטעלט.

אויף סידנעיער האַפן איז אַנטקעגנגעקומען די שיינע רחבות־דיקע נאַטור, דער רוף פון טירקל־טויב און דער טערפּקער ריח פון עקאַליפּטוס. אין מעלבאָרן האָב איך שוין געטראָפן וואַרימען, מענטשליכן אָטעם, יידיש פייער אין מענטשליכע אויגן. האָב באַגריפן, אַז אויך אין אויסטראַליע שלאָגט שוין דער דורותדיקער יידישער אָדער. יידישע מענטשן האָבן מיט זיך פאַרנומען פעדים פון יידישן קולטור־געוועב און ווילן אים אין ווייטן, פרייען לאַנד ווייטערוועבן.

מיט אייער בריוו און קאַנספּעקט פאַרן יידישן אַלמאַנאַך וועקט איר ביי מיר ווידער אויף די תרעומות אויף דעם יידישן גורל: אַ וועלטטייל כמעט אַ נישט־באַוווינטער נאָך און — אַ הייפעלע יידן. אַ וועלט־טייל אַ נישט באַוווינטער נאָך, די אַלט־געזעסענע זענען ערשט נעכטן געקומען און מאַכן שוין פּלענער ווי צו פאַרמאַכן טיר און טויער פאַר די, וואָס וואָלטן געקומען מיט פּיאָנערן־גייסט איינקויפן פאַר זיך אַן אָרט אונטער די אויסטראַליאַנער הימלען.

צווישן אַנדערע מאַטעריאַלן אין פּראָגראַם פון אַלמאַנאַך באַמערקט אויך אַ טעמע: די באַדייטונג פון פּרץ הירשביינס באַזוך פאַר דעם קולטור־לעבן פון אויסטראַליש יידישן יישוב. — — דאָס רודערט אויף ביז גאָר און איך באַגרייף נאָך טיפער דעם זינען פון „ערשטע טריט". ערשטע וואַנדער־טריט.

עס דוכט מיר, איך אַליין בין אַ נישט־אויסגעפאָרמטער וועלט־טייל, ווו ס'גליען טריט פון די ערשטע וואַנדערער, פון נויט און בענקשאַפט געטריבענע, זיי האָבן דורכגעוואַנדערט און געלאָזן סימנים. דעריבער אַזאַ וואַרימקייט צום ווייטן וועלט־טייל.

מיר געהערן דאָך פאָרט צו די גלויביקע. דווקא די היינט־צייטיקע צעטיילטקייט אונזערע וועקט דעם גלויבן אין יידישן קיום. אָט זעט: אַ הייפעלע יידן אין מעלבאָרן און אַז איך באַטראַכט דעם פּראָגראַם פון דעם געפּלאַנטן אַלמאַנאַך — די פיר זייטלעך בלויע פּאַפּיר מיטן געדרוקטן אינהאַלט פון אַלמאַנאַך, ווילט זיך גלויבן, אַז די פאַרמאַכטע טויערן פון אויסטראַליע

וועלן נאָך אין אונזערע טעג זיך אויפפּראַלן, דאָס לאַנד וועט פאַרבעטן די פון בייזן שטורם אויפגעוועקטע יידישע מאַסן זיי זאָלן קומען אויף אויסטראַליער פרייער רחבות בויען אַ פרייען יידישן צענטער.

און איך זע אויך ווי ביי די טויערן פון לאַנד שטייען די ערשטע, וואָס זענען שוין איצט אַלטגעזעסן, און מיט פאַרטרער־טער פרייד באַגעגענען זיי די נייגעקומענע.

פאַרוואָס זאָלן מיר נישט גלויבן אין אַזאַ מענליכקייט? ס'לאַנד קוקט אויס די מיליאָנען! אונזער יונגער יישוב מעג דאָך אויך האָפן אויף דעם נאַטירליכן יידישן אָנפלי, וואָס וועט ברענ־גען דעם אָטעם פון יוגנטליכן איבערגעבורט.

איך ווינטש עס די אויסטראַליער יידן, בפרט די מעלבאָר־נער ביי וועמען די טריט פון וואַנדערער פון פאַר זעכצן יאָר האָבן אויסטראַליעס ציקלאַנען נישט פאַרווישט.

מיין האַרציקן גרוס די מעלבאָרנער קדימהניקעס, איך שטיי מיטן פּנים צו דער ווייטער און אַזוי נאָענטער אויסטראַליע, מחמת אהין האָט דערגרייכט אַ צווייג פון אונזער יידישן שטאַם. איך האָף, אַז דער דאָזיקער צווייג, ווי דער שטאַם גופא וועט לעבן און דערלעבן געזונטע און ליכטיקע טעג.

איך ווינטש אייך דערפאָלג אין אייער אַרבעט ביים צונויפ־שטעלן דעם דערמאָנטן אַלמאַנאַך.

די האַרציקסטע גריסן פון מיין לעבנסבאַגלייטערין אויף אַלע וועגן — פון אסתר'ן.

פּרץ הירשביין.

ניויאָרק, יאַנואַר 19טן 1937.

MELECH RAVITCH: Ballad "The Dowry of the Only Child" 166
AARON PATKIN: Jewish Immigration Problem . . 173
JOSEPH LEFTWICH, (London): Reflection "My Heart is in the South" 202
J. TRIWAX: More about Land Settlements 208
M RAVITCH: Through Central-Australia to the the Northern Territory 215
JEAN CAMPBELL: Brief Survey of Australian Literature (Translation) 233
HENRY LAWSON: Short Story "When the Sun Went Down" (Translation) 253
P. GOLDHAR: Jewish Press of Australia 258
SIMON ZANDER, (Sydney): Brief Survey of the History of the Labour Party in Australia . . 275
L ZABINSKY: Isaac Nathan—A Story of a Musician 287
B. STAVOROVSKY-STAR: Aaron Barkahan — Teacher and Pioneer of Jewish Culture 296
ISRAEL SHER: Peretz Hirshbein's visit to Australia 303
SOLOMON WYNN: The History of the Jewish Library "Kadimah" 309
SAMUEL WEISSBERG: Reminiscenses of Early Theatrical Performances in Yiddish 320
LETTERS: Literarishe Bleter—Warsaw. Yiddish Scientific Institute—Wilno, Max Weinreich—Wilno, Abraham Reisen—New York, Peretz Hirshbein—New York 332

These preliminary words are equally for the uninitiated to whom Jewish script has no more significance than hieroglyphics and who would handle the volume as an ancient curio. They will also serve, however those who, while recognising that the medium used is Jewish script, are yet not conversant with a language which forms a brotherly bond between the masses of World Jewry.

The Table of Contents will give the comprehensive scope of this work which was initiated by Arthur Rose and Israel Sher and the Editorial work carried out by Melech Ravitch.

❋

TABLE OF CONTENTS:

HIRSH MUNZ, (Sydney): Australia—an Historical Sketch and her Present Status 17

NEWMAN H. ROSENTHAL: The History of Australia's Jewish Congregations (Translation) . . 38

P. GOLDHAR: An Australian Jewish Marco Polo of a Century ago 57

PERETZ HIRSHBEIN, (New York): Australian Travel Pictures—1921 84

BETZALEL STAVOROVSKY-STAR: Problems of Jewish Education 107

JACOB TRIWAX, (Shepparton): The Success of the Shepparton Jewish Orchardists 126

N. H. ROSENTHAL: The Failure of the Berwick Settlement (Translation) 133

PINCUS GOLDHAR: Short Story "The Pioneer" . . 139

NATHAN F. SPIELVOGEL: Short Story "The Beginning" (Translation) 160

FOREWORD

THIS is the first appearance in Australia of a book in Yiddish, the language of more than ten millions of the sixteen million three hundred thousand Jews throughout the world. It is at the same time a Jewish and an Australian book and that is why it has been printed in the language so well known to the majority of Jews.

Should the book find its way to other lands it will enlighten those of them who know no English about the Continent which, though we are living in the period of the Radio-Avio-Talkies, remains to many a Jules Verne—legend.

Should the book reach Jews in various parts of Australia, to those who still keep up contacts with their People through their mother tongue, it will speak intimately of all that they would have understood almost as well in English. But told in the mother tongue its story rings out with a more familiar tone.

Jews are a People of Books. Everywhere they spread out great literary branches throughout the globe. To-day Yiddish is the most universal of languages for the Jew, consequently the one with the most extensive literature, a literature with which the English reader is well acquainted through the many translations of its best authors. Hence its ambition to send out this first delicate shoot in this far-flung land of beauty and freedom.

Australian Jewish
ALMANAC

Foreword and Contents.

MELBOURNE.

1 9 3 7

Initiated by ARTHUR ROSE and ISRAEL SHER
(All communications: A. Rose, 162 Lygon Street,
Brunswick, Melbourne).

Set up and Printed by York Press, 198 Faraday Street,
MELBOURNE, 1937.

AUSTRALIAN
JEWISH

NAC
E, 1937.

The Jewish Cultural Centre
and National Library
"KADIMAH"

ACN 004 162 216

P. & B. WIENER
MELBOURNE

KADIMAH LIBRARY
+ 1818 013565 9

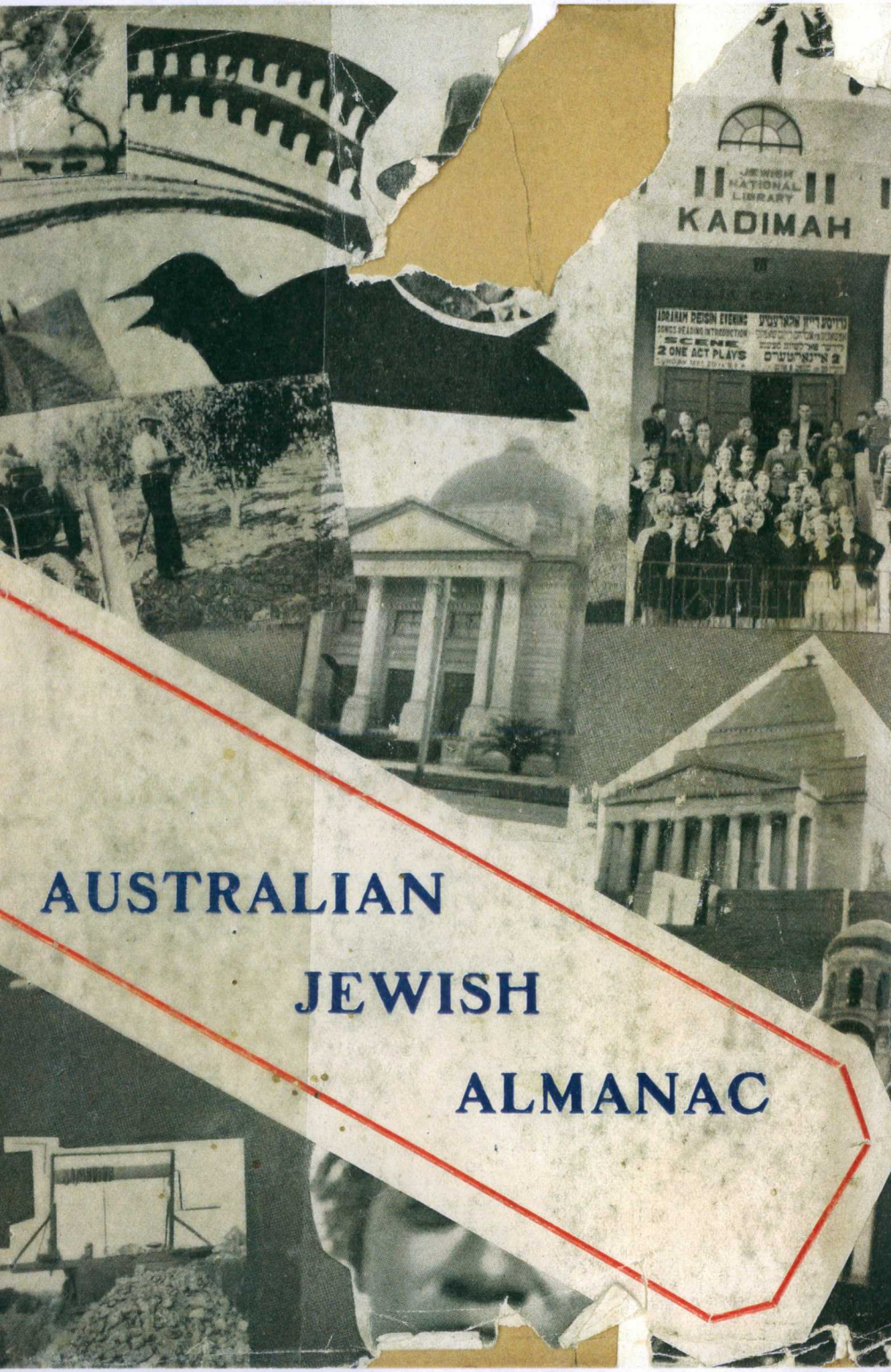

AUSTRALIAN JEWISH ALMANAC